

YU ISSN 0350-185x

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКОХРВАТСКИ ЈЕЗИК

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ

XXXVIII

Уређивачки одбор:

*др Даринка Горџан-Премк, др Ирена Грицакај, др Милка Ивић, др Павле Ивић,
др Радослав Кайичић, Блаже Конески, др Тине Логар, др Александар Младеновић,
др Асим Пецо, др Миџар Пешикан, др Живојин Сјанојчић, др Драго Ђујић*

Главни уредник
МИЛКА ИВИЋ

БЕОГРАД
1982

Секретари часописа:
мр Милица Радовић-Тешћ и мр Светозар Стијовић
Израду и штампање финансира Републичка заједница науке Србије

Издаје: Институт за српскохрватски језик, Београд, Кнез-Михаилова 35
Штампа: СОУР „ГРАФИС”, „МИНЕРВА”, Суботица

САДРЖАЈ

Расправе и чланци

Pavle Ivić: Faktori koji utiču na razvoj vokala u slovenskim jezicima	1
E. Hajičová and P. Sgall: Functional Sentence Perspective in the Slavonic Languages and in English	19
Зузана Тополињска: Перифрастични предикатски изрази на међусловенским релацијама	35
Милка Ивић: О неким принципима глаголске префиксације у словенским језицима	51
А. Пецо: Јурај Крижанић као акценолог	63
Ђорђе Трифуновић: Речник уз српске преписе Лес-твице	79
Радмило Маројевић: Прасловенска adiectiva possessiva типа <i>Tvorimitičъ</i> (од патронима типа <i>Tvorimitičъ</i>), њихова судбина и трагови у словенским језицима	89
Димитрије Стефановић: О словенским еквивалентима грчких везничких израза <i>ei</i> (<i>μαί</i>), <i>ei</i> <i>πως</i> и <i>ei</i> <i>τε</i> у црквено-словенским апостолским текстовима	111
Светозар Стијовић: О једном специфичном топоним-стичком моделу у сливу Белог Дрима	123
Радоје Симић: О тзв. „незамењеном јату” и околи њега ..	131
Слободан Реметић: „Стварни послови” и „диверзије” ..	153

Прикази и критике

Ирена Грицкат: <i>Pavica Mrazović i Ružica Primorac, Nemačko-srpskohrvatski frazeološki rečnik</i>	173
--	-----

Хроника

Светозар Стијовић: Четврта југословенска онома-стичка конференција	183
--	-----

Библиографија

Скраћенице	189
I. Општи теоријско-методолошки проблеми	192
II. Примењена лингвистика	197
а) Питања превођења, учење језика и сл.	197
б) Контрастивна проучавања језика	205
III. Прасловенски језик, словенска језичка заједница и посебна питања појединих словенских језика	207
IV. Етимологија, историја речи, тумачење речи, ономастика, збирке речи	212
V. Несловенски језици	219
VI. Балканологија	233
VII. Старословенски језик	234
VIII. Српскохрватски језик	235
а) Фонетика (експериментална, физиолошка) и фонологија	235
б) Граматика и граматичка питања	236
в) Нормативна питања и питања развоја књижевног израза	240
г) Дијалекти	245
д) Текстови стари и нови, издања; њихова критика, порекло итд	248
ђ) Историја српскохрватског језика	250
е) Стил	253
ж) Метрика	254
з) Методика наставе књижевног језика	254
и) Терминологија	258
ј) Народне умотворине (текстови, тумачења итд.)	258
IX. Македонски језик	259
а) Филологија	259
б) Фолклор	264
X. Словеначки језик	266
а) Sodobna knjižna slovenščina, slovnica, fonetika, pravorečje, pravopis, metrika, stil, metodika, pouka	266
б) Zgodovina jezika, etimologija, dijalekti, objava in obravnava ljudskega slovstva in starih besedil	269
с) Strokovni in splošni slovarji, terminologija	270
XI. Речници стари и нови српскохрватског језика (српскохрватског и ког страног језика)	272

XII. Биографије, аутобиографије и сл. грађа	279
XIII. Библиографија	283
XIV. О становништву	285
XV. Разно	285

Регистар

Регистар речи и синтаксичких конструкција	291
Регистар имена	300

FAKTORI KOJI UTIČU NA RAZVOJ VOKALA U SLOVENSKIM JEZICIMA*

Ovaj je rad zamišljen kao prilog dijahroničnoj tipologiji slovenskih jezika. Naravno, svako istraživanje u tom pravcu implicira svest o tome da lingvistička tipologija može imati i dijahroničnu dimenziju. Jezici mogu biti slični ili različiti ne samo po svojim strukturalnim obeležjima u datom trenutku, već i po promenama kroz koje su prošli. Logično je pretpostaviti, i obično se smatra, da te promene u velikoj meri zavise od sistema u čijem su krilu nastale, a očigledno je da i one same bitno utiču na fizionomiju sistema u narednom periodu. Ova dva kauzaliteta uzeta skupa davala bi spregu uzajamnog uslovljavanja sinhroničnih i dijahroničnih činjenica. Ipak, tek predstoji zadatak da se konkretnim istraživanjima rasvetli pitanje u kojoj su meri promene u jeziku predodređene odlikama ishodišnih sistema. Razume se, neke su promene nemoguće ako se pođe od određenih strukturalnih situacija. Tako na primer vokalski kvantitet ne može uticati na razvoj vokalizma u jezicima gde takvog kvantiteta nema. Razmatranje velikog broja primera odnosa između ishodišnih struktura i ostvarenih procesa moglo bi doprineti jasnijim saznanjima o eventualnoj determinisanosti puteva razvitka tamo gde je izbor različitih puteva (bar teorijski) moguć.

Kad je reč o strukturalnoj uslovljenosti pravca razvoja, jedno od najvažnijih pitanja jeste: koje se činjenice iz oblasti sinhronične tipologije pokazuju relevantnim i na sinhroničnom planu, tj. utiču na promene u sistemu. Tu iskrsava i značajno pitanje o mogućoj ulozi subfonematskih pojava, koje lingvistička tipologija ponekad zanemaruje, ali koje se ipak često prefonologiziraju u fonološki relevantne opozicije.

Razmatranje tipološke situacije u slovenskim jezicima može dati određen doprinos u rečenom pravcu; razume se da bi bilo korisno na sličan način razgledati i razvoj u drugim jezičkim grupama. Uostalom, dobro je poznato da tipologija ima i svoj konfrontacioni („kontrastivni“) aspekt. Kakve su npr. odlike slovenskih jezika u oblasti dijahronične tipologije u poređenju sa germanskim jezicima, ili sa romanskim, ili s novogrčkim (u perspektivi razvoja od helenističke koine naovamo), ili sa uralskim jezičkim krugom, ili s porodicom bantu jezika, itd.? Istovremeno, konfrontacija je moguća i potrebna i

---

* Referat pripremljen za IX međunarodni kongres slavista (Kijev, 1983).

unutar svake jezičke grupe. Koje su npr. karakteristike svakog od slovenskih jezika u međusobnom poređenju u datoj oblasti dijahronične tipologije?

Naravno, sve ovo nisu sasvim nove stvari, bez obzira na to što one — koliko je meni poznato — u dosadašnjoj literaturi nisu bile izložene na način koji je primenjen u ovom izlaganju, čija ambicija nije da otkrije neke nepoznate horizonte, već da doprinese kristalizaciji i širenju svesti o određenim odnosima i problemima i da pruži skroman prilog širem i sistematičnijem istraživanju u opisanom pravcu.

Razvoj vokalizma u slovenskim jezicima je veoma privlačno polje za proučavanje dijahronične tipologije, prvenstveno zbog dalekosežnih razlika koje u ovoj oblasti postoje između raznih slovenskih jezika i dijalekata. Istina, jedna je činjenica zajednička svim slovenskim idiomima: razvoj vokalizma u periodu od raskida praslovenske zajednice išao je pretežno u pravcu uprošćavanja sistema.

Ishodišni sistem (koji možemo označiti kao pozni praslovenski, uz izvesne inovacije zajedničke svim pojedinim slovenskim jezicima u njihovoj najranijoj fazi) bio je veoma složen:¹

(u zapadnoslov. i južnoslov. jezicima)

i	y	u						
ь	ѣ					ɾ'	ɾ	
e		o	+ ɛ	ɔ	+			
ě	a					ɿ'	ɿ	

Svi ovi vokali (odnosno tačnije, slogovna jezgra, budući da su slogovne likvide vokali samo u funkcionalnom smislu) mogli su biti naglašeni i nena-glašeni. Isto tako, oni su mogli biti nosioci distinktivnog tona, a u najvećem delu dijalekata skoro svi oni razvili su i kvantitetske opozicije.

Ovakav sistem nastao je u poznoj fazi istorije praslovenskog jezika i u periodu njegovog raspadanja, u rezultatu triju procesa: monoftongizacije diftonga, prefonologizacije kvantiteta u vokalski kvalitet i, posle toga, igre pozicionih skraćivanja i duženja, koja je otvorila vrata sekundarnim kvantitetskim opozicijama. Tako nastali sistem bio je očigledno preopterećen. Čim je stvoren, ili možda još *in statu nascendi*, on je svugde bio zahvaćen krupnim promenama koje su vodile uprošćavanju. Međutim, konkretni putevi ostvarenja ove tendencije bili su veoma različiti. Možda više nego ista drugo, nepodudaranja u modalitetima procesa uprošćavanja vokalizma uticala su na nastanak postojećih razlika među današnjim slovenskim jezicima.

¹ Ovde pokazani sistem rekonstruiše se poređenjem slovenskih jezika, a gotovo u celini zasvedočen je u staroslovenskim tekstovima. To ipak ne implicira da su sve te jedinice svugde obavezno bile foneme, a pogotovu ne da su nam njihove fonetske realizacije uvek dobro poznate. U svakom slučaju, to su jedinice od kojih polazi kasniji razvoj. Tako, npr., rezultati tog razvoja jasno upućuju na *ɛ* i *ɔ*, a ne na sekvence vokal + N. Isto vredi i za slogovne likvide (osim u istočnoslovenskom, gde su ishodišne vrednosti *er*, *er*, *el* i *el*).

Ipak, i u ogromnoj raznovrsnosti razvoja vokalizma u slovenskom jeziku svetu može se zapaziti jedna konstanta. To je različita sudbina dveju skupina vokala, od kojih jedne možemo uslovno nazvati klasičnim (*i e a o u*), a druge specifično slovenskim (*y ɔ ɛ ɛ̃ ɛ̄ ɛ̇ ɛ̈ ɛ̉ ɛ̊ ɛ̋ ɛ̌ ɛ̍ ɛ̎ ɛ̏ ɛ̐ ɛ̑ ɛ̒ ɛ̓ ɛ̔ ɛ̕ ɛ̖ ɛ̗ ɛ̘ ɛ̙ ɛ̚ ɛ̛ ɛ̜ ɛ̝ ɛ̞ ɛ̟ ɛ̠ ɛ̡ ɛ̢ ɛ̣ ɛ̤ ɛ̥ ɛ̦ ɛ̧ ɛ̨ ɛ̩ ɛ̪ ɛ̫ ɛ̬ ɛ̭ ɛ̮ ɛ̯ ɛ̰ ɛ̱ ɛ̲ ɛ̳ ɛ̴ ɛ̵ ɛ̶ ɛ̷ ɛ̸ ɛ̹ ɛ̺ ɛ̻ ɛ̼ ɛ̽ ɛ̾ ɛ̿*), a takođe i slogovne likvide). Vokali iz prve grupe po pravilu su svi očuvani u svim slovenskim dijalektima, dok je inventar vokala druge grupe svugde bitno smanjen; na velikom delu slovenskog područja čak nije sačuvan nijedan od tih vokala. Oni su iščezavali iz sistema jednačeci se s nekim drugim vokalom, u većini slučajeva s nekim od klasičnih, i to po pravilu tako da rezultati jednačenja imaju glasovnu vrednost među sobom, osim pod posebnim uslovima, npr. akcenatskim ili kvantitetskim, pri čemu su obe foneme nastavljale da koegzistiraju u sistemu. Nije teško uočiti uzroke različitoj vitalnosti jedinica iz navedenih dveju kategorija. Vokali koje smo nazvali klasičnim artikulaciono su jednostavni i relativno najmanje markirani. Uz to oni kao sistem predstavljaju veoma povoljnu soluciju sa gledišta funkcije jezika kao komunikacionog sistema: rastojanje između njih dovoljno je da obezbedi jasno razlikovanje u izgovoru i percepciji, a njihov broj (pet), iako nije visok, osigurava vokalizmu značajnu ulogu u mehanizmu fonološkog sistema. Nije slučaj što većina jezika sveta ima sve te vokale, i što mnogi jezici, među njima latinski, japanski, novogrčki, španski i pojedini slovenski imaju s a m o te vokale (ovde je reč o monoftonzima). Od svih tipova vokalskog inventara u svetu ovaj je svakako najrasprostranjeniji.

Posmatranje sudbine specifičnih slovenskih vokala daje povoda za izvesne opservacije, npr.:

1) Nigde se nisu sačuvali kao (različite) foneme *i* i *ɪ*. Tamo gde postoji fonema „poluglas” (*ə* ili sl.), i gde ona potiče od *ɪ* odn. *ɪ̃*, radi se o refleksu izjednačenih *ɪ* i *ɪ̃*, ili samo *ɪ̃*.

2) Nigde nisu sačuvana dva slogovna *r*, ni dva slogovna *l*. Postojanje *r* odn. *l* u sistemu implicira jednačenje starih *r'* i *r*, odnosno *l'* i *l*.

3) Od dveju slogovnih likvida *r* se pokazalo mnogo vitalnijim. Postojanje *l* u nekom govoru implicira postojanje *l̥*, ali ima mnogo područja gde se javlja samo *l̥*.

4) Tamo gde je *r* izgubilo fonološki status, njegov je refleks uvek sekvenca u kojoj se nalaze konsonant *r* i neki od vokala, dakle *rV* ili *Vr*. Međutim, *l̥* je moglo davati (na slovenskom jugu) i vokal bez likvide.

5) Vokali *ɪ* i *ɪ̃*, iako potiču od (kratkih) *i* i *u*, nigde se nisu jednačili sa *i* i *u* (osim poziciono, u vezi sa *j* ili *w*, ili posredno, u procesima kao *ɪ > e > i* ili *ɪ̃ > o > u*).

6) Vokal *ɪ̃* se po pravilu nije jednačio sa svojim prvobitnim kvantitetskim parnjakom, *y* (osim pod posebnim uslovima, npr. u određenom konsonantskom susedstvu).

7) Samo *y* se nije kretalo u pravcu *u*, od kojeg potiče, nego u pravcu *i* (činjenice pod 5—7 značajne su i zato što se radi o ireverzibilnosti izvesnih praslovenskih promena).

8) Dok *a* u velikoj većini slovenskih dijalekata zadržava svoju poziciju niskog vokala, *ě* se gotovo svuda bar u nekim položajima kreće ka srednjim ili visokim vrednostima u prednjem vokalskom redu, što dovodi do čestih jednačenja sa *e* ili čak sa *i*.

Procesi jednačenja vokalskih fonema bili su u načelu dvojaki: ili su se te foneme jednačile bez ostatka, npr. *o* i *u* u ruskom, ili je ostajao trag razlike u prethodnom konsonantu (npr. *i* i *y*, ili *e* i *a* u ruskom). Treći, ređe zastupljen tip je jednačenje neke foneme sa sekvencom drugih fonema, kao u srpsko-hrvatskom ijekavskom *ě* > *je* ili *i(j)e*.

Retki su slovenski dijalekti čiji se razvoj u oblasti vokalizma može opisati jednostavno kao skup procesa jednačenja. Takav je npr. kosovsko-rešavski dijalekat srpskohrvatskog jezika:

y > *i*
ь, ѣ > *a*
ě, е > *e*
o, њ', њ > *u*
г' > *г*

Uprošćavanje sistema tu je išlo najdirektnijim putem. Ovakvih primera ima još, ali samo sa srpskohrvatskog područja. U drugim srpskohrvatskim dijalektima i u svim ostalim slovenskim jezicima zbivanja su imala složeniji vid. Uz slučajeve jednačenja dveju fonema nezavisno od položaja tamo se javljaju i primeri rascepljenja pojedinih fonema, najčešće udruženog s jednačenjima, ali poziciono uslovljenim. Tako se *ě* u poljskom i istočnobugarskom u jednim položajima izjednačilo sa *a*, a u drugima sa *e*.

U glavnini srpskohrvatskih i makedonskih dijalekata razvoj se ograničio na promene kod specifičnih slovenskih vokala. Međutim, u drugim jezicima zahvaćeni su i klasični vokali. Oni se nikad ne jednače među sobom u svim položajima, ali često podležu promenama pod određenim glasovnim uslovima, što se svodi na rascepljenje date foneme. Ipak pri tom jedan od rezultata rascepljenja čuva svoju fonološku individualnost. Kao primer možemo navesti sudbinu *o* u mnogim slovenačkim dijalektima, koje se pod silaznim akcentom izjednačilo sa *u*, ali je *o* u drugim položajima ostalo neizjednačeno sa bilo kojim drugim klasičnim vokalom.² Udeo ovakvih promena u raznim slovenskim dijalektima je različit. Kao primer za njihovu veliku ulogu može se

² Može se s pravom staviti primedba da dugo i kratko *o* ni pre opisanih promena nisu bili članovi iste foneme, budući da je između njih postojala kvantitetska opozicija. Sa gledišta funkcionisanja sistema kao celine, taj prigovor zaista stoji. Međutim, ovde je reč o vokalizmu determinisanom inherentnim vokalskim osobinama. Stoga moramo poći od činjenice da su npr. *ō* i *o* povezani istim vokalskim kvalitetom, što ne važi i za rezultate razvoja *ō* > *ū*, *o* = *o*. Na sličan način, jednakim vokalskim kvalitetom povezane su i druge vokalske vrednosti koje se razlikuju samo prozodijski, npr. akcentovano i neakcentovano *a*, ili *ě* pod uzlaznim i pod silaznim tonom, itd.

navesti češki književni jezik, u kojem se ogledaju sledeća rascepljenja vokalskih fonema:

1. *u* iza mekih konsonanata $> i$,
dugo *u* u drugim položajima $> ou$,
inače je *u* ostalo neizmenjeno;
2. iste promene zahvatile su i *u* kao refleks o ;
3. $\bar{o} > \bar{u}$,
kratko *o* ostalo je neizmenjeno;
4. dugo $\bar{e} > \bar{i}$,
kratko $\bar{e} > je, 'e$;
5. dugo *a* iza mekog konsonanta dalo je *i*,
kratko *a* između dva meka konsonanta ili u finalnom položaju iza mekog konsonanta ili ispred *j* $> e$,
inače je *a* ostalo neizmenjeno;
6. iste promene zahvatile su i *a* kao refleks e .

Ovakva situacija predstavlja svojevrstan antipod pomenutom razvoju u kosovsko-resavskom dijalektu. Na raznim stranama severnoslovenske teritorije mogu se naći govori (npr. kašupski i neki moravski) u kojima su čak svi klasični vokali doživeli fonološko rascepljenje.

Dalje izlaganje u ovom referatu usredsrediće se na pitanje: koji faktori utiču na rascepljenje vokalskih fonema. Neki od tih faktora (kvantitet vokala, prethodni konsonant, konsonant koji sledi, položaj na kraju reči) već su bili pomenuti. Sada ćemo sistematičnije pristupiti razmatranju tih faktora, kao i drugih koji su takođe igrali ulogu. Osnovna klasifikacija daje dvojni podelu:

- I. prozodijski faktori,
- II. pozicioni faktori.

Među faktorima iz prve kategorije javljaju se sva tri prozodijska fenomena koji mogu biti distinktivni u slovenskom jezičkom svetu: 1) akcenat, 2) kvantitet, i 3) ton.

I 1. Akcenat je uticao na rascepljenje pojedinih vokala u svim jezicima gde je akcenat distinktivan, a naročito u jezicima gde je akcenat jedini distinktivan prozodijski fenomen. Pri tom su te pojave izrazitije zastupljene u beloruskom jeziku i u južnoruskim, srednjoruskim i istočnobugarskim dijalektima nego u severnoruskim, ukrajinskim, zapadnobugarskim, istočnomakedonskim i jugoistočnim srpskohrvatskim govorima. Među slovenačkim i severozapadnim srpskohrvatskim govorima s akcentom kao jedinim distinktivnim fenomenom u prozodiji postoji u ovom pogledu velika neujednačenost.

U stvari, promene ovde ne izaziva direktno akcenat, već neakcentovanost, koja sužava mogućnost distinkcije između vokala, tako da se u tom položaju jednače pojedini vokali, npr. *o* i *a* u istočnoslovenskoj zoni akanja. Na taj način svaki put nastaje razlika između bogatijeg vokalskog inventara

pod akcentom, u položaju maksimalne distinkcije, i siromašnijeg nenaglašenog vokalizma. Tako u srpskohrvatskom govoru Sluma u Istri nalazimo:

Pod akcentom		Van akcenta	
i	u		
ɛ̇	ȯ	i ^e	u ^o
e	o	ɛ	a
ɛ	o		
	a		

Razvoj vezan za akcenat (tj. za neakcentovanost) može se naći samo u dijalektima gde je akcenat i danas distinktivan. Tamo gde je praslovenski akcenat iščezao iz sistema kao distinktivan fenomen nema traga nekog njegovog uticaja u ranijoj eposi.

U dijalektima raznih jezika zatičemo razlike između predakcenatskog i posleakcenatskog inventara. U takvim slučajevima obično je veća mogućnost distinkcije na strani položaja iza akcenta. Tako je npr. u nekim srpskohrvatskim istarskim govorima i u govoru Galipoljskih Srba; u ruskom jeziku ovakvoj situaciji doprinose i morfološke okolnosti. U slovenačkom govoru Valburge kod Ljubljane ispred akcenta se razlikuju tri vokala (*i ə u*), a iza akcenta šest (*i e ə a u o*). U slovenačkom govoru Sv. Križa u Italiji položaj maksimalne distinkcije neakcentovanih vokala je sam kraj reči, dakle otvoreni poslednji slog, gde se čuva razlika između kontinuanata *i, ɛ, ɛ̇, a* i *u*, koji su inače van akcenta po pravilu izjednačeni u vrednosti ə. Ovaj je odnos doveden do krajnosti u govoru sela Potoče u slovenačkoj Koruškoj, gde se ispred akcenta javlja samo jedan vokal, ə, koji je rezultat neutralizacije svih vokalskih distinkcija u tom položaju, dok se na kraju reči javlja pet raznih neakcentovanih vokala (*ɛ e ə o o*). Sve je ovo utoliko značajnije što je u slovenskim jezicima (a uglavnom i u drugim) krajnji deo reči podložniji redukcijama nego početni, tako da su apokope i sinkope vokala tu mnogo češće nego bliže početku reči, a i akcenatska prenošenja u slovenskim jezicima mnogo su češće regresivna nego progresivna, u čemu se takođe ogleda težnja ka jačanju početnog dela reči na račun onoga bliže kraju.³ Uzrok boljem čuvanju vokalskih razlika u završnom delu reči u slovenskim jezicima treba tražiti u visokoj funkcionalnoj opterećenosti vokala u tom položaju, koji predstavljaju glavni oslonac mehanizma fleksije. Tako bi npr. svodenje svih finalnih vokala na ə u paradigmatu tipa *baba* značilo izjednačenje gotovo svih padeža jednine i množine.

I 2. Kvantitet je uticao na formiranje vokalskih sistema u svim slovenskim jezicima gde kvantitetske distinkcije i danas žive (srpskohrvatski, slovenački, češki i slovački), ali i u poljskom, lužičkim jezicima i ukrajinskom,

³ Interesantno je da je u slovenačkom jeziku ispadanje samoglasnika vrlo često i u slogovima prad akcentom, i da je u tom jeziku još vrlo rano izvršeno progresivno akcenatsko prenošenje u velikom broju primera: svi silazni akcenti, kratki i dugi, preneti su sa prvog na drugi slog.

gde danas više nema takvih distinkcija. Poljsko *pochylenie* ($\bar{o} > o$, u ; $\bar{a} > \acute{a}$, o ; $\bar{e} > e$, y , i uz čuvanje vrednosti kratkih o , a i e ; upor. i $\bar{e} > 'o$ i kratko $o > e$) po svojoj suštini je proces sličan onome koji se u svoje vreme odigrao u poznom praslovenskom, gde su dugi i kratki vokali ishodišnog četvorovokalskog sistema dali različite reflekse (pod dužinom $i y \acute{e} a$, pod kratkoćom $o \bar{e} o$). Isto tako, u gornjolужиčkom su e i o dali zatvorenije reflekse pod (u međuvremenu izgubljenom) dužinom nego pod kratkoćom; u donjolужиčkom ovo se odnosi samo na e . Međutim, u ukrajinskom (i južnobeloruskom) razvoj se tiče samo sekundarno produženih e i o u zatvorenom slogu, koji su dali i (*nis*, *lid*), odn. *ie*, *uo* itd. Sličnih slučajeva ima i u onim srpskohrvatskim, slovenačkim, češkim i slovačkim dijalektima koji danas nemaju kvantitetskih distinkcija.

Ovde će biti samo postavljeno pitanje kako treba tumačiti opisanu razliku između ponašanja akcenta i kvantiteta. Ako odbacimo pretpostavku da se radi o slučajnom odnosu, ostala bi dva moguća odgovora:

a) da su u ranoj fazi razvoja slovenskih jezika, dok su svi imali i akcentat i kvantitet kao distinktivne fenomene u svojim fonološkim sistemima, kvantitetske opozicije bile izrazitije ostvarene i vršile jači uticaj na prirodu vokala, ili

b) da je gubitak akcenatskih distinkcija, tamo gde su one izgubljene, po pravilu stariji od gubitka kvantiteta tamo gde je ovaj iščezao, tako da je ovaj drugi imao na raspolaganju duže vreme za delovanje.

Pitanje o tome koji je od ovih odgovora tačan (ili koliki bi bio udeo jednog i drugog u realističnom objašnjenju zbivanja koja su se odigrala) zahtevalo bi posebnu studiju.

Najšire zastupljeni tipovi vokalskih promena vezanih za kvantitet jesu sužavanje ili diftongizacija dugih vokala i otvaranje kratkih.

Iz oblasti sužavanja dugih vokala mogu se navesti, bez pretenzija na iscrpnost, prelaz $\bar{e} > i$ npr. u češkim, poljskim, slovenačkim i ukrajinskim dijalektima, $\bar{o} > u$ na češkom, poljskom, slovenačkom i zapadnosrpskohrvatskom području i $\bar{a} > o$ u mnogim poljskim govorima, ali i ponekim čakavskim. Prilikom ovih promena često su se jednicali rezultati procesa sa vokalom koji se odranije nalazio na tom mestu u sistemu (npr. $*\bar{o}$ sa $*\bar{u}$), ali je na raznim stranama jednačenje izbegnuto razvojem tog drugog vokala (npr. $\bar{o} > u$, ali staro $\bar{u} > ou$, ili $> \bar{u}$).

Nije bez značaja činjenica da je od mogućih smerova zatvaranja $\bar{a}$ iskorišćen samo jedan (u pravcu o), dok pokreti kao $\bar{a} > \bar{e}$ ili $\bar{a} > e$ nisu zastupljeni u slovenskom jezičkom svetu (inače su promene tipa $\bar{a} > \bar{e}$ dobro poznate iz istorije pojedinih jezika, npr. starogrčkog i engleskog).

Diftongizacija dugih vokala najčešće takođe znači njihovo sužavanje. Procesi kao $\bar{e} > ie$, $\bar{o} > uo$, $\bar{a} > ao$ ili oa rašireni su npr. u slovenačkim, srpskohrvatskim i, poljskim govorima, a *ie* i *uo* i na velikom delu beloruskog područja. Međutim, kad je reč o visokim vokalima, diftongizacija predstavlja oblik otvaranja, budući da nedostaje prostor za dalje sužavanje.

Otvaranje kratkih vokala manifestuje se u promenama kao $i > e$ (neki češki govori u Moravskoj, neki slovenački i zapadni srpskohrvatski), $i > \bar{e}$

(slovenački, kašupski), $\ddot{u} > o$ (moravski, slovenački), $\ddot{u} > \vartheta$ (slovenački, kašupski), $\acute{e} > a$ (slovenački), $\delta > a$ (slovenački).

Slovenačko i kašupsko jednačenje $\ddot{i}$ i $\ddot{u}$ ($> \vartheta$) ponavlja sudbinu refleksa ranih praslovenskih $\ddot{i}$ i $\ddot{u}$ u većini slovenskih jezika, tj. jednačenje dvaju poluglasa.

Zatvaranje kratkih i otvaranje dugih vokala su procesi obični u mnogim jezicima sveta. Pomenimo samo to da su slične pojave vrlo raširene u germanskim jezicima, a da u istoriji romanskog vokalizma bitnu ulogu igraju jednačenja $\ddot{i} = \acute{e}$ i $\ddot{u} = \delta$. Doduše, postoji i jedna alternativa prostom pokretu zatvaranja dugih vokala. To je njihovo razmićanje ka krajnjim (visokim i niskim) položajima u vokalskom sistemu, dok kratki vokali ostaju u međuprostoru. Vrlo izrazit slučaj takvog razvoja imamo u praslovenskom, gde i , y $\acute{e}$ i a potiču od dugih vokala, a u , ϑ , e i o od odgovarajućih kratkih:

i	y	
u	ϑ	(kurzivom su označeni poreklom dugi vokali)
e	o	
$\acute{e}$	a	

U vezi s visokim vokalima ovakav razvoj se uklapa u pravilo „zatvaranje dugih, otvaranje kratkih”, ali je kod niskih vokala odnos obrnut. Ipak se u pogledu $\ddot{a}$ i $\acute{a}$ slične situacije javljaju i u mađarskom jeziku i nekim holandskim dijalektima, gde nasuprot „čistom” $\ddot{a}$ stoji kratki vokal $\acute{a}$ ili sl. Ovakvi primeri nisu obični u slovenskim jezicima (posle praslovenskog perioda). Ipak, u nekim slovenačkim dijalektima $\acute{a} > \vartheta$, uz istovremeno čuvanje vrednosti $\ddot{a}$, dok je u zapadnijem slovenačkom u celini i u delu čakavskih govora ostrva Krka i Cres a refleks poluglasa ušao u tu shemu: $\ddot{a} > \acute{a}$, a $\acute{a}$ ostaje bez promene, odnosno kasnije daje e ili o . Treba dodati da je u raznim slovenačkim govorima, kao i u nekim pograničnim srpskohrvatskim u Istri, kratko a dalo e ili e , uz čuvanje vrednosti dugog a . U istom smislu išao je i razvoj poljskog kratkog a ($<$ prasl. $\acute{e}$, $\acute{o}$) u pravcu e .

Tipični odnos „zatvaranje dugih, otvaranje kratkih” može se simbolizovati na sledeći način:

$$\begin{array}{c} \uparrow \checkmark \\ \checkmark \downarrow \end{array}$$

Kad ne bi bilo drugih okolnosti, konsekvenca ovakvog razvoja bila bi da se s prolaženjem vremena u svim jezicima sa fonološkim kvantitetom dugi vokali koncentrišu u najmanjem stepenu otvaranja, dakle da se pretvore u i , u , y , $\ddot{u}$ ili sl., a svi kratki da se rašire do najvećeg stepena otvorenosti (a , $\ddot{a}$), što bi ozbiljno oštetilo distinktivnu funkciju vokalizma u jezičkim sistemima. Ima više uzroka zbog kojih to ipak ne biva:

1) Diftongizacija visokih dugih vokala, pod pritiskom dugih srednjih koji se zatvaraju, rasterećuje zonu najmanje otvorenosti: promene kao $\ddot{u} > ou$, $\ddot{i}$ ili $\ddot{y} > ei$ obične su u češkom, a javljaju se i u slovenačkim i zapadnim srpskohrvatskim dijalektima (istorija germanskih jezika daje mnoštvo primera

za ovakve diftongizacije). U hanackim govorima češkog jezika ovako nastali dvoglasi $ou < \bar{u}$ i $ei > \bar{y}$ monoftongizirani su u $\bar{o}$ i $\bar{e}$, čime je postignuta pored ostalog potpuna promena mesta prvobitnih $\bar{o}$ i $\bar{u}$.

2) Kratki niski vokali teže da se produže. Tako u mnogim čakavskim govorima na jadranskim ostrvima, gde se $\bar{a}$ razvilo u pravcu $\bar{o}$, kratko akcentovano a van poslednjeg sloga daje novo $\bar{a}$. U severnijem delu istog areala i diftongizacija $\bar{e} > ie$ i $\bar{o} > uo$ praćena je stvaranjem sekundarnih $\bar{e}$ ($< \bar{e}$) i $\bar{o}$ ($< \bar{o}$) u istim položajima. Sličan proces duženja $\bar{a}$ i (otvorenog) $\bar{e}$ ostvaren je npr. u litavskom jeziku.

3) Visoki dugi vokali mogu se skratiti, što se i dogodilo u prostjejevskom narečju u Moravskoj i u nekim slovenačkim i međumurskim kajkavskim govorima (kao, uostalom, i u mnogim zapadnomadarskim dijalektima i u holandskom jeziku).

Lako je uočiti povezanost procesa pod 2 i 3 sa činjenicom poznatom iz fonetike da je pod inače jednakim uslovima trajanje niskih vokala veće od trajanja visokih.

Opisani procesi iziskuju da se dopuni malopre izneseni dijagram:

Po sebi se razume da kružnu usmerenost kretanja u ovom dijagramu ne treba apsolutizovati. Ovde se ne radi o neizbežnim promenama, a pogotovu ne o takvima koje bi brzo sledile jedna za drugom, nego o tendencijama koje retko kad stižu da sukcesivno zahvate isti materijal. Nije mi poznato da je neki vokal u konkretnom primeru u istoriji slovenskih jezika prošao kroz tri ili više faza ovakvih promena, a i primera za dve faze ima malo. Ipak se iz te oblasti mogu navesti oblici kao češko prostjejevsko *kuř* sa $\bar{o} > \bar{u} > \bar{ü}$ ili čakavsko hvarsko *zāl* sa $\bar{o} (= \bar{ü}) > \bar{a} > \bar{a}$ (o ovom duženju v. gore pod 2).

I 3. Tonske razlike nisu često uticale na vokalizam. Za neke štokavske jekavske govore, npr. za dubrovački, konstatovano je da dugo $\bar{e}$ ima jednosložni refleks (*iē*) pod uzlaznim tonom, a dvosložni refleks (*ije*) pod silaznim tonom. U kajkavskom govoru Bednje kontinuant dugih uzlaznih i i u su $\bar{i}$ odn. $\bar{ü}$, dok su pod dugim silaznim vokalom i u diftongizirali u ei i $eü$. Oba ova slučaja su shvatljiva ako se ima u vidu činjenica da silazni ton pruža posebne pogodnosti za razvoj inicijalnog dela vokala.

U mnogim slovenačkim dijalektima različiti refleksi su udruženi sa tonskim karakteristikama vokala. Međutim, ovakav se razvoj obično tumači kao rasepljenje foneme vezano za kvantitet. Na primer, silazno intonirano o se vrlo rano produžilo na velikom delu slovenačke jezičke teritorije i zatim dalo u , dok je o pod uzlaznim akcentom ostalo kratko (u poslednjem slogu) ili je produženo tek kasnije; vokalski kvantitet takvoga o nije promenjen ili je pretrpeo promene različite od onih kroz koje je prošlo o pod silaznim tonom.

U mnogim ruskim dijalektima nalazimo dva refleksa akcentovanog o . Obično se smatra da je zatvoreniji (ili diftonški) refleks nastao pod uzlaznim

akcentom, dok se otvoreniji (odn. monofonški) refleks javio pod silaznim tonom. Ipak, nije izvesno da je sam ton ovde odgovoran za različito ponašanje istog vokala; pojedini autori smatraju da je „silazno” *o* u stvari bilo neakcentovano, dok drugi operišu duljenjem „uzlaznog” *o*, što bi značilo da je i ovde kvantitet bio faktor koji je neposredno uticao na različite vokalske reflekske.

II. Među pozicionim faktorima od značaja za sudbinu vokala u slovenskim jezicima nalaze se granice reči (početna i završna), prethodni i sledeći konsonant i vokal sledećeg sloga.

II 1. Granice reči relativno retko podstiču specifičan razvoj vokalskih fonema. Takve promene nigde ne sačinjavaju sistem; one obično zahvataju po jedan vokal, po pravilu različit u raznim dijalektima, a sami dijalekti se nalaze daleko jedni od drugih i imaju malo zajedničkog.

Početno *e* davalo je *o* u istočnoslovenskim jezicima (tip *odin*). Istina, tamo je promena $e > o$ raširena i u drugim položajima, ali po pravilu ne ispred mekog konsonanta. Tu, dakle, inicijalna pozicija daje dodatnu snagu jednoj tendenciji koja i inače postoji u jeziku. Međutim, u hrvatskom kajkavskom govoru Draganića početni položaj sprečava promenu $o > e$. Ovo nije jedini faktor koji deluje na taj način: istu promenu onemogućavaju i velari, labijali i sonant *l* ako stoje ispred *o*.

U znatnom broju kajkavskih govora finalno *-o* dalo je *-e*, što je krajnji rezultat jedne šire tendencije koja je dovela do promene $o > \bar{o}$ ili sl. u raznim položajima u velikom broju kajkavskih govora, i čak do promene $o > e$ u pojedinim grupama primera na nekim delovima kajkavskog područja. Ovde je finalna pozicija pojačala zamah jednog procesa koji se vršio i inače.

U izvesnim kajkavskim govorima *-o* je dalo *-u* iza *m*; tu je položaj na kraju reči dao posebno povoljne uslove za jedan asimilacioni proces. U jednom delu slovenačkih govora ostvarena je promena $-o > -u$ bez obzira na prirodu prethodnog konsonanta. Međutim, u nekim drugim delovima slovenačke jezičke oblasti *-o* pod dugim silaznim akcentom prešlo je u *-u*, što se uklapa u jednu širu tendenciju: u mnogim drugim govorima $\bar{o} > \hat{u}$ u svim položajima.

U češkom je finalno *-a* dalo *-e* iza mekog konsonanta; već smo istakli da je ovo samo jedan od položaja u kojima je *a* prelazilo u *e* pod uticajem konsonantskog susedstva. Slična promena $a > e$ iza mekih suglasnika vršena je u raznim slovenačkim dijalektima iza akcenta, ili se ograničavala na poslednji slog, ili čak samo na finalni položaj.

U poljskom kraj reči pruža najpovoljnije uslove za denazalizaciju nazalnih vokala. U mnogim delovima poljskog jezičkog područja denazalizacija je izvršena bez obzira na položaj u reči.

Karakteristično je da većina ovde pomenutih pojava stoji u očiglednoj vezi sa sličnim promenama koje zahvataju iste vokale na istim jezičkim područjima, ili čak u istim govorima ali u drugim položajima. U stvari je tu početna ili završna granica reči dodatni faktor koji deluje u sprezi sa drugim, osnovnijim impulsima, doprinoseći ostvarenju tendencija koje postoje nezavisno od njega.

O finalnom položaju kao faktoru koji sprečava određene promene, tj. uslovljava čuvanje distinkcija u neakcentovanom vokalizmu, v. na kraju odeljka Ia.

II 2a. Prethodni konsonant igra bitnu ulogu u razvoju vokalizma u najvećem delu češke jezičke teritorije, gde su ostvarene čak i tako dalekosežne promene kao što su $u > i$ ili $\bar{a} > i$ iza mekog konsonanta. Te su inovacije arhaične po svojoj usmerenosti: one nastavljaju proces eliminacije sekvenca meki konsonant + nepalatalni vokal, izvršen delimično poznim prasllovenskim promenama kao $o > e$, $z > b$, $y > i$ iza mekog konsonanta. Češki razvoj je uklonio veći deo onih sekvenca tog tipa koje su bile preživele prasllovenski preglas.

Mekoća prethodnog konsonanta pokazuje se relevantnom za sudbinu refleksa pojedinih nenaglašenih vokala (pre svega a) u mnogim ruskim govorima, uključujući i književni jezik. I ovde su promene asimilativne prirode.

Na sličan uticaj mekog konsonanta na sledeći vokal (vrlo često akcentovan) svode se i mnoge druge inovacije na raznim stranama.

Iza mekog konsonanta a je davalo e npr. u pojedinim ruskim, ukrajinskim i istočnobugarskim dijalektima. U ponekim jugozapadnim ukrajinskim govorima a u ovakvom položaju daje čak i , dok u mnogim slovačkim dijalektima $\bar{a}$ iza mekog konsonanta prelazi u ia . Promeni $'u > i$ u češkom jeziku pridružuje se takav proces u slovačkim županijama Gemer i Novograd, koje se ne nalaze pored češke granice.

U kašupskom prethodni meki konsonant sprečava proces promene $i > \bar{a}$. Spisak „mekih“ konsonanata relevantnih u ovom kontekstu nije jednak u raznim slovenskim idiomima. On najčešće obuhvata istorijski meke (palatalne) suglasnike, dakle j i produkte prasllovenskih palatalizacija i jotovanja ($\check{c}$, $\check{z}$, $\check{s}$, $\check{l}$, $\check{n}$, refleksse $\acute{t}$, $\acute{d}$, eventualno c , z , s'), ali i kasnije palatalizovane suglasnike tamo gde postoje u sistemu. Vidljive su i razlike u vezi s ovim. Tako u nekim govorima kašupskog područja $\check{c}$ i $\check{z}$, koji su otvrdli, ne sprečavaju promenu $i > \bar{a}$, dok u jednoj drugoj zoni takvu ulogu ne igra sonant l , opet zbog otvrdnjavanja. Na sličan način, u vezi s prelaskom $a > e$ u raznim slovenačkim govorima u literaturi se pominju prethodni konsonanti j , l , $\check{n}$, $\check{c}$, $\check{z}$, $\check{s}$, ali ne uvek svi u raznim delovima areala te promene. U istočno-slovačkim dijalektima $\check{c}$, $\check{z}$ i $\check{s}$ sprečavali su promenu l u lu .

Disimilativne je prirode promena $i > u$ iza mekih suglasnika u nekim bugarskim govorima, kao i promena $\bar{e} > \bar{o}$ iza $\check{s}$, $\check{z}$ u drugim govorima istog jezika i prelazak $\bar{e}$ u a iza j , $\check{c}$, $\check{z}$, ređe i (sekundarnog) l na velikom delu čakavskog područja. Isto tako na disimilaciju se svodi promena $\check{e} > a$ iza j i $\check{n}$ (a ispred tvrdog dentala) u nekim severnijim čakavskim predelima (spisak konsonanata koji su igrali ulogu ovde nije dug svakako zato što $\check{e}$ prvobitno nije moglo stajati iza mekog konsonanta; u datim primerima reč je o protećkom j - i o $\check{n}$ nastalom u grupi $gn > g\check{n}$).

Možemo zaključiti da snažno delovanje mekih konsonanata na vokale čini jednu od karakteristika slovenskog jezičkog područja, ili bar većeg njegovog dela.

Ponegde se kao faktor promene javlja samo jedan mek konsonant, i to obavezno jedan od najmekših.

U znatnom delu makedonskih dijalekata, uključujući i književni jezik, iza *j-* nalazimo refleks *ɔ* mesto refleksa *e*, a u izvesnim zapadnijim slovenačkim govorima vokali kao *e*, *ɛ* i *ě* davali su *ə*, što je takođe disimilacija. Ovo poslednje ne važi za promene *ja > je* u raznim delovima poljske jezičke teritorije, *je, jə > ji* u jednom arealu u slovenačkoj Koruškoj i *ʲu > ʲi* u nekim bugarskim govorima. Poznati prelaz *jb > i* u većini slovenskih idioma izdvaja se time što je posle asimilacije *jb > ji* vokal apsorbovao neslogovni element.

U vezi s ulogom mekoće stoji i uticaj otvrdlih suglasnika na sledeći vokal. Klasičan je slučaj pretvaranja *i* u *y* iza *c, š, ž*, eventualno *č, ř* itd. u većem delu severnoslovenskog područja. Međutim, ta je promena fonološka samo tamo gde su *i* i *y* različite foneme. Dodajmo da procesi kao *y, ý > e, é* iza otvrdlih *s', z', c', š, ž, č, ř, l'* u prostjejevskom govoru u Moravskoj i *i > ĭ* iza *š, ž, č, ř* u laškim govorima češkog jezika imaju fonološki značaj. U većem broju makedonskih govora i nekim bugarskim u njihovoj blizini *ě > a* iza *c*, dok je normalni refleks *ě* u tim predelima vokal *e*.

Prethodni dentalni konsonanti mogu uticati na sudbinu *l*, uslovljavajući njegovu promenu u *lu*, u tako različitim idiomima kao što su poljski jezik i srpskohrvatski južnomoravski govori. Inače delovanje dentala na vokal koji sledi nije rasprostranjena pojava. Ipak je takav slučaj zabeležen u slovenačkom horjulskom govoru, gde iza dentala *ɬ* i *ʃ* ne daju *ə*, već *ɛ*.

Prethodni labijal ili velar, dakle konsonant niske tonalnosti („grave”), uslovljava promenu *o > ó* u donjolužičkom i *o > ɔe* u kašupskom, i sprečava promenu **ǔ > ə* u kašupskom, kao i promenu *o > ɛ* (i dalje van akcenta *> ĭ*) u nekim jugozapadnim kajkavskim govorima. U ovom poslednjem slučaju i *l* se ponaša isto kao labijali i velari, mada se danas tamo taj sonant ispred velarnih vokala izgovara kao srednje [l], a ne kao [l̥]. Očigledno se pomeranje *o* ka *ɛ* vršilo još u doba dok je izgovor /l/ ispred *o* bio tvrd.

Prethodni labijal konzervirao je *l* u češkom, uslovljavao je promenu *l > u* u jednom pograničnom arealu koji zahvata delove srpskohrvatske, bugarske i makedonske teritorije, izazivao je proces *y > u* u raznim istočno-slovenskim dijalektima i prelazak *ɔ > a* u makedonskom govoru Radožde, gde inače *ɔ* pod akcentom daje *ä*. U gemerskom slovačkom govoru *ɔ* se iza labijala izjednačilo sa *a*, ali tu se u stvari radi o konsonantskoj promeni: tamo je *ɔ* inače dalo *va* (preko *ua*), pa je *v* disimilacijom ispalo iza labijala.

Delovanje prethodnog *v* na *o* u polapskom bilo je disimilatorno; ista kvalifikacija važi i za promene *wu, wo > wə* u izvesnim slovenačkim govorima. Nasuprot tome, u nekim prekomurskim govorima istog jezika grupe *vi* i *mi* disimilacijom su prešle u *vü* i *mü*, a *ve* u *vö*. Svođenje početne skupine sastavljene od *v* (= *w*) i slabog poluglasa na vokal *u*, na primer u štokavskom i beloruskom, obuhvata asimilatorni proces kod samoglasnika i zatim ispadanje neslogovnog glasa.

Prethodni velari (odnosno samo *k* i *g*) uslovljavali su prelazak *y* u *i* u velikoj većini jezičkih tipova na severu slovenskog sveta. Posebne je prirode

uloga (mekih) velara koji su u bugarskom govoru Široke luke sprečavali promenu neakcentovanih *e* i *i* u *z*.

Sonanti *l*, *r*, *m* i *n* uslovljavali su prelazak susednog neakcentovanog *e* u 'o u većem broju istočnobugarskih govora.

Dosta često, na primer u raznim makedonskim i srpskohrvatskim govorima, nazalni sonanti su izazivali zatvaranje ili centralizaciju vokala koji sledi.

Iza *r* vokal *a* davao je *e* u raznim delovima poljske jezičke teritorije, uglavnom severnim. Isti je sonant izazvao prelaz sledećeg *ě* u *e* u nekim štokavskim jekavskim govorima (tu je u stvari ispalo već stvoreno *i* u skupini $i_e > \check{e}$).

Zabeležićemo ovde da uticaj vokala prethodnog sloga nije obična pojava u istoriji vokalizma slovenskih jezika. Ta je činjenica utoliko značajnija što u susedstvu Slovena žive nosioci uralskih i altajskih jezika.

II 2b. Sledeći konsonant je vrlo često uticao na vokale u slovenskim jezicima. I ovde je od svih konsonantskih odlika mekoća igrala najveću ulogu. Budući da je u slovenskim jezicima mekoća konsonanta u velikom delu slučajeva rezultat delovanja sledećeg vokala, pojava je donekle slična germanском umlautu. Ipak, tu postoje i krupne razlike. Dok je umlaut aktivna asimilacija, u slovenskim jezicima mekoća sledećeg konsonanta najčešće sprečava vokalsku promenu u pravcu koji se kreće suprotno od umlauta. Tako je u istočnoslovenskom *e* davalo 'o ako nije sledio mek konsonant. U istočnobugarskom $\check{e} > 'a$ pod sličnim okolnostima.⁴ U poljskom su ostvarena oba razvoja ($e > 'o$ i $\check{e} > 'a$), ali pod osetno drukčijim glasovnim uslovima. Promene su izvršene samo ako je sledeći konsonant bio neumekšani dental, tj. jedna od fonema /t d s z n l r/, iza koje nije stajao vokal prednjeg reda. Nemarkirani kontinuant praslovenskog akcentovanog *e* u ruskom je 'o, a u poljskom *e*. Ovo je naročito vidljivo kod finalnog *-e*, u ruskom pretvorenog u -'o, a u poljskom sačuvanog. Opisani uticaj tvrdih dentala na razna pomeranja prednjih vokala unazad karakterističan je za celu lehitsu grupu, a u manjoj meri i za lužičke jezike. Sve ovo svedoči o snažnoj evolutivnoj povezanosti između susednih vokala i konsonanata. Ta veza, kao fakat dijahronične tipologije, spada i u odlike praslovenskog jezika. Severniji slovenski jezici (ne svi u jednakoj meri) i istočnobugarski sačuvali su ovu osobenost, dok su srpskohrvatski, slovenački i glavnina makedonskih govora pretrpeli duboku promenu, tako da su konsonanti i vokali postali uzajamno mnogo nezavisniji i samo u vrlo ograničenoj meri utiču jedni na druge. Ovaj se fakat ne može odvojiti od okolnosti da u tom arealu konsonantska palatalizacija nevelara nikad nije dobila fonološki status, nego je čak praktično iščezla na alofonskom planu. Jedini dokaz da je prvobitno slovensko stanje ikad postojalo u zapadnoj polovini južnoslovenske oblasti pruža rascepljenje foneme $\check{e}$ u znatnom delu čakavskih govora, regulisano istim okolnostima kao u poljskom (s tim da su u čakavskom refleksi *i* i *e* na mestu poljskih *e* i *a*).

⁴ U bulgaristici se operiše pojmom mekog konsonanta ili mekog sloga (tj. sloga s palatalnim vokalom, koji u bugarskom ne umekšava prethodni suglasnik onako kao npr. u ruskom).

U mnogim severnoruskim dijalektima meki suglasnici deluju na zavarivanje $\check{e} > i$; pod sličnim uslovima u polapskom nalazimo $e > i$. Položaj između dva meka konsonanta uslov je da a pređe u e u ruskim arhangeljskim govorima i u gornjolužičkom jeziku. Slično tome, u nekim bugarskim dijalektima do promene $a > e$ iza palatalnih konsonanata dolazi jedino ako sledi mek slog (*žaba*, ali *žebi*). U delu slovenačkih govora u Roškoj dolini na zavarivanje refleksa e , ϵ i $\check{e}$ utiče sledeći konsonant ako je po poreklu palatalan. U takvom slučaju kontinuant tih vokala je ϵ , a u drugim položajima e ili a .

Asimilacijskog su karaktera i prelaz $a > e$ pred istosložnim j u dijalektima raznih jezika (poljskog, češkog, slovenačkog, srpskohrvatskog itd.), prelaz $\check{e}j$ u ij (nezavisno od strukture sloga) u štokavskim jekavskim i delu ekavskih govora i u bugarskom hvojnenskom govoru, kao i prelaz $ej > ij$ u slovenačkom govoru Kneže u Austriji. U većini slovenskih jezika poluglasi su u raznim položajima ispred j davali i . U govoru Spodnje Ložnice u istočnoj Sloveniji zabeležen je i prelaz $\bar{o} > u$ pred istosložnim j , a ponegde na slovenačkoj teritoriji $\bar{e}$ je dalo i pred istosložnim $\bar{n}$. U nekim slovenačkim govorima u Koruškoj akcentovano e davalo je i pred istosložnim $\acute{t} > \check{c}$. Sve ovo daje povoda za zaključak da je, za razliku od uticaja prethodnog konsonanta, koji je ponekad dovodio do asimilacije, a ponekad do disimilacije, delovanje sledećeg konsonanta bilo praktično uvek asimilatorno, bilo da je u pitanju iniciranje promene ili njeno sprečavanje.

Svojevrsan pandan promenama tipa $a > e$ pod dejstvom mekih konsonanata predstavlja prelazak e u ja ispred tvrdih suglasnika u zapadnim donjolužičkim govorima. U bugarskim podbalkanskim dijalektima neakcentovano $i > \bar{z}$ ispred tvrdog sloga ili tvrdog krajnjeg suglasnika.

Pod delovanjem velara koji sledi u nekim jugozapadnim kajkavskim govorima o pred akcentom prešlo je u u . Promena $i > u$ ispred h zabeležena je u bugarskom govoru Široke lěke.

Okluzija sledećeg konsonanta igra veliku ulogu u vezi s refleksima nazalnih vokala u lehitskoj oblasti, a takođe i u onim makedonskim i slovenačkim govorima koji čuvaju ostatke rinezma. Dobro je poznato da se ispred okluziva nazalni vokali najlakše dekomponuju u sekvencu oralni vokal + nazalni sonant, dok u ostalim položajima dolazi do izražaja tendencija čuvanja nazalnosti vokala ili njegove denazalizacije.

U velikom delu bugarskih dijalekata, uključujući i književni jezik, konsonantska konstelacija koja sledi iza refleksa r ili l odlučuje hoće li njegov refleks biti $\bar{z}$ + likvida (dakle $\bar{z}r$, odn. $\bar{z}l$) ili likvida + $\bar{z}$ (tj. $r\bar{z}$, $l\bar{z}$). Ova pojava spada u stvari u domen distribucije konsonanata, tj. inventara konsonantskih grupa.

Sonanti l , r , m i n izazivali su promenu prethodnog nenaglašenog e u $\bar{z}$ u većem broju istočnobugarskih govora.

Asimilatorna moć $[y]$ u slovenačkim govorima ogleda se u prelasku mnogih (ponegde i svih) vokala u o ili u ispred istosložnog y . Slične pojave ($e\check{y} > o\check{y}$, $a\check{y} > u\check{y}$ itd.) zabeležene su i na mnogim drugim stranama, npr. na poljskom, ukrajinskom i beloruskom tlu.

Svakako je i prva faza delovanja nazalnih sonanata asimilatorna, tj. susedni vokal se nazalizuje. Kasniji putevi razvitka tog vokala najčešće vode zatvaranju. Pojava je obična u mnogim jezicima, ali njeni modaliteti variraju. Tako na raznim stranama imamo $a > ə$, $a > o$, $a > u$, $o > u$, $e > y$, $e > i$ itd. Ponegde je uslov za promenu da nazal pripada istom slogu kao i prethodni vokal. Kod prednjih vokala zabeleženo je i otvaranje ispred nazala (npr. $iñ > eñ$, $eñ$ i čak $añ$ u pojedinim poljskim dijalektima). Ovakva vrsta delovanja nazala na vokal odgovara sudbini praslovenskih nazalnih vokala u jezicima kao što su ruski ili češki ($ə$ se zatvara u u , ali se $ɛ$ otvara u a). Posebnu pažnju privlači pretvaranje e u o ispred nazala u govoru mesta Libiaž zapadno od Krakova.

Delovanje r na prethodni vokal po pravilu vodi otvaranju. Tako grupa ir često daje $ēr$, er ili sl., a grupa $er > ar$. Međutim, u nekim severnijim poljskim dijalektima nalazimo promenu $a > e$ ispred istosložnog r .

Sonanti l i $l̥$ izazivaju pretvaranje prethodnog e u $ö$ u nekim slovenačkim govorima u Koruškoj.

II 2c. Slučajevi uticaja vokala sledećeg sloga nisu sasvim retki, ali se svaki put radi o malim arealima.

U slovenačkom govoru Breznice u Koruškoj refleks kratkih e , $ɛ$ i $ě$ je $ɛ$ ili e ako sledeći slog sadrži visok vokal, inače su ti vokali davali a . U izvesnim ukrajinskim dijalektima zabeležena je promena nenaglašenog o u u pod istim uslovima. U nekim jugozapadnim kajkavskim govorima sudbina o u mnogom zavisi od vokala sledećeg sloga. Ako je taj vokal a , vršena je asimilacija $o > a$. Ako je u sledećem slogu bio visok ili srednji vokal, predakcentnsko o je davalo i , ali ako je vokal sledećeg sloga bio u , i samo o prelazilo je u u . U raznim štokavskim govorima promena $ě > i$ u primerima kao *sěkiva* ili *vědrica* uslovljena je prisustvom i u sledećem slogu. U arealu čuvanja fonološke individualnosti $ě (= [ɛ])$ u severozapadnoj Srbiji javljaju se ponegde primeri tipa *ežesti < izěsti*. U svim ovim slučajevima vokal sledećeg sloga utiče da se promena ostvari, a sama promena je asimilacija. Upravo suprotna je priroda fenomena u nekim severnoruskim govorima, gde svako e daje o , osim e ispred sloga s akcentovanim u (tip *berú*). Tu vokal sprečava promenu, i to delovanje ima karakter disimilacije.

U ruskim i beloruskim dijalektima s tzv. vokalskim redukcijama vokalizam akcentovanog sloga često utiče na vrednost predakcentnog vokala (disimilativno akanje, asimilativno i disimilativno jakanje). U te pojave, inače dobro poznate i odlično opisane u nauci, ovaj se rad neće upuštati, budući da nema opozicije između rezultata „redukcije” izazvanih različitošću vokala u sledećem slogu.⁵

⁵ Osvrt na uticaj susednog vokala ovde će izostati. Poznato je da se hijatus (tj. sekvenca dvaju vokala) na mnogim stranama ukida kontrakcijama koje impliciraju asimilacije. Međutim, ishod kontrakcije je zamena dvaju vokala jednim; stoga takve pojave ne ulaze u tematski okvir ovog priloga. Pogotovu se ovde ne možemo osvrtni na fenomene gubljenja vokala (sinkope, apokope itd.).

Razgledavši materijal, možemo konstatovati da su glasovi koji slede iza vokala u slovenskim jezicima igrali veću ulogu od onih koji im prethode. Drugim rečima, regresivnih uticaja bilo je više nego progresivnih, ali su i jedni i drugi bili česti, raznovrsni i značajni.

★

Bilo bi moguće i dalje nagomilavati činjenice⁶, ali i ovo što je dosad rečeno dovoljno je da se izvedu određeni zaključci.

Za slovenski jezički svet u celini karakterističan je snažan uticaj triju faktora na različitu refleksaciju prvobitno istih vokalskih fonema (definisanih inherentnim odlikama). Ti su faktori akcenat (tačnije neakcentovanost), kvantitet i mekoća susednog konsonanta. Uticaj ostalih konsonantskih faktora je znatno manji (broj slučajeva je znatan, ali njihovi areali obično nisu prostorni), dok početak i kraj reči, tonske distinkcije, kao i dejstvo drugih vokala, igraju podređenu ulogu ili su sasvim beznačajni.

Ove opšte konstatacije tiču se ukupnosti slovenskih idioma, ali ne važe i za svaki idiom posebno. Štaviše, nema nijednog slovenskog jezika u kojem bi sva tri pomenuta faktora bila vrlo aktivna. Za istočnoslovenske jezike, kao i za najistočniji deo južnoslovenske oblasti, karakteristična je kombinacija uticaja akcenta i konsonantske mekoće. U zapadnoslovenskoj oblasti naj-snažnije je bilo delovanje kvantiteta i konsonantske mekoće. U slovenačkom jeziku i njemu najbližim srpskohrvatskim dijalektima bitna je bila uloga kvantiteta, a od značaja je često bio i akcenat. U mnogim drugim kajkavskim i čakavskim govorima intenzivno je delovao kvantitet, a akcenat vrlo malo. Za štokavsko narečje u celini i za jedan deo susednih čakavskih i kajkavskih govora, a takođe i za veći deo makedonskih i poneke zapadnobugarske govore karakteristično je slabo ili skoro nikakvo dejstvo sva tri nabrojana faktora.

Izložena slika u velikoj meri odgovara inventaru fonoloških distinkcija u navedenim područjima. Tako su na primer u istočnoslovenskom i istočnobugarskom arealu došli do izražaja upravo akcenatska opozicija i konsonantska mekoća, dakle pojave koje karakterišu fonološki sistem na tom zemljištu. Ipak, stvari ne stoje tako prosto. Ima primera i za krupnu ulogu fonoloških distinkcija kojih danas više nema na odgovarajućem tlu, a s druge strane i za izostanak uticaja distinkcija koje su u sistemu stabilno prisutne. U poljskom centralno mesto pripada dejstvu kvantiteta, koji odavno nije živ u tom jeziku. U češkom je delovanje konsonantske mekoće bilo jače nego što bi se moglo očekivati prema sadašnjem mestu te pojave u fonološkim inventarima čeških dijalekata. Međutim, u srpskohrvatskom, gde je akcenat distinktivan u skoro svim dijalektima, njegovo se dejstvo zapaža samo u ponekom periferijskom govoru. To se može povezati s okolnošću da su u srpskohrvatskom najčešće prisutni osim akcenta i kvantitet i ton, ali takvo objašnjenje ne bi bilo dovoljno: isti fenomeni distinktivni su i u mnogim slovenačkim govo-

⁶ Naravno, ovakav rad ne može imati pretenzije da nabroji sve pojave u domenu o kojem je reč, niti da precizno i iscrpno opiše areale obuhvaćenih pojava.

rima, uključujući i jedan deo onih u kojima se van akcenta razlikuje manje vokala nego pod akcentom. Uostalom, ni uloga kvantiteta u štokavštini nije u srazmeri s njegovim živim čuvanjem u glavnini govora tog narečja. Iz ove slike mogu se izvoditi bar dve vrste zaključaka: o nekadašnjem „odnosu snaga” između fonoloških distinkcija u pojedinim jezicima, i o prirodi akcentatskih i kvantitetskih kontrasta, koja svakako nije bila jednaka tamo gde je dejstvo tih faktora ostavilo neizbrisiv trag na vokalizmu i tamo gde njihovog uticaja nije bilo.

Beograd

Pavle Ivić

S u m m a r y

P a v l e I v i ć

FACTORS INFLUENCING THE DEVELOPMENT OF VOWELS
IN SLAVIC LANGUAGES

The development of the vocalism in all Slavic languages was basically a simplification of the pattern. However, the modalities of the process were deeply different. Only one fact is present everywhere: the different fate of two categories which can be termed, for the sake of brevity, „classical vowels” (i e a o u) and „specific Slavic vowels” (y ъ њ ě є ѱ [and ɣ ɣ' ɣ' ɣ']). All classical vowels survived the changes in virtually all Slavic dialects whereas the inventory of specifically Slavic vowels underwent a drastic reduction everywhere. The most widespread changes in the vocalism of Slavic dialects were phonemic mergers. However, in most dialects phonemic splits also took place. In the bulk of Serbo-Croatian and Macedonian dialects such splits were infrequent and restricted to some of the specifically Slavic vowels. In all other languages (and in some peripheral Serbo-Croatian and Macedonian dialects) classical vowels, too, often underwent phonemic splits. In some areas (Kashubian, certain Moravian dialects) none of the classical vowels remained untouched by such processes.

Phonemic splits in Slavic vowels were triggered by the influence of prosodic phenomena (I) or positional circumstances (II):

I 1. Stress (very frequently, especially in Eastern Slavic and in the East of the South Slavic area);

I 2. Quantity (very frequently, especially in Western Slavic and in the westernmost South Slavic dialects);

I 3. Tone (rarely);

II 1. Relation to word boundaries (*a*. initial, *b*. final — infrequently, especially *a*);

II 2. Relation to other phonemes in the chain (*a*. preceding consonant, *b*. following consonant, *c*. vowel of the following syllable — types *a* and *b* are widespread, type *c* is rare).

There are practically no cases of an influence of the vowel in the preceding syllable.

The impact of stress is usually manifested in the existence of two vocalic patterns: a richer one under stress, and another, consisting of fewer units, in unstressed position.

The typical development in vocalic patterns reshaped by the influence of quantity includes the phenomena of the narrowing of long vowels and the widening of short vowels.

Consonantal „softness”, i.e., palatal or palatalized pronunciation, is the most important among the consonantal features relevant in categories II 2a and II 2b. The

crucial role played by consonantal softness constitutes a major typological characteristic of most Slavic languages.

The Slavic linguistic territory is strongly differentiated with respect to the importance of various factors influencing the development of vowels.

The majority of developments in the East Slavic languages are connected with either stress or consonantal softness.

Quantity and consonantal softness were the most active factors in the West Slavic area.

In the Slavic South, East Bulgarian joins the East Slavic languages, whereas in the Slovene and the Westernmost Serbocroatian dialects the most momentous developments are those caused by the influence of quantity. The relatively few instances of phonemic splits in vowels in the rest of the South Slavic area are due to the influences of a number of factors; none of them played a major role.

FUNCTIONAL SENTENCE PERSPECTIVE IN THE SLAVONIC LANGUAGES AND IN ENGLISH

In the present paper, we want to present some of the features of an approach to functional sentence perspective, which connects this patterning with a description of the system of language in the form of a set of levels ordered from a semantic base (the level of underlying structures) through surface syntax to morphemics and phonemics. We present first of short characterization of the phenomena belonging to functional sentence perspective (Sect. 1), then we proceed to the questions concerning the possibilities of the identification of these phenomena in the utterances contained in a coherent text or discourse (Sect. 2) and to a typological discussion (Sect. 3), aiming first of all on a contrastive description of the Slavonic languages in comparison with remarks concerning the structure of the text (Sect. 4).

1.1 The main phenomena belonging directly to the domain of functional sentence perspective¹ are (a) the dichotomy of topic (theme) and focus (comment, rheme), (b) the hierarchy of communicative dynamism, and (c) the difference between contextually bound and non-bound elements.

We are convinced that topic and focus are two parts into which every underlying representation (UR) of a sentence (or of each of the coordinated sentences) can be divided. In this point we differ from those who understand e.g. topic as a single (deep or surface) constituent;² our standpoint is corroborated by such examples as the following, in which the time adverbial („for how long”) as well as the adverbial of direction belong to the focus, the agentive with the verb constituting the topic: (*What trip did you have?*) — *I went for the weekend to Mother* (with a possible continuation . . . and not for the whole week to Cannes, as I had planned).

---

¹ Following the writings by Mathesius (1929; 1939; 1942), Daneš (1957; 1959; 1968; 1974a), Firbas (1956; 1964; 1971; 1975), Adamec (1966; 1974) we attempted at a detailed discussion of the concerned issues first in Sgall, Hajičová and Benešová (1973), later in Sgall, Hajičová and Buráňová (1980); a formal account was presented in Hajičová and Sgall (1980).

² Formulations characterizing topic (theme) as a surface phrase are known from Halliday (1967), and also from Chomsky (1965); later Chomsky (1971) includes topic and focus into his semantic representations, but he still understands focus as a counterpart of a single surface phrase.

In this point we follow the approach that since Mathesius has been widely accepted among Czech linguists, who also have realized that such a view of the dichotomy of the sentence must be connected with a classification or hierarchy of its individual parts, cf. the notions of communicative dynamism and of communicative importance, coined by Firbas.³ Such a classification (which requires operational criteria and an explicit description) makes it possible to understand that e.g. the sentence *John visited my SISTER* is ambiguous in that the verb belongs to the topic (which includes the Actor of this sentence) in one of the respective underlying representations, while in another the verb belongs to the focus (which in any case includes the Objective of this sentence); there remains perhaps a third possibility, viz. that of a topicless reading.⁴ We prefer this account, though, of course, the semantic distinctions between the three SR's often are not directly relevant for their truth conditions; it has been pointed out (see the studies quoted in Note 1) that these distinctions are crucial in some cases of presuppositions connected with the topic, or with respect to Kuno's 'exhaustive listing'.

The analysis of the traditional notions has led to the conclusion that most of them can be defined explicitly on the base of operational, i.e. testable criteria, see Sgall (1979); Hajičová and Sgall (1980). Some of them may be defined on the base of items which must be used in the framework on independent grounds; thus e.g. the notion of temporal or local setting, known from Firbas, can probably be defined, in our framework, as a contextually bound adverbial of time („when") or place („where") that does not fill a slot in the case frame of the verb.

The intuitive basis of the notion of topic can be connected either with that of 'given', already known information, or with the items about which something is predicated (the focus). In one of his papers (which was published in an English translation recently)⁵ Mathesius conceived topic in the former way, but later⁶ he realized that the distinction between these two characterizations is not decisive, since in the language system there is only one distinction corresponding more or less exactly to both of them. We would like to note that topic is not identical with 'given' in that some of the 'given' items are not recoverable (identifiable),⁷ and thus cannot be classed as contextually bound (esp. in cases of contrast, e.g. in *He found Her pencil, not HIS one* the pronominalization of the bearers of the intonation centres demonstrates that they convey known information in a sense, but they are used as contextually non-bound in this sentence).

³ See esp. Firbas (1956; 1971).

⁴ Capital letters denote the bearer of the intonation centre. Where the examples are to illustrate general issues, they are formulated only in English; on the other hand, in case a difference between Slavonic and West European languages is at stake, we present Czech examples, the English translations of which are only subsidiary and do not share all relevant features of the Czech sentence. — As for the topicless sentences, cf. Kuno's (1972) „neutral description".

⁵ See Mathesius (1939), now available also in English translation.

⁶ See Mathesius (1942, esp. P. 59) and Daneš (1964).

⁷ See Halliday (1967) and Chafe (1976).

The relationship between topic /focus and contextually bound/ non-bound can be roughly characterized as follows: every lexical element of a UR of a sentence belongs either to the topic or to the focus. In the unmarked case, those belonging to the topic are contextually bound, while those included in the focus are non-bound. There are, however, marked cases in which the topic includes also embedded elements which are contextually non-bound, or the focus includes contextually bound embedded elements. Thus e.g. the sentence (1), in which there are not such marked elements, has a topic consisting only of contextually bound items, while its focus includes only contextually non-bound ones; in sentence (2) the focus contains also the embedded contextually bound items *I, your, my*, and it may also be assumed that inside the topic there is a contextually non-bound element, viz. *next* (in both cases we consider the verb and all what follows it to belong to the surface form of the focus).

(1) Tomorrow I'll give a student some BOOKS.

(2) Next Friday I'll give your brother some of my BOOKS.

It might be considered non-intuitive that also elements which were not mentioned in the preceding text are called contextually bound here, but let us recall that we do not use this term in its etymological value, and that context is understood here as consituation rather than mere verbal co-text. Elements not having been mentioned in the preceding co-text can enter an utterance as its contextually bound items, if they are determined (made recoverable, identifiable for the hearer) by the situation of the discourse — either in a way including (or similar to) ostension or deixis, or thanks to the fact that the very use of a sentence determines the specific values of the indexical elements the sentence includes. Moreover, a writer often starts his novel or story as if its hero or scene were known to the reader and activated in his memory (i.e. he uses contextually bound items when referring to them in the first sentences of the text); there is then a discrepancy between the 'inner world' of the text and the meanings of its utterances, not between the meaning and the means of expression used in these utterances.

Returning now to the question of the two possible characterizations of topic (as 'given' and as the 'logical subject', we may connect this difference between that of contextually bound elements (which may be, to a certain extent, dispersed in the UR) and topic (which is rather compact, with certain limited exceptions). The lexical elements of an SR which may be characterized as 'given' (i.e. the images of their referents of the speaker and his audience, at the given time-point of the discourse) and also identifiable or recoverable, are called contextually bound in our (broader) sense of the term. On the other hand, the topic may be characterized as 'what is spoken about', or, better, about what something (viz. the focus) is asserted by the given sentence (more precisely, by one of its UR's). In many cases the topic consists, in the contextually bound items of the UR, but, as we have seen, this is not always so. Contextually bound elements appear also as the topics of individual clauses and phrases inside the sentence, where

the assertions or predications about them are depredicated, condensed or embedded, whatever the term will be.

The following examples may illustrate the interplay of contextually bound elements and of the topic of the whole sentence (UR); the parentheses are used here to denote functional words, which are no lexical elements of the UR's with approach, and the superscript *b* marks the (meaning of) the given words as contextually bound in at least one UR of the sentence: *(By the fact that) my^b brother^b (did) not^b arrive^b (in) time (to the) decisive session (of the) whole negotiations^b, our family^b || caused difficulties (to) all (the) inhabitants (of the) house^b. — John^b || was surprized, (when) he^b came home, (by the fact that) he^b found his^b cousin Jane, who^b read (a) book (in) his^b study^b, sitting (in the) old armchair. — (According to the) results^b reached^b || (in the course of a) tentative analysis (of) English sentences (of) different kinds (it can be) stated (that the) distribution (of the) length (of) words (is) determined (by) several factors, which^b (have) not yet (been) fully analyzed (in the) quoted framework^b. — My^b old friend Jerry returned safely from his^b Brasil travels yesterday^b, (after having) experienced (the) life (in the) South American^b jungle (for) several weeks^b. — In the last sentence only yesterday belongs to the topic, all the other parts preceding sentences the parts before the double slash belong to the topic, those after it constitute the focus.*

An analysis of large material of Czech texts has confirmed the view according to which a sentence predicates (asserts) its focus as holding (not holding, in the case of a negative sentence) about those items that occur in the nucleus of this sentence as contextually bound⁸. The two intuitive characterizations quoted above do not correspond to two different distinctions in the language system, but to a single one.

In the more simple cases the focus of a sentence consists of the contextually non-bound elements of its nucleus plus the elements dependent (immediately or not) on the non-bound elements of the nucleus. Thus we assume that in one of the UR's of (3) only the verb will be understood as the (the surface form of) focus, with respect to (4) this applies to *my wife's sister*, and with respect to (5) — to the verb and the items standing to the right from it (though in the last two cases the focus includes also the contextually bound elements, *my* and *her*, which are embedded).

(3) I MET Paul in Cambridge.

(4) It was my wife's SISTER who came last night.

(5) My wife's sister came to her neighbour for a new BOOK.

There are, however, also more complicated cases, in which all elements of the sentence nucleus are contextually bound; thus, (6) corresponds (among others) to a UR in which the focus includes a single lexical unit.

(6) The teacher of CHEMISTRY came into the room.

It is also possible that such an embedded focus is even less immediately subordinated to an element of the nucleus (i.e. more deeply embedded);

⁸ The term „nucleus” denotes the main verb and all words immediately dependent on it.

e.g. in (7) the possible continuation . . . *not the arrival of the YOUNG man* shows that there is a corresponding UR having only the adjective in its focus.

(7) The incident was caused by the arrival of the OLD man.

1.2 We have come to certain conclusions, which include several rather strong hypotheses. Though, of course, they do not cover the whole domain of word order, intonation and their functions, they appear to present a useful basis for a detailed description of the main features of functional sentence perspective (leaving aside, for the time being, such specific cases as some kinds of contrast, sentences with more than one intonation centre, some non-projective constructions, etc.).

The first hypothesis says that every underlying representation (UR) contains at least one element belonging to its focus, and it may also contain one or more elements constituting its topic (in a more detailed description, see Hajičová and Sgall, 1980, we understand the notion of dynamism derived from that of contextual boundness of the nodes).

According to a second hypothesis, the main verb is always more dynamic than its contextually bound participants (dependent nodes) and less dynamic than the non-bound ones.

A third hypothesis assumes that the non-bound participants are ordered according to their types — e.g. in Czech (also in Russian and probably in other Slavonic languages) within the focus Actor/Bearer precedes (in less dynamic than) Addressee, which precedes Origin, in its turn, precedes Objective (Patient), etc. This systemic ordering of the participants is determined by the grammar of the given language. On the other hand, with the participants included in the topic the ordering of dynamism is not always identical with the systemic ordering; the scale of dynamism of the elements included in the topic may have different shapes, and the speaker's choice depends here first of all in the patterning of the text.⁹

1.3 The semantic relevance of topic, focus and dynamism can be characterized by the following three points:

(i) The scopes of quantifiers are determined, to some extent, by the relative degree of dynamism of noun phrases, cf. (8) to (10) — at least in their primary readings.

(8) (a) *Mnoho lidí čte málo KNIH.* — Many men read few BOOKS.

(b) *Málo knih čte mnoho LIDÍ.* — Few books are read by many MEN.

(9) (a) John talked to few girls about many PROBLEMS.

(b) John talked about many problems to few GIRLS.

⁹ Such issues are relevant here as (i) the distinction between the topic proper and a local or temporal setting, (ii) a contrastive topic, (iii) a difference between the surface position of enclitical particles and their amount of communicative dynamism, (iv) the question whether in general the least dynamic element of the topic occupies the first or the second (od the rightmost?) position in the surface word order of the topic (see Rylova, 1980, where the second position is preferred).

(10) (a) Everyone in this room speaks two LANGUAGES.

(b) Two languages are spoken by everyone in this ROOM.

Even without overt quantification there is a similar distinction in the truth conditions of such sentences as (11) and (12).¹⁰

(11) (a) Na Moravě se mluví ČESKY. — CZECH is spoken in Moravia.

(b) Český se mluví NA MORAVĚ. — Czech is spoken in MORAVIA.

(12) (a) One smokes in the CORRIDOR.

(b) In the corridor one SMOKES.

(ii) If a sentence is negated, then in the primary case it is just its focus that is in the scope of negation; if the verb is contextually non-bound (and thus included in the focus), the event identified by the verb is negated, as in (13), or (14), while if it is contextually bound (and thus included in the topic), it is not negated, as e.g. in one of the readings of (15).

(13) Our defeat was not caused by HARRY.

(14) Jim didn't come because of his wife's ILLNESS.

(15) Jim didn't come because of the topic of today's LECTURE.
(... He just came to meet MARY.)

The fact that the focus (or, more precisely, its relationship to the topic) is negated in a negative sentence is closely related to the underlying assumption that in the positive counterpart of the sentence the focus is asserted „about the topic”, the topic being assumed as given, i.e. presupposed; these issues are dealt with in Hajičová (1973).

(iii) The phenomenon described by Kuno (1972) as exhaustive listing is connected with focus only, and, moreover, only in specific cases, in which the focus does not include the verb, or it includes only such a lexically void verb as the copula.

While exhaustive listing seems to belong to the layer of Gricean conversational rules, the points (i) and (ii) concern directly the truth conditions of the sentences. As has been pointed out by Sgall, Hajičová and Procházka (1977), the underlying representations (meanings) of sentences may be characterized as a linguistic counterpart of Carnap's intensional structure or of Frege's sense. Two sentences differing in their meaning can correspond to a single proposition (can share their truth conditions, their intension), as is the case in (16) or in (17):

(16) (a) The number of tables in this room equals to an even prime number.

(b) The number of tables in this room equals to the square root of four.

¹⁰ Cf. also such pairs as „This motion must be approved by the COMMITTEE” vs. „This motion must be APPROVED by the committee”; if we are mistaken, the preferred reading of the former sentence does not imply whether it is probable that the motion will be approved, while with the latter sentence the probability of approval is involved.

- (17) (a) Charles sold a car to Tom.
 (b) Tom bought a car from Charles.

In many cases this identity of truth conditions, though not of meaning, is connected with sentences differing just in their functional perspective:¹¹

- (18) (a) John talked to a girl about a PROBLEM.
 (b) John talked about a problem to a GIRL.
 (19) (a) Lidé čtou KNIHY. — People read BOOKS.
 (b) Knihy čtou LIDÉ. — Books are read by PEOPLE.

A procedure of translation between the underlying representations and appropriate representations of propositions is then needed. For the subclass of sentences the focus of which includes just a noun phrase Materna and Sgall (1980) attempt to characterize their counterparts in a language of intensional logic (based on the theory of types and on possible worlds semantics); cf. also Kosík and Sgall (in press).

Our approach characterizes topic and focus in accordance with the presystematic view according to which it is the focus (comment) what is asserted about the topic, when a sentence is uttered. At the same time, however, we characterize these notions by means of the operational tests using negation or question. Thus e.g. (19) (a) can answer the questions (20) or (21), while (19) (b) can answer (22), cf. Daneš (1968):

- (20) What do people read?
 (21) What is typical for people?
 (22) Who reads books?

The sentence (18) (a) can be continued in a natural way by (23), while a natural continuation of (18) (b) is (24), cf. Chomsky (1971); a systematic elaboration by these kinds of tests can be found in Posner (1972) and Bogusławski (1977).

- (23) Oh no, he talked to her only about a good news.
 (24) Oh no, he talked about it only to his father.

2. It is not easy to identify the topic and focus of a printed sentence, especially in such a language as English, where the surface word order is grammatically bound to a great extent, so that in many cases the hierarchy of communicative dynamism is rendered by means of a marked position of the intonation centre in the spoken language, which has almost no counterpart in the written (printed) texts.

In most Slavonic languages, the „free” word order of which reflects the hierarchy of communicative dynamism rather faithfully, the identification

¹¹ The differences between the Czech and English sentences in (8) and in (19) show that the English passive serves to enable the Objective to be placed before the verb if the Objective belongs to the topic; this function of the English passive (which is not the single one) is well known in European linguistics for several decades, but is still neglected by most American linguist, who often maintain that passivization itself rather than the word order variation is semantically relevant in such cases.

of the boundary between topic and focus can be carried out in a more effective way. Since sentences with so-called subjective (emphatic) word order reversing the primary order of topic and focus are virtually absent from printed texts (with such exceptions as poetic texts or recorded oral dialogues), it is almost certain that all modifications of a verb that belong to the topic stand to the left of those belonging to the focus, in a printed Czech sentence, which is by far not so often in English:¹²

(25) Francouzský ministr včera přijel do ATHÉN. — The French minister arrived to ATHENS yesterday.

(26) Včera v Praze PRŠELO. — Yesterday it RAINED in Prague.

The deviations of the surface word order from communicative dynamism are partly connected with the grammatically determined order of the elements within a noun phrase (adjectival adjuncts primarily precede the governing noun, while nouns dependent on it follow it) and of the enclitical forms (the „weak” pronouns, some forms of auxiliary verbs, etc.) e.g. in Czech or Polish. These cases can be analysed according to the known fact that the adjuncts of a noun primarily are more dynamic than the noun itself, and to the contextually bound character of the enclitical pronouns. Other deviations concern the position of the main verb; in Czech, and to a lesser extent also in the other Slavonic languages the verb, even if it belongs to the focus, can be followed by a word dependent on it and including in the topic; e.g. in (27) *tento týden* constitutes a temporal setting, i.e. part of the topic.

(27) Fakulta přijala tento týden čtyři zahraniční HOSTY. —
— The Faculty accepted four foreign GUESTS this week.

For Czech, and with some minor changes also for other Slavonic languages, it is possible to state that the modifications (dependent words, participants) standing to the left of the verb belong to the topic, while the rightmost participant belongs to the focus. The appurtenance of the modifications standing between the verb and the rightmost participant can be determined only in that a modification A preceding a modification B, where the systemic order is B, A, belongs to the topic, cf. *Dával jablka DĚTEM.* — *He gave (the) apples to CHILDREN,* or *Dělal kanoe z KLÁD.* — *He made (the) canoes out of LOGS.* As for the verb itself, the situation is similar to that of English, a characterization of which can be formulated as follows.

When attempting to identify the boundary between topic and focus in a written English sentence, it is possible to work with the following assumptions (none of which is valid without exceptions, characterized mostly by a secondary position of the intonation centre in the corresponding spoken sentence):

¹² The placement of the intonation centre in the corresponding oral sentences is denoted here to make the examples more transparent; we are aware that the relation between spoken and written sentences is not one-to-one, i.e. that also other pronunciation is possible, cf. Sgall, Hajičová and Buráňová (1980, 134).

(i) The participants standing to the left of the verb may be understood as belonging to the topic; this concerns the subject as well as the adverbials; exceptions occur with a subject having the indefinite article, which in some cases is included in the focus.

(ii) If there is only one participant standing to the right of the verb, then this participant belongs to the focus.

(iii) (a) If there are more than one participants to the right of the verb and the rightmost of them is a local or temporal adverbial, then it should be checked whether the lexical meaning of this adverbial is specific (its head being to the subject domain of the given text) or general (a pronoun, a broader term); in the former case it is probable that the adverbial belongs to the focus, as in (28) and (29), while in the latter case it rather belongs to the topic, as in (30) or (31).

(28) Several teams carried out experiments with this method during last two YEARS.

(29) Several teams carried out experiments with his method in LJUBLJANA.

(30) Several teams carried out experiments with this METHOD during the last decades.

(31) Several teams carried out experiments with this METHOD in our country.

(iii) (b) If there are more than one participants to the right of the verb and the rightmost one is not a local or temporal adverbial, then this rightmost participant is the most dynamic element of the sentence, its focus proper:

(32) Several teams carried out experiments with this method to find out whether it is ADEQUATE.

(iv) In most cases it is possible to assume that the verb belongs to the focus if it is a lexically specific verb (which a rather narrow meaning); if the verb is general (*be, have, become, carry out, . . .*), then it may be assumed that it belongs to the topic.

Points (i) to (iv) may be useful if only a single sentence can be examined. However, in many case it is possible to take into account the preceding context. It is then advisable to register the activated (salient) items of the stock of information shared by the speaker and the hearer. This can be done by a method illustrated by Hajičová and Vrbová (in press). The element that was mentioned as the focus proper of the last utterance is the most salient in the given time-point of the discourse, while the elements that were used in other positions of this utterance get a somewhat lower status in the activated part of the stock of shared knowledge, and those that have not been mentioned in one or several subsequent utterances may fade away (if they do not have a specific position of a „hypertopic“, which may concern e.g. those mentioned in the heading). Such a register makes it possible to decide in the unclear cases (in the points (iii) (a) and (iv) above, or in what concerns

the participants standing between the verb and its rightmost modification) whether a given participant belongs to the topic (which is the case when it is contained in the register), or to the focus. It should be noted that also this method has its limitations: on one side the set of activated items includes not only items mentioned in the text, but also their parts, counterparts and other items connected with them by associative relations; on the other side, if a specific contrast is involved, it is possible that also an item included in this set is mentioned as a part of the focus of the next utterance, as not being recoverable (cf. sect. 1.1).

In interrogative sentences the topic-focus articulation is connected with several unclear questions which have been intensively discussed in Czech linguistic writings (by Mathesius, Firbas, Daneš, Křížková-Běličová, Hajičová and others).¹³ One of the main results of these discussions consists in the fact that the interrogative formative itself cannot be understood as the only possible part of the focus of these sentences. In *yes-no* questions the interrogative character (as well as the other attitudinal aspects, to the extent in which they are structured by the system of language) may be regarded as the tectogrammatical level as one of the parts of the complex label of the root of the tree (i.e. of the main verb). The topic-focus articulation of these sentences appears to be similar (and conveyed by similar means of expression) as that of declarative sentences.

As for *wh*-questions, in most cases the interrogative element as well as the last word they contain belong to the focus. However, it is not always clear which of them is the focus's proper (the most dynamic part of the sentence), or whether also some other sentence part belongs to the focus. It seems that the interrogative element is the only part of the focus in case it is the bearer of the intonation centre, as e.g. in *WHEN did he come?* or *WHICH cigarettes do you like best?*

3.1 The differences that are most important for the structure of individual language are those that concern such phenomena as the morphemic means expressing grammatical distinctions. As Skalička (1979) showed in his studies, these phenomena are relevant for the typological character of languages. Also in the domain of functional sentence perspective it is first of all the relationship between the perspective itself (belonging to the level of underlying structure) and the means expressing it on the level of morphemics. There are at least three basic combinations of such means, which are typical for different groups of languages:

(i) surface word order in combination with intonation expresses the functional sentence perspective in most Slavonic languages, as well as in the old Indo-European languages; the word order is „free” and in most cases it corresponds to the hierarchy of communicative dynamism; only relatively rarely the intonation centre (carried by the focus proper) is placed elsewhere than on the rightmost participant;

¹³ See esp. Hajičová (1976 a, b) and the writings quoted there.

(ii) intonation, word order and grammatical constructions (such as passivization, cleft sentences, *as for*) are combined in English, French and other languages of Western Europe; the word order is highly determined by rules of grammar, so that e.g. passivization or a switch of the intonation centre from its normal position (on the rightmost participant) nearer to the beginning of the sentence are used if this is necessary for the word order to correspond to the grammatical rules — cf. the differences between English and Czech in (8) (b), (19) (b), (25) above;

(iii) specific morphemic means expressing directly the features concerning functional sentence perspective are present in Japanese and in some other language of Eastern Asia and also Africa (cf. esp. Japanese *wa*, marking the topic).

One more difference is characteristic for different groups of languages with respect to functional sentence perspective. This is the interplay of the three important patternings of the underlying structures, namely that of valency, of functional perspective and of the delimitation features of noun phrases. In every language — as far as we know — each of these patternings seems to be structured and to have its means of expression. However, the three patternings are connected by certain preferences (e.g. a definite Actor primarily belongs to the topic, an identifiinite noun primarily is included in the focus, etc.). Languages avoid a too high degree of redundancy by backgrounding one of the patternings and expressing it mostly by what can be understood as default rules (cf. also Sgall, Hajičová and Benešová, 1973, 128f, and the writings quoted there):

(a) Valency and delimitation are foregrounded, and functional sentence perspective is mostly not expressed overtly, being determined by the combination of the two other patternings, cf. the following sentences, which are rather typical for English in this respect:

(33) The French colleague found a proof of this assertion.

(34) A French colleague found a proof of this assertion.

The definite subject in (33) clearly belongs to the topic, but its counterpart in (34), having the delimitation feature Specifying (cf. Bierwisch, 1971), belongs to the focus at least in one of the underlying structures of this sentence; it is still an open question whether the intonation centre is obligatorily carried by such a sentence initial subject, or whether a noun with these features can belong to the focus even if not stressed.

(b) Valency and functional perspective are preferred, the word order corresponds to communicative dynamism to a high degree, and the delimitation features are expressed overtly (by pronouns) only if necessary. This holds about most Slavonic languages, Latin, Sanskrit, etc., which have no articles, i.e. no obligatory means to express the delimitation features. In most cases these features are identifiable on the basis of the other patternings. Thus the nouns in the topic are understood as definite, in Czech, if no pronoun corresponding to *some* is present, and often a noun in the focus

is understood as connected with the feature Specifying (the primary meaning of an indefinite article of other languages), cf. the following example:

- (35) (a) Řeka teče rovinou. — The river flows through a PLAIN.
 (b) Rovinou teče ŘEKA. — Through the plain there flows a RIVER.

If the meaning of *A river flows through the PLAIN* (with a river included in the topic, i.e. more or less equivalent to *one of the rivers*), then the Czech expression would be *Jedna řeka teče ROVINOU* (or . . . *teče tou ROVINOU*).

(c) The third possibility is to foreground the patternings of delimitation and functional sentence perspective, leaving the valency in the background. At least some features typical for this combination seem to be present in Chinese, partly also in Japanese and other languages of Asia.

In this way we face a trichotomy similar to that of (i), (ii) and (iii), as characterized above. It thus seems that the dichotomy of „subject prominent” and „topic prominent” languages, presented by Li and Thompson (1976), should be completed to involve also the difference between (a) and (b), or (ii) and (i). Three types of the relationship between functional sentence perspective, its means of expression and the other patternings thus should be distinguished.

3.2 Returning to the functional sentence perspective itself, as to one of the patternings included in the underlying structures, we can say that the known European languages seem to differ here only in a much lower degree than in the two respects we just discussed. A set of differences has been found in the systemic ordering of Czech (and other Slavonic languages) on one side and of English (French, etc.) on the other. The position of some of the main participants seems to be identical in different languages; this concerns the order Actor — Addressee — Objective (though French seems to involve the reversed order of the latter two, which might be connected by the obligatory presence of a preposition with a noun functioning as Addressee). As for Instrument, Origin, Locative, it seems that English (as well as French) differs from Czech (and other Slavonic languages) in that these three participants follow Objective in English, though they precede it in Czech; in the latter language the systemic ordering can be discovered more easily, thanks to the „free” word order, with which the questions of ordering are more transparent than they are in English, where the differences often are expressed by the placement of the intonation centre.

This can be checked by means of such examples as (36) to (39), in which the position of the Objective after the Dative (and, of course, after the Actor) is the same in Czech and in English (36), while that of Objective before the Instrument (37), Origin (38), and Locative (39) is characteristic for English, though the reverse order is present in Czech. For English, this scale of CD in the (a) examples (which corresponds, in these sentences with normal intonation, to the surface word order) is not conditioned by contextual boundedness; for Czech, this holds for the (b) examples of (37) to (39), and for (36) (a).

Not higher frequency is at stake here, but the fact that the Objective can be included in the focus as contextually non-bound, since each of the (a) examples can answer such a question as *What did he do?*. On the other hand, the English (b) examples, with marked intonation, may not be used as answers to such a question; they correspond rather to a question in which their final NP is contained (e.g. *What does he use these hoes (logs) for?*). This shows that the lower degree of CD of these NP's in (b) (expressed by marked intonation) is conditioned by the fact that they are contextually bound.

- (36) (a) George brought a girl FLOWERS. — Jirka přinesl (jedné) dívce KVĚTINY.
 (b) George brought flowers to a GIRL. — Jirka přinesl květiny (jedné) DÍVCE.
- (37) (a) He dug a hole with a HOE. — Kopal jámu MOTYKOU.
 (b) He dug a HOLE with a hoe. — Kopal motykou JÁMU.
- (38) (a) He made a canoe out of a LOG. — Udělal kánoi z KLÁDY.
 (b) He made a CANOE out of a log. — Udělal z klády KÁNOI.
- (39) (a) He dug a hole in the GARDEN. — Vykopal jámu NA ZAHRA-
 DĚ.
 (b) He dug a HOLE in the garden. — Vykopal na zahradě JÁMU.

It need not be surprising that languages differ in such semantically relevant details of their grammatical structures as are these of the systemic ordering. It should be noticed that the language determined structuring of the cognitive content is concerned here, rather than a (psychological) structure of the speakers' „minds” (including mental images of reality). The difference between Czech and English may be connected with the typological properties of the two languages.

4. Our last point concerns the relationship between the topic of a sentence and that „of a text”. It cannot be claimed that every text has a single topic, and even the authors who started with such an assumption have found that such a case is only a specific one. In the general case it is possible to speak only of parts of texts connected by the same topic.¹⁴ The so-called thematic progressions (now see esp. Daneš, 1974; but also e.g. Yuganov, 1979, pointing out that in real texts these progressions often do not appear in a pure form) illustrate the elementary possibilities (the topic of the preceding utterance is retained in the following one, or the focus of the preceding utterance serves here as the topic, etc.). A systematic description of the hierarchy of salience of the items within the stock of information shared by the speaker and the hearer can be useful for a characterization of the role of functional sentence perspective in the structure of a text.

¹⁴ Cf. Marciszewski (1976); Bayer (1979); also Dijk (1977) prefers to speak about the „topic of (a part of) a discourse”, or „the topic for this passage”, etc. (esp. pp. 132–142), rather than to maintain that the text as such (or every text) has its topic.

One of the main open questions in this domain (important also for the question test) is that of the distinction between a „full” and „partially formulated” question. If such a question as (40) is understood as full, then it can be directly answered only by a complete list of all the visitors of Prague at the given day.

(40) Who came to Prague yesterday?

The usual case in a dialogue is that such a question is connected with a non-formulated background restricting the universe of discourse in a certain way (according to the relationship between the speaker and the hearer and to other aspects of the given situation, (40) may be understood as meaning „Who among our common friends . . .”, or „Who among the participants of the conference we organize . . .”, etc.). If (40) was answered by a list, in (41) *who* should be understood as referring only to members included in this list, even if the anaphorical pronoun is not present, if the system is oriented towards the organization of a conference.

(41) Who went to the hotel first?

These and similar restrictions of the „universe of the discourse”, changing during a dialogue or within a text, make it difficult to find whether in the structure of a text (discourse) as a whole there are clear counterparts of such units typical for the sentence (or its underlying structure) as are topic and focus. The discourse, belonging to the domain of the use of language rather than to that of the system of language, is structured in ways different from those present in the sentence. Different kinds of texts display different types of structuring, and thus it is not surprising that beside such kinds of texts as the legal documents are, we have also such kinds of fluent dialogue. In the former the structuring of subdocuments, paragraphs and sections, with each having its own hierarchy of higher and lower topics, is outspoken; on the other hand, in a fluent dialogue the change of topics is by far not so strictly regulated, the interest of the speakers may even switch from what was just spoken about to what just occurred in the surroundings, i.e. situation as well as the verbal co-text is here substantial for the changes in the activation of the items in the stock of shared information.

Praha

E. Hajičová and P. Sgall

REFERENCES

- Adamec, P. (1966): Porjadok slov v sovremennom ruskom jazyke. Praha.
 – (1974): Aktual'noje členenije, glubinnyje struktury i perifrazy. In: Daneš (1974b, ed.), 189–195.
- Bayer, J. (1979): Diskursthemen. Presented at the 14th Linguistic Colloquium, Bochum.
- Bierwisch, M. (1971): On Classifying Semantic Features. In: Semantics. An Interdisciplinary Reader in Philosophy, Linguistics, and Psychology (ed. by Steinberg, Jakobovits), Cambridge, U.K.
- Bogusławski, A. (1977): Problems of the Thematic – Rhematic Structure of Sentences, Warszawa.

- Daneš, F. (1957): *Intonace a věta ve spisovné češtině*. Praha.
- (1959): K otázce pořádku slov v slovanských jazycích. *Slovo a slovesnost*, 20, 1–10.
- (1964): A Three-Level Approach to Syntax. In: *Travaux linguistiques de Prague*, 1, 225–240.
- (1968): Some Thoughts on the Semantic Structure of the Sentence. *Lingua*, 21, 55–69.
- (1974a): Functional Sentence Perspective and the Organization of the Text. In: Daneš 1974b (ed.), 106–128.
- (1974b): ed. *Papers in Functional Sentence Perspective*. Praha.
- Dijk, T.A. van (1977): *Text and Context. Explorations in the Semantics and Pragmatics of Discourse*. London – New York, Longman.
- Firbas, J. (1956): Poznámky k problematice anglického slovního pořádku z hlediska aktuálního niho členění větného. *Sborník prací filosofické fakulty brněnské university A4*, 93–104.
- (1964): On Defining the Theme of Functional Sentence Analysis. In: *Travaux linguistiques de Prague*, 1, Praha, 267–280.
- (1971): On the Concept of Communicative Dynamism in the Theory of Functional Sentence Perspective. *Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity 1*, 19, 135–144.
- (1975): On the Thematic and the Non-Thematic Section of the Sentence. In: *Style and Text. Studies presented to N.E. Enkvist* (ed. by Ringbom), Stockholm, 317–334.
- Hajičová, E. (1973): Negation and Topic vs. Focus. *Philologica Pragensia*, 16, 81–93.
- (1976a): Question and Answer in Linguistics and in Man-Machine Communication. *SMIL. Statistical Methods in Linguistics*, No. 1, 36–46.
- (1976b): Struktura doplňovací otázky a odpovědi z hlediska aktuálního členění. *Slovo a slovesnost*, 27, 300–307.
- Hajičová, E. — Sgall, P. (1980): A Dependency-Based Specification of topic and Focus, *SMIL*, No. 1–2, 93–140.
- Hajičová, E. — Vrbová, J. (in press): On the Saliency of the Elements of the Stock of Shared Knowledge, *Folia Linguistica*.
- Halliday, M. A. K. (1967): Notes on Transitivity and Theme in English. *Journal of Linguistics*, 3, 37–81.
- Chafe, W. L. (1976): Givenness, Contrastiveness, Definiteness, Subjects, Topics and Point of View. In: Li (ed.), 1976, 25–55.
- Chomsky, N. (1965): *Aspects of the Theory of Syntax*. MIT Press, USA.
- (1971): Deep Structure, Surface Structure and Semantic Interpretation. In: *Semantics. An Interdisciplinary Reader in Philosophy, Linguistics and Psychology* (ed. by Steinberg, Jakobovits), Cambridge, U. K.
- Kosík, A. — Sgall, P. (in press): Towards a Semantic Interpretation of Underlying Structures, *Theoretical Linguistics*.
- Kuno, S. (1972): Functional Sentence Perspective. *Linguistic Inquiry*, 3, 269–320.
- Li, Ch. N. (1976): ed.; *Subject and Topic*. New York.
- Li, Ch. N. — Thompson, S. A. (1976): Subject and Topic: A New Typology of Language. In: Li (1976), 457–589.
- Marciszewski, W. (1976): Ot poznání temy předložení do ponětí ključevogo slova. In: *Naučno-techničeskaja informacija, Serija 2*, No. 11, 18–25.
- Materna, P. — Sgall, P. (1980): Functional Sentence Perspective, the Question Test and Intensional Semantics. *SMIL*, No. 1–2, 141–160.
- Mathesius, V. (1929): Zur Satzperspektive in modernen English. *Archiv für das Studium der neueren Sprachen und Literaturen*, 155, 202–210.
- (1939): O tak zvaném aktuálním členění věty. *Slovo a slovesnost*, 5, 171–174.
- (1942): Ze srovnávacích studií slovosledných. *Časopis pro moderní filologii*, 28, 181–190.
- Posner, R. (1972): *Theorie des Kommentierens*, Frankfurt/M.
- Rylova, T. N. (1980): K ispol'zovaniju teorii aktual'nogo členenija v postrojenii odnoj modeli uporjadočennogo smysla. In: *Avtomatičeskaja obrabotka teksta*, Kijev, 42–59.

- Sgall, P. — Hajičová, E. — Benešová, E. (1973): *Topic, Focus, and Generative Semantics*. Kronberg/Ts.
- Sgall, P. — Hajičová, E. — Buráňová, E. (1980): *Aktuální členění věty v češtině*. Praha.
- Sgall, P. — Hajičová, E. — Procházka, O. (1977): *On the Role of Linguistic Semantics*. *Theoretical Linguistics* 4, 31—59.
- Skalička, V. (1979): *Typologische Studien* (ed. by Harmann), Vieweg, Brunschweig — Wiesbaden.
- Yuganov, V. I. (1979): *Tekst i tipy tematičeskich progressij*. In: *Značenje i smysl rečevych obrazovanij*. Kalinin. 157—163.

Резиме

Е. Хајичова и П. Згал

ФУНКЦИОНАЛНА РЕЧЕНИЧНА ПЕРСПЕКТИВА У СЛОВЕНСКИМ ЈЕЗИЦИМА И ЕНГЛЕСКОМ

У овом се раду указује на неке особности разматрања функционалне реченичне перспективе које ову појаву повезују с описом језичког система чије је полазиште у уверењу да овај функционисање као укупност сређених нивоа испољавања — почев од семантичке базе, преко површинске структуре, па све до разина свог морфемског и фонемског отелотворења.

Први део рада (ознака 1) посвећен је краткој карактеризацији феномена на које се примењује назив *функционална реченична йерсијекџива*, у другом (ознака 2) се расправља о могућностима идентификације ових у исказима садржаним у једној кохерентно организованој целини, у трећем (ознака 3) се ови феномени оцењују с типолошке тачке гледишта, док им се у четвртој (ознака 4) приступа у светлости контрастивне анализе словенских језика, уз давање пропратних опаски о законитостима структурирања текстуалних целина.

ПЕРИФРАСТИЧНИ ПРЕДИКАТСКИ ИЗРАЗИ НА МЕЃУСЛОВЕНСКИМ РЕЛАЦИЈАМА

За испитивача организације словенског лексичког фонда перифрастични предикатски изрази (даље: ППИ) представљају, чини ми се, један од најзанимљивих типолошких проблема. С друге стране, исти тај проблем је од великог практичног значаја како у превођењу тако и у дидактици на међусловенским релацијама. У овом чланку желим, прво, да скицирам проблематику везану за ППИ, а затим да представим пројект конфронтативног речника ППИ у неколико словенских језика.

Пре свега, предложиху кратке дефиниције неколико најважнијих термина као што су ПРЕДИКАТ, АРГУМЕНТ, ИНДЕКС, РЕФЕРЕНЦИЈАЛНА КВАНТИФИКАЦИЈА у оквиру семантичке синтаксе и ПРЕДИКАТСКИ ИЗРАЗ, ПЕРИФРАСТИЧАН ПРЕДИКАТСКИ ИЗРАЗ, НОМИНАЛИЗАЦИЈА у оквиру формалне синтаксе. Предлагана интерпретација наведених појмова одговара у главном интерпретацији прихваћеној у више новијих пољских — и не само пољских — лингвистичких радова.

ПРЕДИКАТ је —сагласно тој интерпретацији — семантичка јединица која конституише реченицу, тј. минимално самостално језичко саопштење. Функција предиката је да одреди релацију (особину, стање, итд.) карактеристичну — према перцепцији говорног лица — за неки дискретни објекат (дискретне објекте) који је то лице у стању да индивидуализује/идентификује у оквиру стварности која га окружује. Уп. предикате као ,спава', ,иде', ,воли', ,добар (је)', ,весео (је)', ,учитељ (је)', ,мајка (је)' итд.

АРГУМЕНТ је семантичка јединица помоћу које говорно лице индивидуализује/идентификује објекте у стварности која га окружује. Аргумент је или примарно индекс као ,ја', ,ти', ,овде', ,тамо', ,сада' или је секундарна творевина, настао од предиката који је везан референцијалном квантификацијом, тј. подвргава се дејству таквих оператора који омогућују индивидуализацију или идентификацију одговарајућег елемента из скупа одређеног датим предикатом; уп. ,овај човек', ,моја мајка', ,један од дечака', ,тројица твојих пријатеља', и сл.

Сваки предикат као реченични конституент имплицира присуство одређеног броја више мање одређених аргумената; уп. ,спава (неко)', ,воли (неко некога)', ,мајка је (неко некоме)', и сл. Структуру коју са-

чињавају предикат и његови аргументи назваћемо предикатско-аргументска структура (даље ПАС).

О формалној реализацији (формализацији) реченице, предиката, аргумента говорићемо као о РЕЧЕНИЧНОМ ИЗРАЗУ, ПРЕДИКАТСКОМ ИЗРАЗУ (ПИ), АРГУМЕНТСКОМ ИЗРАЗУ (АИ). Обично једном предикату одговара више предикатских израза, уп. нпр. „мајка“: *X* рађа *У*-а и *X* је мајка *У*-а; учитељ: *X* је учитељ *У*-а и *У* је ђак *X*-а; поседује: *X* поседује *У* и *У* има *X*-у, и сл.

Најзад, кључни за нас овде појам — ПЕРИФРАСТИЧНИ ПРЕДИКАТСКИ ИЗРАЗ је формализација предиката у облику конструкције са две компоненте: синсемантички глагол + номинализован израз, нпр. *врши дужности*, *води бригу*, *ида у занос*, *уби сирћљење*, и сл. Свесно уводим термин номинализован израз, место да кажем нпр. девербална и/или деадјективна именица, зато што желим да у одговарајућу класу именица укључим и оне као *киша*, *вешар*, *рај* и сл. које нису — или се барем на српскохрватском тлу не могу третирати као — глаголске или придевске изведенице. Дакле, под номиналованим изразом треба овде разумети именицу као назив релације са примарно неименичком формализацијом, значи, једном речју, нешто што је релативно блиско појму *nomen actionis*, без икаквих дубљих формалних импликација.

Теза коју овде заступа гласи: ППИ је вербална формализација предиката чије је право језгро формализовано у одговарајућој именици. Именица, дакле, носи тежину предикације, док глагол — осим грамаатикализиране категоријалне информације (време, начин, вид и др.) — уноси и разноврсне модификације у предикатско-аргументску структуру. Карактер тих модификација углавном је исти у појединим словенским — и не само словенским — језицима, али су инвентар синсемантичких глагола и спојеви глагола и номиналованих израза непредвидљиви феномени; они спадају у идиосинкратичне особине датих језика. Потрудићу се да то илуструјем са неколико српскохрватских, македонских и пољских примера.

Желела бих још само, место увода, да истакнем у чему је, по мом мишљењу, највећа предност перифрастичних предикатских израза као синтаксичке конструкције над другим врстама предикатских израза.

Информација коју носи перифрастични предикатски израз подељена је међу његове две формалне компоненте, што омогућује вишеструку тематизацију предикатско-аргументске структуре, као и читаве реченице. Наравно, посебно интересантна и прилично често заступљена у текстовима је варијанта са номиналованим изразом као темом или чак са номиналованим изразом који је пресађен као тема са позиције компоненте перифрастичног предикатског израза у позицију аргументског израза (што на површинском нивоу језика повлачи и измену синсемантичке службе глагола у квазиаутосемантичку; уп. доле наведене примере дијатетичких измена).

Друга значајна карактеристика перифрастичних предикатских израза везана је за синтаксу номиналованог израза. Ради се о чињеници да номиналован израз као врста формализације датог предиката у

формализиран у ППИ може такође да се нађе на врху комуникативне хијерархије, уп. сх. *інев расіе у њему, оіасносі му іреіи на сваком кораку*; уп. и сх. *X сноси одіоворносі*, пољ. *X ponosi odpowiedzialnosć* ~ сх. *одісворносі іада на X-а*, пољ. *odpowiedzialnosć spada na X-а* и сл., а ту смо већ близу једне могућности коју пружа само перифрастични предикатски израз — наиме, тога да номинализованани израз преузме функцију аргумента, уп. сх. *Њеіов інев расіе*, мак. *іневоіи во народоіи іламна*, пољ. *gniew na X-а był zawsze obecny w jego myslach*, и сл. Уп. такође *Тренуітно др X врши оіераціју*. ~ *Оіераціју врши др X* и сл.

Најзад перифрастични предикатски израз може да буде и формализација једног каузатива, тј. да се базира на парафрази „проузрокује да”, уп. сх. *X је іобудио у У-а іоішіовање за З-а*, тј. „X је проузроковао то да У поштује З-а” или „... да је У почео поштовати З-а”, и сл., уп. *X је усадио у У-а іоішіовање за З-а*, *X је изазвао забуну код У-а*, тј. „X је проузроковао то да је У осетио забуну”, и сл.

Као што смо већ рекли, често садржај формализован у једном или више словенских језика као ППИ има у другим језицима друкчију формализацију, уп. нпр. сх. *води рачуна (о нечему)*, мак. *води смейка (за нешто)* ~ пољ. *liczy się (z czymś)*; пољ. *ta nadzieja* ~ сх. *нада се*, мак. *се надева*, сх. мак. *држи іовор* ~ пољ. *przetawia*, сх. *сївафа се закључак*, мак. *се создава закључок* ~ пољ. *wnioskuje się*, сх. *уіућује іозив* ~ пољ. *kieruje wezewanie/wzruwa*, и сл. Чињеница да су српскохрватски и македонски много ближи један другом у том погледу него иједан од њих пољскоме није без типолошког интереса. Међутим у више случајева иду сва три језика заједно, уп. нпр. сх. *изражава саіласносі*, мак. *изразува соіласносі*, пољ. *wyraża zgodę*; сх. *чини одсїуїања*, мак. *ірави оїсїаїки*, пољ. *robi ustęstwa*; сх. *има захїење*, мак. *има барања*, пољ. *ta wulgarnia*; сх. *води борбу*, мак. *води борба*, пољ. *prowadzi walkę*, сх. *има смелосїи*, мак. *има смелосїи*, пољ. *ta odwagę*, итд.

Често су номинализованани изрази у појединим језицима комуникативно еквивалентни, док су глаголи у синсемантичкој служби различити, због чега цела конструкција носи идиоматски, непредвидљив карактер; уп. сх. *некоїа је задесїла несрећа* ~ мак. *некоїо іоїоди несреќа* ~ пољ. *kogoś spotkało nieszczęście*; сх., мак. *дава оїїіор* ~ пољ. *stawia órór*; сх. *неко ужива нечіје сїмїаїїје* ~ пољ. *ktoś się cieszy czując sympatię*; сх. *нешїіо іредсїавља ііерей*, мак. *нешїіо іреїсїавува іовар* ~ пољ. *coś jest ciężarem*; сх. *нешїіо іредсїавља смейїу*, мак. *нешїіо іреїсїавува іречка* ~ пољ. *coś jest przeskodą*; сх. *нешїіо іде на шїїейу*, мак. *нешїіо оди на шїїейа* ~ пољ. *coś przynosi szkodę*; сх. *неко ніје у моїућносїи да ...* ~ мак. *некої нема можносїи да ...*, пољ. *ktoś niema możliwości, żeby ...*, итд.

Најзад, посебан проблем при превођењу представљају случајеви када поред површинске сличности одговарајући перифрастични предикатски изрази имају у појединим језицима различиту стилску или чак семантичку вредност. Уп. нпр. сх. *моја је жеља да ...*, чему одговара пољ. *chciałbym, pragnę, żeby ...*, док ППИ *jest moim życzeniem, aby ...* сме да се појави само у извишеном стилу, у неким правним документима, повељама и сл., дакле — тај ППИ је стилски маркиран; уп. такође сх.

води брију, мак. *води брижа*, чему одговара пољ. *troszczy się, opiekuje się*, док су ППИ *otacza opieką, troską, rozłacza opiekę* маркирани као помало книшки, и сл.; уп. сх. идиоматски *йоздравю ѿе X* према пољ. *pozdrowienia od X-a* или рус. *йривей од X-a*, и сл.

Овај преглед, ма колико да је непотпун, ипак дозвољава да изведемо следећа два закључка:

- ППИ представљају посебну врсту речничких јединица — непредвидљиви су у оном истом смислу у којем су то праве лексеми, те их стога треба сваког појединачно изучавати. Другим речима: мада имају облик синтаксичких конструкција, ППИ нису „отворене” синтагме него уходани фраземи који представљају део лексичког блага одговарајућег језика.
- Међутим — ово је наш други закључак — ППИ представљају један високо организован, граматички изграђен део речника. ППИ у које улази исти номинализован израз могу се поређати у парадигматске серије, као нпр. парадигма фазе радње, уп. *сијекао сам йоверење X-a ~ уживам йоверење X-a ~ изубио сам йоверење X-a; сијуио сам у борбу ~ водим борбу ~ одусио сам од борбе или йривео сам борбу крају*, и сл., или парадигма каузације, уп. *йадам у искушење ~ доводим некоја у искушење; имам жељу за . . . ~ изазивам у некоме жељу за . . .*, и сл.

У светлости изнесених чињеница изгледа целисходно саставити један општословенски или више двојезичних речника ППИ и обухватити у њима — у горе предложеном смислу — парадигматику појединих номинализованих израза. Остатак мога чланка представља нацрт одреднице таквог хипотетичког речника трију језика чијим се материјалима овде служим, тј. српскохрватског, македонског и пољског. Одлучила сам се за одредницу ПАЖЊА/ВНИМАНИЕ/UWAGA. Да бих избегла излишне компликације, као метајезик узимам српскохрватски; међутим из разлога принципеилности требало би то да буде неки четврти језик, нпр. енглески.

Одредница обухвата:

- парафразу номинализованог предиката,
- састав аргумената које имплицира тај предикат сам и/или обогаћен садржајем одговарајућих синсемантичких глагола,
- састав аргумената које имплицира тај предикат сам и/или обогаћен садржајем одговарајућих синсемантичких глагола,
- синтаксичке формуле ПАС конституираних на бази појединих ППИ (увек у комуникативно еквивалентном преводу за три језика) које су праћене примерима и срећене према комуникативној хиерархији аргумената, тј. на дијатетичком принципу. Варијанте са различитом тематизацијом узимају се у обзир само ако промена тематизације обавезно повлачи промену у парафрази и/или у синтаксичкој формули, Свака формула обухвата и информацију о томе да ли је дати аргумент везан

директно за номинализован израз или за ППИ као целину, да ли се дати аргумент појављује и у облику реченичког израза или само у облику именичке синтагме; најзад — да ли номинализирани израз може да прими одредбу (детерминатор = *Дет*) и каква је то врста одредбе (у семантичком и синтаксичком погледу).

* *
*

ПАЖЊА/ВНИМАНИЕ/UWAGA ,карактеристична за људска бића способност да укључе у поље своје свесне перцепције одређене појаве (предмете, људе, ситуације . . .)'

Примедба: предложена парафраза аутоматски искључује друга значења, као нпр. пољ. UWAGA 'примедба' или сх. и мак. ПАЖЊА/ВНИМАНИЕ 'поштовање'; нећемо, дакле, нпр. разгледати ППИ као УСКРАТИТИ (коме) ПАЖЊУ и сл.

Основни састав аргумената броји два члана:

X — лице о чијој је пажњи реч, тзв. вршилац радње; у више конструкција са секундарном дијатезом X је семантички (и синтаксички) деградиран, тј. повучен с функције (и позиције) аргумента целог перифрастичног предиката на функцију (и позицију) номинализованог предиката, уп. *X обраћа пажњу на . . . — Пажња X-а је усмерена на . . .*, и сл.

У — предмет пажње, тј. човек, материјални предмет, ситуација, итд. који привлаче пажњу X-а. У више конструкција може се појавити и ф(У), тј. одређена особина У-а или одређени део У-а који је директан разлог томе што У привлачи пажњу X-а, уп. *Балон је привукао пажњу деце својим дречавим бојама. — Дречаве боје балона привукле су пажњу деце* — у првој реченици имамо посла са две одвојено формализоване јединице: У — 'балон' и ф(У) — 'дречаве боје балона' одмах су уведене у функцију У-а. Најзад у неким се конструкцијама појављују У₁ и У₂, тј. предмет који одвлачи пажњу X-а од У₁, уп. *Долазак нове иошће одвукао је Мирину пажњу од деишта*, и сл. Из већ реченог проистиче да У може да буде 'човек', 'материјални предмет' или 'релација'. Као релација он може да буде формализовац у именичкој синтагми (NP) или у реченици (S) и то — по оператору који уводи реченицу — у S_{да}, S_{што}, S_{како} са заменичким корелатом (K) или без њега и сл. Сва набројена семантичка и синтаксичка ограничења појавиће се у нашим формулама.

У конструкцијама са експлицитном каузативном надградњом појављује се и:

З — каузатор, тј. лице које усмерава пажњу Х-а на У. Наглашавамо експлицитност надградње; наиме, будући да до манипулације пажњом Х-а може да дође једино ако Х такву манипулацију прихвати — каузација је присутна у свакој од разгледаних конструкција; ту се најчешће ради о кореференцији Х и З, тј. Х манипулише својом пажњом; у ситуацијама где је У људско биће, могућа је опет кореференција У и З, тј. У манипулише пажњом Х-а, уз, разуме се, његову сагласност.

Пре него што пређемо на преглед материјала, да набројимо још и то какве све одредбе може да прими номинализован израз ПАЖЊА/ВНИМАНИЕ/UWAGA. Могућности су семантички мотивиране, дакле у сва три језика паралелне. Зависно од конструкције, *Дей* се

1. или реализује као обавезна нула,
2. или се (факултативно или обавезно) реализује као придевска или прилошка одредба, наиме
  - 2.1. као придев са садржином ‚сав‘, ‚пун‘, ‚комплетан‘,
  - 2.2. као један од придева серије сх. *сав, ѿун, велики, изузеџан, ѿособан, нарочии* . . . , мак. *цел, ѿлем, особен* . . . , пољ. *сау, wielki, szczegolny, znaszny* . . . .
  - 2.3. као прилог типа сх. *мало, ѿуно* . . . , мак. *малку, мноѿу* . . . , пољ. *troche, duzo* . . . .
  - 2.4. као тзв. посесив, тј. сх. *свој, мој* . . . итд.

Примедба: у неким формализацијама Дет може да не стоји уз номинализовани израз него уз цео ППИ; реч је о прилошкој одредби као сх. *делмично/у ѿѿи-ѿуности*, мак. *делумно/во целина*, пољ. *szęściowo/wyłączenie* п. у материјалу 2.7.).

Као што показује наш преглед — изузев сигнала који говоре о чијој је пажњи реч (уп. горе 2.4.) — код свих се одредби ради о одређивању интензитета пажње, тј. о својеврсној квантификацији.

Преглед материјала почиње од основне дијатезе, тј. од комуникативне хиерархије која фаворизује компоненту Х.

1. Формализације са Х као полазним аргументом
  - 1.1. ‚Х уводи У у поље своје свесне перцепције‘
 ‚Х додељује У-у привилегирано место у пољу своје свесне перцепције‘

Примедба: прва парафраза важи за конструкције без *Дей*, друга — за конструкције са *Дей*

ППИ сх. ОБРАЋА ПАЖЊУ
 мак. ОБРНУВА ВНИМАНИЕ
 пољ. ZWRACA UWAGĘ

сх. X ОБРАЋА *Дей̄* ПАЖЊУ на У-а
(на то) да У, како У ...

Дей̄ → 2.2., 2.3. или 1.

мак. X ОБРНУВА *Дей̄* ВНИМАНИЕ на У
(на тоа) да У, дека У, како У ...

Дей̄ → 2.2., 2.3. или 1.

пољ. X ZWRACA *Det* UWAGE на У
(на то), że У, zeby У, jak У ...

Дей̄ → 2.2. или 1.

1.2. ‚X додељује У-у /доста, сувише, мало .../ места у пољу своје свесне перцепције’

Примедба: компонента стављена у заграду у парафрази саопштава да је у сва три језика *Дей̄* обавезаг.

ППИ сх. ПОСВЕЋУЈЕ/ПОКЛАЊА ПАЖЊУ
мак. ПОСВЕТУВА/ПОКЛОНУВА ВНИМАНИЕ
пољ. POSWIĘCA UWAGĘ — OBDARZA/DARZY UWAGĄ

синтаксичке формуле:

Дей̄ се у сва три језика реализује као 2.1., 2.1.+2.4., 2.3.

Примедба: за конструкције са *Дей̄* 2.1. или 2.1.+2.4. парафраза гласи: ‚X држи у пољу своје свесне перцепције У а не и нешто друго’

сх. X ПОСВЕЋУЈЕ/ПОКЛАЊА *Дей̄* ПАЖЊУ У-у
(томе) да У ...

мак. X ПОСВЕТУВА/ПОКЛОНУВА *Дей̄* ВНИМАНИЕ на У
на тоа да
У ...

пољ. X POSWIĘCA *Det* UWAGĘ У-owi
temu, zeby У ...

X OBDARZA/DARZY *Det* UWAGĄ У-а

Примедба: у последњој пољској конструкцији за У важи ограничење: ‚материјални предмет’

1.3. ‚X уводи У, а не нешто друго, у поље своје свесне перцепције’

ППИ сх. УСМЕРАВА ПАЖЊУ
мак. НАСОЧУВА ВНИМАНИЕ
пољ. KIERUJE UWAGĘ

синтаксичке формуле:

Дей̄ се у сва три језика реализује као нула, као 2.1. или као 2.1.+2.4.

сх. X УСМЕРАВА *Дей̄* ПАЖЊУ на У
(на то) да у ...

мак. X НАСОЧУВА *Дей̄* ВНИМАНИЕ кон У
кон тоа да У ...

пољ. X KIERUJE *Det* UWAGĘ на У
на то, żeby У ...

1.4. ‚X уводи/држи У у центру поља своје свесне перцепције’

ППИ сх. УСРЕДСРЕЂУЈЕ ПАЖЊУ
мак. КОНЦЕНТРИРА/СОСРЕДОТОЧУВА ВНИМАНИЕ
пољ. KONCENTRUJE UWAGĘ

синтаксичке формуле:

Дей̄ — уп. 1.3.

сх. X УСРЕДСРЕЂУЈЕ *Дей̄* ПАЖЊУ на У
на то да У ...

мак. X КОНЦЕНТРИРА/СОСРЕДОТОЧУВА *Дей̄* ВНИМАНИЕ
на У/врз У
на/врз тоа да У ...

пољ. X KONCENTRUJE *Det* UWAGĘ на У
на tym, zeby У ...

1.5. ‚X прави част У-у тиме што га уводи у поље своје свесне перцепције / држи у пољу своје свесне перцепције’

Примедба: одговарајућа садржина реализује се као ППИ једино у пољском.

ППИ ZASZCZYCA UWAGA

За У важи ограничење ‚човек’

синтаксичка формула: X ZASZCZYCA *Det* UWAGA У-а

Дей̄ → 1 или 2.4.

1.6. ‚X уводи у поље своје свесне перцепције, измеѓу других објеката, и У’

Примедба: одговарајућа садржина реализује се као ППИ једино у македонском

ППИ ОДДЕЛУВА ВНИМАНИЕ

синтаксичка формула: X ОДДЕЛУВА *Дей̄* ВНИМАНИЕ (и) за У

Дей̄ → 1 или 2.3.

Примедба: као што се види на основу формуле, У се формализује обавезно као именичка синтагма

1.7. ,X чини да се У не налази ван поља његове свесне перцепције'

Примедба: одговарајућа садржина реализује се као ППИ једино у македонском

ППИ ДРЖИ/ИМА ПОД ВНИМАНИЕ

синтаксичка формула: X ДРЖИ/ИМА ПОД *Дей* ВНИМАНИЕ У

Дей се реализује као нула или дали У . . . као 2.2.

1.8. ,X чини да У остаје у пољу његове свесне перцепције'

ППИ сх. ПРАТИ С ПАЖЊОМ

мак. СЛЕДИ СО ВНИМАНИЕ

пољ. SLEDZI Z UWAGA

За У важи ограничење ,релација'

синтаксичке формуле:

Дей с у сва три језика реализује као нула или као 2.2.

сх. X ПРАТИ С *Дей* ПАЖЊОМ У-а

како У . . .

мак. X СЛЕДИ СО *Дей* ВНИМАНИЕ У

како У . . . , (сето) тоа што У . . .

пољ. X SLEDZI Z *Det* UWAGA У-а

jak У . . .

1.9. ,Није истина да X, усредсређен на У₂, допушта У₁ да нестане с поља његове свесне перцепције'

Примедба: одговарајућа садржина реализује се као ППИ базиран на номинализованом изразу ,пажња' једино у пољском

ППИ BIERZE POD UWAGĘ

синтаксичка формула: *Дей* → 1.

X BIERZE POD UWAGĘ У

(to) że У

2. Формализације са У као полазним аргументом

Примедба: у читавој тој серији могуће је да се У и ф(У), као директан предмет пажње, формализују као две синтаксичке јединице, уп. У *привлачи пажњу шиме шиме* . . . односно: *својим* . . . Да не бисмо компликовали опис без потребе, прихватамо да је У идентичан са ф(У)

2.1. ,У је уведен у поље свесне перцепције X-а'

ППИ сх. ПРИВЛАЧИ ПАЖЊУ

мак. ПРИВЛЕКУВА ВНИМАНИЕ

пољ. PRZYCIĄGA UWAGĘ

синтаксичке формуле:

Деѝ се у сва три језика реализује као нула или као 2.2.

сх. У ПРИВЛАЧИ *Деѝ* ПАЖЊУ Х-а
 мак. У Го ПРИВЛЕКУВА *Деѝ* ВНИМАНИЕТО НА Х
 пољ. У PRZYCIĄGA/SCIĄGA NA SIEBIE *Det* UWAGĘ Х-а

Примедба: ако је Х експлицитно названа личност, номинализован израз се у македонском обавезно појављује са чланом

2.2. ‚У је уведен у центар поља свесне перцепције Х-а’

ППИ сх. ЈЕ/НАЛАЗИ СЕ У ЦЕНТРУ ПАЖЊЕ
 мак. Е/СЕ НАОЃА ВО ЦЕНТАР НА ВНИМАНИЕ
 пољ. JEST/ZNAJDUJE SIĘ W CENTRUM UWAGI

синтаксичке формуле:

Деѝ се у сва три језика обавезно реализује као 1.

сх. У ЈЕ/НАЛАЗИ СЕ У ЦЕНТРУ ПАЖЊЕ Х-а
 мак. У Е/СЕ НАОЃА ВО ЦЕНТАР НА ВНИМАНИЕТО НА Х
 пољ. У JEST/ZNAJDUJE SIĘ W CENTRUM UWAGI Х-а

2.3. ‚У-у је у пољу свесне перцепције Х-а додељено (важно) место’

ППИ сх. ЈЕ ПРЕДМЕТ ПАЖЊЕ
 мак. Е ПРЕДМЕТ НА ВНИМАНИЕ
 пољ. JEST PRZEDMIOTEM UWAGI

синтаксичке формуле:

Деѝ се у сва три језика реализује као нула или као 2.2.

сх. У ЈЕ ПРЕДМЕТ *Деѝ* ПАЖЊЕ Х-а
 мак. У Е ПРЕДМЕТ НА *Деѝ* ВНИМАНИЕТО НА Х
 пољ. У JEST PRZEDMIOTEM *Det* UWAGI Х-а

2.4. ‚Та чињеница што је Х увео у поље (у центар поља) своје свесне перцепције У проузрокује да Х сад не може у то поље да уведе нешто друго’

Примедба: одговарајућа садржина реализује се као ППИ једино у македонском и у пољском

ППИ мак. ПРЕОКУПИРА ВНИМАНИЕ
 пољ. POCHŁANIA/ABSORBUJE UWAGĘ

синтаксичке формуле:

Деѝ се у оба језика реализује као нула или као 2.1. (од тога зависи и експликација, уп. горе)

сх. $\emptyset$

мак. У ГО ПРЕОКУПИРА *Деџ* ВНИМАНИЕТО НА Х

пољ. У POCHLANIA/ABSORBUJE *Det* UWAGĘ X-a

2.5. „У је уведен у поље свесне перцепције Х-а и остаје ту дуже него што би се могло очекивати”

ППИ сх. ЗАДРЖАВА ПАЖЊУ

мак. ЗАДРЖУВА ВНИМАНИЕ

пољ. PRZYKUWA/WIĘZI UWAGĘ

синтаксичке формуле:

сх. У ЗАДРЖАВА *Деџ* ПАЖЊУ Х-а

Деџ → 1 или 2.2.

мак. У ГО ЗАДРЖУВА (ВРЗ СЕБЕ) *Деџ* ВНИМАНИЕТО НА Х

Деџ → 1 или 2.1.

пољ. У PRZYKUWA/WIĘZI *Det* UWAGĘ X-a

Деџ → 1 или 2.1.

2.6. „З оцењује као природно да У захваљујући својим особинама буде уведен у поље свесне перцепције Х-а”

Примедба: З је овде ad hoc уведени симбол без везе са З-каузатором који се појављује у серији З. наших примера

ППИ сх. ЗАСЛУЖУЈЕ ПАЖЊУ/ВРЕДНО ЈЕ ПАЖЊЕ

мак. ЗАСЛУЖУВА ВНИМАНИЕ

пољ. ZASŁUGUJE NA UWAGĘ/JEST GODNE UWAGI

синтаксичке формуле:

Деџ се у сва три језика реализује као нула или као 2.2.

сх. У ЗАСЛУЖУЈЕ *Деџ* ПАЖЊУ Х-а / У ВРЕДНО ЈЕ *Деџ* ПАЖЊЕ Х-а

мак. У ГО ЗАСЛУЖАВА *Деџ* ВНИМАНИЕТО НА Х / ОД СТРАНА НА Х

пољ. У ZASŁUGUJE NA *Det* UWAGĘ X-a / У JEST GODNE *Det* UWAGI X-a

2.7. „У₂ је уведен у поље свесне перцепције Х-а што је разлог томе да Х испушта У₁ из поља своје свесне перцепције”

ППИ сх. ОДВЛАЧИ/ОДВРАЋА ПАЖЊУ

мак. ОДВЛЕКУВА/ОДВЛЕЧУВА ВНИМАНИЕ

пољ. ODCIĄGA/ODWRACA UWAGĘ

синтаксичке формуле:

Примедба: факултативна прилошка одредба стоји у сва три језика уз цело ППИ; једино се у македонском може појавити *Деј* и уз номинализован израз

- сх. $У_2$ (делимично) ОДВЛАЈИ/ОДВРАЋА ПАЖЊУ Х-а ОД $У_1$
 мак. $У_2$ (делумно) ГО ОДВЛЕКУВА ВНИМАНИЕТО НА Х ОД $У_1$
 $У_2$ ОДВЛЕКУВА дел од ВНИМАНИЕТО НА Х ОД $У_1$
 пољ. $У_2$ (częściowo) ODWRACA/ODCIAGA UWAGĘ Х-а ОД $У_1$

2.8. ,Што се тиче У, Х не успева да га уведе у поље своје свесне перцепције / да га задржи у пољу своје свесне перцепције'

ППИ сх. ПРОМИЧЕ ПАЖЊИ
 пољ. УМУКА/UCHODZI UWADZE

Деј је у оба језика обавезно раван 1.

синтаксичке формуле:

сх. У ПРОМИЧЕ ПАЖЊИ Х-а
 пољ. У УМУКА/UCHODZI UWADZE Х-а

2.9. ,У је уведен у поље свесне перцепције Х-а и то је разлог због чега се у том пољу налази више објеката'

Примедба: одговарајућа садржина реализује се као ППИ у пољском

ППИ пољ. ROZPRASZA UWAGĘ

Деј реализује се као 1.

синтаксичка формула:

пољ. У ROZPRASZA UWAGĘ Х-а

Примедба: у целој серији конструкција које полазе од У Х може да остане неформализован (тј. одсутан на површинској структури текста); другим речима: граматичка шема везана за одговарајућу дијатезу омогућује да лице о чијој се пажњи ради остане експлицитно неидентификовано, уп. У *йривлачи йажњу* . . . и сл. Разуме се, у таквој се ситуацији у македонском номинализован израз појављује без члана, уп. У *йривлекува внимание*

3. Формализације са З-каузатором као полазним аргументом

3.1. ,З чини то да Х уводи У у поље своје свесне перцепције'.

ППИ сх. СКРЕЋЕ/ОБРАЋА ПАЖЊУ
 мак. ОБРНУВА/СВРТУВА/НАСОЧУВА ВНИМАНИЕ
 пољ. ZWRACA/KIERUJE UWAGĘ

Деј се у сва три језика реализује као 1.

синтаксичке формуле:

Примедба: у сва три језика конкуришу конструкције са X који је формализован или као аргумент перифрастичног предиката или као унутрашњи аргумент номинализованог израза без дубљих семантичких импликација.

сх. З СКРЕЋЕ/ОБРАЋА X-у ПАЖЊУ на У / . . . ПАЖЊУ X-а на У
 мак. З НА X МУ СВРТУВА/ОБРНУВА ВНИМАНИЕ НА У
 З ГО СВРТУВА/НАСОЧУВА ВНИМАНИЕТО НА X КОН У
 пољ. З ZWRACA/KIERUJE UWAGĘ X-a X-owi NA/KU У

3.2. ‚З чини то да X испушта с поља своје свесне перцепције У’

ППИ сх. ОДВЛАЧИ/ОДВРАЋА ПАЖЊУ
 мак. ОДВЛЕКУВА/ОТТРГНУВА ВНИМАНИЕ
 пољ. ODCIAGA/ODWRACA/ODRUWA UWAGĘ

Дей се у сва три језика реализује као 1.

синтаксичке формуле:

Примедба: у сва три језика X се формализује као аргумент номинализованог израза

сх. З ОДВЛАЧИ/ОДВРАЋА ПАЖЊУ X-а од У
 мак. З ГО ОДВЛЕКУВА/ОТТРГНУВА ВНИМАНИЕТО НА X ОД У
 пољ. З ODCIAGA/ODWRACA/ODRUWA UWAGĘ X-а OD У

4. Формализације са номинализацијом као полазном компонентом

4.1. ‚У пољу свесне перцепције експлицитно неидентификованих особа налази се У’

Примедба: на основу дате експликације можемо лако да закључимо да имамо посла са конверзијом серије 2. (уп. горе)

ППИ сх. ПАЖЊА СЕ ОБРАЋА / ЈЕ УСМЕРЕНА
 мак. ВНИМАНИЕТО СЕ ОБРНУВА / ОДИ ВО ПРАВЕЦ / Е
 НАСОЧЕНО
 пољ. UWAGA / UWAGĘ ZWRACA SIĘ / UWAGA KIERUJE
 SIĘ

синтаксичке формуле:

Дей се у сва три језика реализује као 2.2. или као нула

сх. Дей ПАЖЊА ОБРАЋА СЕ У-у / . . . ЈЕ УСМЕРЕНА КА У-у
 мак. Дей ВНИМАНИЕТО СЕ ОБРНУВА НА / КОИ У / . . . ОДИ ВО
 ПРАВЕЦ НА У / . . . Е НАСОЧЕНО КОН У
 пољ. Дей UWAGA ZWRACA SIĘ NA У / KU У-owi / . . . KIERUJE
 SIĘ NA У / KU У-owi // UWAGĘ ZWRACA SIĘ NA У

Примедба: за разлику од свих осталих, последња пољска конструкција блокира место за X-а, тј. не дозвољава да се он формализује

- 4.2. „Буди(те) спреман (спремни) да уведеш (уведете) у поље твоје (ваше) свесне перцепције нешто што не би смело по процени З-а да остане ван тога поља”

Конструкција се своди на номинализован израз:

сх. ПАЖЊА!

мак. ВНИМАНИЕ!

пољ. UWAGA!

Улогу З врши обично одговарајући административни орган, док су особе о чијој се пажњи ради (X) и предмет пажње (Y) присутни у ситуацији на коју се односи упозорење.

* *
*

На крају треба истаћи да сигурно нисмо навели све могуће ППИ, грађене на основу номинализованог израза са садржином „пажња” а то и није био наш циљ. Хтели смо само да покажемо како би у главном цртама могла да изгледа једна одредница међусловенског речника ППИ и колико би такав речник могао да буде корисан и интересантан.

Варшава

Зузана Тополињска

S u m m a r y

Zuzanna Topolińska

PERIPHRASTIC PREDICATIVE EXPRESSIONS IN SLAVIC

The paper deals with periphrastic predicative expressions of the type of SC *vodi računa, snosi odgovornost, pada u zanos*. and the like. Several examples of their syntactic functions are quoted. The author argues that expressions of this type can be ordered into organized paradigmatic series whose function is to modify the intensity and the temporal characteristics of the given relation and — first of all — to change the communicative hierarchy of its arguments (i.e. the so-called diathesis).

In the framework of the traditional linguistic description the said expressions have been treated neither as a grammatical problem nor as special entries in the dictionary. However, they should be given special attention both from the grammatical and from the lexicological point of view since they present a highly organized grammatical micro-system and at the same time are absolutely unpredictable in what concerns their verbal component and the syntactic derivational pattern.

The author discusses the possibility of organizing a research-project which would result in an Inter-Slavic-Dictionary of Periphrastic Predicative Expressions and gives a tentative draft of one entry of such a dictionary. Her approach is exemplified by periphrastic expressions formalizing the predicate „attention” in Serbo-Croatian, Macedonian and Polish.

О НЕКИМ ПРИНЦИПИМА ГЛАГОЛСКЕ ПРЕФИКСАЦИЈЕ У СЛОВЕНСКИМ ЈЕЗИЦИМА*

1. Као и све друго, и првобитни, општесловенски принципи употребе глаголског префикса подложни су променама. Реинтерпретација неких од њих добила је исходе који су релевантни и са шире, теоријске тачке гледишта.

Ограничићу се овде на две карактеристичне иновационе појаве, од којих се једна развила углавном у западније, а друга у источније лонцираним словенским језицима. Обе су у најдрастичнијем виду присутне на јужнословенском тлу — једна у најзападнијем јужнословенском језику, словеначком, а друга у најисточнијем, бугарском.

2. Као што је познато, у словенским се језицима глаголи са значењем кретања кроз простор спецификују као директивни или аблативни додавањем одговарајућег префикса: српскохрватско *летиети* → *долетиети* / *одлетиети*, руско *лететь* → *прилететь* / *улететь* и сл.¹

Дајући својим лексичким значењем податак о савлађивању простора, глагол често истовремено обавештава и о томе да ли се под тим простором подразумева земља, вода или ваздух (српскохрватско *ићи* / *иљиваићи* / *леиети*) и да ли се дато кретање остварује сопственим снагама или помоћу каквог превозног средства (српскохрватско *иљиваићи* / *једриићи*). Кретање сопственим снагама при том или није или јесте специфицирано у погледу начина на који се покрети изводе. Кад јесте, оваква начинска спецификација заузима хијерархијски прво место у лексичком значењу глагола.

И непрефиксираним и директивно / аблативно префиксираним глаголима који означавају само кретање кроз простор додају се ови начински специфицирани глаголи, у одговарајућем граматичком облику, као ближе одредбе за начин; уп., рецимо, у руском *идти хромаја*, у словачком *krivajúc odíst*; у српскохрватском *доћи храмљући* и сл. Уколико је у таквим конструкцијама управни глагол директивно / аблативно префиксиран, дејство префикса се посредно протеже и на глагол који је остварен у облику герунда. С друге стране, и сам тај глагол се може

* Реферат припремљен за IX међународни конгрес слависта (Кијев, 1983)

¹ Као извор језичког материјала на основу којег је засновано излагање у овом раду послужили су највећим делом одговарајући речници.

такође непосредно повезивати с директивним / аблативним префиксом зато што је моционост садржана и у његовом лексичком значењу; уп. бугарско *куџам* → *докуџам* / *оџкуџам*, пољско *pełznać* → *dopełznać* / *odpełznać*, словачко *сиркаџ* → *присиркаџ* / *одсиркаџ*, српскохрватско *јегаџи се* → *дојегаџи се* / *ођегаџи се* и сл.

Треба, дакле, закључити: у свим се словенским језицима однос ових глагола са директивним / аблативним префиксом успоставља у начелу на два начина — аналитичким путем, тј. посредно, и синтетичким, тј. директно (словачко *krivkajúc odísť* || *odkrivkať*, словеначко *gugajoč priti* || *prigugati* и сл.²). Разлике међу појединим језицима своде се на то да ли се, односно у којем се конкретном случају, предност даје једном или другом решењу.

По истом овом граматичком моделу двају паралелних решења, синтетичког и аналитичког, данас се директивној / аблативној префиксацији подвргавају у појединим језицима и глаголи који по себи не исказују никакво кретање, а поготову не кретање кроз простор. До овога је могло доћи из следећих разлога.

Треба, пре свега, имати у виду да нису баш сви глаголи који именују извођење одређених покрета обавезно имплицативни у погледу савлађивања простора. Има, наиме, покрета који се могу изводити и стојећи у месту — птица, рецимо, може лепршати крилима и док прелеће ливаду, и док стоји на грани. Овакви, с погледом на критериј померање/непомерање с места неутрални глаголи нису у почетку били предодређени за директивно / аблативно префиксирање — употреба карактеристичног префикса била је срачуната на присуство информације о савлађивању простора у глаголском значењу. Али, с друге стране, ништа није могло ни тада стојати на путу томе да се и они употребе у својству својеврсне начинске одредбе уз директивно / аблативно спецификован глагол кретања кроз простор. Једном речју, треба претпоставити да се почетно ови глаголи нису могли подвргавати синтетичком типу префиксирања, али аналитичком јесу. Данас, међутим, и њих затичемо у оној комбинацији с префиксима која је првобитно била примерена самоглаголима обележеним просторном моционошћу; уп. српскохрватско *одлејршаџи*, чешко *přitřepetati* и сл.

Већ овом иновацијом проширен је првобитни комуникативни потенцијал директивног / аблативног префикса; он је сад могао преузети на себе и функцију ознаке податка о померању с места.

Корак даље у проширивању његовог комуникативног потенцијала учињен је подређивањем глагола који именују слушне утиске истом моделу граматичког понашања. Ова друга, по својим крајњим исходима далекосежна иновација углавном је мимоишла целу источну грану севернословенских језика и пољски, а на јужнословенском тлу — бугарски

² У аналитичкој се конструкцији зависни глагол не остварује искључиво као герунд; у начелу је овде могућа и појава одговарајућег именичког образовања (до које у пракси долази ређе или чешће, зависно од датог глагола, односно од датог језика); уп., рецимо, у руском *добраться ползком* (поред *доползти*), у пољском *odejść marszem* (поред *odmaszerować*) и сл.

и македонски. У српскохрватском се јавља у ограниченијој мери³. Изразитије је заступљена у чешком и словачком, а најизразитије у словеначком, где су уједно њени домети и највећи.

Има карактеристичних звукова (односно шумова) који се чују управо онда кад се неки објекат помера с места — воловска кола, рецимо, гандрчу само док се крећу, никад док стоје. Њих је увек могуће исказати као појаву чијим је постојањем ближе одређен сам тај чин померања; довољно је остварити глагол који их именује у одговарајућој конструкцији с моционим глаголима, рачунајући при том и с могућношћу аналитичког типа директивног / аблативног префиксирања: *ићи шандрчући* или *доћи шандрчући* или *оићи шандрчући* и сл. Кад се има у виду још и то да оно што се именује као акустички ефекат остварен при акцији савлађивања простора неминовно, самим својим именом, сугерира такву акцију, може се разумети откуд то да се, од свих глагола без моционе семантике, баш ови поведу за моционим глаголима ступајући, аналогно њима, у непосредан контакт с директивним / аблативним префиксом; уп. српскохрватско *дошандркају* (поред *доћи шандрчући*), словеначко *oddrdrati* (поред *drdraje oditi*) и сл.

Врло је, међутим, кратак списак оваквих глагола чије је лексичко значење по себи имплицативно у погледу моционости. Већи круг глагола означава такве акустичке ефекте који се могу реализовати и при кретању и при мировању, често зависно од тога ко их (односно — шта их) производи (такви су, рецимо, *зујају* и *пиштијају*: комарац зуји док лети, а фрижидер стојећи на свом месту; *пишти* непомичан лонац с дуплим дном док у њему ври млеко, а *пишти* и локомотива ближећи се станици; и сл.). И кад су овакви глаголи у питању, уколико се у датом случају оно што именују интерпретира као пропратна појава акције савлађивања простора, остварљив је, поред аналитичког, и синтетички тип директивне / аблативне префиксације; уп. образовања као што је чешко *přifřčeti*, словачко *odšumieť*, словеначко *odpiskati* и сл.

Последњи, најдаљи иновациони корак, који је остварен само у словеначком⁴, своди се на следеће чињенице.

Словеначки је, пре свега, модел двојног префиксалног решења протегало на све глаголе који именују акустичке ефекте, што значи и на

³ Речник српскохрватској књижевној и народној језика Српске академије наука и уметности региструје образовања типа *дошкрийају*, *дошумети* и сл. углавном са западнијег говорног подручја и из песничког језика (махом из текстова Јована Јовановића Змаја). У Вуковом Српском Рјечнику, међутим, налазимо и *дошлакати* са значењем „weinend herankommen” (и уз њега *дошлакивају* „плачући долазити”), *ошљакати* са значењем (под 2) „weinend davon gehen”, *ошљевају* са значењем (под 3) „отићи пјевајући” и *дошјевају* са значењем (под 1; тек под 2 долази значење „zu Ende sein mit seinem Singen”) „singend herbei kommen”. Поменути Академијин речник и Речник српскохрватској књижевној језика Матице српске не бележе ниједан пример из садашње језичке праксе који би потврђивао актуелност оваквих образовања на која нам указује Вук. Бар што се тиче говорних представника *еквској* типа стандардног језика, чињеница је да их они не употребљавају.

⁴ Треба имати у виду да нигде досада није забележена потврда за то да и на српскохрватском језичком терену постоје образовања типа словеначког *primoliti*.

оне као *смејати се*, *илакати*, *кашљати*, *лајати* и сл. чије радње ниуколико не зависе у егзистенцијалном смислу од нечијег кретања кроз простор. Уводећи, међутим, у употребу образовања типа *prismejati se*, *odjokati*, *prikašljati*, *odlajati* и сл., овај је језик самим тим чином отворио пут примени овакве исте непосредне префиксације и на све остале немощне глаголе. Примери који би се могли навести као потврда за то да је чак и ова најдрастичнија иновација у словеначком остварена нису многобројни, али су ипак довољно илустративни; уп. *primoliti* у значењу „молећи се стићи некуд”⁵, *prisvetiti* у значењу „доћи некуд са светлошћу”⁶ и сл.⁷

У ствари, крајњи исход оствареног иновационог процеса оличен је у могућности да се лексички облик директивно / аблативно префиксираног глагола сведе на (експресивно маркирану⁸) варијанту оне специфичне синтаксичке конструкције којом се исказује напоредност неке дате радње с другом датом радњом.

3. Иновација својствена бугарском језику резултат је модификације првобитног принципа по којем је словенски глаголски префикс *ио-* дејствовао као *fuzzy determiner*.

Као што је познато, *fuzzy determiner* је енглески термин који се од пре десетак година одомаћио у теоријској лингвистици.⁹ Примењује се на језичка средства која информишу о томе колико је исказани или подразумевани физички параметар одређене појаве у датом случају остварен примерено ономе што се сматра нормалним (природним, типичним, уобичајеним и сл.) за ту врсту случајева, односно за ту врсту појава (*fuzzy determiner* је, рецимо, *иошво* у примеру *иошво слиј*, *уилавно* у *уилавно иразан*, *једва* у *једва чује*, *на-* у *наилуе*; то је, поред осталог, и *ио-* којим је префиксиран глагол у бугарском примеру *иосиолах шам четири часа* зато да би се помоћу њега исказало значење „стојао сам тамо САМО

⁵ Наведени пример (с пропратним објашњењем на српскохрватском језику) преузет је из *Slovenačko-srpskohrvatskog rečnika* — аутори др Станко Шкерљ, др Радомир Алексић и др Видо Латковић, Београд 1964, изд. Просвета.

⁶ Преузето такође из претходно поменутог извора.

⁷ Ту свакако спада и пример *pribolehal je do 80. leta* (= „догурао је поболевајући до осамдесете године”) који је наведен (уз такве као *voz pridrdra, jato gosi prigaga, otrok prijoka, pes prilaja*) у раду Antuna Bajeca *Besedotvorje slovenskega jezika IV. Predlogi in predpone* (Slovenska akademija znanosti in umetnosti. Razred za filološke in literarne vede, Dela 14, Institut za slovenski jezik 8), Ljubljana 1959, на стр. 99. Тим примерима аутор илуструје употребу глагола са *ири-* који „роменјо приближевање међ извршевањем дејанја”. Бајец напомиње да глаголских облика са *ири-* овог семантичког типа има у словеначком око 280.

⁸ Уз образовања типа *odsmejati* (= „отићи смејући се”) *Slovar slovenskega knjižnega jezika* (izd. Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Ljubljana) бележи податак *ekspr.* (= експресивно).

⁹ В. George Lakoff, *Hedges: A Study in Meaning Criteria and the Logic of Fuzzy Concepts*, Papers from the Eight Regional Meeting Chicago Linguistic Society, April 14—16, 1972, edited by Paul M. Peranteau, Judith N. Levi, Gloria C. Phares, Chicago Illinois, 1972, на стр. 183—228.

четири сата”, тј. „стојао сам тамо четири сата, ШТО ЈЕ У ДАТОМ СЛУЧАЈУ КРАЋЕ ОД НОРМАЛНОГ (ОД ОЧЕКИВАНОГ).”¹⁰

Данас¹¹ се префикс *йо-* искоришћава као *fuzzy determiner* трајања глаголске радње (уп. у украјинском *йосидийти* насупрот *сидийти*, у македонском *йойлаче* насупрот *йлаче* и сл.) и њене заступљености (уп. у польском *rosietnieć* насупрот *śietnieć*, у руском *помазать* насупрот *мазать* и сл.)¹² углавном на целом словенском терену, али не свуда у једнакој

¹⁰ Овај пример наводи Маслов објашњавајући при том да *йо-* у *йосйохх йтам чейири часа* „подчеркивает краткость указанного срока (не ‚делых четыре часа‘, а ‚всего четыре часа‘; например, если говорящий думал, что проведет там значительно больше времени)” дод реченица *сийохх йтам чейири часа* „даст чистую констатацию факта, без упора на длительность или краткость указанного срока по сравнению с каким-то другим, предполагавшимся сроком” (Ј. С. Маслов, *Глагольный вид в современном болгарском литературном языке (значение и употребление)*, Вопросы грамматики болгарского литературного языка, Москва 1959, на стр. 225). Мада, све до овог мог излагања, префикс *йо-* није довођен у везу са *fuzzy determiner* категоријом, карактеристично је да овај изврсни познавалац глаголске проблематике, не само поводом наведеног примера, него и у другим приликама, дефинише његову употребу у руском на начин који не оставља сумњу око тога каквој би га категорији детерминатора требало прикључити. Маслов, рецимо, поред осталог истиче да *йо-* уз глаголе који имају „предельные значения” служи означавању „недостигнутости естественного [поред је мој — М. И.] предела” (Ј. С. Маслов, *Универсальные семантические компоненты в содержании грамматической категории совершенного вида*, Советское славяноведение 4, 1973, на стр. 79).

¹¹ Истраживања М. Лилова, која су вршена на језичком материјалу старословенских и раних бугарских текстова, показују да је, бар на јужнословенском језичком терену, префикс *йо-* релативно доста касно развио функцију о којој је реч — Методи Лилов, *Семантичен развој на йлаолнайна йредсйавка ПО в български език*, Известия на Института за български език, кн. X, София 1964, посебно на стр. 145. У сагласности с Лиловљевим закључком стоји и напомена И. Њемеца о томе да „... komplektní typu *poséděti, poiti se živě rozvíjeji v době historické, což značně oslabuje předpoklad jejich starobylosti*” — Igor Němec, *Genese slovanského systému vidového*, Rozpravy československé akademie věd, ročník 68, řada SV, sešit 7, 1958, на стр. 65.

¹² Као што је већ констатовао Пјерникарски (Cezar Piernikarski, *Czasowniki z prefiksem PO- w języku polskim i czeskim na tle rodzajów akcji w językach słowiańskich* [= Rozprawy Uniwersytetu Warszawskiego 83], Warszawa 1975, на стр. 49), заступљеност радње се може у једним случајевима тицати степена њеног интензитета, а у другим степена њене реализованости на предмету; детерминација се по правилу остварује у атенуативном смислу. Догађа се да *йо-* у комбинацији с једним истим глаголом може исказивати једнако и краће трајање радње и њен атенуативни карактер (ово је доста чест случај у бугарском — в. Калина Иванова, *Начини на йлаолнојноу дейсйивие в сьвременния български език*, София 1974, на стр. 79 и 82), што иде на руку двосмислености исказа (само по изузетку наилазимо на примере као што је следећи словеначки у којем се могућност двојакe интерпретације уклања помоћу акцента: *malo se ja posmejál* = „мало се насмејао, неко време се смејао” | *malo se je posmjál* = „осмејну се” — в. Dr Stanko Škerlj, Dr Radomir Aleksić, Dr Vido Latković, *Slovenačko — srpskohrvatski rečnik*, Beograd 1964, под речју *posmejati se*).

Посебно треба напоменути да се атенуативно значење не исказује у словенским језицима само префиксом *йо-* већ и неким другим префиксима; најраспрострањеније је *йри-* (уп. у польском *przyszezwienieć*, у српскохрватском *йрибујавати се* и сл.), али му ипак конкуришу и други облици — који, то зависи од датог језика (у бугарском, рецимо, у обзир долазе још и *йод-*, *за-* и *на-* — в. Калина Иванова, *op. cit.*, на стр. 54, 62, 100 и 114).

мери¹³. Најживље је присутан у географском појасу по којем се простиру, с једне стране, најисточније лоцирани севернословенски језици и пољски, а с друге — бугарски и македонски. Само на овим географским простраништвима, пре свега у зони простирања двају поменутих јужнословенских језика, у првом реду бугарског, долази и до карактеристичне иновације о којој је реч — до проширења оперативног потенцијала овог префикса.

Распрострањено је уверење да *йо-* у словенским језицима детерминисхе трајање радње у дeминутивном смислу¹⁴. Оповргава га, међутим, свестранија анализа стања затеченог у тим језицима. Довољно је, рецимо, имати у виду: да из разних подручја словенског језичког света стижу потврде о употреби одговарајућих прилошких израза ради експлицитне детерминације глагола са *йо-* у смислу „дуго“, „доста времена“ — уп. чешко *za to si posedí DLOUHO*¹⁵, бугарско *там йосиола ДОСТА ВРЕМЕ*¹⁶,

¹³ Тако, на пример, упоређујући руски и српскохрватски, Ирена Грицкат констатује да „руски има веома живо *йо-* у значењу да се радња ограничава на краће време (скоро уз сваки глагол који то значење допушта: пожестиклиурироваџ, повалиџаџься) — што . . . није обично у српскохрватском; уместо „пожестиклиурирати“ каже се мало гестиклиурирати“ (Ирена Грицкат, *О неким видским особеностима српскохрватској глагола*, Јужнословенски филолог XXII, 1—4, 1957/58, Београд, на стр. 115), док Марија Дејанова, вршећи поређење између бугарског и српскохрватског, истиче: „По- има доста по-висока продуктивност в български: засвидетелствувана е в 472 глагола . . . докато в сх. език я установяваме в около 35 глагола“ (Марија Дејанова, *Из сърбохрватско-българската съвместавителна аспектиология*, Български език год. XXVI, кн. 6, София 1976, на стр. 464). Говорећи о словеначким глаголима са *йо-* који „кажејо тогеј омејитев дејанја по трајанју али по стопнју“ Антон Бајец (*op. cit.* на стр. 20) наглашава „V bolgarščini je tako manjšanje redno“ (дакле — у бугарском, а не у словеначком!). О неким неподударностима између пољског и чешког обавештава овде већ навођени рад Цезара Пјерникарског. За то колико бугарски глаголи надмашују руске у погледу могућности подвргавања префиксирању са *йо-* илустративном се може сматрати напомена Методија Лилова о томе да у бугарском не постоји руском списку одговарајући списак глаголских лексема које не прихватају *йо-* (руску ситуацију о којој је реч описао је Сергей Карцевский у студији *Études sur le système verbal du russe, Slavia*, гоџ. I, 1923, на стр. 502; Лиловљевоу напомену в. у његовом овде већ помињаном раду на стр. 148).

¹⁴ Речници, приметно је врло тачно још Ервин Кошмидер, за *йо-* које се остварује у глаголским образовањима типа пољског *posiedzieć, poleżeć, poczynać* и сл., кажу обично толико да означава „неко време“, „мало“, мада се не баш ретко сусрећемо и са примерима као што је пољско *Gdy kobieta ma co roztrząsać to może to potrwać dwa tysiące lat. „Podać jednak, gdzie się kończy krótkość a gdzie się zaczyna długość czasu jest zupełnie niemożliwe“* закључује тим поводом Кошмидер (Erwin Koschmieder, *Tak zwane czasowniki „preterytynne“ *POSĘDETI, *POLEŻATI, Slavistische Studien zum VII. internationalen Slavistenkongress in Warschau 1973, München 1973, на стр. 299*). На непрецизност речника жали се, уосталом, и Пјерникарски (Cezar Piernikarski, *op. cit.*, на стр. 114). Још већа је невоља што се по правилу и у граматичким описима *йо-* дефинисхе као дeминутивни префикс, чему понекад најдиректније противурече примери који се наводе ради документовања дефиниције (в., рецимо, шта каже Хелена Кшишкова поводом неких конкретних случајева у домаћој, чешкој, граматичкој пракси: Helena Křížková, *Příslovné určení s významem časové míry ve spojení s dokonavými slovesy*, Naše řeč 2, гоџник 49, 1966, на стр. 69).

¹⁵ Пример је преузет из поменуће студије Хелене Кшишкове, *loc. cit.*

¹⁶ Наведено у раду Ј. С. Маслова *Глагольный вид в современном болгарском литературном языке*, на стр. 224.

руско *Поживя ДОЛГО безвыездно в Москве, он доходил до того* . . .¹⁷; да у пољском као одговор на питање *Jak długo siedziałeś wczoraj?* може доћи реченица *Oj, posiedziałem (sobie) całą noc* у којој је префиксирана верзија предиката резултат жеље за наглашавањем дугог трајања дате радње¹⁸; да у *ob nedeljah radi pospimo* словеначко *pospimo* значи „spati dalj časa kot navadno”¹⁹; да словачко *poležat’ si* треба разумети у смислу „лежати до мисле воље”²⁰; да македонско *йойродолжи*, односно српско-хрватско *йойрајати*, у *седница ќе йойродолжи* — *седница ќе йойрајати*,²¹ значи „трајати дуже него што се рачунало”; и сл. Треба се, уосталом, подсетити и на објашњење чешке ситуације које даје Копечни²²: ако не волимо оно о чему саопштавамо употребљавајући глаголе типа *posedět si, poležat si* и сл., онда помоћу *йо-* наглашавамо „трајало је предуго”, а ако, напротив, волимо, онда је порука обрнута — „трајало је прекратко”.

Све, у ствари, упућује на претпоставку да је у почетку за употребу префикса *йо-* у *fuzzy determiner* функцији релевантно било једино непогађање праве мере, тако да су у обзир подједнако долазили и случајеви недобацивања до и пребацивања преко ње.²³ У пракси је, међутим, временом све више преовладало његово коришћење ради означавања податка „не добавује до”²⁴; данас је овакво означавање, мање више у свим језицима, основна функција овог префикса²⁵. Карактеристич-

¹⁷ Пример наводи Н. С. Авилова у својој студији *Вид глагола и семантика глаголног слова*, Москва 1976, на стр. 284.

¹⁸ Пример и његово објашњење даје Цезар Пјерникарски, *op. cit.*, на стр. 32.

¹⁹ В. *Slovar slovenskega knjižnega jezika*, изд. Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Ljubljana 1979, одредница *pospáti*, под бр. 3.

²⁰ В. *Slovník slovenskeho jazyka*, vyd. Slovenská akadémia vied, Bratislava 1963, одредница *po-*, под бр. 6.

²¹ В. *Речник на македонскиот јазик*, изд. Институт за македонски јазик, Скопје 1965, одредница *йойродолжи*.

²² František Korečný, *Slovesný vid v češtině*, Rozpravy Československé akademie věd. Řada společenských věd, Ročník 72, sešit 2, Praha 1962, на стр. 24.

²³ Igor Němec, дефинишући природу словенских префиксираних глагола типа *poseděti*, умесно наглашава: „odstín malé nebo velké míře ději je zde dán v podstatě kontextem” (*Genese slovanského systému vidového*, на стр. 16).

²⁴ Од значења префикса *йо-* „většinou vlastních všem jazykům slovenským” једно је и значење ограничавања, деминуције — напомиње исти аутор (Igor Němec, *O slovanské předponě PO- slovesně. (Přspěvek k sémasiologické historii slovesných předpon)*, Slavia XXIII, 1, 1954, на стр. 2.

²⁵ Илустративни су, рецимо, следећи подаци: да пољско *йо-* као детерминатор трајања и заступљености глаголске радње исказује увек значење „мало” или „умерено” у свим оним случајевима у којима се никаквим посебним средством не експлицира информација „дуго”, односно „много”, „интензивно” (Cezar Piernikarski, *op. cit.*, на стр. 31—32); да се македонско *йо-* којим се ставља на знање да је радња извршена „во мала мерка или во кусо време” одликује великом продуктивношћу „тако што речиси секој глагол, изведен и неизведен, може да се употреби со ПО- во такво значење” (Рада Угринова-Скаловска, *Значењата на глаголкиите префикси во македонскиот јазик*, Скопје 1960, на стр. 86); да „в современном русском литературном языке приставка *йо-* придает глаголам преимущественно уменьшительное значение”, што је релативно сасвим рецентна појава, јер „еще в XVIII в. глаголы с приставкой *йо-* могли иметь и противоположное значение, обозначать действие, совершающееся длительно, с большой силой” (Е. А. Земская, *Типы одновидовых приставочных глаголов в современном русском языке*, Исследование по грамматике русского литературного языка, Москва 1955, на стр. 27); и сл.

но је, уосталом, да се сва накнадна, драстична проширења његове употребе тичу искључиво детерминације у том смислу.

Ова се проширења, у оној максималној верзији каква је остварена у бугарском језику²⁶, своде на могућност да се помоћу *йо-* искаже и некомплетност: (1) пружања радње по месту (уп. *мољцие йонадујчили йлаша* = „мољци су текстил МЕСТИМИЧНО избушили”²⁷, *йонаса-дихме борове* = „засадили смо ТУ И ТАМО борове” и сл.); (2) њене финализације (уп. *йозавршихме вече работаша* = „ми ТАКОРЕЋИ већ

²⁶ Једино бугарски зна за све четири могућности које се овде помињу. У македонском није на одговарајући начин присутна могућност (3). Наиме, податак „како било”, „на двоје-на троје” исказују у македонском други префикси, пре свега *йри-* и *йро-*. Рада Угринова-Скаловска, рецимо, за *йо-* констатује само толико да њиме префиксирани глаголи „значат дејство што се извршило во мала мерка или во кусо време, т.е. помалку одошто обично и во покусо време од тоа што е нормално потребно за извршување на дејство. Ова значење е **ДИМИНУТИВНО**” (ор. *cit.*, на стр. 86), док се на (1) *йри-* и (2) *йро-* осврће следећим речима: (1) „**ДИМИНУТИВНО** значење или исполнување на дејството во мала, недоволна мерка, или некомплетно дејство, исполнето, какогодер, на брза рака [проред је мој — М. И.]” (ор. *cit.*, на стр. 101); (2) „Друго во доволна мерка често значење е означување на **ДИМИНУТИВНО** дејство, т.е. дејство што се извршува во помала мерка од обично или дејство што не се извршува доследно точно и потпуно, туку како било [проред је мој — М. И.]. Оваа вторава варијанта на значењето е дури многу почеста од првата” (ор. *cit.*, на стр. 105). Додуше, разгледајући језички материјал који садржи *Речник на македонскиот јазик*, ја сам наишла на глагол *йојрејледа* уз који стоји објашњење „прегледати мало, на брзину, како било” [проред је мој — М. И.], али то је доиста усамљен пример. Иначе, на основу расположивих података нисам могла закључити ни то да је македонском својствена могућност типа (1). Изгледа, међутим, да тип (2) долази у обзир, али би тек требало испитати под којим условима. Што се тиче могућности типа (4), о њој ће бити посебно речи мало ниже — в. напомену 30. Од севернословенских језика који су лоцирани у зони интензивне употребе префикса *йо-* руски је, изгледа, нешто више иновирао од пољског. Наиме, Сезар Рієрникарски не помиње могућности типа (1), (2) и (3), а за прелазне глаголе префиксирани са *йо-* изричито каже да овим префиксом по правилу не ограничавају објект радње већ њену заступљеност, с изузетком малобројних глагола као *pojęć, popić* — *pojadł chleba, popił mleka* и сл. (ор. *cit.*, на стр. 52). Е. А. Земская, међутим, скреће пажњу на то да се руским *йо-*, додатим глаголу који је већ удружен с неким другим префиксом, исказује „степенность совершения действия, а также совершение действия в некоторой степени, не повсюду [проред је мој — М. И.], не много, отчасти” (ор. *cit.* на стр. 29—30).

Потребно је нагласити да овде нисам узимала у обзир иновационе феномене који се тичу новог начина на који се може детерминисати трајање глаголске радње. У македонском, на пример, судећи бар по обавештењима која даје *Речник на македонскиот јазик*, *йо-* у извесним приликама постаје ознака додатне (мање) пројужености радње која је већ у току, тј. исказује значење „уште малку”; тако се, рецимо, *ке йотрее сонцејто* и *ке зајде зад йланчина* преводи са „сунце ће грејати још мало [проред је мој — М. И.] и заћи ће за планину”, *осйави йи сливише нека се йосушаш* са „остави шљиве нек се суше још мало” и сл. Оваква појава није иначе досад регистрована на другим странама словенског језичког света и заслужује да буде свестраније испитана.

²⁷ Зависно од ширег комуникативног контекста, префикс *йо-* се разуме или овако, тј. као сигнал значења „тук-там”, или као средство којим се указује на слаб степен реализованости глаголске радње, тј. на значење „надупчвам малко” (в. *Речник на свременния български книжовен език*, изд. на Българска академия на науките, под речју *йонадујчвам*). Треба, уосталом, и иначе имати у виду да је за многе бугарске глаголе са *йо-* карактеристична неједнозначност; од у принципу могућих семантичких интерпретација једна се по правилу своди на атенуативно детерминисање радње.

завршисмо посао”, *знаеш ли, аз њонамерих кварџиџа* = „знаш ли ти да сам ја стан ТАКОРЕЃИ нашао”²⁸ и сл.); (3) оне солидности која је иначе примерена њеном вршењу (уп. *џоџреџледа џо* = „прегледао га је ПОВРШНО”, *џонамесџихме баџаџа в колаџа* = „сместили смо пртљаг КАКО-ТАКО у кола” и сл.); (4) количине оне материје, односно броја оних јединки које су најнепосредније ангажоване у чину њеног вршења (уп. *џоналеџ вода из канаџа* = „налиј [МАЛО] водЕ из бокала”, *около неџо бџа се џонаџрупали деџа* = „около њега било се сјатило НЕШТО деџе”, *џонавџдили се миџки* = „накотило се [НЕШТО] мишеџа” и сл.).²⁹

Посебан теоријски значај имају последње две од побројаних могућности, па ћу се ја из тог разлога овом приликом само на њима задржати.

Несолидно вршена радња не може бити задовољавајућег квалитета, те стога *џо-*, указујући на недовољну солидност радње, ову уједно на одговарајући начин и квалификује. Улога квалификатора је изразито крупна иновација у функционалном потенцијалу овог префикса; не треба, наиме, губити из вида да се у осталим својим улогама *џо-* потврђује као квантификатор.

Словенски је принцип да о партитивној интерпретацији неке материје или неког мноштва јединки обавештава именица. И данас у већини словенских језика, чак ако се при исказивању партитивности глагол и повеже са *џо-* (случај, рецимо, руских примера *поестъ џеџ, потитъ џаџо, пострелятъ дџчи, повозитъ дров* и сл.³⁰), основну сигналну службу редовно обавља именица (у наведеним примерима — остваривањем генитивног наставка), а *џо-* се додаје глаголу зато да би се овај обележио као конгруентан у томе са њом.

У бугарским примерима типа *џораздадох оџ снимкиџе си* = „развидадох НЕШТО од својих снимака” префиксирања се глагол такође понаша конгруентно према именици, која у овом језику карактеристични генитивни наставак надомешта спојем с карактеристичним предлогом. Али

²⁸ Овај пример (из разговорног језика), уз објашњење његовог значења, изводи Лилов (Методи Лилов, *op. cit.*, на стр. 148). Остали бугарски примери преузимани су из одговарајућих речника; као основни извори језичког материјала послужили су: *Речник на сџвременниџ бџлџарски книџовен еџик*, изд. на Бџлџарска академџа на науките, т. I—III, Софиџ 1954/1959 и Л. Андрейџин, Л. Георџиев, Ст. Илџев, Н. Костов, Ив. Лекон, Ст. Стоџков, Цв. Тодоров, *Бџлџарски џџлџовен речник*, II изд., Софиџ 1963.

²⁹ Ова четири иновациона типа издвоџила сам на основу анализе објашњења којима меродавни бугарски речници пропраћају наведене примере са *џо-* (тип (1) — „тук-там”, „на њаџои места”; тип (2) — „донаџкџде”, „не напџлно”; тип (3) — „поврџхостно”, „џак да е”; тип (4) „не всџчко”, „в малџк брой”).

³⁰ Примери су преузети из студије Е. А. Земске (Е. А. Земская, *op. cit.*, на стр. 27). Поводом њих ауторка примећује: „Интересно отметить, что в XVIII в. родительный количества при детерминативных глаголах употреблялся шире, чем в современном литературном языке, на пример, при глаголе *послушать*, когда реч шла об отвлеченных объектах восприятия: Извольте басенки моей *послушать* . . . В современном литературном языке возможно только: *послушать* басенку . . .” (*loc. cit.*).

бугарски³¹ зна и за примере у којима је сигнализовање партитивности у потпуности пребачено с именице на глагол. У таквим се случајевима управо супротстављањем присуства префикса *ио-* уз глагол његовом одсуству супротставља партитивно значење датог мноштва јединки (дате материје) непартитивном; уп., рецимо, *около неіо блях се ПОНашіруйали деца* = „около њега било се сјатило НЕШТО деце” са *около неіо блях се нашіруйали деца* = „около њега била се сјатила деца”, *ПОзавѣдихме си зайци* = „запатисмо НЕШТО зечева” са *завѣдихме си зайци* = „запатисмо зечева”, *ПОдокарах си дѣрва за зимайа* = „дотерао сам НЕШТО дрва себи за зиму” са *докарах си дѣрва за зимайа* = „дотерао сам себи дрва за зиму” и сл.

Прибегавајући оваквом морфолошком решењу бугарски је повукао драстичан иновациони потез, и то у два смисла: с једне стране напустио је аналитизам па се поново вратио синтетичном сигналном поступку, док је с друге одступио од старог словенског принципа по којем исказивање партитивности лежи на именици, а не на глаголу.

4. У крајњем закључку свега овде изложеног истакла бих следеће.

Разматрани иновациони феномени који се тичу двају јужнословенских језика, словеначког и бугарског, ма колико били међусобно различити, имају и нешто заједничко: првобитни принцип коришћења префиксалних средстава о којима је у овом излагању било речи реинтерпретиран је у оба језика на исти начин — у правцу максималног проширивања операционог потенцијала тих средстава; описане иновације само су крајњи исход примене овако реинтерпретираног принципа. Сличност се испољава, сем тога, и у томе што, у оба језика, по извршеној иновацији, у оквиру употребе једне исте префиксалне лексеме долази до сасвим несвакидашњих функционалних комбинација: словеначки директивни / аблативни префикси удружују могућност спецификовања глаголске радње кретања кроз простор с могућношћу непосредног означавања саме те радње као такве, а бугарско *ио-* је у неким случајевима квалификатор радње, а у другим квантификатор њеног објекта. Тако необичне функционалне комбинације нису досад регистроване нигде другде у словенском језичком свету.

Београд

Милка Ивић

³¹ Из српскохрватског објашњења којим *Речник на македонској јазик* пропраћа карактеристичне примере (оно се увек своди на исти израз — „донекле”) не може се разабрати да ли и македонски, онако као бугарски, искористићава *ио-* за означавање партитивности.

Summary

Milka Ivić

ON SOME PRINCIPLES OF VERBAL PREFIXATION IN SLAVIC LANGUAGES

The initial principle governing the use of certain types of verbal prefixation, valid across all Slavic languages, has been subject to reinterpretation in particular cases, with the result that this morphological device has acquired new functional possibilities. The following two innovations concerning *po-* are characteristic in this respect: (1) the prefix is now capable of denoting an independent action, e.g. of movement through space, provided that this is simultaneous with the action denoted by the verb itself (cf. the Slovenian *odžvižgati*, „to go away whistling”); (2) in consequence of extending its use as a fuzzy determiner to cases which concern the manner in which the action denoted by the verb is performed, the prefix is now capable of functioning as a qualifier (cf. the Bulgarian *позакърпя*, „darn carelessly, superficially”). The paper provides an account of the circumstances which could have led to this diachronic development. Special attention is also given to the fact that *po-* in Bulgarian performs in some instances the role which in other Slavic languages belongs to the desinence of the partitive Genitive case form. The theoretical relevance of this innovation is brought to evidence by the author.

ЈУРАЈ КРИЖАНИЋ КАО АКЦЕНТОЛОГ*

Прошла су равно три стољећа од смрти Јурја Крижанића, а о његовом дјелу се још увијек воде бројне и жустре расправе. То, чак, вриједи и за његова дјела са језичком проблематиком. Није тешко наћи ни разлоге за овакав, и данас, интерес за рад попа Јурка Крижанића, презванијем Сербљанина, који је рођен „међу Купоју и Вуноју риками: во ујездех Бихџа града, окол Дубовца, Озља и Рибника”, тог злосрећног сина словенског југа који је оставио своје кости под зидинама „царству-јучег” града Беча¹, пошто је дуги низ година провео у заточеништву, у хладном Сибиру, гдје је „kod svjetla uljenice, kada je vani urlao vjetar i pucala zima od pedeset stupnjeva, zamotan u svome krznu” сањао о словенству и његовој побједи², и писао граматику свога матерњег језика са бројним подацима из других словенских језика.

Тешко је данас просуђивати колико је изгубила јужнословенска, па и свесловенска, научна мисао том злом судбином Јурја Крижанића. Његово дјело говори о човјеку широких интересовања, и добром познаваоцу многих научних области. Па и науке о језику. Његово вишегодишње изгнанство у Сибир, Тоболск (1661 до 1676)³, ипак, није остало без трага у науци. Иако је био далеко и од књига и од савјетника, он је смогао снаге да при „свјетлу уљенице” среди многе своје папире и доврши многе своје књижевне послове⁴, макар и по „reminiscencijama svoje bogate lektire” (Крлежа).

Крижанићева граматичка дјела, и не само граматичка, имају један квалитет који се не налази у писаној ријечи на српскохрватском језику — све су ријечи акцензоване. Та особина ових Крижанићевих дјела омогућила је многим проучаваоцима и словенске акцентуације, и српскохрватских акцената, да долазе до различитих закључака, било да је ријеч о вриједности тих акцената, било да је ријеч о историји српско-

---

* Реферат припремљен за IX међународни конгрес слависта (Кијев, 1983).

¹ V. Jagić: *Život i rad Jurja Križanića. O tristogodišnjici njegova rođenja*, Djela JAZU, књ. XXVIII, Загреб 1917, стр. 203—204.

² Miroslav Krleža: *Eseji*, VI, Загреб 1967.

³ Jagić, *op. cit.*

⁴ Jagić, *op. cit.*, стр. 133—176.

хрватских акцената⁵. Акценти које налазимо у Крижанићевим дјелима требало би да одсликавају његову живу ријеч и да буду акценти његовог матерњег, хрватског, језика. Друго је питање колико је ту Крижанић био стварни представник свога „хрватског“ језика и колико су његови акценти вјерна слика акцентуације говора који се налазе у међуријечју Уне и Купе, па чак и у „племенитом двору Оберху код Рибника“⁶. Наиме, никако се не смије изгубити из вида да је Крижанић рођен „u jednom plemićkom dvorcu okolice Karlovačke“ (Јагић), да је „učio obične latinske škole u Zagrebu, slušao filozofiju u Gracu, teologiju u Bolonji i Rimu“ службовао у Недељишћу и Вараждину⁷ и да је млад напустио и родно тло и матерњи језик⁸. Та животна нит, која је врло значајна за очување граматике говорне ријечи, због наведених разлика, могла је бити, а и морала је бити, испрекидана. Крижанић је могао понешто и да заборави, а неке особине је могао да уклопи у свој граматички систем које никако не спадају у граматичку структуру његовог родног, чакавског, дијалекта⁹. Уз све то није неважан ни податак да и писана ријеч његовог оца није типично чакавска. За потврду овога ја ћу навести текст једнога писма које је Јурјев отац, Гашпар Крижанић, писао „na Oberhw 17 Awgst. 1616“, тј. годину дана прије Јурјевог рођења. Писмо се наводи према Кукуљевићевом препису:

Zlusba moja da ye v.m. preporuchena, kako momu wffanomu gozpodynu i pryattelyu. Potoomthoga v.m. selym od gozpodyna bogha wzako dobro, ther prozim v.m. da bi zthe my pizaly, hochjetelly bythj doma myhoylzkoga tayedna, ar byh dosal k wassoy m. y donezal pynezj za jednw Pechw i 6 lakat karasye za 3 ryffe samytta i za jednogha zoma, a wzel byh zwoye perzthene i on lyzth, kogha ye moy m. gozpodyn byl dall, da byzthe my bylly imaly Solarium dawati, doklam zthe im jos w chasti Medwyda grada bylly. Tolikayse prosim v.m. dabyzthe my vchynyly on bodes, koga zam pri v.m. ozthawyl, lypo pri czjztaru obchjnythy, y ochyztthitti hochjw posteno plattjtthj sto bwde od nyega jslo. I ne yno nego gozpodin bogh v.m. zdrawo drusy dan na oberhw 17 Awgst. 1616.”¹⁰

⁵ Библиографију радова о Ј. Крижанићу в. у књизи: *Život i djelo Jurja Križanića*, Biblioteka Politička misao, Загреб 1974, 259—277; И. К. Сакцијски, нав. библи. т. 17.

⁶ Ivan Kukuljević Sakcinski, *op. cit.*, 14. Кукуљевић нас ту обавјештава и о Крижанићевим родитељима. Отац Гашпар, мајка Сузана Оршић, кћи „po svojoj prilici karpetana Matije Oršića Slavetičkog, kojega žena Suzana Dorotička bijaše također od porodice Križanićah, po svojoj materi Barbari Križanić“, стр. 15.

⁷ Jagić, *op. cit.*, 1.

⁸ Исп. код Кукуљевића: „Pak ako je Križanić još u ono doba i mislio vratiti se kući, to je po smrti svoga podupiratelja biskupa Vinkovića, koj iste godine 1642 dne 2. prosinca umre, sasvim promjenio svoju nakanu, ostavši i nadalje u Rimu; te mi neimamo uprav nikakova dokaza, da se je Križanić iza svoga odlaska iz Hrvatske, ikad više navratio kući“, *op. cit.*, 29—30.

⁹ Исп. код мене у ЈФ XXXVII, 1981, 151—177, о забораву, стр. 160.

¹⁰ Kukuljević, *op. cit.*, 14—15.

У овом писму, као што видимо, има особина које ћемо сретати и у Јурковој писаној ријечи и које ће се јављати као елементи његовог граматичког система. Ту, чак, имамо употребљену и замјеницу *što*, африкату *č*: *hochjete, hochjw* и *č*: *Pechw, chasti, wchynuly, ochyztitti*, али и: *szjztaru*.

Све би то ишло у прилог мишљења да Крижанићева писана ријеч, мада на чакавштини заснована, није била у потпуности чакавска. Ако се ту могу наћи и неке кајкавске особине, што је сигурно¹¹, ни штокавштина није била њему посве страна¹². Друго је питање да ли су све те особине биле, у исто вријеме, и особина пучког, простонародног говора Крижанићевог родног краја. Постоје доста јаки разлози да се посумња у позитиван одговор на постављено питање. А то због тога што Крижанић одбацује „кметшћину“ и „безјашћину“¹³, а препоручује говор „шлеменићких људи“ за језички узор¹⁴.

I

О Крижанићевим акцентима и до сада се много писало. Писане су и читаве студије о томе проблему који намеће Крижанићева писана ријеч¹⁵. Али, изгледа, ни ту се није дошло до коначног одговора на питање: шта нам представљају Крижанићеви акценти? Као један допринос том проблему нека послужи и овај прилог.

Крижанић је у два наврата посебно говорио о акцентима. И то у Објасњењу виводном из 1661. и Граматичном исказању из 1666. У оба ова дјела налазимо скоро исте ријечи о вриједностима словенских и наших акцената. Послије указивања на недостатке акцентуације осталих словенских језика, Крижанић предлаже акцентуацију свога магерњег језика за узор, и то не језика узетог у цјелини, уколико га је он познавао, него само акценатски систем свога родног краја гдје се чују „влаки правилни и извирној словинској бесиде привластни“, а то због тога што се тамо „во врјеме турских послјидних прогов, и при взѣтју херватскије столици Бихца, међру стермије гори, и вѣ тѣжко преходна мѣста“, повукло „хрватско бољарство“. И тај дио хрватског народа сачувао је чисти словински језик, према томе и акцентуацију. Истина, Крижанић и ту има једну ограду: тако је било у доба његовог дјетињства, јер „садајуж и тамо все се промињајет, и гинет“¹⁶. Дакле, Крижанић јасно одређује и вријеме, и мјесто, и популацију чије акценте он уноси у своју писану ријеч. То је, да поновимо, прва половина седамнаестог вијека („за нашег дитињства“, а он је рођен 1617), то је, затим, Обрх код Риб-

¹¹ В. код мене у ЈФ XXXVII, стр. 173.

¹² *Op. cit.*, 169 и даље; в. и Јагић: *Život i rad J. Križanića*, 267.

¹³ *Op. cit.* 169. В. Јагић, и не без разлога, истиче да Крижанић „hrvatskog jezika, osim svoga rodnog mjesta i dijalekta zagrebačke gospode upravo ni malo poznao nije“ (*Rad*, књ. XIII, 17—18).

¹⁴ О томе в. код Јагића, *Život i rad J. Križanića*, 154.

¹⁵ В. Библиографију радова о Крижанићу у књизи *Život i djelo J. Križanića*.

¹⁶ *Грамаџика*, 189, в. и на стр. III.

ника¹⁷, то је, на крају, говор хрватског племства, чије је назоре, како констатује Јагић, Крижанић испољавао и у Русији, и у прогонству¹⁸. Додајмо, често и истицао свој однос према „кметшћини” и „безјашћини”, које је одбацивао.

Од раније је познато да је Крижанић имао смисла и за музику¹⁹. То потврђују и његова граматичка дјела у која уноси подоста прозодијских особина, иако, опет, често занемарује управо тај квалитет туђе ријечи и облачи је у своје акценатско рухо²⁰. Али када су у питању описи његових акцената, ту се у потпуности можемо поуздати у Крижанића. А он акценте свога језика овако описује:

1. Високи влак (: ^) „гласницу воздвигáјет на високо́ (: њлити на ви́шу струну:) и провлáчит на до́лго”. Потврде су: бђг, прáвда, господáр.

2. До́лги влак (—) „провлáчит на до́лго: али нево́звигáјет на високо́”. Потврде су: рѹка, глáва, глѹбѹна, зеленѹна.

3. Скђри влак ('): „во́звигáјет на високо́: али непровлáчит на до́лго”. Потврде су: брáт, чѹдо, вѹра, прáвити, стáвити.

4. Једнáки влак (˘) „и нево́звигáјет, и не провлáчит гласни́ци” и због тога то и није прави акценат „него пáче знáме небѹтја трѹх јстинних влако́в”, а ријеч са тим акцентом се изговара без акценатског диференцирања појединих слогова²¹.

Када би се Крижанићева акцентуација заснивала само на наведеним примјерима, лако бисмо се сложили у оцјењивању вриједности тих акцената, па и њиховом уклапању у постојеће акценатске системе српско-хрватског језика. Али, као што се зна, Крижанић је акцентовао све ријечи у појединим својим дјелима, поготово у својим дјелима граматичке природе. А акценат тако бројних примјера тешко се да уклопити у нама познате акценатске системе. И зато ми и данас расправљамо о томе шта се све крије у наведеним Крижанићевим акцентима.

II

Први већи подухват у испитивању акцената Крижанићеве писане ријечи подузео је руски научник А. Шахматов. И то прије скоро девет деценија²². Пошто је подробно испитао вриједности свих акцената које

¹⁷ Kukuljević, *op. cit.*, 14.

¹⁸ Исп.: Крижанић је и у Русији испољавао назоре „malog hrvatskog plemića”, па ни ту „nije pretao biti feudalac”, *Život i rad . . .*, стр. 154. Проф. Намм сматра да ову Крижанићеву изјаву не треба узимати „sasvim doslovno”, јер је Крижанић то писао „u Rusiji i za Ruse” (*Život i djelo Jurja Križanića*, стр. 229).

¹⁹ В. радове и о томе у *Bibliografiji*.

²⁰ Бројне потврде за то нуди и *Грамаићка*, гдје се и српске и хрватске и руске и сл. ријечи на исти начин акцентују. Истина, Крижанић каже да се говор Срба и Хрвата подудара у акцентима, осим што Срби ријечи са дугим акцентом „никако предóлго и необѹчно глáс прогѹжѹт”, стр. 188.

²¹ *Грамаићчно изказање*, 187—188.

²² А. Шахматовъ: *Юрий Крижаничъ о сербско-хорватскомъ ударении*, Варшава 1895.

нуди Крижанићева писана ријеч, и пошто је те акценте сагледао у склопу и српскохрватских и општесловенских прозодијских вриједности, Шахматов је дошао до закључка да између Крижанићеве акцентуације, и акцентуације прогресивнијих штокавских говора, оних вуковског типа, „постоји генетска веза” и да се никако не може објашњавати случајношћу подударност у појединим акценатским типовима која постоји између ових двију акцентуација — Крижанићеве и новоштокавске²³. Према Шахматову, Крижанићев скори (˘) одговара новоштокавском кратко-силазном (˘); Крижанићев високи (^) раван је новоштокавском дуго-силазном (˘) — на једносложним ријечима. Уколико су ови акценти код Крижанића на неком слогу ван иницијалног, у штокавским говорима такви примјери имају акценат узлазне интонације на слогу који претходи акцентогеном слогу Крижанићеве ријечи, са очуваном дужином, уколико је код Крижанића високи акценат, односно краткоћом, уколико је код Крижанића скори или једнаки. Крижанићеви акценатски типови: ˘˘, тј. дуги и скори, или ˘˘˘, тј. дуги испред необиљежене краткоће, одговарају штокавском дугоузлазном (˘˘˘), а Крижанићева два дуга (˘˘˘), одговарају новоштокавској ситуацији типа *рѹкѣ*, тј. дугоузлазни + дужина. Посљедња акценатска веза је код Крижанића „одвећ ријетка” и среће се само „у крајњим слоговима ријечи гдје други знак (˘) скоро искључиво означава граматички завршетак са дугим самогласником”. Пошто Крижанић нема предакценатских дужина, Вуковом типу *рѹкѣ*, са дугоузлазним и дужином, одговара и Крижанићев тип *расијуи* са високим на слогу који је у новоштокавским говорима обиљежен пост-акценатском дужином: *расијуи* — *расиу̇*, *сѣварѹј* — *сѣварѹ̇*, *мисли* — *мисли̇*, *вудѡв* — *ѹдѡв̇*²⁴.

Шахматов констатује и то да Крижанићев високи влак обједињује у себи два чакавска (Мажурапићева) тј. дугосилазни и чакавски, метатонијски акут²⁵.

Шахматов, на основу сагледавања цјелокупне слике Вукових и Крижанићевих акцената закључује да оба ова акценатска типа „восходятъ къ одному общему типу”²⁶ и да Крижанићева акцентуација представља чакавско-штокавску акцентуацију („једном половином чакавска, другом штокавска”), и то: Чакавске акценте налазимо у Крижанића тамо гдје су старим експираторним акцентима ˘, и ˘, претходили кратки слогови (*ѹрѡ* и *ѹрѡ*, *ѹрѣ*, *корѹиѹ*, *ѣворѣње*); штокавске акценте налазимо тамо гдје су тим експираторним акцентима претходили дуги слогови (*рѹка* и *рѹка*, *нѡрѡда*, *рѹкѣ*)²⁷.

Познато је какав је став према Крижанићевом језику, посебно акцентима, имао Ђ. Даничић²⁸. И ја о томе овдје не мислим посебно гово-

²³ *Op. cit.*, 49.

²⁴ *Op. cit.*, 49—50.

²⁵ *Op. cit.*, 83.

²⁶ *Op. cit.*, 82.

²⁷ *Op. cit.*, 96.

²⁸ Rad, књ. XVI, 198, в. о томе и код мене: *Osnovi akcentologije srpskohrvatskog jezika*, Београд 1971, стр. 114.

рити. Указао бих само на то да је и проф. Белић при оцјењивању Крижанићевих акцената прихватио Шахматовљево мишљење. Код њега о томе читамо: „Из свега што сам до сад изнео о Крижанићеву говору јасно се види да он представља штокавски говор старијег типа, по особинама акцентуације доста сличан косовско-ресавском дијалекту”²⁹. На ово Белићево мишљење овдје се указује због тога што је проф. Белић у вријеме писања својих Акценатских студија одлично познавао нашу акцентуацију, и синхрону и дијакрону. Он је тада за собом имао неколико обимних дијалектолошких радова; он је, затим, и тада одлично познавао чакавску акцентуацију, и структуру свих чакавских говора³⁰, уз то, он је и сам писао о чакавском акуту³¹, а били су му познати и сви радови које је до тада објавио проф. Стјепан Ившић. Ријечју, ако се Шахматову и може приговорити да није био довољно упознат са чакавском акцентуацијом, ни структуром чакавских говора, то се никако не би могло рећи и за проф. Белића.³² А, видјели смо, и он у Крижанићевим акцентима гледа систем који је потврђен у неким штокавским говорима са старијом акцентуацијом. Наравно, ја овим никако не желим рећи да је Крижанићева акцентуација штокавска, али, исто тако, не треба у потпуности одбацивати повезаност Крижанићеве акцентуације и акцентуације штокавских говора, па и оних са развијеном политонијом. Несумњиво је, исто тако, да је Шахматов био у праву када је тврдио да ни сви чакавски говори не чувају најстарију срискохрватску акценатску систему³³, а тачна су и његова запажања о утицају реченичне интонације на природу Крижанићевих акцената³⁴.

Од новијих испитивача Крижанићевих акцената указујем на мишљење проф. Ј. Намма и М. Могуша. А оба ова наша дијалектолога и акцентолога одбацују, и као могућност, постојање трагова штокавске, тј. новоштокавске, акцентуације у Крижанићевим акцентима.

Проф. Namn овако оцјењује Крижанићеве акценте: „Pristupimo li sa pozicija dijahronijske i dijaspacijalne dijalektologije proučavanju Križanićeva ličnoga akcenatskoga (prosodijskog) sistema doći ćemo do zaključka 1) da je to mogao biti troakcenatski sistem s jednim dugo intoniranim silaznim i jednim dugo intoniranim uzlaznim akcentom, ali da 2) njegovo ^ artikulacijski jamačno nije bilo jednako štokavskom ^ nego više čakavskom (i staroštokavskom) ~ ili ', 3) da je - bilo jednako cirkumfleksu a ne akutu, i 4) da je ' moglo biti ili " ili ` , koji su se u Gramatici (i, prethodno, u Križanićevu govoru) bili slili u jedno. Križanićevo prâvda, gospodâr

²⁹ А. Белић: *Акценатске студије*, Београд 1914, стр. 26, в. и на стр. 23.

³⁰ В. библиографију Белићевих радова у књизи: *Зборник радова о Александру Белићу*, САНУ, Београд 1976, стр. 434—438.

³¹ Исп. *О чакавском акуту*, *Zbornik u slavu Vatroslava Jagića*, Berlin 1908, стр. 449—455.

³² Исп. његове радове о чакавским говорима: *Заметки по чакавским говорамъ*, ИОРЯС XIV, стр. 181—266, *Чакавски зи-ви*, ЈФ I, стр. 110—113, као и приказ Генторовог рада *Der čakavische Dialekt der Staat Cres* у Јагићевом архиву, књ. XXX, стр. 146—204, и *Roznik sl.* II, 174—185.

³³ *Op. cit.*, 83.

³⁴ *Op. cit.*, 32—38, в. и код Намма, стр. 221.

trebalo bi prema tome читати *prāvda, gospodār* (isto tako *pišem, otiti, sužānstvo* kao *pišem, otiti, sužānstvo*, i u enklizi *bōg*, gen. *ženē*, pl. *pričin* kao *bōg, ženē, pričīn*), *rūka, glāva, nārod* kao *rūka, glāva, nārod*, no u gen. sg. *nārōda* — *nārōda* i u enklizi *rūkā gospōdn'a* — *rūkà gospōdn'a, rūká bōžja* — *rūkà bōžja . . .*"³⁵.

Проф. Могуш види у Крижанићевом високом влаку „*naglašenu*”, а у дугом — „*nenaglašenu*” дужину. Уз то додаје: „Међутим, да ли се ‚*visōkij vlak*’ односио на старохрватски акут (˘) или на дугосилзни нагласак (˘), теško је decidirano рећи. Мислим да је тај нагласак могао значити или ˘ или ˘ jer и код једног и код другог треба ‚*glasnicu* *vozdvigájet* на *visokó . . .* i *provláčit* на *dólgo*’, не додуше потпуно једнако, али доста слично јер су оба акцента дуга, само им је висина различита: код једног је роџетна, а код другог завршна”³⁶. Крижанићеве примјере типа *zāvľak, zākōnu, ilāvá* „*trebalo (bi) читати zāvľak, zākōnu, glāvá*”. По Могушу у примјерима типа *jednākīm, ilāvōm* имамо само обиљежавање „*dvaju* *dugih* *slogova* i *ništa* *više*”³⁷. Крижанићеви акценти означавали су „*markiranu* *naglašenu* i *nenaglašenu* *duljinu* te *naglašenu* i *nenaglašenu* *kračinu*. *Dugi* su *vokali* *bili* *redovito* *obilježeni* *jednim* *od* *два* *značaka* *za* *duljinu*, a *kratki* *znakom* *ili*, *ako* *su* *bili* *na* *kraju*, *odsutnošću* *značaka*”, а ти су се акценти јављали „*na* *starim* *mjestima* *sintagme*”, били су својствени Крижанићевом родном крају, а по мјесту јављања слагали су се са руским акцентом „*dakle* *više-manje* *s* *akcentom* *što* *ga* *је* *Križanić* *kao* *čakavac* *i* *sām* *upotrebljavao*”³⁸.

Ово су била мишљења о Крижанићевим акцентима заснована на проучавању његове писане ријечи. Проф. М. Храсте је, међутим, свој суд о Крижанићевим акцентима проткао и подацима које је нудио Крижанићев родни крај, тј. уз властити суд о вриједности Крижанићевих акцената дао је нешто података и о савременом говору Крижанићевог родног краја. И управо због тога ће бити корисно да се упознамо, на овом мјесту, и са тим мишљењем.³⁹

Према Храсти, подручје у коме је рођен Ј. Крижанић, било је „*prije* *provale* *Turaka . . .* *svakako* *čakavsko*, *iako* *na* *periferiji* *toga* *dijalekta*”, а данас је оно „*u* *svojoj* *osnovi* *takodjer* *čakavsko* *s* *više* *kajkavskih* *osobina*”⁴⁰. Мада је то подручје имало „*prahrvatsku* *ili* *prarsrpsku* *akcentuaciju* *od* *tri* *akcenta*: „, ˘ i ˘”: *věra, věran . . . pēti*, u „*povijesnom* *razvoju* *ovih* *govora* *akcenatski* *sistem* *је* *znatno* *poremećen*, *ali* *se* *ne* *може* *govoriti* *ni* *o* *kajkavskoj* *ni* *o* *štokavskoj* *akcentuaciji* *iako* *su* *без* *sumnje* *utjecale* *ponešto* *jedna* *i* *druga*. *Novi* *praslavenski* *akut* (˘) *veoma* *је* *rijedak* *i* *čuva* *се* *samo* *sporadički* *kao* *ostatak* *starine*. *Inače* *је* *redovno* *prešao* *u* *dugosilazni*: *двадесџти*, *tridesџти*, *pedesџти*, *žen* (gen. pl.), *rūk* (gen. pl.), *gospodār*, *bedāk*,

³⁵ *Op. cit.*, 224.

³⁶ *Život i djelo Jurja Križanića*, стр. 242.

³⁷ *Op. cit.* 243.

³⁸ *Op. cit.*, 244.

³⁹ Мате Храсте: *Prinosi poznavanju hrvatskosrpskog jezika J. Križanića*, Radovi Zavoda za slavensku filologiju, 5, 1963.

⁴⁰ *Op. cit.*, 28.

roják, i rođák . . . bojím se, stojím, vučím”, али се и тај акценат често мијења и повлачи на предњи слог: žēne (gen. sing.), žēnom (inst.)⁴¹, уз то и: rŭka, gláva, mlíko, дакле, у метатаксичком духу. Поред појаве дуљења старог кратког акцената типа: nāših, sríca, kásno, vŭdica; односно: vŭho, dēlat, dēlo, јавиће се, иако ријетко, и новоштокавски акценци ` и ´, истина „ne kao sistem nego kao rjeđa inovacija”⁴². Такво је стање данас, управо, тако је било у вријеме када је проф. Храсте посетио Крижанићев родни крај. А о Крижанићевим акценцима М. Храсте каже следеће: „По излагању samoga Križanića u njegovoj gramatici akcentuacija oko Ribnika već u njegovu vrijeme nije bila najstarija. Bilo je onda kao i danas čakavskih krajeva koji su imali stariju akcentuaciju pravilniju i bolju od njegove”⁴³.

III

Као што видимо, постоји велики несклад између испитивача Крижанићевих акцената у вредновању те компоненте његове писане ријечи, а овдје су наведена само нека од постојећих мишљења⁴⁴. Док Шахматов, Даничић и Белић ту виде и трагова новоштокавске политоније; Храсте, опет, не искључује могућност да је Крижанић познавао структуру штокавских говора⁴⁵, а сигурно је да је Крижанић подобро био упознат са штокавским говорним особинама⁴⁶, Намт и Могуш у Крижанићевим акценцима искључиво траже потврде за тезу о његовој чакавској акцентуацији. Али и међу овом двојицом испитивача Крижанићевих акцената постоји велика неподударност у вредновању тих акцената. Проф. Намт у Крижанићевом ^ види и чакавски акут, а за Крижанићев - се каже да је био циркумфлексне а не акутске природе⁴⁷. М. Могуш, опет, није посве убијеђен да Крижанићев ^ представља чакавски акут („teško je decidirano reći”), а за Крижанићев долгиј влак (˘) Могуш каже да може, изузетно, имати двојаку вриједност — акценат и дужину, али да тај знак „nema u golemom broju slučajeva akcenatsku funkciju”. У примјерима као: брѣдѣм тај знак означава само дужину „i ništa više”⁴⁸.

Дакле, и послје ових радова о Крижанићевим акценцима нисмо добили одговор на сва питања која проистичу из те проблематике. Тешко је рећи да ли ће се икада и стићи до таквих одговора, поготово до одговора који ће бити општеприхватљиви. За то има и оправданих разлога. Крижанић је живио у времену које није било наклоњено писаној ријечи на нашем тлу, он није био дијалектолог, њега нису мучили проблеми

⁴¹ *Op. cit.*, 29.

⁴² *Op. cit.*, 30.

⁴³ *Op. cit.*, 33.

⁴⁴ В. Библиографију радова о Ј. Крижанићу.

⁴⁵ *Op. cit.* 31.

⁴⁶ В. код мене у ЈФ XXXVII.

⁴⁷ *Op. cit.*, 224.

⁴⁸ *Op. cit.*, 243.

које почесто ми сами данас стварамо и због свега тога његова писана ријеч не нуди довољно података да бисмо дали на сва та питања научно засноване одговоре. Ја бих уз ово рекао да нека од таквих питања нису увијек ни лингвистички заснована. Отуда и натегнути закључци, закључци који не проистичу из Крижанићеве писане ријечи. Крижанић је имао, да то и посебно истакнем, и своју граматику и своју акцентуацију. Тешко је рећи колико су та граматика и та акцентуација биле вјерна слика живе народне ријечи, а колико се ту огледају разни утицаји, па и Крижанићево „дојеривање” и „нормирање”. А свега тога је ту било. Па ипак, његова акцентуација, онаква какву нам је оставио, може упућивати и на другачије закључке од оних на које је овдје већ указано. А мене у цијелој овој проблематици интересују следећа питања:

1. Шта представља Крижанићев високи вљак у примјерима као *бђи, ѡрѡвда, ѡсѡодѡр*?

2. Шта означава Крижанићев дуги вљак у примјерима типа: *рѡка, зеленѡна*?

3. Шта означавају Крижанићеви дуги и скори у примјерима типа: *рѡкѡ, ѡлѡвѡ*?

1. Крижанић нам је оставио два значајна податка о своме високом вљаку, и то: а) вокал под овим акцентом има висок тон и дуг је, и б) тај акценат се може јавити на сваком слогу акцентогене ријечи: *бђи, ѡрѡвда, ѡшрѡнсѡво, моѡше, ѡреврѡцено, волѡв, ѡледѡш, ѡрѡ, жснѡ*.

Из историје српскохрватске акцентуације се зна да је стари циркумфлекс био везан за иницијални слог акцентогене ријечи. Тај акценат имамо у примјерима типа *рѡку, ѡлѡву* према којима имамо у проклитизи: *нѡ рѡку, нѡ ѡлѡву*, са старим, метатакситичким преношењем. У постметатонијском периоду, када је дошло до неутрализације тонских опозиција, изражених у циркумфлексу и акуту, дуги циркумфлекс — нови, настао или од метатонијског циркумфлекса (*sĭto, bogĭto*⁴⁹) или од метатонијског (чакавског) акута (*bĕlo, okrĭglo*), могао је да стоји на било ком слогу акцентогене ријечи, укључујући и отворену ултиму. Потврде за такав акценат налазимо у свим архаичнијим акцентуацијама српскохрватског језичког подручја у којима се не чува опозиција изражена у циркумфлексу и акуту, тј. у којима се и метатонијски акут изједначио са циркумфлексом. Јасно, трагови ранијих тонских разлика још се назиру и у новоштокавским говорима (уп. *рѡку* — *нѡ рѡку: ѡрѡвдѡ — ѡд ѡрѡвдѡ*), управо, свака постаценатска дужина у тим говорима, уколико није настала неком контракцијом или аналогизацијом, упућује на те старије акценте. У оним, пак, говорима који још увијек знају за метатонијски акут, а таквих говора налазимо у сва три наша основна дијалекта, стари циркумфлекс је везан за иницијални слог, а на унутарњим слоговима, или на ултими, јавља се метатонијски акут (уп. из чакавских говора примјере као: *kljŭč, divŏjka, bakalār, zvonĭk, nogĕ, ženĕ, glavĕ, rukĕ, topline, visina*⁵⁰,

⁴⁹ Белић: *Акцентѡске сѡудије*, 53.

⁵⁰ М. Могош: *Senjski govor*, *Senjski zbornik* II, стр. 46—47.

из сењског говора, или: *vodě, sačivōm, ostāl, rŭkōm, kazivāl*, из штокавског посавског говора⁵¹. Између ових двају акцената, циркумфлекса, старог или новог — свеједно, и акута — метатонијског, постоји лако уочљива и интонациона разлика. Видјели смо како Крижанић описује свој високи вљак. А ево како проф. Ившић описује метатонијски акут: „ekspiratorna sila (je) veća u drugom dijelu sloga, a i glas poraste”⁵². Дакле, експираторна снага је већа у другом дијелу слога, глас порасте, значи — скаче, што се увелико разликује од интонационе компоненте дугог циркумфлекса код кога је јачина у првом дијелу акценатованог вокала⁵³. Када све ово знамо, и када имамо на уму да је Крижанић имао врло фино ухо, да је био наклоњен и музици, да је уочавао, и билежио, и фонетске и прозодијске финесе (уп. примјере у граматици за поједине словенске језике, или примјере типа *misŭo — misŭd*, за акценатске опозиције⁵⁴), тешко је вјеровати да он не би указао на тонске разлике између акцената у примјерима типа *ilāvŭ, rŭku* и *irāvda, divdŭka*, да их је осјећао. То би, опет, значило да је у Крижанићевом говору врло рано дошло до неутрализације тонских опозиција између циркумфлекса и акута. Према томе, Крижанићев високи вљак (^) објединио је у себи поред старог циркумфлекса и нови циркумфлекс и нови акут. Трагова од метатонијског акута у његовој писаној ријечи нема⁵⁵.

Крижанићева писана ријеч, и то се зна, пружа подоста примјера у којима његов високи вљак не одговара дугосилазном акценту већине наших говора са старијом акценатуацијом. Међу таквим примјерима налазимо понеки усамљени случај, али има и читавих граматичких категорија. Док у првим случајевима може бити у питању и Крижанићево колебање, и страни утицај⁵⁶, у другом случају може бити у питању системски акценат. Овдје се мисли на акценат одређеног придјевског вида у примјерима типа: *шŭви, шŭва, шŭве; дŭви, дŭва, дŭве*⁵⁷, *ббжџџи, рџбџџи, иџиџџи, кџџџи, волџџџи, и волџџџи, џџџџџи и кџџџџџи, џџџџџи, џџџџџи, вџџџџџи, нџџџџџи, џџџџџи, прџџџџџи, зџџџџџи, џџџџџи*⁵⁸. Проф. Белић, наводећи овакве примјере, према Шахматову, констатује да се ту огледа уопштавање дугосилазног (Крижанићевог високог) акцента у одређеном придјевском виду, и то да се „ово генералисање оснива на односу *māl : *mālŭ*, *ŭiŭx : *ŭiŭxŭ*, јер би иначе било неразумљиво, како би се према

⁵¹ S. Ivšić: *Današnji posavski govor*, Rad 196, стр. 147.

⁵² S. Ivšić: *Prilog za slavenski akcent*, Rad, Kuj. 187, 146.

⁵³ В. Б. Милезић: *Основи фонетике српског језика*, Београд 1952, стр. 88, Р. Ivšić—I. Lehiste: *Prilozi ispitivanju fonetske i fonološke prirode akcenata*, Зборник за филологију и лингвистику, VI, 40—66.

⁵⁴ *Грамајшка*, стр. 188.

⁵⁵ Њих не виде ни Шахматов, ни Белић. Могуш је неодлучан, а, колико ми је познато, једино их ту види проф. Намн.

⁵⁶ Шахматов почесто указује на утицај руске акценатуације на Крижанићев акценат. Очигледна је разлика између акцента *Објашњења* и *Грамајшке*, в. код Шахматова на стр. 6, 7.

⁵⁷ *Грамајшка*, 54.

⁵⁸ *Грамајшка*, 59.

неодређеној форми са кратким вокалом развила одређена ф. са циркум-флексом”, и као закључак, у вези са овом појавом, код Белића читамо: „Према томе несумњиво је да је првобитно и Крижанићев штокавски икавски говор знао за поменути однос међу неодређеном ф. са кратким акцентом и одређеном са дугим као и каставски чакавски дијалекат . . .⁵⁹. Ја овдје не желим да коментаришем последњи закључак проф. Белића о дијалекатској припадности Крижанићева говора, али желим да укажем да је појава високог влака у Крижанићевој писаној ријечи у овим примјерима морфолошки условљена. Одређени вид се само акцентом разликује од неодређеног (уп.: А Хервѣти изричѣјут без њ, ИА, ИЕ: и јединим лише зѣвлѣком разлучѣјут изрѣдна от прѣстѣх”: вѣлики, вѣлика, вѣлико, а ако и неодређени вид има високи влак „тамо нѣст разнѣци меджу прѣстѣм и изрѣднѣм”⁶⁰).

Вриједно је указати и на овај моменат. Када даје парадигматске облике у којима долази и до акценатских измјена, Крижанић то и посебно истиче. Тако, нпр., у поглављу о промјени именица налазимо поред примјера типа: *кѣнь — кѣнь, оѣѣц — оѣѣц/оѣѣц, ѣѣс — ѣѣс/ѣѣс*, и примјере типа: *Нѣмец — из Нѣмец, Крѣњец — из Крѣњец*, гдје „дѣлгиѣ зѣвлѣк прѣходѣт во висѣкиѣ” (стр. 14). И то би говорило да је разлика између високог и дугог била и квалитативно обиљежена.

2. Крижанићев долгиј влак (˘) у примјерима типа: *нѣрод, рѣка // нѣрѣд, рѣка*, што може бити и позиционо условљено и зависити од реченичног акцента⁶¹, различито се тумачи. Шахматов у њему гледа акценат узлазне интонације, уп.: „Во всякомѣ случаѣ ясно, что знакомѣ ˘ обозначаѣтся ударѣнис долгой гласной съ характеромѣ не нисходящимѣ: отсюда слѣдуетѣ, что съ большою вѣроятностью можно признѣть знакѣ ˘ знакомѣ восходящѣго ударѣния”⁶². Када се узму у обзир сви Крижанићеви примјери са овим акценатским знаком, укључујући и његову везу са скорим/једнаким, што се, да поновим, може објашњавати и утицајем реченичне интонације на акценат акценатогене ријечи⁶³, и упореде са новоштокавском ситуацијом, па и његовим примјерима за говор Срба, стиче се утисак да би Шахматов ту могао бити у праву. Постоји, наиме, велика подударност у тим акценацијама. Крижанићеви примјери као: *рѣка, ѣѣва, жѣна, мѣња, ѣносѣи, вѣднѣсѣи, крѣља* могу упућивати на новоштокавски акут. Истина, Крижанићев опис тога акцента („провлѣчит на дѣлго: али нсвѣдвѣгѣјет ѣѣ висѣкоѣ”) упозорава на одсуство узлазне интонационе компоненте. Ако у Крижанићевом високом влаку не прихватамо постојање узлазне компоненте, и његово једначење са метатонијским/чакавским акутом, морамо и овдје имати на уму Крижанићев опис тога акцента и сложити се са мишљењем да ту још нисмо имали потпуно развијен новоштокавски акут. То је, свакако,

⁵⁹ *Акцѣнаѣйске сѣудѣје*, 27.

⁶⁰ *Op. cit.*, 53—54.

⁶¹ Шахматов, *op. cit.*, 31 и даље.

⁶² *Op. cit.*, 13.

⁶³ *Op. cit.*

и навело проф. М. Могуша да у Крижанићевом дугом гледа само знак за означавање квантитета, дужине. Али бих ја кренуо корак даље од овакве констатације. А, наиме: метатонијски акут је био плод старијих акценатских измјена у нашем акценатском систему. Те старије опозиције изражене у постојању циркумфлекса и акута већ су биле захваћене тонском неутрализацијом. Тај процес је био захватио и Крижанићев говор. Отуда код њега високи влак и тамо гдје је раније био метатонијски/чакавски акут. Нови акут је резултат иновационих процеса који су били захватили један дио штокавских говора. Ти процеси су зачети у централној штокавској говорној зони, али су је миграције са тога подручја развијеле по цијелом нашем говорном простору. Па и у сусједство Крижанићевог родног краја. Дакле, старе опозиције су биле већ неутралисане, и знатно раније, а нове тонске разлике биле су у процесу развитка и уклапања у наш прозодијски систем. Због свега тога ја бих у Крижанићевим примјерима типа: *рѹк а*, *ѿлѿва*, односно: *рѹкѿ*, *ѿлѿвѿ* гледао управо прелазни степен развитка наше акцентуације. За такво закључивање нуди и Крижанић убједљивих разлога⁶⁴, а, између осталих, један је и тај што он истим знаком обиљежава и свој дуги и новоштокавски акут у примјерима из говора Срба (в. ниже), и што, уз то, прави разлику између акцента у примјерима типа: *земљѿ*, *земљѿм* и *сѿрѿѿсе*, *сѿрѿѿсом*, односно: *дѿнѿ* — *дѿнѿм*, *рѿбе* — *рѿбом* и *дѿшѿ*, *ѿлѿвѿм*, *брѿдѿм*⁶⁵. Док у првим примјерима имамо високи — дугосилазни ум. метатонијског акута (уп. примјера из Сења: *ѿенѿ* — *ѿенѿм*, *погѿ* — *погѿм*, као и: *сѿѿѿ* — *сѿѿѿм*, *рѿкѿ* — *рѿкѿм*⁶⁶) односно скориј = ` < ', у осталим примјерима имамо нови акценат на иницијалном слогу, а садашња дужина дошла је или са наставком (*ѿене*) или је посљедица контракције (*женѿн* < *женојѿн*⁶⁷). То би говорило да је примарни високи — дуги циркумфлекс сачуван само на првом слогу (*рѹку*) а да је његово јављање ван те позиције резултат тонских неутрализација између тога примарног циркумфлекса и новог, метатонијског циркумфлекса и метатонијског акута⁶⁸. Пошто Крижанић за све те прозодијске вриједности има само један знак — високиј влак, то би говорило да је и његов говор већ био захватио тај процес и да су у њему неутралисане тонске опозиције не само између старих кратких типа *ѿѿсо* — *ѿѿѿје* него и између тих акцената и новодобијеног кратког од старог ие. акута у примјерима типа: *крѿва*, *сѿѿро*, као и између старог циркумфлекса (*рѹку*) и метатонијског циркумфлекса (*сѿѿроје*) и метатонијског акута (*ѿенѿ*). Управо, да је његов говор познавао само један кратки, који је он двојачко обиљежавао — скори ' и једнаки ` , у који су се стопила старија три акцента (`, `', ')⁶⁹, а да је ње-

⁶⁴ В. код Шахматова, *op. cit.*, 33. и даље.

⁶⁵ В. код Шахматова, 47—51.

⁶⁶ Могуш, *Senjski govor*, 70.

⁶⁷ В. А. Белић: *Речи са деклинацијом*, Београд 1969, стр. 40—41, 47.

⁶⁸ Исп. о томе код мене: *Osnovi akcentologije . . .*, стр. 41—46, и тамо наведену литературу.

⁶⁹ В. код мене, *op. cit.*, 41 . . . за акценат генштива *ѿене*, в. А. Белић, *Речи са деклинацијом*, 47.

гов високи објединио у себи, такође, старија три акцента (˘, ˘̃, ˘̣). Познато је да су се неке од ових измјена извршиле врло рано у нашем прозодском систему, а да је до неутрализације тонских опозиција између старог циркумфлекса и метатонијског акута дошло знатно касније. За већину штокавских говора проф. Белић претпоставља да се ова појава вршила тек у XV вијеку. Крижанићева акценатска система иде у прилог закључку да је тај процес био захватио и његов говор. Тако се сада у Крижанићевој акцентуацији оцртавају трагови старије акцентуације са једним кратким и једним дугим циркумфлексом. А потврде за такву акцентуацију дају и говори штокавског и говори чакавског дијалекта. Управо од тога сазнања је и полазио проф. Белић када је Крижанићеве акценте доводио у везу са акцентуацијом архаичнијих штокавских говора, оних косовско-ресавског типа⁷⁰. Наравно, за такву акцентуацију знају и сви други говори са неразвијеном политонијом.

Примјери, *рѹкѣ*, *ѳлѡвѣм*, даље, говоре да је Крижанић својим дугим влаком обиљежавао само мјесто старог акута када се овај налазио иза дугог слога. Зашто? За то је, без сумње, он имао разлога. А ти разлози су познати и из других наших говора са архаичнијом акцентуацијом. У тим говорима, наиме, помјерање акцената ка почетку ријечи, у духу новоштокавске политоније, прво се остварује у ријечима са дугим иницијалним слогом⁷¹. За такве појаве знају и неки чакавски говори⁷². Процес је, према Ившићу, текао овим слиједом: прво се од *рѹкѣ* јавило *рѹкѣ* па, затим, *рѹка*; затим *кѡзали* од *кѡзѣли* преко *кѡзѣли*; потом: *кѡзѡ* од *кѡзѡ* преко *кѡзѡ* или *нѡчѣлѣнѣк* од *нѡчѣлѣнѣк*. Према Ившићу краткоузлазни акценат се „*razvio najprije na drugom slogu od kraja ispred starijega ˘ i da se акценат ˘ razvio prije ispred kratkih vokala (ispred starijega ˘)* него *ispred dugih vokala (ispred starijega ˘)*”⁷³. Нешто слично се може претпоставити и за Крижанићеву акцентуацију. Примјери типа *дѹшѣ*, *ѳлѡвѣм* упућују на закључак да је и отворена и затворена ултима ту била захваћена процесом акценатских измјена ако им је претходио дуги слог. Кратки иницијални слог још је био ван тога процеса. Отуда *рѹкѣ*: *зем њѣ* код Крижанића. Ово би, даље, говорило да је Крижанићев дуги, јављао се он сам или у вези са скорим/једнаким, могао носити у себи и елементе новог акута. То значи да у примјерима типа: *рѹкѣ*, *ѳлѡвѣ* може бити одсликана старија акцентуација: *рѹкѣ*, *ѳлѡвѣ* за коју има потврда из многих говора са архаичнијом акцентуацијом⁷⁴, али и ситуација какву налазимо у посавском, тј. и нови акут и стари кратки на свом старом мјесту: *ѳѹѣли*, *ѳрѡвѣ*, *ѳѳѣли*, *ѳкѡѳли*⁷⁵. Другачије речено, и наведени Крижанићев начин обиљежавања акцента у примјерима типа *ѳлѡвѣ* — *ѳлѡвѣм* могао би указивати на развитак новог акута. У таквим примјерима, како је констатовао проф. Ившић за посавску ситуацију „*slog prema svršetku*

⁷⁰ Белић: *Акцентолошке студије*, 26.

⁷¹ Исп. о томе код мене: *Osnovi akcentologije*, стр. 49 и тамо наведену литературу.

⁷² В. код мене, *op. cit.* 72.

⁷³ *Posavski*, Rad 196, стр. 149.

⁷⁴ В. код мене, *op. cit.*, 71—74.

⁷⁵ *Ivšić, op. cit.*, 152—153, и испод текста.

riječi izgovara (se) višim glasom, a slog prema početku riječi jačim glasom"⁷⁶, a гдје „ekspiratorna sila u primjeru *užili* nije koncentrirana na slogu *u-*, kao što je koncentrirano na tome slogu u *užili*, ili kao što je koncentrirana na slogu *-ži-* u primjeru *užili*"⁷⁷.

Дакле, има разлога да се у Крижанићевом дугом, јављао се он сам или заједно са скорим/једнаким, назире почеци наше политоније коју ми обично називамо штокавском, новоштокавском, али која не мора бити и искључиво њихова. Импулси за акценатске измјене могу имати шире размјере и јављати се на већим говорним просторима. Овакве промјене, временски гледано, могле су бити у зачетку у XVII вијеку, у вријеме Крижанићевог дјетињства, и у неким говорима чакавске периферије, или, пак, неком слоју говора тога подручја. Друго је питање да ли је тај процес у овим говорима био аутохтон или је продукт импулса са штокавске територије, из штокавских говора који су се нашли у непосреднијем сусједству Крижанићевог родног краја. Такви импулси, управо таква међудијалекатска прожимања, нису била страна ни у другим областима граматичке структуре Крижанићевог језика⁷⁸. Ни акценат ту не би морао бити изузет. Али, то и посебно треба нагласити, такви импулси у Крижанићевом родном крају нису морали бити страни.

Ја бих овдје указао на још два момента који говоре о томе колико је Крижанић познавао и штокавски акценат. У поглављу о акценатима (Об завлакех)⁷⁹ он указује на велику подударност између акцената његовог „хрватског“ и „сербског“ језика, и то овим ријечима: „Сѣрбљани се ггадржајут сѣ Хѣрвѣтми во влакѣх: рѣзѣви лѣхо, что въ Дѣлгом влаку нѣкако предѣлго и необѣчно глѣс протѣжѣт“⁸⁰. Зар ова констатација не упућује на закључак да у његово вријеме није било тако великих разлика између акцената штокаваца, који су дошли у западније предјеле наше језичке области, и његовог чакавског говора. Истицање штокавског „предугог“ изговора дугог влака указивало би на то да је ту већ био уопштен дугоузлазни акценат, што није било својствено његовом чакавском говору, тј. да је била очигледна разлика у изговору примјера типа *ilāva* и *ilāvā*. Док су штокавци, које је познавао Крижанић, имали завршен процес новоштокавске политоније, његов говор, можда и говор средине чији је он био представник, карактерисала је почетна фаза овог метатонијског процеса — силазни акценат са ултимае, односно са акценатског слога, почео је да губи на своме интензитету, а слог који је њему претходио, почео је да се тонски уздиже. Отуда код њега исти знак и за „српски“, тј. штокавски дугоузлазни и за „хрватски“, тј. његов чакавски акценат. Истина, за свој акценат овога типа он употребљава и двојни знак: *zāvľāk*, *zākŃn* гдје се јасно види непреврела ситуација: поред старог мјеста и квалитета акцената још се обиљежава и нови акценат који је тек

⁷⁶ *Op. cit.*, 152.

⁷⁷ *Op. cit.*, 152, испод текста.

⁷⁸ В. код мене у ЈФ XXXVII.

⁷⁹ *Грамаѣика*, 187.

⁸⁰ *Op. cit.*, 188.

почео да се развија. На такав закључак упућују и његови примјери за „српски” говор у којима не налазимо уз дуги и скори. На страни 15. Граматике, наиме, када Крижанић говори о облицима, за „српски” говор се каже да има у генитиву множине облички наставак *a* и дуги акценат, уп. његове ријечи: „По Сѣрбску, вножѣннѣ ѣкерник во вногих ѣменех, всѣх прѣтворѣв(о: оприч четвѣртогѣ:) творѣтсе на А, зѣ Дѣлгим зѣвлѣком: сице, от овѣх Брѣта, овѣх Крѣља, овѣх Кѣнѣа, овѣх рѣба, овѣх овѣца, овѣх кѣза, овѣх лѣта, овѣх лѣца, овѣх врѣмѣна; тих кнѣза, тих господѣра, тих мѣсѣца. А нѣкогда и на ОВА или ЕВА: тих болѣва, другѣва: тих врачѣва, сужнѣва”⁸¹. Као што видимо, овдје уз дуги нема ни скорог ни једнаког. То је сигурно због тога што је Крижанић јасно разликовао новоштокавску акценуацију од своје. У првој је на означеном мјесту, најчешће, и данас дугоузлазни акценат, а само у неколико примјера ту имамо дугосилазни и то у: *браѣа, рѣба, лѣта, кнѣза* (!). Значајно је што он указује и на акценат типа *друѣова* који карактерише новоштокавске говоре са Вуковом акценуацијом, иако он такав акценат не прихвата⁸². Употреба истог знака и за акценат у *кѣна* и *рѣба* може се различито тумачити. Мада је он пошао у Русију са готовом акценуацијом, како примјерује Шахматов⁸³, могуће је да он није имао и јасно разграничене све акценатске разлике, као што то није учињено ни у другим граматичким категоријама (уп. и међу напријед наведеним примјерима *лѣта, мѣсѣца*, што не иде у (и)јекавски говор. Крижанић почесто указује на заједничке особине језика Срба и Хрвата, па и на акценат. Тако на 19. страни Граматике читамо: „А Хервѣтѣ и всѣ Задунѣјци тѣж, всѣ тѣ ѣмена изрѣкајут на Е: кѣт, от стрѣже, от вѣлье . . . от дѣше . . .”⁸⁴. Иако према „сербском” крѣља, господѣра, врачѣва⁸⁵, за „хервартски” даје ^ акценат: *друѣв, ѣсѣодѣров, крѣљев* и сл.⁸⁶, али је заједнички акценат у: *лѣце — лѣца, ѣлѣва — ѣлѣво* и сл.⁸⁷

И на крају: Цијело ово разматрање акценуације у писаној ријечи Јураја Крижанића упућује на сљедѣће закључке:

1. Крижанић је имао истанчано осјећање за језик. Он је уочавао, и билежио, различите појединости из словенских језика. Међу њима и акценатске посебности свога матерњег језика и других, њему сродних језика.
2. Крижанић је у својим дјелима оставио обимну акцентолошку грађу о акцентима нашега језика, првенствено његовог чакавског дијалекта, али и штокавског дијалекта.
3. Разлике између акценуације ових двају наших дијалеката, какве нам је оставио Крижанић, нису биле, у оно вријеме, у његовом говору,

⁸¹ *Грамаѣика*, 15.

⁸² *Исѣо*, 15, в. и Шахматов, *op. cit.*, 95.

⁸³ Шахматов, *op. cit.*, 12.

⁸⁴ *Грамаѣика*, 19.

⁸⁵ *Op. cit.*, 15.

⁸⁶ *Op. cit.*, 13.

⁸⁷ *Op. cit.*, 5 и 17.

тако велике. Бар његова писана ријеч нам за другачије закључивање не нуди поузданих доказа.

4. Његов говор више никако није познавао тонске опозиције старих кратких слогова, а ни опозиције дугих слогова нису почивале на старијој разлици — између циркумфлекса и метатонијског акута. Његова писана ријеч не потврђује постојање метатонијског/чакавског акута у његовом говору.

5. Ако се сагледа његова писана ријеч у цјелини, ако се упореде примјери које он даје за ова наша два основна дијалекта, а које он акценатује, долази се до закључка да штокавске говоре (говор Срба код Крижанића) карактерише новоштокавска политонија, са развијеним дугоузлазним акцентом, а његов чакавски говор (говор Хрвата) није још знао за такав акценат, иако је био захваћен том метатонијском струјом. Отуда код њега различито биљежење акцента неких ријечи за „сербски” и за „хрватски”, а неке, опет, ријечи, са истим акценатским карактеристикама обиљежава на исти начин.

6. О Крижанићевим акцентима и до сада је написано доста радова. Тих радова ће бити и у будуће. Крижанићева писана ријеч нуди грађе за такве подухвате.

Београд

А. Пецо

Резюме

А. Пецо

ЮРИЙ КРИЖАНИЧ КАК АКЦЕНТОЛОГ

Юрий Крижанич принадлежит к числу наших грамматиков преддуковского периода с наибольшим кругозором. Его труды из области грамматики представляют широкий материал для нашей акцентологии. Обладая исключительным „языковым чутьем” Крижанич дал полную картину и разрез ударений языка своего времени. Мнения же о его ударении расходятся. Некоторые тут видят чистую чакавскую систему, другие склоны в акцентуации Крижанича находить связи с новоштокавской полифонией. Автор этого труда выявил в текстах Крижанича наличие двух нисходящих ударений („скорого/еднакого и високого”), в которые слились старые краткие, метатонические краткие, индоевропейский акут; затем старый циркумфлекс, новый циркумфлекс и метатонический акут. Что же касается долгого ударения у Крижанича, автор этого труда, указывая на мнения других ученых об этом долгом ударении у Крижанича („влак”), дает и собственное объяснение прозодического значения этого ударения. Принимая во внимание, что Крижанич различает интонационные компоненты в примерах типа: *земль-земльом, динь-диньом и лавв-лаввом*, автор считает, что здесь можно выявить следы полифонических процессов, известных уже в новоштокавских говорах. Важно указать на факт, что Крижанич одним и тем же знаком обозначает и новоштокавское ударение в примерах типа: *кряля, іосіодара, друіда*. Но, в отличие от новоштокавских говоров, эта перемена лишь в начальном этапе в языке Крижанича. Отсюда в его языке и: *кряля* према *кряля* из штокавских говоров.

РЕЧНИК УЗ СРПСКЕ ПРЕПИСЕ ЛЕСТВИЦЕ

ПРИЛОГ ПОЗНАВАЊУ СРПСКЕ СРЕДЊОВЕКОВНЕ ЛЕКСИКОГРАФИЈЕ

У великој и богатој рукописној традицији јужнословенске и руске *Лествице* Јована Лествичника издваја се приличан број преписа са краћим речником на крају дела. Иако су кратки речници уз словенску *Лествицу* одавно привукли пажњу руске филолошке науке, прва их је пеловито проучила Људмила Степановна Ковтун у оквиру своје монографије о руској лексикографији средњовековног доба.¹ Према испитивањима Љ. С. Ковтун у XIII—XIV веку настају најстарија дела руске лексикографије: Словари ономастиконе, словари симболики (приточници), словари славјано-руски и словари-разговорници. На основу богате рукописне традиције Љ. С. Ковтун је успоставила две редакције речника уз *Лествицу*. Прва, која није настала после XIV века, јавља се са насловима „Пословки лѣствичныѣ” или „Протлькѣ лествици о рѣчехъ покръвенихъ”.² Речници прве редакције имали су практични значај и служили су за стварно тумачење појединих речи. Од XV века, са променама у рукописној традицији саме *Лествице*, прва редакција у Русији доживљава знатне промене, те настаје друга редакција. Иако се обе редакције у највећем броју одредница слажу (45), друга редакција је пространија (60), са нешто различитијим распоредом материјала и значењем речи. Наслов друге редакције сведочи о потоњој судбини речника у Русији: „Тлькованіе неудобъ познаваемоѣ въ писаныхъ рѣчехъ, понеже положены суть рѣчи въ книгахъ отъ началныхъ прѣводникъ ово словѣнски и ино срѣбски и другаа блѣгарски, их же не удоволишася прѣложити на рускыи”.

Речницима уз српске преписе *Лествице* до сада није посвећена готово никаква пажња. И иначе, српски преводи, редакције и преписи *Лествице* још нису у целини проучени. Једини до сада преглед само петнаест јужнословенских, углавном српских преписа *Лествице* дала је

¹ Љ. С. Ковтун, *Русская лексикография эпохи средневековья*, Москва — Ленинград 1963. Упор. и друге радове Љ. С. Ковтун: *Лексикография в Московской Руси XVI — начала XVII в.*, Ленинград 1975; *Словари XV, XVI вв. в Верхнепечорском сборнике конца XVIII в. (о текстологической ценности поздних списков)*, Русская историческая лексикология и лексикография, 2, Ленинград 1977, стр. 92—100; *Древние словари как источник русской исторической лексикологии*, Ленинград 1977.

² Љ. С. Ковтун, *Русская лексикография*, стр. 217.

Мјуриел Хепел.³ Ни Димитрије Богдановић се није бавио рукописном традицијом српске *Лествице*. У својој књизи о Јовану Лествичнику у византијској и старој српској књижевности саставио је само Преглед ћирилских рукописа Лествице по хронолошком реду (до XVII века), који са својих 111 бројева може да буде користан водич у даљем проучавању српске *Лествице*.⁴

Мјуриел Хепел је пронашла пет српских преписа *Лествице* са речником на крају: два у Музеју Српске православне цркве у Београду, један у манастиру Дечани и два у Цетињском манастиру. И поред још недовољно проучене српске *Лествице*, сматрамо да треба издати речнике из српских преписа овог знаменитог дела. Попис преписа речника који доносимо није потпун, но надамо се да ће и у оваквом обиму подстаћи на даља трагања за најстаријим појавама српске лексикографије.

1. Манастир Дечани, број 74, Лествица, препис из 1364—1370. године. На стр. 212б: прѣтлѣ лѣствици, ѡ рѣчехъ(ь) покрѣвѣныхъ. Опис садржине код М. Хепел, стр. 243. и др.

2. Манастир Хиландар, број 455, Зборник аскетског садржаја неусталеног састава, међу којима и изабрана слова Исака Сирина, 360 листова, око 1360—1385. године (скраћеница *Хил* 455). На стр. 357а—357б: сине рѣчи скоупе ѣже се находе оу с(ве)тоу исацѣ, и ѡ лѣствици.⁵

3. Манастир Хиландар, број 180, Лествица, 256 листова, око 1370—1380. године (скраћеница *Хил* 180).⁶ На стр. 219а речник без наслова, врло сличан *Хил* 455.

4. Цетињски манастир, број 59, Лествица, 1400. На стр. 199а: сѣ рѣчи съвькоупихъ(ь) еже находит се въ с(ве)тѣмъ исацѣ и въ лѣствици. Опис садржине код М. Хепел, стр. 244—245.

5. Музеј Српске православне цркве, број 97, Лествица (скраћеница *Црк* 97), припадао некада манастиру Крушедолу⁷, по жељи деспота Ђурђа Бранковића преписивање 1434. године завршио познати преписивач Давид. На крају рукописа, испред Давидовог записа, на стр.

³ М. Heppel, *Some Slavonic Manuscripts of the „Scala Paradisi” („Lestvica”)*, Byzantinoslavica, XVIII, 2, Prague 1957, стр. 233—270.

⁴ Д. Богдановић, *Јован Лествичник у византијској и старој српској књижевности*, Београд 1968, стр. 205—208. Д. Богдановић каже да „проблем тек чека на једно темељније истраживање” (29)

⁵ Д. Богдановић, *Кайалоѣ ћирилских рукописа манасѣира Хиландара*, Београд 1978, број 455

⁶ Д. Богдановић, *Кайалоѣ*, број 180

⁷ Опсао Сава Петковић — *Опис рукописа манасѣира Крушедола*, Сремски Карловци 1914, број 68 (Б. V. 16). Упор. Владимира Мошина *Izveštaj o naučnom proučavanju i Srijemski Mitrovici — Beograd — Peč — Dečane — Cavtat — Dubrovnik 1953. godine*, Ljetopis Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, 60, Zagreb 1955, број 97 (у збирци Музеја). Речник из Црк 97 издала је М. Хепел (стр. 248), али не увек са добрим разумевањем текста. О рукопису у целини: С. Душанић, *Браничевски љрвод Лествице Јована Синаиѣа*, Браничево, 2, Пожаревац 1956.

348a—348b: протљкованиѣ рѣчель покрѣвенимъ. иже въ лѣствѣици, и въ иннихъ.

6. Музеј Српске православне цркве, број 230, Лествица (скраћеница Црк 230), припадао некада манастиру Крушедолу⁸; према Сави Петковићу из XV, а по Мошиновом датирању уз помоћ водених знакова из XVI века. На последњем листу (270a—270b) протљкованиѣ рѣчель покрѣвенимъ иже въ лѣствѣици, и въ иннихъ книгахъ, који, иначе, није писала рука читавог рукописа, али је из истог времена.

7. Цетињски манастир, број 60, Лествица, 1630, На последњем листу (263): сѣ речи скоупи соут(ъ) иже шврѣтають въ с(ве)томъ исацѣ и лѣствѣици. Опис садржине код М. Хепел, стр. 245.

Не рачунајући незнатне разлике, сви преписи припадају редакцији коју Љ. С. Ковтун означава као прву. У оквиру ове редакције наведени преписи, према нашој подели, издвајају се у две групе (у издању I и II). Првој групи припадали би преписи који у наслову упућују и на Исака — Цет 59, Цет 60, Хил 455 и Хил 180 (иако нема наслова).⁹ Друга група обухвата Црк 97 и Црк 230. Преписи прве групе у основи су врло слични са текстом речника који Љ. С. Ковтун доноси као основни препис прве редакције (скраћеница *Ков А*)¹⁰, што у нашем издању под I најречитије показују бројеви 8, 16, 23, 28, 29. Преписи, пак, друге групе врло су слични са текстом речника који Љ. С. Ковтун доноси у напоменама испод линије уз основни препис прве редакције (скраћеница *Ков Б*). Упоредити, на пример, у нашем издању под II бројеве 4, 5, 23.

Упоредо издање текста прве и друге групе, које доносимо у прилогу, показује велику сличност и често једнакост до 30. броја. То је, вероватно, био основни опсег првог речника уз Лествицу. Речник није схватан као коначни и затворен спис, те рано почиње да се наставља, као што је то случај у Хил 455 (бројеви 32—34). У Црк 230 (бројеви 31—38) речи из књижевног језика тумаче се народним.

Речник уз српске преписе Лествице свакако је старији од времена најстаријих наведених преписа. Настао је, вероватно, док се у Србији читала прва, старија редакција превода Лествице. То у тумачењима сведоче речи својствене српском књижевном језику, међу којима је и једна са изразитим особинама народних говора (оузрокъ, 12). Посебну пажњу у тумачењима привлачи копиличиш или копилицѣ (16). Постао ове речи Петар Скок везује за балканске крајеве, одакле је прешла Русима и Украјинцима.¹¹ Превод или замена грчког *ὀλοσταις* речју съставъ (20), на пример, почиње од XIV века да преовладава у српским преписима Апостола.¹²

⁸ С. Петковић, нав. дело, број 67 (Е. V. 23)

⁹ Пошто у рукама нисмо имали рукопис број 74 из манастира Дечана, не можемо рећи да ли припада првој или другој групи.

¹⁰ Љ. С. Ковтун, *Русская лексикография*, стр. 421—429.

¹¹ Р. Скок, *Етимолошки рјечник хрватскога или српскога језика*, II, Zagreb 1972, стр. 147—148.

¹² Д. Стефановић, *Словенске паралеле грчке речи ὀλοσταις у айосѣиолским ѿексѣиовима*, Археографски прилози, 2, Београд 1980, стр. 189—196.

Иако у првој редакцији своје поделе налази јасне српске особености¹³, Љ. С. Ковтун занемарује српску рукописну традицију речника. Садржина, језик и старост српских преписа речника, међутим, иду управо у прилог схватању о српском пореклу речника, што је налазио још К. Ширски.¹⁴ Прва редакција поделе Љ. С. Ковтун временом се одомаћује у руској писмености, незнатно мења прихваћени речнички фонд и проширује се. Тако је у Русији, не пре XV века, настала друга редакција, у чијем су се наслову већ нашли „српски” и „бугарски” као језици са којих није било једноставно све речи „преложити”.

У прилог овако схваћене судбине прве и друге редакције иде и чињеница што међу српским преписима врло ретко срећемо речнике везане за другу редакцију. У једном, пак, српском рукопису, независно од Лествице, налазимо речник који у основи садржи фонд из прве редакције, али има и извесне особености везане за другу редакцију. У прилогу под III то нарочито показују одреднице 12, 23 и 32.¹⁵ Речник се налази у једном рукопису малог обима (135 × 95 mm, 184 листа), сад у Архиву Српске академије наука и уметности, број 28. После Номоканона, у низу од неколико краћих и дужих чланака, преписан је и речник (стр. 134а—134б), којему данас недостаје почетак пошто је на овом месту отргнут један лист. Номоканон је описао Љубомир Стојановић и доста неодређено га ставио у XVII век.¹⁶ У једном обрасцу за духовно писмо (лист), међутим, наводи се тачно година и место састављања — 1631. у манастиру Грачаници. На крају чланка светог апостола Томе „како творим пресветују великују панагију” (137б) непознати преписивач оставио је сведочанство о руском пореклу (чланка или књиге?): *Се же шт доуш'кїе земли сн изводи оворѣтоуъ.* Можда би за руско порекло могао да се веже и сам речник који у себи има делимично особености друге редакције. Речник из Академијиног рукописа садржи и извесне јединице (III, број 34, 35) које се не срећу ни у првој ни у другој редакцији.¹⁷

У прилогу доносимо три преписа речника. Под I — текст из Хил 455, под II — текст из Црк 230 и под III — текст из Академијиног рукописа. Упоредо штампани текстови I и II и напомене испод њих указују на основне садржинске, филолошке и друге разлике. Текстова речника доносимо на начин како смо то чинили и у другим својим издањима: надредне знаке изостављамо, слова изнад реда спуштамо у ред, скраћенице са титлом разрешујемо помоћу полукружне заграде, а без титле — угластом. Киноварна и мрка иницијална слова преносимо као верзална. Одреднице смо прегледности ради означили бројевима. Издање речника прати Кључ уз речник, који је сложен белим слогом и по-

¹³ Л. С. Ковтун, *Русская лексикография*, стр. 231.

¹⁴ К. Ширский, *Очерк древних славяно-русских словарей*, Филологические записки, вып. I, Воронеж 1869, стр. 7. и др.

¹⁵ Упор. Л. С. Ковтун, *Русская лексикография*, стр. 230, 431.

¹⁶ Љ. Стојановић, *Каталог рукописа и списаних штампаних књига. Збирка Српске краљевске академије*, Београд 1901, бр. 123 (28)

¹⁷ Упор. Л. С. Ковтун, *Русская лексикография*, стр. 421—431.

једностављен: омегу доносимо као О, „ук” као ОУ, лигатуру „шта” разрешујемо као ШТ, а прејотовано „е” као ІЕ. Бројеви уз речи односе се на бројеве одредница у издању речника. Речи у Кључу штампане курзивом означавају речничке одреднице које се тумаче.

Београд

Ђорђе Трифуновић

I

СНЕ рѣчи скоупе їже се находе оу с(вѣ)томь исацѣ, и ѡ лѣствици.:

1. пооуврзѣнїе, оумилїенїе.
2. васнь, мнїю.
3. качьство, ис(ть)ство какомоу ис(ть).
4. количьство, мѣра колико ис(ть).
5. свонство, что имать кто всобно, а ини га не имать.
6. тризнь, подвигъ.
7. скоутанїе, сьпрѣтанїе, сьхранїенїе.
8. по строю, по смотренїю.
9. вбавленїе, гавленїе.
10. ашоутъ, тоунїе.
11. цѣща, ради.
12. вина, оузрокъ.
13. хоудожьство, хитрость.
14. стрьмь, право, по истинѣ.
15. неп'цоую, мнїю.
16. танинищь, копилиць, не вт правѣ женѣ.
17. втврнь, втноудъ.
18. сирчь, пїавница, вблакъ кон дьждь носи.
19. втродъ, и породъ, сѣме, исчедїа, рождениа, чеда, или чеда, чедомь.
20. ипостасъ, сьставъ,
21. шмооусиа. ѣдиносоуш'на.

II

Протлькованїе рѣчємь покръ-
веннымь иже вѡ лѣствици.
и вѡ инныхь книгахъ.

1. пооуврзѣнїе, вмилиенїе.
2. васнь мнїю.
3. качьство, ис(ть)ство каковомь ис(ть).
4. количьство,
5. свонство что имать кто всобно, а иногѡ не имать.
6. тризна подвигъ.
7. скѣтанїе, сьпрѣтанїе, или сьхранїенїе.
8. по встрою, по смотренїю.
9. обавленїе, гавленїе.
10. ашсть тѣнїе.
11. цѣща, ради.
12. вина ѡзрокъ.
13. хьдожьство, хьтрос(ть).
14. стрьмь, право, или по истинѣ.
15. неп'щю, мнїю.
16. танинищь, что не вт правѣ жены
17. втврнь втнѣдъ.
18. втродъ и породъ. исчедїа рождениа чедъ или чеда чедомь.
19. сирчь пїавница, или облакъ, кон дьщждь носитъ,
20. впостасъ сьставъ.
21. омвсиа ѣдиносѣчнаа.

22. ипотесъ, вещь.	22. ипотесъ вещь.
23. доблиєсть, крѣпос(ть), моужь-ство.	23. доблиєсть, крѣпос(ть), или мъжь-ство.
24. прониръ'ство, лоукав'ство.	24. прониръ'ство лскав'ство
25. талине, проутинѣ финниково.	25. Талиѣ, прѣтѣ финнѣково.
26. милотарь, кожа шчинна.	26. милотарь кожа шв'ча.
27. жоупель, и сѣра, соум'поурь,	27. жсплѣпѣль, сѣра, сѣм'порь,
28. нафта, слѣшень лон, и смола, и воскъ, съ соум'поуромь.	28. навта слѣшеш лон лон и смола и воскъ съ сѣм'пором.
29. накинovenиѣ, маганнѣ.	29. накинovenиѣ маанѣ.
30. позиваннѣ, поколѣваннѣ.	30. позиванѣ.
31. киченнѣ, гизда[ни]ѣ.	31. иже кога
32. дѣоесенъ, залогъ.	32. иже кон.
33. ѣнсь, имьство.	33. юже кою.
34. скоупос(ть), оузрокъ..:	34. еже које
	35. негли еда.
	36. ключимо прилично.
	37. сцегло малечко.
	38. емѣже, коемѣ: —

3. Само Кова нема ѣстьство
4. Црк 230, Црк 97 и КовБ исто
5. У Кова что = кѣо, и нема а ини га не имаѣ; КовБ „а инь га не има”; Црк 97 исто као Црк 230
6. Хил 180 тризна; само кова иза тризна има ѣсть
7. Само Хил 180 скоутаннѣ, сьпретаннѣ
8. Хил 180 и Кова по строю
16. Хил 180 само тамичиць, копиличиць; Кова само тавьнище. копиличиць; Црк 97 исто као Црк 230
18. Хил 180, Хил 455, Кова, КовБ исто под бројем 18; Црк 230 и Црк 97 исто под бројем 18
19. Хил 180, Хил 455, Кова, КовБ исто под бројем 19; Црк 230 и Црк 97 исто под бројем 19; Хил 180 и Кова само штрѣд и порѣд, сѣмѣ ичедина
20. Кова ставз
Између 21 и 22 Кова има 7 нових јединица.
23. Хил 180 и Кова само доблиєсть, крѣпостъ; Црк 230, Црк 97 и КовБ исто
24. Нема Хил 180
28. Хил 180 и Кова нема съ соум'поуромь

29. Хил 180 и КовА **накиновеніє, мановеніє**
 30. Само Црк 230 без **поколѣваніє**; овде се завршава Црк 97
 31. Из Хил 455 у Хил 180 и КовА **киченіє, високорѣчнє**; овде се завршава Хил 180 и КовБ
 32—34. Из Хил 455 само овде
 31—38. Из Црк 230 само овде

III

9. **обавленіє, мвлєніє.**
 10. **ашѣть, тѣніє.**
 11. **цѣца, радн.**
 12. **оузрокъ, вина.**
 13. **хоудожѣство, хитростъ.**
 14. **стрѣль, право, по истинѣ.**
 15. **неп'цзю, лню.**
 16. **таиничиць, копилиць, не шт правіє жены.**
 17. **штврѣнь, штнѣдъ.**
 18. **сирѣчь пѣавица, шваакъ кон дѣждъ носи.**
 19. **штродъ, и породъ. сѣме исчедѣа, рожденѣа, чеда, или чеда чедомъ.**
 20. **ипостѣсь, сѣставъ.**
 21. **шновсѣа, единосоуц'наа.**
 22. **ипоѣсѣь, вѣць.**
 23. **довлестъ, крѣпост, мѣжѣство.**
 24. **пронир'ство, лоукав'ство.**
 25. **таліє, проутіє финниково.**
 26. **милотаръ, кожа, швч'ина.**
 27. **жоупель, и сѣра, соум'поръ.**
 28. **навта, смѣшєнь лон, и смола, и воськъ сѣ соум'поромъ.**
 29. **накиновѣніє, мааніє.**
 30. **прозыватьіє, поколѣваніє.**
 31. **киченіє, гизданіє.**
 32. **самолюбіє, тѣло любити.**
 33. **власвіміа, хѣла, и лажъ.**
 34. **ино же ис(ть) прилогъ, и дрѣго съчетаніє, и ино страсть, и ино сѣлогъ.**
 35. **прилогъ оубо ис(ть), еже просто бываемо шт врага въспоменѣтїє. рек'ше сѣт(в)ори се или шно. такоже при х(ри)с(т)ѣ и в(о)з'ѣ нашєи. р'ци да каменї се хлѣвы воуд[оу]ть. се оубо такоже р(є)че се не въ насъ ис(ть): — кон'ць сємѣ: —**

КЉУЧ УЗ РЕЧНИК

- ашоуѣ* 10
васнь 2
вешть 22
вина I, II 12
вина III 12
власвѣміа III 33
воскъ 28
врагъ III 35
въспоменуѣтіе III 35
гиздание I, III 31
діаѠесисъ I 32
доблесѣть 23
дроуго III 34
дѣждь I, III 18, II 19
ѣда II 35
ѣже II 34
ѣмуже II 38
ѣѣсь I 33
жена 16
жсоуѣль 27
залогъ I 32
иже II 32
имѣство I 33
ино III 34
инь II н, 5
иѣосѣасъ 20
иѣоѣсѣсь 22
Исакъ I н
исчедіе I, III 19, II 18
как(ов)ь 3
камень III 35
качьсѣво 3
киченіе I, III 31
ключимо II 36
книга II н
коемоу II 38
кожа 26
кои I, III 18, II 19, II 32
колико 4
количьсѣво 4
кон'ръ III 35
копилишт I, III 16
кою II 33
кою II 31
коіе II 34
крѣпость 23
кто 5
лажь III 33
лои 28
лоукав'ство 24
Лѣствѣца I н, II н
любити III 32
малечко II 37
маяніе 29
милоѣарь 26
мно 2, 15
моужьство 23
мѣра 4
накиновеніе 29
наѣѣа 28
находити се I н
неѣли II 35
неѣшѣюую 15
носити I, III 18, II 19
обавленіе 9
облак I, III 18, II 19
овчинь I, III 26
овьчь II 26
омоосуа 21
особно 5
оѣврьнь 17
отноудь 17
оѣрродь I, III 19, II 18
пѣявица I, III 18, II 19
подвигъ 6
ѣозибаніе I, II 30
по истинѣ 14
поколѣбаніе I, III 30
покръвеннѣи II н
ѣородь I, III 19, II 18
по смотрению 8
ѣо сѣрою I 8

- йооуверъзение* 1
йо оустѣроу II 8
 право 14
 правыи 16
 прилично II 36
ѣрилоѣ III 34, III 35
ѣрозыбаніе III 30
ѣронир'ство 24
 просто III 35
 протлькованіе II н
 проутіе 25

 ради II
 рожденьи I, III 19, II 18
 рѣчь I н, II н

самолубіе III 32
 светъи I н
своисѣво 5
 скоупе I н
скоуѣосѣ I 34
скоуѣаніе 7
 смола 28
смрчь I, III 18, II 19
 смѣшень 28
сѣрасѣ III 34
сѣрьмь 14
 соумпоурь 27, 28
сѣѣло II 37
 сътворити III 35
сьлоѣ III 34
 съпрѣтаніе 7

 съставъ 20
 съхраненіе 7
съчѣпаніе III 34
 сѣме I, III 19
сѣра 27

ѣамичишѣ 16
ѣалте 25
ѣризна, ѣризна 6
 тоуніе 10
 тѣло III 32

 оузрокъ I, II 12, I 34
оузрокъ III 12
 оумилненіе I

 финиковъ 25

 хитрость 13
 хлѣбъ III 35
хоудожьство 13
 хоула III 33

цѣшѣа 11

 чедо I, III 19, II 18
 что 5, II 16

 юже II 33

 явленіе 9
 яже II 31

 ѣдиносоушт'на 21
 ѣстьство 3

Summary

Ђорђе Трифуновић

A GLOSSARY FOR SERBIAN MEDIEVAL COPIES OF „SCALA PARADISI”

The Serbian medieval translation of „Scala Paradisi” („Lestvica”) by John Klimakos (Lestvičnik) is known in a large number of copies. Certain Serbian copies are followed by a glossary in which Greek words and now archaic Slav expressions are explained. The author quotes seven copies of the Glossary, divides them into two groups and publishes them of the end at the article (I and II). He also publishes a rare version of the Glossary (III).

ПРАСЛОВЕНСКА АДЈЕКТИВА POSSESSIVA ТИПА *Tvorimiričb*
(ОД ПАТРОНИМА ТИПА *Tvorimiričb*), ЊИХОВА СУДБИНА И
ТРАГОВИ У СЛОВЕНСКИМ ЈЕЗИЦИМА*

1

1.0. Поставља се питање: којим је граматичким средствима изражавана посесивност у прасловенском језику у случају кад је субјекат посесивности био означен патронимом на *-it-jь* < *-itjos*?

1.1. У својој анализи старословенских посесивних придева Трубецки је закључио да основе на *id* „по самој својој природи никада не образују притяжательных путем изменения конечной согласной”, тј. помоћу старог суфикса *-jь*, већ да од најстаријих словенских писаних споменика изводе посесивне придеве помоћу суфикса *-evь* (или *-ovь*).¹

Горње правило доведено је у питање открићем у старословенским текстовима придева *ljuboděi*, *prěljuboděi*, *tomitelь*, *cěsarь* чији се masculinum ничим не разликује од именица од којих су образовани.² Бродовска-Хошовска наведене придеве наводи у оделку посвећеном суфиксу *-jь*.

Проф. Бошковић сматра да су наведени придеви „како по своме постанку тако и по своме језичком статусу < . . > прасловенска придевска образовања на *-ь*, *-а*, *-е* < *-ъ*, *-а*, *-о*”. Придеви типа *tomitel'ь*, по Бошковићу, нису могли бити изведени помоћу суфикса *-jь*, прво, „зато што су после јотовања грађење и језичка егзистенција придева на *-jь* били везани за фонолошку опозицију, што значи — за обавезну промену крајњега сугласника из именичке основе у придеву; а такве промене код придева типа *tomitel'ь* нема, нити је икада могло бити”, и друго, „зато што прасловенско јотовање фонетички није допуштало стадијум *boriш-jь* код евентуалнога придева **boriш* од личног имена *Boriш*; а без тога стадијума — као карике — калкулисање са суфиксом *-jь* не долази у обзир.”³

* Реферат припремљен за IX међународни конгрес слависта (Кијев, 1983).

¹ Н. С. Трубецкой, *О притяжательных прилагательных (possessiva) старославянского языка*, Зборник лингвистичких и филолошких расправа. А. Белићу о четрдесетогодишњици његова научног рада, Београд, 1937, 19.

² М. Brodowska-Honowska, *Słowotwórstwo przymiotnika w języku staro-cerkiewno-słowiańskim*, Krakow—Wrocław—Warszawa, 1960, 32—33, 48.

³ Р. Бошковић, *Одабрани чланци и расправе*, Титоград, 1978, 383.

Придеви типа *tomitel'* посведочени су и у староруском језику. Фролова наводи неколико примера, али их на разним местима својих радова различито тумачи.

Прво. У примеру:

да ђвржено будеть равню *иконоразбителе безумие* (Ефремовская кормчая, Срезневский Сл. Дополн., 128)

Фролова сматра да је посведочен придев *иконоразбитель* и да је он изведен помоћу суфикса *-*jo* од именице *иконоразбитель*: „Такие прилагательные от имен на *-тель* были единичными и, вероятно, искусственными, возникшими в книжном языке.”⁴

Друго. За придев *цѣсарь*, који налази у копијама старословенских споменика, на пример у Остромировом јеванђељу: бѣ нѣкъши *цесарь мужь* (л. 18 об.), као и у словенским називима Константинопоља (*Цѣсарь градъ*, *Царь градъ*), Фролова каже да је добијен помоћу суфикса *-*jo*.⁵

Треће. За придеве *княжичь* у примеру из Новгородског летописа (и ту изби *избытокъ княжичь*) и *королевичь* у примеру из Ипатијевског летописа (Василковъ полкъ гнаше Угры до становъ и *стлѣь королевичь* подѣтяли бѣху), на једном месту Фролова каже да су изведени помоћу суфикса *-jъ* од именица *королевичь*, *княжичь*,⁶ а на другом — да су придеви хомонимични именицама и да су настали аналогизом: „Такие формы не следует принимать за реликтовые; они могли возникнуть по аналогии прилагательных от *княжса*, *холопя* — типа *княжсачь*, *холопчѣь*. Нормальными же формами имен прилагательных от существительных на *-ичь* в древнерусском языке, вероятно, следует считать формы на *-ев*, хотя они сохранены не самыми ранними памятниками.”⁷

Интерпретација староруских посесивних облика и тумачења која Фролова износи изазивају озбиљне резерве.

1° Не може се крихватити да су придеви наведеног типа вештачке творевине. Придеви *цѣсарь* и *иконоразбитель* могли би се тумачити као старословенизми у староруским споменицима да нису посведочени бројни примери придева истога типа у изворним староруским споменицима (види примере у т. 1.3.).

2° Тешко је доказати да је у кругу патронима на *-иѣ* у староруском (и у прасловенском) језику примаран суфикс *-евъ*. Прве сигурне примере придева на *-ев* од патронима имамо у руским споменицима XVI века и то у категорији презимена.

3° Облике *княжичь* и *королевичь* у староруским споменицима Фролова је нетачно и непотпуно објаснила.

⁴ С. В. Фролова, *История образования притяжательно-относительных прилагательных с суффиксом -ов/-ев в русском языке*, Уч. зап. Куйбышевского пед. института, 1963, т. 38 [даље: Фролова 1963], 28 нап.

⁵ С. В. Фролова, *История притяжательно-относительных прилагательных с суффиксом -jъ, -ѣ по древнерусским письменным памятникам XI—XVII вв.*, Уч. зап. Куйбышевского пед. института, 1959, т. 27 [даље: Фролова 1959], 259—260; Фролова 1963, 29.

⁶ Фролова 1959, 322.

⁷ Фролова 1963, 23; уп. и: Фролова 1959, 241—242.

Облик *княжичь* у Новгородском летопису је генитив плурала патронима, а не акузатив сингулара посесивног придева:

заутра приспѣ Александръ с новгородци. и отяша полонъ всь. а *княжичь* исѣче. или боле .й. и ѣтолѣ новгородци въспятиша. а кѣзъ погонися по нихъ съ своимъ дворомъ. и би я подѣ Зижьчемъ. и не упусти ихъ ни мужа. и ту изби избытокъ *княжичь* ЛН 1/2 XIV, л. 131 об. (1245)

Фролова допушта могућност оваквог тумачења ('остаток княжеских сыновей'), али даје предност тумачењу по коме је *княжичь* „притяжательное прилагательное, находящееся в согласовании с определяемым словом”.⁸

У примеру из Ипатијевског летописа:

Василковъ полкъ. гнаше Угры до становъ. и *стязъ корелеви*⁴ подѣтяли бѣаху ЛИ ок. 1425, л. 260 об. (1232)

сугласник *ч* је написан под титлом и испуштен је финални самогласник (полугласник) па се реч може реконструисати у облику *корелевичь* (= акузатив сингулара посесивног придева од патронима *корелевичь*) или у облику *корелевича* (= посесивни генитив патронима). У каснијим преписима летописа из XVI века (Хлебниковский список) и почетка XVII века (Погодинский список) на овом месту је генитив: *стязи корелевича*, *стязы корелевича*.

Наведени пример, дакле, не може служити као доказ да су у староруском језику постојали придеви типа *корелевичь*.

1.2. Испитујући „возможность приименного родительного падежа на почве славянских языков уже в глубокой древности” Кузнецов је изнео мишљење да је примаран посесивни генитив патронима у случају кад је субјекат посесивности изражен личним именом и патронимом.⁹ Као илустрацију аутор наводи пример из Руске правде:

судъ Ярославль. Володимирица. правда русская РПр 1280, л. 615 об. а

У споменицима XIV—XVI века и Макарова налази бројне примере употребе посесивног придева од личног имена и генитива патронима, на пример: *Ярославль сынъ Володимирича* (ЛЛ 1377).¹⁰

1.3. Ми сматрамо да је примарна употреба посесивног придева и у случају кад је субјекат посесивности изражен патронимом на *-it-ъ* без обзира да ли је патроним самостално употребљен или у комбинацији са личним именом. Али првобитно посесивни придев од патронима није

⁸ Фролова 1959, 241.

⁹ П. С. Кузнецов, *Очерки по морфологии праславянского языка*, Москва, 1961, 41.

¹⁰ С. Я. Макарова, *Родительный падеж принадлежности в русском языке XI—XVII вв.*, Труды Института языкознания, т. 3, Москва, 1954, 22.

извођен помоћу суфикса *-евъ*, како то мисли Фролова, него помоћу суфикса *-ъ*.

Најпре ћемо навести примере којима доказујемо постојање придева типа *Tvorimiričъ* од патронима типа *Tvorimiričъ* у староруском језику.

1⁰ Посесивни придев *Tvorimiričъ* од патронима *Tvorimiričъ* посведочен је у примеру:

домъ его всь розграбиша <...> и *Водовиковъ дворъ* и села. и брагъ его. Михалѧ. и Даньслаѧ. и *Борисовъ* тысячьскаго. и *Творимиричъ*. иныхъ много дворовъ ЛН XIII, л. 112 (1230)

Посесивни придев *Tvorimiričъ* (*č* > *c* као одраз цокања) овде је у функцији објектног атрибута уз именицу *дворъ*, као и придеви *Водовиковъ* и *Борисовъ*.

2⁰ Посесивни придев *Lukiničъ* од патронима *Lukiničъ* посведочен је у инструменталу сингулара:

въ голодьное лѣто написахъ еуангліе. и аггль <...> а *повелъ* вниемъ. *Милятиномъ* *Лукиничемъ* и криль обоѧ книги ЕвМиліят 1215, л. 160 (записъ)

Булаховски је мислио да је у наведеном примеру „от имени *Милята* образовано, какъ обычно, притяжательное прилагательное и ему ассимилировано также и отчество (в роли прилагательного)”.¹¹ Тумачење Булаховског прихвата Спригчак, истичући да је „обычной притяжательной форме *Милятиномъ* ассимилировано и отчество, употребляемое здесь в роли определения”.¹² Ми данас можемо са сигурношћу рећи да се патроним није повео за посесивним придевом, него да су уз глаголску именицу паралелно употребљени и посесивни придев на *-инъ* од личног имена, и посесивни придев на *-ъ* од патронима, с тим што су у овом другом случају облици *masculinum*-а сингулара придева идентични облицима личног имена од кога је изведен.

3⁰ Посесивни придев *Andrějevičъ* од патронима *Andrějevičъ* забележен је у номинативу сингулара *femininum*-а:

Володимиръ же Мъстиславичъ бѧ в Полонѣмъ. слышавъ же оже Андрѣевичъ Володимиръ умерлъ. и иде к Дорогобужю *дружина* же *Андрѣевича* не пустиша его в городъ ЛИ ок. 1425, л. 195(1171)

4⁰ Топоними типа *Вседобръчъ* (почетак XV века)¹³ такође су, по нашем мишљењу, по пореклу *masculinum* посесивног придева од патронима (а патроним *Вьседобръчъ* је изведен од личног имена *Вьседобръ* преко посесивног придева *Вьседобръ* суфиксом *-ичъ*).

¹¹ Л. А. Булаховский, *Курс русского литературного языка*, т. 2, *Исторический комментарий*, Киев, 1953, 287 нап.

¹² Я. А. Спригчак, *Очерк русского исторического синтаксиса. Простое предложение*, Киев, 1960, 120.

¹³ А. М. Селищев, *Избранные труды*, Москва, 1968, 82.

5° На постојање посесивних придева типа *tomitel'ь* изван патронима у живом староруском језику указује пример из најновије публикације записа на брезовој кори:

а возывахо тя съ строю нѣвестокою ГрБ 1/2 XII, № 487

У синтагми *stroja nevěstka* (писар меша слова: „ѣ” и „о”, „ѣ” и „е”, „е” и „ѣ”) прва реч је *femininum* посесивног придева *strojь* од именице *strojь (stryjь)* тако да подвучене речи значе: (са) стричевом снахом. Приређивачи пример преводе на савремени руски језик: „а если бы позвали тебя, то с дядиной невесткой”.¹⁴

С наведеним примерима доказну вредност могу имати и неки други примери који би се, иначе, могли друкчије интерпретирати.

6° Облик *Давыдов[и]ча* у примеру:

а се чара кня Володимирова *Давыдовча* кто из нее пь тому на здорově Надп XII (до 1151)

може бити протумачен као посесивни генитив патронима, употребљен паралелно са посесивним придевом од личног имена, и као номинатив сингулара *femininum*-а посесивног придева *Davydovičь*, изведеног суфиксом -ь од патронима *Davydovičь*. Ми мислимо да је по среди ово друго, јер су придеви на -ь још живи у кругу патронима чак у првим деценијама XIII века.

7° Карактеристични су и неки примери из летописа:

он же помысли и ре^ч собѣ в срѣци се ми хочеть быти *Ярославича сѣрть* и помолися к бѹ. и вина мечь свои ЛЛ 1377, л. 108—108 об. (1149)

кѣзь же Андрѣи помысли собѣ вѣ срѣци ре^ч се ми хочеть быти *Ярославча сѣрть Изяславича* и помолися бѹ и вынзе мечь свои ЛИ ок. 1425, л. 142 (1149)

начало княженія. *Ярославля. Изяславича* ЛИ ок. 1425, л. 204 об. (1174)

Ми мислимо да су у оригиналним летописним текстовима из XII века облици *Ярославича* и *Изяславича* били облици номинатива *femininum*-а (прва два примера), односно генитива *neutrum*-а посесивних придева типа *Tvorimicičь*. Те облике је ново језичко осећање после губљења ових придева из живе језичке употребе (у време кад су настали преписи летописа) схватало као посесивне генитиве.

¹⁴ А. В. Арциховский, В. Л. Янин, *Новгородские грамоты на бересте. (Из раскопок 1962—1976 гг.)*, Москва, 1978, 80.

8° У староруским споменицима падежни наставци патронима врло су често скраћивани па се не може утврдити да ли је реч о суфиксалном или синтаксичком посесивном облику:

а на *Володимире племя. на Гюргевѣ*⁴ не можемъ руки подъяти
ЛИ ок. 1425, л. 130 об. (1147)

придоша *стрѣлци <...> Андрѣви и Володимери Андрѣви*⁵
на берегъ ЛИ ок. 1425, л. 149 об. (1150)

Понекад у једном препису налазимо посесивни генитив, а у другом препису истог летописа — облик који указује на посесивни придев. Такав смо пример већ наводили (види *королеви*² у т. 1.1.). Навешћемо још један:

одинъ убитъ ѿ полка Василкова. Прѣборъ сѣъ *Степановъ Родивича* (Хлеб. и Пог. сп.: *Родович*) ЛИ ок. 1425, л. 285 об. (1262)

У оба примера могу се реконструисати посесивни придеви *Rodovičъ* и *korol'evičъ* у оригиналним летописима, али исто тако и облици генитива. Примери су из друге и треће четвртине XIII века, тј. из периода за који се може претпоставити замена посесивних придева типа *Tvorimiričъ* посесивним генитивом (види т. 2.1.).

1.4. Релативна бројност придева типа *tomitel'ъ* и типа *Tvorimiričъ* у старословенским и староруским споменицима, укључујући и споменике који одражавају живи народни језик, као и чињеница што нису ограничени на именице једног творбеног типа, јасно говори да ови придеви нису настали ни граматичком аналогijом, ни у књишком језику, како је покушала да их објасни Фролова. Аргументи проф. Бошковића (види т. 1.1.) убеђују нас да придев *tomitel'ъ* није могао настати фонетским путем од именице *tomitel'ъ* помоћу суфикса *-ъ*, као ни остали придеви овога типа од одговарајућих именица. Зато остаје као најприхватљивије Бошковићево објашњење њиховог постанка, по коме су придеви типа *tomitel'ъ* изведени суфиксом *-os > -ъ* (после *і* и палаталних консонаната — *-ъ*).

Из оваквог тумачења постанка словенских придева типа *tomitel'ъ* и типа *Tvorimiričъ* следе још неки закључци.

Прво. *Nomina agentis* типа *tomitel'ъ* некад су се завршавала на *-teljus* и припадала старим *īj* основама. Ове именице су изводиле придеве суфиксом *-os*, а то значи да се *masculinum* придева завршавао на *-teljos* (*ijō* основе). Некадашње именице на *īj*, дакле, разликовале су се од својих придева по типу основа.

Друго. Патроними на *-ijos* и друге именице на *ijō* градиле су придеве такође помоћу суфикса *-os*, али је *masculinum* придева (*-ijos*) имао исте облике као и именица од које је изведен (имао је деклинацију *ijō* основа).

У првој, индоевропској фази словенске деклинације именице на *īŭ* и од њих изведени придеви разликовали су се по основинском вокалу, тј. по типу деклинације, док су именице на *īŏ* имале исте облике као и *masculinum* придева и разликовале су се од њих само функционално.

У другој, словенској фази свог развитка некадашње именице на *-ius* фонетским путем су прешле у именице на *-'b: ius > i'bs > i'b > 'b.*¹⁵ Некадашње именице на *-ios*, као и придеви изведени суфиксом *-os* од именица на *īŭ* и *īŏ*, изједначиле су се у номинативу и акузативу са основама на *īŭ*. Основе на *īŭ*, као што је познато, изгубиле су своју деклинацију и пришле основама на *īŏ*. Мислимо да у процесу апсорбовања основа на *īŭ* од стране основа на *īŏ* није без значаја била чињеница што су придеви (*masculinum* и *neutrum*) од именица на *īŭ* већ имали деклинацију *īŏ* основа.

Нестанком *īŭ* основа као посебног деклинационог типа некадашње именице на *īŭ* потпуно су се изједначиле са придевима који су од њих изведени: *tomitel'ъ* је био и облик номинатива сингулара именице и облик номинатива сингулара мушког рода придева. Ова хомонимија облика придева и именица најважнији је узрок губљења придева типа *tomitel'ъ* и развитка посесивног суфикса *-evъ.*¹⁶

Придеви типа *tomitel'ъ* у старословенским и староруским споменицима и староруски придеви типа *Tvorimitičъ* јесу, као што смо напред показали, посесивни придеви истог творбеног типа. Разлике у њиховој творбеној структури резултат су разлика у творбеној структури именица од којих су изведени: придеви типа *Tvorimitičъ* су настали адјективизацијом патронима који су и сами изведени од основе посесивних придева на *-jъ, -inъ, -evъ/-ovъ*. Овим се објашњава њихова различита судбина. Суфикс *-ъ* придева типа *tomitel'ъ* био је истиснут новим посесивним суфиксом *-evъ* без икаквих деривационих тешкоћа и у свим словенским језицима. Придеви типа *Tvorimitičъ* опирали су се адјективизацији помоћу суфикса *-evъ*. Њих је замењивао посесивни генитив или су остајали као окамењени облици, изгубивши свој првобитни граматички лик.

2

2.0. Каква је била судбина придева типа *Tvorimitičъ* у староруском (општеисточнословенском) језику и у језицима који су се из њега развили?

2.1. У староруском језику посесивни суфикс *-ъ* (<*-os*) у кругу патронима на *-ičъ* нестао је из живе језичке употребе средином XIII века и замењен је посесивним генитивом.

¹⁵ Р. Бошковић, *op. cit.*, 467.

¹⁶ О његовом постанку види: Р. Маројевић, *Посесивне катјегорије у руском језику (у своје историјском развоју и данас)*, докторска дисертација, Београд, 1979, 81—110.

Најпре се раширила употреба посесивног генитива патронима у случају кад је субјекат посесивности био изражен личним именом и патронимом на *-иъ*:

постави чернецъ Василии цркъвь сѣго Василия. а бѣ его вѣсть своимъ ли. или *Борисовымъ Гавшинича* ЛН 1/2 XIII, л. 139 об. (1262)

судъ Ярославль. Володимирица РПр 1280, л. 615 об. а

Сѣтополкъ же прибѣже Володимерю. и с нимъ (. . .). Сѣоша сѣъ Дѣдовъ Сѣславича ЛЛ 1377, л. 91 (1097)

бѣаше бо ся затворилъ в немъ *Ярославль сѣъ Володимерича* ЛЛ 1377, л. 145 (1207)

Посесивни генитив патронима у последња два примера највероватније одражава језичко стање времена у коме је настао препис летописа (почетак последње четвртине XIV века). У старијим летописним текстовима на оваквим местима могао је бити посесивни придев на *-ъ*.

Крајем XIV века срећу се прве потврде посесивног генитива патронима без личног имена:

пани Хонька. Васковая *Дядьковича жена*. и зъ дѣтми своими Гр 1378 (2, ю.—р.)¹⁷

Изяславъ совкушивъся с братьею своею. поиде на Володимерковича в Галичь. и пришедши же ему к Теробовлю. здумаша *боляре. Володимерковича*. и рѣша князю своему ЛЛ 1377, л. 113 об. (1153)

Ми претпостављамо да је у оригиналном летопису из XII века био употребљен посесивни придев (*bol'are Volodimerkovič'i*) и да је преписивач према новом језичком осећању употребио генитив.

У руским повељама XV века посведочени су следећи примери употребе посесивног генитива од патронима (без личног имена, атрибута или апозиције): сѣ *Ярославича сином*; наши недрузи, Можайского дѣти, и *Шемячича дѣти*, и *Ярославича сын*.¹⁸ У украјинској повељи из 1422. године забележен је пример: што лежить ку *Тестовича дворищу*.¹⁹ Из 1489. године је белоруски пример: *сѣъ. Семіоновъ. Долѣбѣнчича* (генитив патронима у комбинацији са посесивним придевом од личног имена).²⁰

2.2. Поставља се питање: зашто су патроними на *иъ* избегавали адјективизацију помоћу суфикса *-евъ* у староруском језику и у првим

¹⁷ Исти пример види и у: Сл. староукр. мови, 1, 155.

¹⁸ С. Я. Макарова, *op. cit.*, 16.

¹⁹ І. І. Слинько, *Историчний синтаксис української мови*, Київ, 1973, 88.

²⁰ Е. Ф. Карский, *Белорусы. Язык белорусского народа*, вып. 2—3, Москва, 1956, 407.

фазама развоја посебних источнословенских језика? Два су фактора, по нашем мишљењу, била одлучујућа.

Прво. За разлику од личних имена, имена по мужу и патронима на *-ъна*, патроними на *-иць* су имали множину. А у генитиву множине мушки патроними су, као и друге именице старих *ǫ* (*ǫd*) основа, рано примили наставак *-евъ* старих основа на *й* (наставак *-ей* они су добили касније).²¹ Индивидуална припадност се у овој категорији није могла довољно диференцирати суфиксом *-евъ* пошто се истим фонолошким сегментом (падешким наставком) изражавала припадност множини, на пример:

се милостыня князя великого Васильева Михайловича и его братаничевъ, княжа Всеволожа, княжа Михайлова, княжа Володимерова, княжа Андреева Александровичевъ, княжа Еремеева, княжа Семенова Костянтиновичевъ Гр 1361—1365

Друго. У староруском језику XIII—XIV века (после нестанка из живе употребе придева на *-ъ* од патронима) већи део мушких личних имена од којих су се градили патроними изводио је посесивне придеве помоћу суфикса *-ев/-ов*. Адјективизација патронима на *-евиць/-овиць* суфиксом *-ев* значила би редупликацију истог суфикса. Језик је ову редупликацију избегавао употребом посесивног генитива.

На ширење употребе посесивног генитива утицала су два момента.

С једне стране, у синтаграмама типа *Ярославича смѣръ, дружина Андрѣвича* облике *Ярославича* и *Андрѣвича* (старе облике *femininum-a* посесивних придева) ново језичко осећање схвата као посесивне генитиве. Овим се објашњава рана употреба посесивног генитива од патронима без атрибута и апозиције (види примере у т. 2.1.).

С друге стране, у другим антропонијским категоријама које су се изводиле од мушког личног имена — имена по мужу и женски патроними — примарна је била употреба посесивног генитива као средства за исказивање посесивности.

2.3. У руском језику XVI—XVII века и од патронима на *-иць* су се изводили посесивни придеви помоћу суфикса *-ев*. О томе сведоче бројна презимена типа *Кузьмичев, Павлычев, Матвеичев* које наводи Унбегаун. Интересантно је његово запажање да се презимена нису формирала од патронима на *-овиць/-евиць*, изузетак је презиме *Петровичев* са акцентом на *-ов*.²² Не бисмо се могли сложити са Унбегауновим објашњењем ове појаве: „фамилии на *-ичев* могли образовываться и от русских христианских отчеств на *-ич*, при условии, чтобы это не были формы на *-ович/-евич*. Этим самым как бы подчеркивалось особое положение этих последних” (ib., 283); „отчество на *-ич* рассматривалось, по-видимому,

²¹ А. А. Шахматов, *Историческая морфология русского языка*, Москва, 1957, 265.

²² Б. О. Унбегаун, *Отчества на -ич и их отношение к русским фамилиям*, Исследования по славянскому языкознанию. Сборник в честь шестидесятилетия профессора С. Б. Бернштейна, Москва, 1971, 283—285.

не как настоящее отчество, а скорее как вид прозвища, способного поэтому образовывать фамилии на *-ев*" (ib., 284); „обилие русских фамилий на *-ичев/-ычев* показывает, что, в отличие от отчеств на *-ович/-евич*, отчества на *-ич/-ыч* от христианских имен, вероятно, не рассматривались морфологически как настоящие отчества, а скорее как прозвища, от которых можно было образовывать фамилии на *-ев*, как от всяких иных прозвищ" (ib., 285). По нашем мишљењу, извођење посесивних придева суфиксом *-ев* од патронима на *-овић/-евић* значило би редупликацију истог суфикса па га је зато језик избегавао. Исти овај фактор је деловао и у староруском језику (види т. 2.2). Други фактор којим објашњавамо ову појаву у староруском — наставак *-ев* у генитиву плурала — није више спречавао адјективизацију патронима помоћу суфикса *-ев*: у XV веку у генитиву плурала основа на *ид* учвршћује се наставак *-ej* < *-ij*.²³ Наведеном морфолошком променом ми објашњавамо продуктивност посесивног суфикса *-ев* у кругу придева и презимена изведених од патронима на *-ић*. Треба још истаћи да патроними више нису, као у староруском језику, на специфичан начин улазили у систем посесивних категорија, што је такође утицало на ширење њихових деривационих способности.

У украјинском језику од патронима на *-овић* изводили су се посесивни придеви већ средином XV века, судећи према топониму *Лѣнцовичово село* (1448).²⁴

3

3.0. На некадашњу широку употребу посесивних придева изведених суфиксом *-ь* од патронима на *-иць* у старосрпскохрватском језику указују: а) „необични" генитив сингулара презимена на *-иць* у синтагмама типа *Пејровића кућа*; б) женска презимена типа (*Коса*) *Смиљанића*; в) бројни топоними.

3.1. Употребу посесивног генитива од презимена на *-иць* без личног имена, атрибута или апозиције у примерима типа *Од бијеле куле Драјовића* покушали су да објасне Даничић и Стевановић.

Даничић овакву употребу презимена у народним песмама објашњава силабичким принципом српскохрватске версификације: „у песмама да би слогови изашли на број налази се други падеж самосталних речи особито презимена и онда када су без додатка", наводећи, између осталих, и примере: *Брже иди двору Љубовића*; *Под шанану Смиљанића кулу*. Примере који нису у стиху (на пример наслове типа *Кула Буришића* и *Чардак Алексића*) Даничић тумачи синтаксичком кондензацијом: „Узрок може бити да је у томе што се у мисли држи додаток који Буришић и који Алексић, па се у беседи не помиње."²⁵

²³ Исп. примере у: А. А. Шахматов, *op. cit.*, 272—273.

²⁴ Сл. староукр. мови, 1, 561.

²⁵ Ђ. Даничић, *Србска синтакса*, Београд, 1858, 11 и сл.

У свом раду *Посесивне форме у српскохрватском језику* М. Стевановић је указао да се генитивом презимска на *-ић* (*Од бијеле куле Драговића, код Добриловића куће*) означава припадање „породицама с означеним презименима, а то значи већем броју Драговића и Добриловића” и закључио: „Много је вероватније да су се облици генитива односили на већи број лица и да је то првобитно био облик ген. множине, који се после акцентом и квантитетом (облик је по наставку исти), не можемо рећи којим путем, изједначио с једнином.”²⁶

Две и по деценије касније М. Стевановић је објавио расправу *Један необичан облик посесивног генитива* посвећену облику генитива српскохрватских презимена на *-ић* „у служби означавања припадања, који необичним чини неподударност његова лица и значења.”²⁷ Рад је вишеструко значајан. Значајан је, најпре, зато што је аутор у њему скупио и прокоментарисао обилну грађу — из народних песама, књижевних дела, дијалекатских описа, микротопонимије. Друго, што је осветлио историју питања. И треће, јер је убедљиво оспорио дотадашња тумачења — Даничићево и своје.

Стевановић је изнео и своје ново тумачење порекла генитива сингулара презимена на *-ић* у посесивним синтагмама, које је такође убедљиво — са синхронога гледишта. Он закључује да је генитив презимена на *-ић* „и за означавање припадности већем броју лица обликом својим (< . . . > генитив једнине”, али да „по пореклу своме он то чешће није него што јест”. И даље: „У случајевима када се односи на већи број лица, по пореклу то може бити једино облик некадашње двојине.”²⁸ На оправдан приговор „да је облик са завршетком *a* некадашњи облик ном.-акузатива, а не генитив двојине”, аутор одговара да уз бројеве *два, три, четири* и уз неодређену заменицу *неколика* „није обавезан одређени падежни облик, већ се ове речи, које су сачувале облике старе двојине као и њихове догуне у томе непромењеном облику (номинатива-акузатива) употребљавају и у служби осталих падежа не само у вези с предлозима, који одређују падежне односе, него и у другим случајевима.”²⁹

Невоља је, међутим, у томе што је ово тумачење убедљиво само са синхроног гледишта. Са компаративно-историјског гледишта оно се не може прихватити из најмање три разлога:

1⁰ Припадност двојини у прасловенском језику и у првим фазама развоја словенских језика изражавала се синтаксичким средствима — генитивом дуала именице, односно личне заменице сва три лица.³⁰

²⁶ М. Стевановић, *Посесивне форме у српскохрватском језику*, Годишњак Скопског Филозофског факултета, Скопље, 1940, књ. IV, 40.

²⁷ М. Стевановић, *Један необичан облик посесивног генитива*, *Анали Филолошког факултета*, св. 6, Београд, 1966 [даље: Стевановић 1966], 275.

²⁸ *Ib.*, 282.

²⁹ *Ib.*, 283.

³⁰ С. Ј. Макарова, *op. cit.*, 14—15; Р. Маројевић, *op. cit.*, 124—125.

2⁰ Не може се порећи паралелизам између анализираних српско-хрватских облика и облика генитива патронима у синтагмама типа *Шемячичя дѣти* у руским споменицима XV века (види т. 2.1.). У руском језику, међутим, основни бројеви *два, три, четири* у потпуности су сачували промену те није могућа употреба номинатива уместо зависног падежа.

3⁰ Није препоручљиво преносити граматичке односе из савременог језика у раније фазе његова развоја. То што се у данашњем језику може рећи „сведочанство два човека” или „смрт два Мартиновића” није доказ да се слична синтаксичка конструкција може претпоставити и за старосрпскохрватски језик у периоду постојања дуала као посебног броја. Напротив, може се доказати да употреба броја *два* уз именицу у дуалу није била карактеристична, да су се основни бројеви мењали, да је употребљаван генитив дуала у случају кад су субјекат посесивности представљала два лица.

3.2. Према нашем тумачењу, облик генитива сингулара у посесивним синтагмама типа *Петровића кућа* по своме пореклу није ни облик номинатива дуала ни генитива плурала именице, већ је то резултат нове интерпретације језичког осећања после губљења придева на -љ из живе употребе.

1⁰ Облик *Petrovića* у синтагми *Petrovića kuća* некада је био номинатив сингулара *femininum*-а посесивног придева изведеног суфиксом -љ од патронима *Petrović*.

2⁰ Прасловенски придеви изведени суфиксима -*jb*, -*ь*, -*ьнѣ* нису имали искључиво индивидуално-посесивно значење: они су могли означавати припадност множини.³¹ Тако је синтагма *Petrovića kuća* у зависности од ванјезичке реалности могла да значи ’Петровићева (Петровог сина) кућа’ или ’кућа (двају или више) Петровића’.

3⁰ Кад су придеви на -љ од патронима постали мртва категорија ново језичко осећање је облик *Petrovića* интерпретирало као облик генитива сингулара патронима (касније презимена).

4⁰ Стари посесивни суфикс -љ замењен је посесивним генитивом а не суфиксом -*evъ* јер би додавање суфикса -*evъ* на основу патронима означавало редупликацију истог суфикса (у случају кад је патроним био изведен од основе посесивног придева на -*evъ*).

Према томе, облици генитива у насловима двеју народних песама — *Смрти мајке Јуџовића* и *Удаја сестре Љубовића* — нису различитог порекла, иако у првом случају имамо значење множине (’мајка девет Југовића’), а у другом — значење једине (’сестра бега Љубовића’). У зависности од ванјезичке реалности и *Јуџовића мајка* могло је да значи ’Југовићева мајка’.

³¹ Р. Маројевић, „Девейбрајнѣ сестра” у народној њесми. О једном итворбено-семантичком типу словенских посесивних придева, Јужнословенски филолог, XXXVII, Београд, 1981, 248.

3.3. На исти начин су постала женска презимена типа (*Kosa*) *Смиљанића*. Облик *Smil'anića* употребљен са женским личним именом некада је био номинатив сингулара *femininum*-а посесивног придева на -ъ од патронима *Smil'anićъ* (Смиљанов син). Дакле, *Smil'anića* (= Смиљанићева) првобитно је посесивни придев у функцији женског патронима. Кад су током историјског развоја мушки патроними типа *Smil'anićъ* > *Smil'anić* (*n̄* > *n* разједначавањем по мекоћи) прерасли у презимена, онда су и облици *Smil'anića* (*Kosa*) према новом језичком осећању били посесивни генитиви у функцији женских презимена.

Женска презимена наведеног типа посведочена су у народним песмама и у неким народним говорима, на пример у Пиви и Дробњаку (*Сѣака Радовића*), Броћанцу (*Рака Вукићевића*), Змијању (*Јања Лукића*), Љештанском (*Вида Марића*).³²

3.4. Облици генитива сингулара у синтагмама типа *Пејровића кућа* још су живи и продуктивни у српскохрватском језику. Запажа се, ипак, тенденција њиховог губљења. Њих замењују, с једне стране, облици посесивних придева на -ев у индивидуално-посесивном значењу, а с друге стране, облици генитива плурала (кад се њима означава припадност већем броју лица).

3.4.1. Прву тенденцију илустроваћемо гледиштима граматицара. Игњат Алојзије Брлић је 1850. тврдио да је боље рећи *Канижлића Рожалија* и *Сјефановића Рјечник* него *Канижлићева Рожалија* и *Сјефановићев Рјечник*. Употреба генитива за Тому Маретића била је у оваквим синтагмама одлика књижевног језика.³³ Људевит Јонке 1956. истиче да је у духу савременог књижевног језика назив *Златарићева улица* или *Улица Златарићева*, употребу генитива не препоручује у књижевном језику, али допушта, због поштовања према дубровачкој старини, „само за такав случај“ називе *Златарића улица*, *Улица Златарића*.³⁴

3.4.2. Друга тенденција запажена је не само у књижевном језику, већ и у дијалектима. Тако се, на пример, у селу Обади припадаће већем броју лица, обухваћеним једним презименом, исказује обликом генитива множине: *Пејровића њлац*, *Сјидића ђеца*. У ограниченој употреби чува се и генитив сингулара: *Бокановића њивама*, *Пашића кућа*.³⁵

3.5. У топонимији су сачувани — у окамењеном виду и у различитом роду и броју — многобројни трагови некадашње широке употребе посесивних придева на -ъ од патронима на -иць.

3.5.1. *Masculinum* сингулара. — У двочланим називима облик се реконструише доста сигурно: *Божичковић вр*, *Бижичковић до*, *Мрчић до* (ППЈ IV, 228—231); *Радол'ић-лаз*, *Дабичљевић-до*, *Весић до* (ОП II, 350, 385; уп. презимена *Радол'ић*, *Дабичљевић*, *Весић*, *ib.*, 352,

³² Стевановић 1966, 278—280; ЗбФЛ XV/2, 154; СДЗБ XXII, 238.

³³ Стевановић 1966, 276, 280.

³⁴ Lj. Jonke, *Zlatarićeva ulica ili Zlatarića ulica*, *Jezik*, V, 1, 31—32.

³⁵ М. Симић, *Говор села Обади у босанском Подрињу*, СДЗБ XXIV, 90, 92.

389); *Сџанић-Брија*, из *Сџанић-Брија*, *Маџешић-Под*, из *Маџешић-Пода* (ОП II, 136, 138); а међа му <...> *Пејировић њојоком* (ОП II, 32, 54). Облик *masculinum*-а је извештан и уколико се може са сигурношћу утврдити управна именица. На пример у повељи Стефана Дечанског топоним се сусреће у два лика: над *виноград Пејировић*, низ *Пејировић* обдесно (ОП II, 34, 54).

Чести су ојконими овога типа: *Марковић* („некакво мјесто прије нашега времена”, Рјечник JAZU VI, 484—485); *Доњи Пејировић*, *Горњи Пејировић* (ib., IX, 824); *Раденковић*, *Слейчевић* и др. (СДЗб XVI, 110); *Дудић*, *Машић*, *Јакић* и др. (ЗбФЛ XVIII/1, 187; XIX/1, 222). Уколико је реч о селу првобитно је топоним најчешће имао лик *neutrum*-а (*-ice selo*) или *femininum*-а (*-ica vrbь*). Види објашњење у т. 3.6.1.—3.6.2.

У топонимима типа *Код сокака Маџића* (ППЈ IV, 229) могао би бити сачуван *masculinum* сингулара посесивног придева у зависном падежу. Уколико је назив новијег порекла облик *Маџића* је, наравно, посесивни генитив.

У хидронимији сусрећемо патронимијске облике у различитом граматичком облику: а) Хидроним се облицима подудара са патронимом (презименом): *Ракић*, извор (СДЗб XXV, 148); *Бабић*, канал (ЗбФЛ XVIII/1, 196, 200). б) У двочланим хидронимима патроним може бити *indeclinabile* у облику номинатива сингулара: *Рајић-њојоок* (ОП I, 373); *Фазлић-дол* (ЗбФЛ XVII/1, 196, 201). в) Најчешће је патроним у облику генитива сингулара у двочланим хидронимима типа *Јосићовића њојоок* (СДЗб XXII, 246).

У левом сливу Дрине Д. Вујичић је забележио два хидронима првог типа (*Николић*, *Видошић*), један другог типа (*Бајковић-њојоок*), и неколико трећег типа (наводимо само оне са управном именицом мушког рода): *Милочевића њојоок*, *Алибашића њојоок*, *Калиманића њојоок*, *Бадића бунар*, *Тришића њојоок*, *Рисичевића њојоок*, *Крајчиновића њојоок*, *Љвелића њојоок*. У једном примеру је патроним у генитиву плурала: *Кокановића њојоок*.³⁶ Вујичић је покушао и да објасни постанак хидронимских ликова, износећи претпоставку да су називи типа *Николић*, *Видошић* „некад имали уобичајене синтагматске форме са идентификатором и знаком, дакле, форму: *Nikolića potok, па је затим могло nastati *Nikolić-potok, да би на концу од свега toga остало само *Nikolić*. То би donekle потврђивала и форма naziva са овог подручја *Vašković-potok*.³⁷

Вујичићево тумачење постанка трију хидронимских типова не може се прихватити. Представљени развој у потпуности је супротан ономе како су се хидроними могли стварно развијати. Прво, да ли се може претпоставити да облик посесивног генитива, дакле облик који има стабилно граматичко значење и ономотолошку функцију, из необјашњених разлога постане хомоформан са номинативом патронима, тј. да се „развије” у облик који нема реално граматичко значење ни ономотолош-

³⁶ D. Vujičić, *Autroponimi (patronimici) u nomenklaturi naziva voda u lijevom slivu Drine*, KJ VIII, 4, 21—22, 24.

³⁷ *Ib.*, 24.

ку функцију? Другим речима, да облик изгуби своју граматичку и семантичку вредност, своју мотивисаност, и да постане форма без граматичке и семантичке мотивације у језичком осећању? Друго, којом логиком да *ideclinabile* *Николић* у претпостављеном старијем лику *Николић-ѿѿѿок (ген. *Николић-ѿѿѿока) одбаци именицу која је носиоца промене и постане само променљива реч? Очигледно да се три хидронимска лика које је Вујичић неприродно довео у хронолошку везу морају, и могу, друкчије интерпретирати.

Изнећемо своје тумачење постапка наведених хидронима.

1° У време док је био жив посесивни суфикс -ѿ хидроним је имао стандардан лик *Nikoličь* (= Николићев) *potokъ*, ген. *Nikoliča* (= Николићева) *potoka*. Облици *Nikoličь*, *Nikoliča* . . . били су придевски облици хомонимни патрониму *Nikoličь* (Николин син) од кога су изведени.

2° Елипсом управне именице *potokъ* посесивни придев *Nikoličь* употребљавао се у супстантивној функцији: *Nikoličь* (= Николићев), ген. *Nikoliča* (= Николићева). Супстантивизација се могла извршити само у периоду кад су облици *Nikoličь*, *Nikoliča* . . . у језичком осећању схватани као придеви. Касније, после губљења придева овога типа, хидроним је сасвим прешао у категорију именица. Овако су, дакле, настали хидроними типа *Николић*.

3° Двочлани хидроними су претрпели одређене морфолошке промене после губљења из језичког осећања придева типа *Nikoličь*. Те промене су биле двојак:

3' Први део хидронима изгубио је деклинацију, као *indeclinabile* уопштио се номинатив. Тако су настали хидроними *Башиковић-ѿѿѿок*, *Рајић-ѿѿѿок* и др.

3'' Према генитиву (код) *Nikoliča potoka* облик *Nikoliča* уопштио се за све падеже, с тим што га је језичко осећање интерпретирало као облик посесивног генитива именице. Овако су могли настати хидроними типа *Милошевића ѿѿѿок*. Кажемо: могли су настати, јер међу хидронимима овога типа има новијих назива, насталих у време слободне употребе генитива патронима (презимена) у посесивној служби.

Све што смо назвали за хидрониме важи *mutatis mutandis* за друге топониме наведених типова.

3.5.2. *Femininum* сингулара. — У окамењеном виду сачуван је у топонимима: *Пеирића*, село (Рјечник ЈАЗУ IX, 824); *Ркаловића*, ораница (ПЦЈ IV, 230); *Сул'евића*, њива (ОП II, 248; добила је име „по Шиптарима Сул'евићима”); *Верића* („от Б'ѿлога поља и от Вериће в'се уз дол”, ОП II, 32—33, 44). Овакви топоними настали су елипсом управне именице *вѿъ* 'село' или *ѿѿѿа* и супстантивизацијом *femininum*-а посесивног придева.

У топонимима типа *Ивића њива* (СДЗБ XXII, 247), *Марковића вода* (ib., 238), *Мартиновића рјека* (ЗБФЈ XVII/1, 196, 203) можда се чува *femininum* сингулара некадашњег посесивног придева који је ново језичко осећање интерпретирало као генитив сингулара именице и уопштило га у целој деклинацији. Овакви топоними настајали су и касније,

у време слободне употребе генитива патронима (презимена) у посесивној служби.

3.5.3. Neutrum сингулара. — Сачуван је у окамењеном виду у ојконимима: *Шапиће* 'заселак у којем живи фамилија Шапић' (ОП I, 348); *Бановиће* (ген. *Бановића*), *Боровиће*, *Војмиловиће*, *Госпиредиће*, *Дражичиће* и др. (ОП II, 130, 134); *Лејовиће*, *Рајковиће*, *Течиће* и др. (СДЗБ XIX, 504). Ојконими су, највећим делом, настали елипсом именице *selo* (*Radkoviće selo > *Radkoviće* > *Рајковиће*) и супстантивизацијом придева.

У топонимима типа *Код Вукмановића гробља* (ППЈ IV, 229, 231) могао би бити сачуван neutrum сингулара посесивног придева у зависном падежу. Назив може бити, наравно, и новијег порекла, из времена слободне употребе генитива патронима (презимена) у посесивној служби.

Ојконими типа *Рајковиће* трпе одређене морфолошке промене: а) прелазе у топониме типа *Рајковић* (види т. 3.6.1.); б) прелазе у топониме типа *Рајковићи* (види т. 3.6.2.).

У двочланим топонимима *Марковић-поље*, *Марковић-село* (Рјечник JAZU VI, 485) први део ми реконструишемо у облику neutrum-а (*Markoviće pol'e*, ген. *Markovića pol'a*). Садашњи облик настао је после губљења посесивних придева на -ь.

У топонимима типа *Кадиха брдо* (СДЗБ XXII, 5), *Вукића врело* (КЈ VIII, 4, 21) први део је некад могао бити придев у средњем роду (на -ице), али су овакви називи могли настати и касније, као синтагме са посесивним генитивом патронима или презимена.

Другачије тумачење топонима на -иће даје В. Томановић: „*Budući da i prezimena na -ić ili -ović od kojih su postali nazivi mesta sa završetkom na -iće ili -oviće imaju takođe značenje pripadnosti nečemu na društvenoj osnovi, bližoj ili daljoj porodici, i ona su dobila padežni nastavak -e pod uticajem imena mesta na -ane, -are. Множински зависни падежи nisu se od njih dobili, jer se krajnje -će shvatalo kao kolektivno -će (<ć-je), pa su se tako počeli i deklinirati na odgovarajući način, kao imenice srednjega roda u jednini.*”³⁸ Томановић сматра да наставак *e* „врши функцију диференцијалног знака по којему се речи типа *Lepetane*, *Kamenare*, *Baošiće* као имена места разликују од *Lepetani*, *Kamenari*, *Baošići* као презимена.”³⁹ Аутор се позива на Белића који је држао да се наставак -е топонима типа *Брежане*, *Жабаре*, „сачуван у њима у скамењеном облику”, преноси на топониме типа *Црниће* „који га првобитно нису могли имати”.⁴⁰

На основу нашег тумачења које дајемо у овом раду нема никакве сумње да номинативни наставак -е топонима типа *Баошиће* није настао никаквом аналогijом, него је то нормалан наставак номинатива сингулара neutrum-а посесивног придева на -ь, тј. топоним *Баошиће* настао је

³⁸ В. Томановић, *О топонимима: Lepetane, Kamenare, Baošiće*, Бока, зборник радова из науке, културе и уметности, Херцег-Нови, 1979, 11, стр. 284.

³⁹ *Ib.*, 285.

⁴⁰ А. Белић, *Историја српскохрватског језика*, књ. II, св. 1: *Речи са деклинацијом*, 5. изд., Београд, 1972, 14.

елипсом именице *selo* у синтагми *Balbšiče selo* ('Балшићево село, село Балшић^а') и супстантивизацијом придева.

3.5.4. Masculinum дуала. — Његов остатак може бити номинатив микропонима *Злаїтарића враїца*.⁴¹

3.5.5. Masculinum плурала. — Сачуван је у микропониму *Малићи ораси*, њиве (ППЈ X, 130). (У грађи се не наводи каква је деклинација овог топонима).

3.5.6. Femininum плурала. — Сачуван је у микропониму *Грасић-ће врбе* (ППЈ XIII—XIV, 156). У истом месту има презиме *Грасић* (ib., 135). (Ни у овом случају се не наводи деклинација).

3.5.7. Neutrum плурала. — Његов остатак могу бити топоними (номинатив-акузатив) типа *Рајчеїића брда* (Рјечник JAZU XIII, 1).

3.6.0. Губљењем из живе језичке употребе придевских образовања на некадашњи суфикс *-ь < -os* долази до промена и у топонимима јер их језичко осећање на нови начин интерпретира: а) облици neutrum-а замењују се облицима masculinum-а; б) облици сингулара замењују се облицима плурала; в) шири се употреба посесивног генитива.

3.6.1. У својој монографији о левачком говору Р. Симић наводи народне називе села: *Леїовиће, Моїриће, Оїариће, Раїковиће, Течиће* и др., истичући да „често поред народног егзистира и 'правилнији' облик, који се такође и међу становницима тих села чује у разговору са странцима": *Леїојевић, Моїрић, Оїарић, Раїковић, Течић* и др.⁴² Ове варијанте ојконима сведоче, по нашем мишљењу, да се облици neutrum-а типа *Раїковиће* (*Radьkoviče selo) замењују облицима masculinum-а типа *Раїковић*. Према зависним надежма *Раїковића, Раїковићу* . . . употребљен је номинатив (и акузатив) *Раїковић*, по аналогiji с антропонимима.

3.6.2. Замену облика сингулара облицима плурала, као другу тенденцију у развоју топонима патронимичког порекла, илустроваћемо са два примера.

Први пример. Испитујући микропониме Никшићког поља Д. Петровић је запазио да топоним *Маїнићи*, заселак, има датив *Маїнићу/Маїнићима*.⁴³ Варијанта *Маїнићу* сведочи, несумњиво, да је топоним некада био *singulare tantum*: *Magniče (или, евентуално, *Magnič).

Други пример. Код жумберачких католика запажена је, по Скоку, употреба топонима „bez prijedloga u pluralu, a s prijedlogom u singularu: *Ōno su Rěličí, ali: Bì sam pri Rěliču.*”⁴⁴ По нашем мишљењу локатив (*їри*) *Релићу* сведочи да је топоним некада био *singulare tantum* *Reliče (или *Relič), а да су плурални облици секундарни.

⁴¹ Види: Lj. Jonke, *op. cit.*, 31.

⁴² Р. Симић, *Левачки њовор*, СДЗБ XIX, 30, 504.

⁴³ Д. Петровић, *Микроїоїономасїїка Никшићкої њова*, ППЈ II, 134.

⁴⁴ Р. Skok, *Iz srpsko-hrvatske toponomastike. Mjesna imena na -ič*, Јужнословенски филолог, III, Београд, 1922—1923, 75.

Друкчије мишљење је имао П. Скок. Он прихвата Цвијићево запажање да топоними на *-iĉ(i)* „стоје у тјесној вези са задружним фамилијским насељима, братствима и породицама. По имену задружних чланова прозвано је и њихово насеље, дакако у pluralu. Касније се могло догодити да је име постало опет *singulare tantum*.”⁴⁵ Међу примерима које Скок наводи неки су заиста најпре посведочени у плуралном облику, а касније у сингуларном. Други су пак најпре посведочени у сингуларном облику. Скоково мишљење као да потврђују и неки примери из историјске ономастике Подримља. Тако су најпре посведочени плуралски облици *Исџинићи* (ОП II, 34, 49, 79), *Бродлићи* (ib., 34—35, 43), а касније сингуларни облици *Исџинић|Исџиниће* и *Бролић*.

Две напомене о реконструкцији топонима у средњевековним споменицима.

1. Као један од доказа за своју тезу Скок наводи да се данашњи *Нунић* у Буковици пише 1370. у акузативу плурала „*villa Nunithe*”.⁴⁶ Облик *Nunithe* може бити, међутим, и акузатив сингулара *neutrum-a*. — М. Пешикан у другој Дечанској хрисовуљи на основу новог читања једног места: „Село ђурашевско Рзивиће” (у Милојевићевом издању: СЕЛО ГЮРАШЕ В’СКОР’ЗИНИКЉЕ) реконструисае топоним у облику *Рзивићи*. Савремени назив је *Рзнич* (ОП II, 6, 15). Облик може бити, међутим, и у *neutrum-и* сингулара. У оба случаја, полазећи од савремених сингуларних облика *Нунић* и *Рзнич*, ми бисмо на првом месту реконструисали топоним као *singulare tantum neutrum*.

2. На основу средњевековних српских повеља Пешикан реконструисае топониме *Косорићи* као *plurale tantum masculinum* и *Чабић* као *singulare tantum masculinum*. — За први лик има две сигурне потврде („међу *Косорићи* и сели хиландарским”, „село *Косорићи*”), једном је облик у *masculinum-у* сингулара („и село *Косорић*”), док облик *Косориће* („дарова . . . село *Косориће*”) може бити акузатив плурала, али и акузатив сингулара *neutrum-a*. У Девичком катастигу из XVIII века посведочени су облици *neutrum-a* сингулара *Косориће* и *Косуриће*, данас је *Косурић* (ОП II, 50). — Топоним *Чабић* у *masculinum-у* потврђују примери „међу *Чабић* и Јелшаницу” и „село *Чабић*”. *Neutrum Чабиће* или *masculinum Чабић* потврђују примери: „међе *Чабићу*”, „с *Чабићем*”, „*Чабићу* међа”, „и дах му засељк *Чабићу*”, „засељк *Чабићу*”. Пример „црквѣ Светаго Петра при *Чабићу*” указује на топоним у сингулару. У Девичком катастигу топоним има два лика: *Чабиће* и *Чабићи*, Елезовић даје *neutrum Чабиће*, данас је *masculinum Чдбић* (ib., 60). — У повељи је забележен топоним *Верџа*, у Девичком катастигу *Верџе* и *Верџи*, данас је *Вѣрић|Вѣрић|Вѣриће* (ib., 44).

Наведени примери потврђују да је процес мешања и замењивања сингуларних и плуралних топонима са патронимичким суфиксом *-iĉ* протицао још у средњем веку. Они указују на могућност коегзистенције облика различитог рода и броја.

⁴⁵ *Ib.*, 75.

⁴⁶ *Ib.*, 77.

Наше гледиште по коме је основни правац развоја протицао у замењивању сингуларних облика плуралним заснива се на следећем.

1° Топоними у masculinum-у плурала настали преношењем назива задружне заједнице на место били су и остали стабилан тип српскохрватских (и словенских) топонима. Њихова стабилност проистиче из њихове чврсте оноματοлошке везе са именима породице, братства или породичне задруге, односно са презименима на *-ићи*.

2° Топоними који су по пореклу облици neutrum-а посесивног придева супстантивизираниог после елипсе именице *selo* изгубили су своју граматичку и оноματοлошку везу са патронимима од којих су настали. Зато се они мењају у два правца: прелазе у masculinum сингулара (под утицајем зависних падежа) или у masculinum плурала (друкчијом интерпретацијом акузатива). Другим речима, према *идем из Рајковића* (ген. од *Рајковиће*) развијао се акузатив *идем у Рајковић* (1), а према *идем у Рајковиће* (ак. од *Рајковиће*) објективна језичка анализа издвајала је номинатив *село Рајковићи* (2).

3.6.3. За ширење употребе посесивног генитива у топонимима *Баре Бојовића*, *Марића Њошак* и сл. није потребно наводити лингвистичке доказе. Тај процес је жив на широком терену српскохрватских говора.

4

4.0. У чешком језику masculinum сингулара некадашњих посесивних придева од патронима сачуван је у окамењеном облику (као indeclinabile) у посесивним формама типа *Novákovíc*⁴⁷ којима се означава припадање породици.

Овде не можемо улазити шире у питање судбине посесивних придева о којима је реч у чешком и словачком језику. Заслужују да буду посебно размотрена нарочито два ужа питања:

4.1. Питање: како су се облици типа *Novákovíc* тумачили и тумаче у лингвистичкој литератури.

4.2. Питање: у којим облицима се појављују трагови некадашњих придева на *-ь* од патронима у историји чешког и словачког језика и у чешким и словачким говорима и како те облике треба лингвистички објашњавати.

Београд

Радмиле Маројевић

⁴⁷ Види: *Naše řeč*, 1980, LXIII, 227.

СКРАЋЕНИЦЕ И ИЗВОРИ

1

Податке о староруским изворима и скраћенице извора види у: *Словарь древнерусского языка XI—XIV вв. Введение, инструкции, список источников, пробные статьи*, под ред. Р. И. Аванесова, Москва, 1966. Грађа је узимана из Картотеке староруског језика XI—XIV века (Институт за руски језик АН СССР-а у Москви); податке о скраћеници ГрБ види у нап. 14. Примери се наводе са упрошћеном грађијом.

Речници:

Сл. староукр. мови — *Словник староукраїнської мови XIV—XV ст. I—II*. Кнів, 1977—1978.

Срезневский Сл. — *Материалы для Словаря древне-русского языка по письменным памятникамъ*. Трудъ И. И. Срезневскаго. Дополненія. СПб., 1912.

2

Српскохрватски језик

- ЗБФЛ — *Зборник за филологију и лингвистику*, Нови Сад
 КЈ — *Књижевни језик*, Сарајево
 ОП — *Ономастолошки ѝрилози*, Београд
 ППУ — *Прилози ѝроучавању језика*, Нови Сад
 Рјесник JAZU — *Рјесник хрватскога или српскога језика*, Zagreb, I—XXIII, 1880—1976 (Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti)
 СДЗБ — *Српски дијалектолошки зборник*, Београд

р е з ю м е

Радмило Маројевић

**ПРАСЛАВЈАНСКИЕ АДЈЕКТИВА ПОССЕССИВА ТИПА! *Tvorimitičъ*
 (ОТ ПАТРОНИМОВ ТИПА *Tvorimitičъ*), ИХ СУДЬБА Й СЛЕДЫ
 В СЛАВЈАНСКИХ ЯЗЫКАХ**

Притяжательные прилагательные типа *Tvorimitičъ* образованы в праславянском языке от патронимов на *-iŋos* > *-iŋ-jъ* с помощью суф. *-os* > *-ъ* (после мягких согласных и *j* : > *-ь*). К этому же словообразовательному типу относятся прилагательные типа *gotiteljъ* в старославянском языке.

В живом употреблении прилагательные типа *Tvorimitičъ* встречаются в древнерусских памятниках: написахъ еуанѣлие <...> *повелѣшемъ*. Милягиномъ Лукиничемъ ЕвМилятъ 1215, л. 160; розграбиша <...> *Водовиковъ дворъ* <...> *Творимирѣцъ* ЛН XIII, л. 112 (1230); <Володимиръ Мьстиславичъ> слышавъ же оже Андрѣевичъ Володимиръ умерлъ, и иде к Дорогобужко *друзина* же Андрѣевича не пустиша его в городъ ЛН ок. 1425, л. 195 (1171). Как видно из приведенных примеров, прилагательные этого типа употреблялись в живой разговорной речи в первые десятилетия XIII в., а потом исчезли. В синтагмах типа *Ярославича смърть* форма *Ярославича* в новом языковом сознании стала ощущаться как род. п. принадлежности. Так автор объясняет раннее употребление possessивного генитива от патронимов без определения и приложения: *здумаша бояре. Володимерковича*, и рѣша князю своему ЛЛ 1377, л. 113 об. (1153); *пани Хонька. Васковая Дядьковича жена* Гр 1378 (2, ю.-р.).

На широкое употребление в старосербскохорватском языке притяжательных прилагательных от патронимов на *-ičъ* указывают: а) употребление "необычного" род. п. ед. ч. фамилий на *-ић* в синтагмах типа *Петровића кућа*; б) женские фамилии типа (*Коса*) *Смиљанића*; в) многочисленные топонимы. В топонимии сохранились следы употребления прилагательных этого типа, как в ед. ч.: *Николић*, *Рајић-йойок*, *Божичковић до*, *Код сокака Мајића* (masculinum), *Петрића*, *Ркаловића*, *Ивића њива*, *Марковића вода* (femininum), *Шайиће*, *Бановиће*, *Рајковиће*, *Код Вукмановића гробља* (neutrum), так и в мн. ч.: *Малићи ораси* (masculinum), *Грасијиће врбе* (femininum), *Рајчејића брда* (neutrum). После утраты адъективных образований происходят изменения и в топонимах, потому что в новом языковом понимании они по-другому осознаются: а) формы среднего рода заменяются формами мужского рода: *Рајковиће* (<*Radъkoviče selo) → *Рајковић*; б) формы ед. ч. заменяются формами мн. ч.: *Magiče (или *Magič), дат. п. *Магнићу* → *Магнићи*, дат. п. *Магнићима*; в) все шире становится употребление род. п. принадлежности: *Баре Божића*, *Марића йойок*.

В чешском языке им. п. мужского рода ед. ч. от патронимических притяжательных прилагательных сохранился в окаменевшем виде (как indeclinabile) в possessивных формах типа *Novákovic*, обозначающих принадлежность семье.

О СЛОВЕНСКИМ ЕКВИВАЛЕНТИМА ГРЧКИХ ВЕЗНИЧКИХ
ИЗРАЗА $\epsilon\acute{\iota}$ ($\mu\alpha\iota$) $\epsilon\acute{\iota}$ $\pi\omega\varsigma$ и $\epsilon\acute{\iota}\tau\epsilon$ У ЦРКВЕНОСЛОВЕНСКИМ
АПОСТОЛСКИМ ТЕКСТОВИМА

Познато је да је на црквенословенске преводе у области хипотаксе највише утицао грчки оригинал. У неким случајевима словенски синтаксички модели потпуно се слажу са грчким предлошком. Одређивање степена аутохтоности ових модела није увек сигурно (нпр. у области синтаксе везника слов. да према грч. *ὅτι*). Мали је број оних случајева када се према грчком оригиналу у зависној реченици појављују аутохтона изражајна средства, тј. прави словенски еквиваленти. Ови случајеви се нарочито истичу у оним областима хипотаксе где, углавном, преовлађује калкирање према грчком. Испитујући однос језика словенских јеванђељских текстова према грчком оригиналу, К. Хоралек каже: „Теснијим прѣклонем к ѣцкѣму оригиналу је мошно выклáдат знаснý роѣт syntaktických variant již v nejstarších zachovaných rukopisech. Daleko méně je pak takových případů, které byly způsobeny vlivem živého jazykového prostředí. To platí i pro celý další vývoj stsl. překlady, jemuž pak udává bližování s řeckým originálem převážně ráz.”¹ Ово се, свакако, односи и на апостолске текстове. У том смислу треба истаћи ретке случајеве када грчким везничким изразима $\epsilon\acute{\iota}$ ($\mu\alpha\iota$); $\epsilon\acute{\iota}$ $\pi\omega\varsigma$; $\epsilon\acute{\iota}\tau\epsilon$ не одговарају уобичајени црквенословенски *аще* (и); *аще како*; *аще (же, ли)*. Ова појава је испитана у тексту *Майичиној айосѣола* (*Майи*), а релевантна места упоређена су у још двадесет и пет апостолских текстова од 12. до 15. века, као и у једном из 17. века.² На крају рада дата је табела, на

¹ К. Horálek, *Evangeláře a čtvero evangelia*, Praha 1954, 125.

² При одабирању грађе за овај рад узети су у обзир најчесталији текстолошки типови црквенословенских апостола.

Споменници са *краћим изборним шексиом Айосѣола*: *Охридски айосѣол*, издање С. М. Кулбакин, Охридскај рукопис апостола конца XII века, Български старини, книга III, София 1907; *Сѣрумички айосѣол*, Праг, Библиотека Народног музеја, рс. IX Е 25, 13. в.; Софија, Народна библиотека „Кирил и Методиј”, рс. 883, 13. в.; Ленинград, Государственная публичная библиотека имени Салтыков-Щедрин, рс. Qn I 46, 14. в.; Београд, Архив Српске академије наука и уметности, рс. 2, 14. в.

Споменници са *дужим изборним шексиом Айосѣола*: *Слейченски айосѣол*, издање Г. А. Ильинский, Слѣпченский апостол XII века, Москва 1912; *Шимайовачки айосѣол*, Београд, Патријаршијска библиотека, рс. 643, 1324. год.; Хиландар, рс. 107, 17. в.

Споменници са *ууним шексиом Айосѣола*: *Христинојолски айосѣол*, издање Ае. Kaľuzniacki, Actus epistolique apostolorum paleoslovenice ad fidem Codicis Christinopolitani, Vindobonae 1896; Манастир Дечани, рс. 24, 13. в.; *Майичин айосѣол*, Нови Сад, Библиотека Матице српске, рс. PP 184, 13. в.; Хиландар, рс. 52, крај 13. в.;

којој су представљена сва испитана места са релевантним изражајним средствима у оним споменицима у којима се појављују одступања од уобичајеног начина изражавања (в. на стр. 121).

У библијском грчком *εἰ* је најчешће везник за обележавање условности у хипотакси, а често партикула којом се означава индиректно (ређе и директно) питање. Поред ових главних *εἰ* има још и неколико мање учесталих функција, које, углавном, представљају нијансе. Тако се може говорити о изричној функцији после групе глагола са значењем чуђења, сведочења и сл.³

У вези са обележавањем индиректног говора, а и кондиционалности, *εἰ* са партикулом *πῶς* (*εἰ πῶς*) прелази у сферу означавања нечег што се очекује,⁴ тј. у сферу жељно-камерних хипотаксичких односа. Сва четири новозаветна примера са *εἰ πῶς* налазе се у тексту Апостола. Ова места у *Матинчином айосилоу* гласе:⁵

НЕ ДОВОДУ ЖЕ ПРИСТАНИЦЮ СОУЦЮ. ВЪ УЗНИКНИКЕ МНОЖАШЕ. СТВОРИШЕ СВѢТЪ УТВЕРСТИ СЕ УТТОУДОУ. АЩЕ КАКО МОГОУТЬ ОУЛЮЧШЕ ОУ ФИННИКА УЗНИКТИ ... (ДА 27, 12);

ἀνευθέτου δὲ τοῦ λιμένος ὑπάρχοντος πρὸς παραχειμασίαν οἱ πλείονες ἔθεντο βουλὴν ἀναχθῆναι ἐμεῖθεν, εἰ πῶς δύναντο κατατήσαντες εἰς Φοίνικα παραχειμάσαι;

А не будући пристаниште згодно за зимовник, свјетоваху многи да се одвезу оданде, не би ли како могли доћи до Финика, и ондје да зимују.

всегда. въ молитвахъ моле се монахъ. аще како оубо когда поспѣшена воудоу волею в[о]жниею прити к вамъ. (Рим 1, 10);

πάντοτε ἐπὶ τῶν προσευχῶν μου, δεόμενος εἰ πῶς ἤδη ποτὲ εὐδοκῶθῆσομαι ἐν τῷ θελήματι τοῦ Θεοῦ ἔλθειν πρὸς ὑμᾶς;

Молећи се свагда Богу у молитвама својијем да би ми кад Божија воља помогла да дођем к вама.

Београд, Народна библиотека СР Србије, *рс.* 643, крај 13. в.; Манастир Дечани, *рс.* 26, око 1330. год.; Лењинград, Библиотека Академији наук СССР, *рс.* 24. 4. 27, 14. в.; Софија, Народна библиотека „Кирил и Методиј“, *рс.* 501, 14. в.; Загреб, Национална и свеучилишна библиотека, *рс.* 4069, почетак 14. в.; Хиландар, *рс.* 47, 1312/16. год.; Манастир Дечани, *рс.* 25, око 1360. год.; Хиландар, *рс.* 70, Хиландар, *рс.* 72, крај 14. в.; Лењинград, Государственная публичная библиотека имени Салтыкова-Щедрина, *рс.* Q I 1177, друга половина 14. в.; Лењинград, Государственная публичная библиотека имени Салтыкова-Щедрина, *Fn I* 113, крај 14. в.; Букурешт, Румунска академија наука, *рс.* 201 Панајотесну, трећа четвртина 14. в.; Београд, Архив Српске академије наука и уметности, *рс.* 55, 1366/67. год.; Београд, Архив Српске академије наука и уметности, *рс.* 281, друга четвртина 15. в.

³ W. Bauer, *Griechisch-deutsches Wörterbuch zu den Schriften des Neuen Testaments*, Auflage, Berlin 1958, 433—435.

⁴ F. Blass und A. Debrunner, *Grammatik des neutestamentlichen Griechisch* (Neutestamentliche Grammatik), Göttingen 1943, 16.

⁵ Уз црквенословенске цитате наводи се паралелни грчки текст (издање *The Greek New Testament*, ed. K. Aland, M. Black, Carlo M. Martini, Bruce M. Metzger and A. Wikgren, United Bible Societies, Stuttgart 1968), као и паралелна места из Вуковог превода Новог завета (издање *Свѣило ѱисмо Сѣпароѱ и Новоѱ завѣѱа*, Издање Британског и иностраног библијског друштва, Београд 1929).

Ели же гл[агол]ю языкомъ. понеже не смъ азъ языкомъ ап[о]с[то]ль. слоужбоу свою прославляю. нехли како раздражю свою плъть. и сп[а]соу нѣкыи ѿт нихъ. (Рим 11, 13—14);

Ἐγὼ δὲ λέγω τοῖς ἔθνεσιν, ἐφ' ὅσον μὲν οὖν εἰμι ἐγὼ ἐθνῶν ἀπόστολος, τὴν διακονίαν μου δοξάζω, εἴ πως παραζηλώσω μου τὴν σάρκα καὶ σώσω τινὰς ἐξ αὐτῶν;

Јер вама говорим незнабошцима; јер, будући да сам ја апостол незнабожаца, хоћу да хвалим своју службу; не бих ли како раздражио свој род, и спасао кога од њих.

таже разоумѣти него. и силу васкр[с]енија него. и вѣщину стра[с]ти него. да нехли како. идю въ васкр[с]ение. еже ѿт мртвыхъ. (Фил 3, 10-11);

τοῦ γινῶναι αὐτὸν καὶ τὴν δύναμιν τῆς ἀναστάσεως αὐτοῦ καὶ κοινωνίαν παθημάτων αὐτοῦ, συμμορφιζόμενος τῷ θανάτῳ αὐτοῦ, εἴ πως κατατήσω εἰς τὴν ἐξανάστασιν τὴν ἐκ νεκρῶν;

Да познам њега и силу васкрсенија његова и заједницу његовијех мука, да будем налик на смрт његову, да бих како достигао васкрсеније мртвијех.

Као што је речено, ове реченице имају жељно-намерно синтаксичко значење, а везници у њима обележавају и прецизирају жељно-намерне хипотаксичке односе. С друге стране, финални карактер значења ових реченица ограничен је тиме што постизање одређеног циља остаје у сфери жеље субјекта.

У латинском тексту Новог завета на сва четири места према грч. *εἴ πως* стоји *si quo modo*.⁶ У стандардизованом рускословенском издању Новог завета на три места је аце како, а у Рим 1, 10 стоји аце.⁷

У испитаним апостолским текстовима, подразумевајући и основни текст *Матт*, дефинисано жељно-финално синтаксичко значење на наведеним местима изражава се различитим варијантама: везничким изразима аце како; да нехли како и нехли како, као и асиндетским конструкцијама које нису увек јасне и могу бити резултат намерног или ненамерног испуштања везника. Везнички израз аце како („ако некако“) појављује се у свим испитаним споменицима, и, углавном, на свим местима. Одступања се налазе у следећим споменицима са пуним текстом Апостола: у *Матт* нехли како (Рим 11, 14) и да нехли како (Фил 3, 11), у *Христийнојолском* (*Христ*) нехли како (Рим 11, 14), у *Београдском 643* (*Б 643*) асиндетска зависна реченица ... прославляю раздражю си плъть (Рим 11, 14) и да нехли како (Фил 3, 11). Овде спада и дужи изборни текст *Шиншишовачкој айосѣала* (*Шин*) са партиципском конструкцијом ... прославляю раздраже си плъть (Рим 11, 14) и са могућом, али

⁶ *Novum Testamentum Latine*, recensuerunt I. Wordsworth, H. I. White, Editio Minor curante H. I. White, London, repr. 1962.

⁷ *Новый Заветъз Гѣда нашего Иіса Хрѣста*, The New Testament ins Slavonic, B. F. B. S., London and Dunstable 1959.

и проблематичном финалном глаголском допуном ... сљебразује се смрати него въ въскрѣшение неже оубо мрѣтвѣхъ (Фил 3, 11). Ово значи да је у овој области изражавања у ДА 27, 12 и у Рим 1, 10 увек исто изражајно средство, док се у Рим 11, 11 и Фил 1, 11 појављују варијанте у изражавању истог хипотаксичког односа или тај однос није обележен везником.

Као везнички изрази да некли и негли (некли) заступљени су већ у класичним старословенским и раним црквенословенским текстовима.⁸ Израз да некли („не би ли“, „да некако“ према грч. *ὅπως, εἴ πως, ὡς ἄν, εἴποτε* и лат. *quatenus, ut saltem, si*) налази се у Супрасаљском зборнику (10.—11. век) и у Хомилијама папе Гргура Великог на јеванђеља (13. век).⁹ Са овим изразом синонимично је негли, некли („не би ли“, „можда“ према грч. *ἴσως, ἴνα, εἴ, πως, ὅπως* и лат. *forsitan, fortassis, fortasse*) и појављује се у већем броју старих текстова: у Зографском и Маријином јеванђељу (11. век), у Супрасаљском зборнику, као и у неким ранијим црквенословенским јеванђељским, апостолским, старозаветним текстовима и хомилијама.¹⁰ Реч *негли* постоји у савременом бугарском језику. У Речнику савременог бугарског књижевног језика Бугарске академије наука ова реч је окарактерисана као дијалектизам. У означавању одређених синтаксичких односа она има сличну функцију изразу *негли*.¹¹ У бугарској дијалектологији она је забележена у ихтиманским говорима, са значењем „можда, вероватно“.¹² Подаци из бугарског језика показују да је у црквенословенске текстове реч *негли* ушла из народног језика и припала је лексици књижевног центра у којем су писани и редиговани црквенословенски текстови. Овај центар се налазио на подручју (или је био у вези са њим) где се употребљавала ова реч у народном језику и самим тим у говорном коду одређеног јужнословенског језичког ареала. Судећи по заступљености израза (да) *негли* у најранијим и најархаичнијим споменицима и по његовом нестајању у каснијим текстовима, овај центар требало је да постоји већ у ранијем

⁸ V. Vondrák, *Vergleichende Grammatik der slavischen Sprachen*, II, Göttingen, 1928, 330;

J. Bauer, *Staročeská spojka než, nežli*, *Syntactica slavica*, Brno 1972, 444—449, *Slovník jazyka staroslověnského*, 1—13, Praha 1958—1977, 348—349.

⁹ *Slovník* ..., 348—349.

¹⁰ *Slovník* ..., 348.

¹¹ Ово потврђују следећа значења са примерима: „Про предложение за нешто; което се очаква — може би, вероятно. Честита нека е вам новата година, трих почестита от онази, що измина, че *негли* носи тя това, що е за нас най-чудното сега, най-скъпото в тоз час: мир по земята ни и мир в умовете. К. Христов. Там е още град, та могат се намери милостиви хора, на кото, като се оплача, *негли* щат ми помогна. Бълсков. ... 4. Като частица. При изразяване на желание, дано. И впери далеко пресмъртни си глед тон, *негли* да схване по свежи след това, що в душа му изгря и пропадна. П. П. Славейков“ *Речник на съвремения български книжовен език*, II том, Българска академия на науките, София 1957, 225).

¹² М. Сл, Младенов, *Лексикалния на ихтиманския говор*, Българска диалектология, книга III, 3—196, София 1967, 116.

периоду старословенске писмености. Различити жанрови ових споменика (текстови јеванђеља, апостола, паримија, хомилија, житија) показују да је то морао бити велики и значајан центар у којем су писани и редиговани, тако рећи, сви значајни и неопходни текстови за књижевну и духовну комуникацију одређеног периода развоја словенске културе.

За дијахроно разматрање словенских изражајних варијаната које стоје према грч. *εἰ πως* у испитаним апостолским текстовима симптоматично је да су у склоп *краћеи изборнои шексиа Айосѿола* укључена само два места (ДА 27, 12 и Рим 1, 10), а на њима се, без обзира на врсту текста (*краћи изборни, дужи изборни, љуни шексиј Айосѿола*), увек налази аце како. Разночтенија се појављују на местима (Рим 11, 14 и Фил 3, 12) која улазе, поред два раније наведена места, у склоп *дужеи изборнои шексиа* и, наравно, *љунои шексиа Айосѿола*. Ако се прихвати да је први пут на црквенословенски преведен *краћи изборни шексиј Айосѿола*,¹³ варијанте у односу на аце како, (да) *негзли* и асиндетске конструкције, ушле су у црквенословенски текст Апостола приликом његовог проширења из *краћеи изборнои шексиа* у *дужи изборни* или у овде осведочени *љуни шексиј Айосѿола*. Ово се могло догодити у књижевној школи о којој је овде већ било говора. Проблем представљају она места на којима према грч. *εἰ πως* у словенским текстовима нема везника, а то су Рим 11, 14 у *Б 643* и у *дужем изборном Шии*, као и Фил 3, 12 у *Шии*. Мање је вероватно да приликом стварања ових текстова на овим местима није постојао апсолутни ауторитет грчког оригинала са везничким обележавањем хипотаксичких односа. Сигурније је да су се овде случајно, или што је вероватније, намерно испустила везничка средства. То се могло десити баш са изразима *да негзли* и *негзли* приликом неке новије редакције одређених текстова. У том случају текст *Шии* у ранијој фази свог развоја могао је на релевантним местима имати ова изражајна средства. Овде се не може искључити могућност да се ово испуштање десило приликом редиговања текстова за српско језичко подручје.

За најархаичније и најучесталије изражајно средство у испитиваној области треба сматрати аце како, које је калкирано према грчком моделу, док су се као варијанте врло рано појавили аутохтони словенски еквиваленти *да негзли* и *негзли*, потврђени у неким апостолским текстовима из 12. и 13. века, на оним местима која нису у склопу *краћеи изборнои шексиа Айосѿола*. Ови еквиваленти се појављују у сразмерно малом броју на испитаним местима (87:4). О потискивању ових изражајних средстава могли би сведочити текстови *Шии* и *Б 643*. У новијим текстовима, нарочито оним из 14. века и касније, аце како употребљава се без изузетка.

У вези је са досадашњим излагањем превођење грч. *εἰ καὶ* словенским *да* на месту које у *Майи* гласи:

НЕ ІАКО ОУЖЕ ОУЗЕЛЪ НЕМЪ. ИЛИ ОУЖЕ СЪВРЪШЕНЪ НЕМЪ. ГОНО ЖЕ ДА ПОСТИГНЮ. Ѡ НЕИЖЕ И ЕТЬ ВЪХЪ ѠТ Х[ри]с[т]а І[с]оус[а]. (Фил. 3, 12);

¹³ О. Nedeljković, *Problem strukturnih redakcija staroslovenskog prijevoda Apostola*, Slovo 22, Zagreb, 1972, 27—40.

Ὅχι ὅτι ἤδη ἔλαβον ἢ ἤδη τετελείωμαι, διότι δὲ εἰ καὶ καταλάβω, ἐφ' ᾧ καὶ κατελήμφθην ὑπὸ Χριστοῦ Ἰησοῦ;

Не као да већ достигао или се већ саврших, него тјерам не би ли достигао као што ме достиже Христос Исус.

У овој зависној реченици изричито се осећа жељно-намерно, а и финално значење.¹⁴ Грчко *εἰ (καί)* + *коњунктив* у *Мат* се преводи са *да* + *и́резени́*.

У латинском преводу Новог завета на овом месту према грч. *εἰ καί* долази *si*,¹⁵ а у стандардизованом рускословенском издању *а́ице* и.¹⁶

Од испитаних двадесет и шест апостолских текстова само *Мат* и *Хиландарски 52 (Хил 52)* имају на овом месту аутохтоно словенско *да* а сви остали калкове *а́ице* и *и́ице*. Место *Фил 3, 12* није у склопу *краће́и изборно́и шекси́а Ајоси́ола*. Појава везника *да* би се овде, зато, могла на исти начин објаснити као и у случају (*да*) *негъли*, тј. *реду́овањем изборно́и шекси́а у йуни шекси́и Ајоси́ола* у оном истом књижевном центру о којем се већ говорило.¹⁷ Треба напоменути да у *Slovník*-у нема ниједног примера где грчком *εἰ (καί)* одговара словенско *да*.¹⁸

У вези са упитном и условном функцијом грчког *εἰ* сложено *εἴτε* означава дисјунктивне хипотаксичке односе, у виду више условних прогаза са могућим елиптичким изражавањем.¹⁹

¹⁴ У новијем српскохрватском преводу Библије ово место гласи: „Ne kažem da sam to već postigao ili da sam već postao savršen. Naprotiv, ja i dalje kušam kako bih to dohvatio, jer je i mene dohvatio Krist Isus” *Biblija, Stari i Novi zavjet*, Zagreb 1968, 172).

¹⁵ *Novum Testamentum ...*

¹⁶ *Новый заветъ ...*

¹⁷ Ово се претпоставља на основу текстуалног и лексичког слагања између *Мат* и *Х 52*, иако у *Хил 52* на релевантним местима није заступљен израз (*да*) *негъли*. Упоређујући мањи број читања (на основу Михановићевог одломка Апостола) у педесетак апостолских текстова од 12. до 17. века, слагање само између *Мат* и *Хил 52* показало се на неколико места, нпр.:

<i>Мат</i> и <i>Хил 52</i>	остали текстови	место
несмыслъны	безоумьны	Еф 5,17
въсприниѣте	възъмѣте	Еф 6,14
на	въ	Еф 6,15
въбра	мироу	Еф 6, 15
о	надъ	Еф 6,18
надежда	оупвание	Еф 6,18
принетниѣ	досъточниѣ	Еф 6, 18
посади	посаждъ, посадиѣ, посадиѣ	Еф 6, 20
старѣшинства и власти	власти и владичествни итд.	Еф 6, 21

Интересантно је да је највише слагања пронађено у Посланици Ефесцима, иако су прегледана и нека читања из других посланица.

¹⁸ *Slovník ...*, 450—457.

¹⁹ F. Blass und Debrunner, *о. с.*, 203.

У свим испитаним споменицима, изузев *Хил 52*, на овом се месту налази стандардно *аџе* *ли*. У *Хил 52* дисјунктивно значење се означава и једним копулативним везником (*и . . . или*).

Грчкиже оубо брат[и]га. стоите и дрџките прѣданиа. ниже наоучисте се. или словомъ. или книгани нашими. (2 Сол 2, 15);

ἀρα οὖν ἀδελφοί, στήριξετε, καὶ κρατεῖτε τὰς παραδόσεις ἃς ἐδίδαχθητε εἴτε διὰ λόγου εἴτε δι' ἐπιστολῆς ἡμῶν;

Тако дакле, браћо, стојте и држките уредбе којима се научисте или рјечју или из-посланице наше.

У свим споменицима, сем *Хил 52*, који се овде у потпуности слаже са *Маџи*, преовлађује стандардно изражавање.

У свим ранијим текстовима (12. и 13. века), као и на неким местима у каснијим текстовима (14. века), у наведеном стандардном изражавању према грч. *εἴτε* претежно стоји *аџе* *ли*, а ређе *аџе* *же*, *аџе* *же* *ли*, *аџе* *ли* *же* или *аџе* *или*. У каснијим текстовима (крај 13. века и касније) стоји *аџе* *ли* или се набројане варијанте (често) замењују са *аџе*.

Аутохтоно словенско *или* у класичним старословенским текстовима најчешће се јавља према грчком дисјунктивном везнику *ἢ*, а ретко према *εἴτε*. У *Slovník*-у су ови ретки случајеви потврђени само у Супрасаљском зборнику и у апостолским текстовима.²¹ Они, иначе, одражавају особину словенског изражавања у којем се посебно не обележавају обична и хипотетичка дисјунктивност, као што је то случај у грчком предлошку црквенословенских текстова (*ἢ-εἴτε*).

Аутохтоно словенско изражајно средство у овој области је и *љубо* („или . . . или”, „било . . . било”). У *Slovník*-у није забележен пример да *љубо* одговара грчком *εἴτε*,²² као што је то случај у *Б 643*. У старословенским јеванђељима, Синајском гробнику, Супрасаљском зборнику, апостолским текстовима и проповедима *љубо* одговара грчком *ἢ* и *ἢ*,²³ али има исту синтаксичку функцију као *или* и *љубо* у испитаним апостолским текстовима. У најранији словенски језик књижевности *љубо* је највероватније ушло из народног језика одређеног подручја, иако од савремених словенских језика само пољски чува облик *lubo* („или”, „макар”).²⁴ У старе српске и руске текстове реч *љубо* ушла је из црквенословенског.²⁵ Међутим, ако се прихвати Маретићево мишљење да је облик *лю* настао од *љубо*,²⁶ онда се може претпоставити да *љубо* у старим словенским споменицима потиче са бутарског говорног подручја.

²¹ *Slovník* . . . , 761.

²² *Slovník* . . . , 159.

²³ *Slovník* . . . , 158—159.

²⁴ A. Brückner, *Slovník etymologiczny języka polskiego*, Warszawa 1970, 302.

²⁵ J. Bauer, *Slovanské spojky s -bo*, Syntactica slavica, 384—399, Brno 1972, 390; *Rječnik hrvatskog ili srpskog jezika*, VI, Zagreb 1904—1909, 39, 297—298.

²⁶ T. Maretić, *Veznici u slovenskijem jezicima*, Rad JAZU 89, 61—128, Zagreb 1888, 107, 117.

Овоме, свакако, у прилог говори и чињеница да се овај облик (*лю*) чува и данас у неким бугарским дијалектима, нарочито у области Родопа где има значење „одмах“, „када“, „само“.²⁷

Словенски еквиваленти или, љубо (према грч. *εἶτε*) у односу на стандардно калкирање *аце* (*ли*, *же*) у испитаним случајевима појављују се само на оним местима *џуној њексиа Ајосџола* која нису у склопу *краћеј изборној њексиа* (1 Кор 3,22, Фил 1, 18 и 2 Сол 2, 15²⁸). Ови еквиваленти налазе се, поред *Мај*, у *Хрисџ*, *Хил 52*, и *Б 643*. У осталим испитаним пуним текстовима Апостола из 13, 14. и 15. века заступљено је стандардно изражавање. Као и у раније разматраним случајевима изражавања, може се претпоставити да су и овде аутохтона словенска изражајна средства ушла у пуне текстове Апостола који су заступљени у наведеним споменицима приликом њиховог редиговањз на основу већ постојећег изборног текста. Ова редакција могла се спровести у књижевној средини (или срединама) кроз коју су прошли текстови или делови текста старословенских јеванђеља, Супрасаљског зборника, проповеди итд.

Грчким везничким изразима *εἶ* (*кај*); *εἶ πως* на испитаним местима у тексту Апостола обележавају се жељно-намерни и, донекле, финални хипотаксички односи, а везничким изразом *εἶτε* дисјунктивни, по правилу, у условним периодима. У словенским апостолским текстовима овим грчким везничким изразима, углавном, одговарају *аце* (*и*); *аце* како и *аце* (*же*, *ли*), који су калкирани према грчком оригиналу. Ови калкови су инваријантни, сем варирања партикула у њима, у свим испитаним споменицима на оним местима која су у склопу *краћеј изборној њексиа Ајосџола*. Инваријантност је карактеристична и за већину оних места која су у склопу само *дужеј изборној* и *џуној њексиа Ајосџола*. Калкови у овој области представљају стандардни начин изражавања као што је то случај у великом делу црквенословенске синтаксе зависних, реченица. Варијанте се појављују у малом броју споменика са *џуним њексиом Ајосџола*, и то на оним местима која нису у склопу *краћеј изборној њексиа*. Због малог броја испитаних споменика са *дужим изборним њексиом Ајосџола* (укупно три), овом приликом се не може сигурно утврдити судбина ових варијаната у њима. Варијанте *да*; (*да*) негали како; или, љубо представљају ретке словенске еквиваленте грчких везника. Ова хипотаксичка изражајна средства на испитаним местима ушла су у црквенословенски из народног језика у одређеном књижевном центру (или центрима), по свој прилици, на бугарском говорном подручју.

Реткост јављања ових средстава, њихово постојање у старословенским текстовима, као и њихова заједничка заступљеност у малом броју истих апостолских споменика 12. и 13. века, намећу претпоставку да су текстови ових споменика редиговани у истој књижевној средини (или

²⁷ Т. Стойчев, *Родојски речник*, Българска диалектологија, книга 11, 117—320, Софија 1965, 201.

²⁸ Поред наведених места и 1Кор 13,8 по времену читања (чита се у 8. суботу после Педесетнице) могло би бити у склопу *краћеј изборној њексиа Ајосџола*, али у испитаним краћим изборним текстовима није заступљено.

срединама) кроз коју је могао проћи и већи број познатих старословенских текстова (јеванђеља, апостоли, нарочито Супрасаљски зборник, али и други споменици). Ово би значило да је у овој књижевној средини редигован један текст Апостола *дужи изборни или пуни њекси* на основу краћег изборног текста. Овај текст је заступљен у одређеној мери и неједнако у *Христииноуљском, Маџичином, Хиландарском (52) и Београдском (643) апостола*, који садрже *пуни њекси Апостола*. Поред претпостављеног заједничког периода развоја и осведочених заједничких елемената ових текстова, сваки од њих имао је, свакако, сопствени пут развоја. Књижевна средина у којој се редиговао овај пуни текст црквенословенског Апостола одликовала се тежњом за употребом аутохтоних изражајних средстава, барем у испитаним областима изражавања.

Најзад, аутохтоне црте у испитаним областима хипотаксе у Матицином апостола прикључују се оним малобројним фонетским и морфолошким појавама које одступају од чврстих норми црквенословенског писменог изражавања и сведоче о утицају народног језика, а које је Јагић описао у својој познатој књизи о црквенословенском Апостола.²⁹

Београд

Димитрије Сјефановић

²⁹ V. Jagic, *Zum Altkirchenslavischen Apostolus*, I—III, Wien 1919—1920, I, 40.

	<i>Христиј</i>	<i>Мати</i>	<i>X 52</i>	<i>Б 643</i>	<i>Шани</i>
ДА 27, 12	εἶ πως	аце како	аце како	аце како	аце како
Рим 1, 10	εἶ πως	аце како	аце како	аце како	аце како
Рим 11, 14	εἶ πως	некли како	аце како	без везника	без везника
Фил 3, 11	εἶ πως	аце како	аце како	да некли како	без везника
Фил 3, 12	εἶ καὶ	да	да	аце	аце и
1 Кор 3, 22	εἴτε	или (×2) ... аце же (×4) ... или	аце (×2) ... аце ли ... аце же (×2) ... аце ... или	љубо (×2) ... аце ... љубо (×2) ... аце ли ... аце же ... аце ли	аце же (×3) ... аце (×5)
1 Кор 13, 8	εἴτε	аце ... аце ли (×2)	аце ... и ... и	аце ... аце ли (×2)	аце ... аце ли (×2)
Фил 1, 18	εἴτε	аце или (×2)	и ... или	аце ли (×2)	аце ... аце ли (×2)
2 Сол 2, 15	εἴτε	аце же ли (×2)	или (×2)	аце ли (×2)	аце же ли (×2)

Summary

Dimitrije Stefanović

**ON SLAVONIC EQUIVALENTS OF THE GREEK CONNECTIVE
EXPRESSIONS *εἰ καί, εἰ πως, εἴ τε* IN THE CHURCH SLAVONIC
TEXTS OF THE APOSTOLOS**

In twenty-six analysed Church Slavonic texts (from the 12th till the 15th century) the Greek Connective expressions *εἰ (καί)*, *εἰ πως*, *εἴ τε* in their distribution primarily correspond to the calques *аще (и)*, *аще како*, *аще (же, ли)*. In a small number of analysed manuscripts *да, (да)* *ничъли како*, *ниш*, *любо* appear, exclusively with the full text of the Apostolos, as genuine Slavonic equivalents of these connective expressions. These expressions entered the Church Slavonic language from the vernacular, probably Bulgarian, and they present evidence that one of the full texts of the Apostolos was created in a special area in the earlier period of Old Slavonic literature.

О ЈЕДНОМ СПЕЦИФИЧНОМ ТОПОНОМАСТИЧКОМ МОДЕЛУ У СЛИВУ БЕЛОГ ДРИМА

Познато је да у топонимији облик акузатива множине налазимо у служби номинатива (Рибариће, Вериће, Шапиће, Драгољевце, Ђуроковце, Дечане, Лоћане, Баране, Папраћане, Седларе, Угљаре и сл.). По пореклу, то су делом заиста акузативи, а делом трагови номинатива консонантске промене, јер су и по тој промени мењане у множини именице са суфиксом *-ан(ин)* и *-ар*. Тако за акузативе по пореклу можемо сматрати имена Рибариће, Вериће, Шапиће, Драгољевце, Ђуроковце и сл., док имена као Дечане, Лоћане, Баране, Папраћане, Седларе, Угљаре и сл. могу бити и акузативни облици и облици номинатива множине консонантске промене.

Врло је особена појава да у служби номинатива налазимо облик генитива множине без предлога. Ту сам појаву уочио у метохијској топонимији, која се последњих година, заједно с осталом ономастиком, испитује у организацији Одбора за ономастику Српске академије наука и уметности.¹ Досад је сакупљена грађа у свим насељима северно од Ђаковице (изузев Пећи и суседног села Витомирице) у којима има становништва чији је матерњи језик српскохрватски, док се сакупљање материјала у делу Метохије јужно од Ђаковице приводи крају. Сарадници су већину сакупљене грађе средили и предали Одбору, а један део тог материјала већ је и објављен.²

Како је у питању зона косовско-ресавских говора, у којима имамо као системску појаву једнакост генитива и локатива множине, то ове облике можемо посматрати не само као генитивне него и као локативне.

¹ Грађу у Метохији сакупљају Милета Букумирић, Алија Цоговић, Данило Стјивовић и аутор ових редова.

² Уп. моје радове *Ономастика источних дела Метохијској (Пећкој) Подјора*, Ономатолошки прилози, књ. I, Београд (Српска академија наука и уметности, Одељење језика и књижевности, Одбор за ономастику), 1979, стр. 237—380 (у даљем тексту: Подгор I), и *Ономастика средишњег дела Метохијској (Пећкој) Подјора*, Ономатолошки прилози, књ. II, Београд, 1981, стр. 197—338 (у даљем тексту: Подгор II), и рад Милете Букумирића *Ономастика дела Прекорујља омеђеној рекама Мирушом, Белом Дримом и Клином*, Ономатолошки прилози, књ. II, стр. 339—404 (у даљем тексту: Букум. I). — Значајно је овде поменути рад Митра Пешикана *Из историјске топонимије Подримља*, Ономатолошки прилози, књ. II, стр. 1—92, у којем се, поред историјских извора, аутор користио и поменутом грађом Одбора за ономастику САНУ.

Грађу дајем у оном облику у ком је записана на терену, а у загради увек наводим име села у ком је топоним забележен и извор.

Бајниша, део Великог Истока (Исток; Подгор II, стр. 213).

Бајниша, предео у планини. Исти овај предео записан је у Синају у лику *Бајниша* (уп. Подгор I, стр. 308). (Исток; Подгор II, стр. 215.)

Бакчиња, повртњаци око потока (Верић; Подгор I, стр. 255).

Барџа, влажна ливада (Белица; моја необјављена грађа).

Барџа, влажна ливада (Кош; моја необјављена грађа).

Баџица || *Барџа*, њиве ниже села (Гребник; Букум. I, стр. 366).

Боујла, извор (налази се у планини, а име је забележено у Црнци; Подгор II, стр. 210).

Брда, њиве на малом брегу (Бело Поље; Подгор I, стр. 292).

Бреја, њиве (Осојане; моја необјављена грађа).

Бреца, ливада (Крњина; моја необјављена грађа).

Гал'ичка, њива у равници ниже села (Гребник; Букум. I, стр. 366).

Горна л'еша, брдо обрасло лесковом шумом, виши део (Осојане; моја необјављена грађа).

Грабл'а, ледине око којих има грабове шуме (локалитет се налази у планини, а име је забележено у Црнци; Подгор II, стр. 210).

Доб(л')на л'еша, брдо под лесковом шумом, нижи део (Осојане; моја необјављена грађа).

Драјол'вачка бачевишиа, предео у планини (Стрмењача) (Исток; Подгор II, стр. 216).

Дрења, воћњаци у равници, око којих има дрена (Драгољевац; Подгор I, стр. 273).

Дрења, ливаде и шума у страни, има дрена (Крњина; моја необјављена грађа).

Дрења, шума у пределу Црвени брег, има дрена (Осојане; моја необјављена грађа).

Дрења, њиве у селу (Осојане; моја необјављена грађа).

Дрења, село (Дрење; моја необјављена грађа).

Дрења, шуме и њиве, у којима има дрена (Бича; Букумирићева необјављена грађа — у даљем тексту: Букум. 2).

Дрења, шуме, у којима има доста дрена, и њиве поред њих (Грабац; Букум. 2).

Дрења, шума и њиве поред ње (Дреновчић; Букум. 2).

Дрења, њиве у страни, у којима има дрена (Клизнавац; Букум. 2).

Дрења, њиве и пашњаци, у којима има дрена (Клизна; Букум. 2).

Дубл'а, њиве (Бело Поље; Подгор I, стр. 292).

Дубл'а, брдо, на којем има старих храстова (Кош; моја необјављена грађа).

Дубл'а, старо гробље (Бича; Букум. 2).

Дубл'а, пашњак на брежуљку, на којем је било неколико великих дубова (Грабац; Букум. 2).

Бурђева, ливаде и лугови ниже села (Дуге Њиве; Цоговићева грађа).

Јабѹка, ливада (Верих; Подгор I, стр. 255).

Јаињила, ливаде и њиве у равници (Исток; Подгор II, стр. 214).

Јазбинá, увала више насеља (налази се у планини, а име је забележено у Истоку; Подгор II, стр. 216).

Јесена, њива и шума, у којој има и јасена (Белица; моја необјављена грађа).

Јесена, равне њиве и ливаде. Мештани се сећају да је крај њих био велики јасен, „запис”. (Жач; моја необјављена грађа.)

Јесена, шуме, у којима има и јасеновог дрвета (Кош; моја необјављена грађа).

Јошá, ливада и њива. У близини овог локалитета раније је било доста јова. (Осојане; моја необјављена грађа.)

Кал’еница, шума и камењар. Вода се задржава у каменим удубљењима, која личе на каленице (земљани суд). (Гребник; Букум. I, стр. 366.)

Коноја’á, повртњаци у равници поред Кујавче (Тучеп; моја необјављена грађа).

Кореница, њиве у долини (Црнце; Подгор II, стр. 210).

Крл’á, њива (Верих; Подгор I, стр. 255).

Криџв’á, њива и шума у страни (Верих; Подгор I, стр. 255).

Кѹка, ливада у равници (Верих; Подгор I, стр. 255).

Кѹна, равна њива, око које има „кунова” (Осојане; моја необјављена грађа).

Кѹна, њиве (Берково; Букум. 2).

Кућина, шуме, њиве и ливаде. Мештани чувају предање да је овде било село. Приликом орања мештани на овом потесу налазе остатке од земљаних судова. (Гребник; Букум. I, стр. 366.)

Кушевл’á, њиве; у једној од њих била је крушка (Берково; Букум. 2).

Кушеићá, шума (Гребник; Букум. I, стр. 366).

Лѳја, део Великог Истока (Исток; Подгор II, стр. 214).

Лѳја, пашњак више села. На овом терену су до 1954. године били виногради. (Црнце; Подгор II, стр. 210.)

Лѳја, њиве у страни. Старији људи се сећају кад су на овом локалитету били виногради. (Крњина; моја необјављена грађа.)

Лѳја, ливада у страни (Белица; моја необјављена грађа).

Лѳја, њиве у страни. На овом локалитету су доскора били виногради. (Белица; моја необјављена грађа.)

Лѳја, страна, у којој су били виногради (Кош; моја необјављена грађа).

Лѳја, страна у засеоку Опрашке (Кош; моја необјављена грађа).

Лѳја, њиве. На овом локалитету су до II светског рата били виногради. (Берково; Букум. 2.)

- Лђјзá*, њиве. Мештани не памте да је на овом локалитету био виноград. (Штупељ; Букум. 2.)
- Лђјзá*, њиве у страни. На овом локалитету је до II светског рата био виноград. (Клина; Букум. 2.)
- Лђјзá*, њиве. На овом локалитету је доскора био виноград. (Гребник; Букум. 1, стр. 366.)
- Локáвá*, њиве и ливаде поред Језерка (Бело поље; Подгор I, стр. 292.)
- Л'едíнá*, њиве (Кош; моја необјављена грађа.)
- Л'едíнá*, ледина (Берково; Букум. 2.)
- Л'енíшиíá*, равна ливада (Доњи Исток; Подгор II, стр. 248.)
- Л'ѣшјá*, лескова шума и ливаде у страни (Стропачка глава) (локалитет се налази у планини, а име је забележено у Жакову; Подгор I, стр. 326).
- Медрѣзá*, њиве у равници (Драгољевац; Подгор I, стр. 273.)
- Медрѣзá*, равна њива (Доњи Исток; Подгор II, стр. 248).
- Оíрáђá*, шума и њиве (Драгољевац; Подгор I, стр. 274.)
- Осђјá*, њиве у страни (Гребник; Букум. 1, стр. 367).
- Памђкá*, њиве у равници. Терен није влажан. (Бело Поље, Подгор I, стр. 292.)
- Парђѣлá*, њиве (Кош; моја необјављена грађа.)
- Пожаревíцá*, њиве на северном делу села (Суви Лукавац; Подгор I, стр. 246).
- Појáшíнá*, шума и пашњак (Гребник; Букум. 1, стр. 367).
- Рáвнá*, релативно равне ливаде (Стропачка глава) (локалитет се налази у планини, а име је забележено у Жакову; Подгор I, стр. 327).
- Ра'íшиíá*, равне њиве (Драгољевац; Подгор I, стр. 274.)
- Рей'íшиíá*, њиве у долини (Берково; Букум. 2.)
- Ровíнá*, пашњак у страни (Кош; моја необјављена грађа.)
- Руденíцá*, шума на узвишењу, у којој има доста удубљења (Гребник; Букум. 1, стр. 367).
- Сел'íшиíá*, њиве (Бело Поље; Подгор I, стр. 293.)
- Сел'íшиíá*, њиве (Суви Лукавац; Подгор I, стр. 246.)
- Сел'íшиíá* || *Сѣл'íшиíе*, равне њиве у Средњој мали (Крњина; моја необјављена грађа.)
- Сел'íшиíá* || *Сѣл'íшиíе*, равне њиве у Доњој мали (Крњина; моја необјављена грађа.)
- Сел'íшиíá*, њиве у долини поред [реке] Истока (Берково; Букум. 2.)
- Сѣл'íшиíе* || *Сел'íшиíá*, њиве ниже села (Дрсник; Букум. 1, стр. 388).³

³ У Букумирићевом раду је, штампарском грешком, облик одштампан без дужине испред акцента.

Сел'ишиџе || *Сел'ишиџа*, ливаде и њиве у равници ниже самог села (Дуге Њиве; Цоговићева грађа).

Смилбвца, равне и песковите њиве (Бело Поље; Подгор I, стр. 293).

Сирџа, шума и њиве у благој страни (Гребник; Букум. I, стр. 367).

Трња, њиве и ливаде у равници, око којих има жбуња (Верих; Подгор I, стр. 256).

Церја, шумовита страна више Девича (локалитет се налази у планини, а име је забележено у Истоку; Подгор II, стр. 218).

Циџанске њива, ливаде (Драгољевац; Подгор I, стр. 274).

Цреја, камен у облику црепуље и шума око њега (Гребник; Букум. I, стр. 367).

Чесја, ливаде, њиве и шуме (Бело Поље; Подгор I, стр. 293).

Чешја, шума и њиве (Верих; Подгор I, стр. 256).

Чесја, обрадиво земљиште. На овом месту је до 1941. године била веома густа шума. (Долац; Букум. I, стр. 374.)

Шавраншија, њиве у брду; безвадне су и далеко од реке (Крњина; моја необјављена грађа).

Шевара, долиница у којој има шевара (Источке л'иваде) (локалитет се налази у планини, а име је забележено у Истоку; Подгор II, стр. 218).

Обично су ови називи једночлани, али су нађени и двочлани примери, при чему се придев неједнако слаже с именицом: негде га можемо схватити такође као генитив множине (*Циџанске њива*), али је некад и у облику номинатива (*Драгољевацка бачевишија*). По овоме се види да се овај облик тошцима, у ствари, више не осећа као коси падеж него као нормално име објекта; то посведочују и појаве дублетизма: *Барица* поред *Барича* и сл. Овакви примери сведоче такође да тип топонима који разматрамо нема више ни смисао множине него се, по правилу, мисли на једноструки сингулативни појам. Додајмо још да се овакви топоними не мењају по падежима него увек остају у истом облику.

Акцент је уопштен, тј. увек на ултими и у оном виду какав је нормалан финални акценат за генитив множине, без обзира на то да ли је такав акценат у типолошком складу с номинативом (уп. *јабuka* : *Јабукá* и сл.).

Да би се јасније оцртало подручје на којем се ова појава среће, набројићу сва села са топонимима овога типа и рећи колико се пута у којем селу они јављају. Такође ћу, ради боље прегледности, за иста села дати и укупан број топонима (укључујући и име самог села), као и назначити кад је реч о именима локалитета у планини.

Ова појава је забележена у двадесет шест насеља. То су: Црнице (2 у испитиваном облику : укупно 14; 2 : 14)⁴, Исток (3 : 35; 5 : 108),

⁴ Бројеви пре тачке и зареза означавају имена локалитета у селу, а бројеви после тачке и зареза имена локалитета у планини.

Доњи Исток (2 : 14), Драгољевац (5 : 40), Жаково (0 : 11; 2 : 69), Бело Поље (7 : 30), Верић (7 : 49), Крњина (6 : 70), Белица (4 : 66), Суви Лукавац (2 : 29), Тучеп (1 : 54), Осојане (7 : 82), Жач (1 : 18), Дрење (1 : 3), Кош (8 : 56), Берково (6 : 45), Бича (2 : 63), Грабац (2 : 46), Дреновчић (1 : 18), Штупељ (1 : 39), Клинавац (1 : 56), Клина (2 : 21), Дрсник (1 : 148), Дуге Њиве (2 : 44), Долац (1 : 86) и Гребник (11 : 62).

Ова појава се, као што се види, јавља на једном релативно малом подручју. То је, у ствари, уски појас у правцу север—југ, чија је најсевернија тачка Жаково, а најјужнија Гребник; најзападније село ове зоне је Црнице, а најисточније Белица. Села с овом појавом се, углавном, нижу једно за другим, али се понекад између њих нађу насеља с богатом топонимијом, али без ове црте (нпр. Синаје и Мојстир између Истока и Жакова).

Може се претпоставити да се зона ове појаве и ограничава на поменути простор. Наиме, западно од ове зоне постоји велики број села са српским староседелачким становништвом, али испитивања нису у њима открила потврду за ову појаву; ка југу и нема староседелачких српских насеља (једино још у Долову, 3—4 километра југозападно од Гребника, има Срба староседелаца) него се ређају села с албанским становништвом, понекад и с ретким новијим досељеницима, а јужније почиње зона призренско-јужноморавских говора; источно од зоне коју испитујемо испитан је појас чије крајње тачке чине, с севера на југ, Бања, Рудник, Воћњак, Душевић, Чабић и Млечане, у којем у доста села има староседелачког српског становништва, али испитивана појава није забележена; на северу су планине, иза којих се простире Поибарје. Иначе, што се Поибарја тиче, већ је утврђено да ове појаве нема у Радич-Пољу (моја испитивања), а будућа истраживања треба да покажу да ли је има узводно ка Рибарићима и даље.

Тешко је говорити да ли је ово стари дOMET испитиване појаве. Наиме, појава није могла бити праћена континуирано, јер постоје зоне где нема стариначких српских насеља него се пружају села с албанским становништвом. Континуитет праћења ове црте прекидала су, такође, насеља новијих досељеника, који су у ове крајеве дошли између два светска рата, углавном из Црне Горе, којима ова појава није својствена. Сем тога, и област призренско-јужноморавских говора, која није далеко од зоне у којој је нађена испитивана појава, с обзиром на акценатски и падежни систем, онемогућава праћење ове појаве.

Иако сва наведена имена имјау прозодијски лик својствен генитиву множине, и то с акцентом на крају, ипак се нека међу њима могу и друкчије схватити, као номинатив јединине придева женског рода. Таква су *Рѣанѧ* и *Гал'ѣчкѧ*, док је *Бѧјниѧ* (од *Бѧѧиѧ*?) нејасно.

С друге стране, нека имена не само акцентом него и обликом сведоче да се разматрани тип схвата као облик генитива множине: *Локѧвѧ*, *Коиѧѧ'ѧ*. То, међутим, не гарантује да се овај тип увек тако схватао, и питање његовог порекла остаје отворено. Појава је и даље активна, продуктивна, што се види из примера у којима и новије лексеме добијају такав лик: *Медрѣзѧ* (из доба турске владавине) и *Парѣѧѧ* (из овог века).

Та новија продуктивност спречава нас да издвојимо најстарије примере који би могли бацити неку светлост на порекло ове појаве. Можда је зато од интереса да се грађа и статистички анализира, да се види који морфолошки типови именица најчешће служе као основе за овакав облик. Падају у очи ове основе:

1) збирне именице средњег рода на *-је*: *Брѣсја*, *Брѣса*, *Грабл'а*, *Дрѣња* (10 пута), *Дубл'а* (4), *Јесѣња* (3), *Јбша*, *Конојал'а* (од *конојле*, ако није од именице ж. рода *конојла*), *Криѣвл'а*, *Куња* (2), *Кушевл'а*, *Лѣзја* (11), *Л'ѣшја*, *Горња л'ѣша*, *Дв(л')ња л'ѣша*, *Трња*, *Цѣрја* — свега 14 основа а 42 имена;

2) именице средњег рода на *-ишиѣ*: *Драгол'ѣвачка бачевѣишиѣ*, *Л'енишиѣ*, *Раѣишиѣ*, *Рейишиѣ*, *Сел'ишиѣ* (7), *Шавраниишиѣ* — свега 6 основа а 12 имена;

3) остале именице (или осамостаљени придеви) средњег рода: *Боѣл'а*, *Брд'а*, *Бурђѣва*, *Јаѣиѣл'а*, *Осѣја*, можда и *Гал'ѣчка*, *Рѣвна* — 5—7 основа и имена;

4) именице женског рода на *-ица*: *Барѣца* (3), *Кал'ениѣл'а*, *Корениѣл'а*, *Кушеѣиѣл'а*, *Пожаревѣиѣл'а*, *Рудениѣл'а* — 6 основа а 8 имена;

5) именице женског рода на *-ина*: *Бакѣина*, *Јазѣина*, *Куѣина*, *Л'едѣина* (2), *Појайѣина*, *Ровѣина* — 6 основа а 7 имена;

6) остале именице женског рода: *Јабѣка*, *Крл'а*, *Локѣва*, *Медрѣза* (2), *Оѣраѣа*, *Парѣл'а*, *Сѣран'а*, *Цѣѣанске ѣѣва*, *Чѣсиѣ* (3) — 9 основа а 12 имена;

7) именице мушког рода: *Памѣка*, *Шевѣра*, можда и *Црѣѣа* — 2 до 3 основе и исто толико имена;

8) нејасне основе у поменутом *Бѣјниѣ* (2), *Кѣка*, *Смилѣва* — 3 основе а 4 имена; уп. и облике под 3 и 7, означене са „можда”.

Свега је, дакле, 25—27 основа средњег рода и од њих 59—61 име. Мање је заступљен женски род: 21 основа и 27 имена, док је код основа мушког рода овај тип једва засведочен.

Оваква неравномерност по родовима и посебно појачана заступљеност средњег рода намеће питање да ли је то можда у некој вези са пореклом овога типа и да ли су облици који данас имају лик генитива множине заиста и били генитивни (односно генитивно-локативни) облици. Примери као *Драгол'ѣвачка бачевѣишиѣ*, *Горња л'ѣша*, *Дв(л')ња л'ѣша* показују номинативну конгруенцију, те се могу схватити и као номинатив множине средњег рода; питање је онда да ли је акценат сличан генитивном био могућан и уопште у парадигми средњег рода. Са косовско-ресавског терена није познат такав акценат, али извесне аналогije падају у очи у посавским говорима, где међу именицама на *-ѣје* налазимо овакве акценте: *ѣѣћѣ* (ген. *ѣѣћа*), сл. и *весѣлѣ*, *брѣнѣ* и др.⁵

⁵ Уп. Stjepan Ivšić, *Današnji posavski govor*, Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, knj. 196, Zagreb, 1913, стр. 243.

Ово ипак није довољно да би се предложио одређен одговор на питање о пореклу овог топономастичког модела, који се — уосталом — може схватити и као уопштавање из генигитивно-локативних синтагми с предлогом (*код лојза, њо лојза* и сл.), те питање остаје отворено, а овај прилог треба схватити као фактографско предочавање и изношење једног, надам се занимљивог проблема.

Београд

Светозар Стијовић

Резюме

Светозар Стијовић

**ОБ ОДНОЙ СПЕЦИФИЧЕСКОЙ ТОПОНОМАСТИЧЕСКОЙ МОДЕЛИ
В БАССЕЙНЕ РЕКИ БЕЛЫЙ ДРИМ**

Автор этой работы обращает внимание на формы родительного множественного без предлогов в функции именительного, обнаруженные в топонимии одной (сравнительно небольшой) части Метохии. Ввиду того, что речь идет о зоне косовско-ресавских говоров, в которых совпадение родительного и предложного явление системного порядка, так что эти формы можно считать не только родительным, но и предложным падежом.

Обычно это односоставные имена (*Дрѣња, Лојза*), но встречаются и двухсоставные, причем прилагательное не всегда совпадает с существительным: бывают случаи, что их можно считать родительным множественного числа (*Циџанске њива*), а иногда и именительным (*Драголѣвачка бачевишија*). Ударение общее, т.е. всегда на последнем слоге и совпадает с нормальным финальным ударением родительного множественного числа, безотносительно с тем, совпадает ли такое ударение типологически с именительным падежом (ср. *јѣбука: Јабѣка*). Упомянутые формы образуются чаще всего от существительных среднего рода (собираательные существительные на *-је*, формы на *-ишије* и др.); затем от существительных женского рода (формы на *-ица, -ина* и др.), тогда как у существительных мужского рода исключительно редки. Это явление продуктивно, о чем свидетельствуют примеры с новыми лексемами (*Парцѣла*).

О ТЗВ. „НЕЗАМЕЊЕНОМ ЈАТУ” И ОКОЛО ЊЕГА

1. Из историје проблема

На почетку студија запита ме један пријатељ, искрено забезекнут, шта има толико да се учи о гласовима нашег језика. Одговорио сам му да има много, да је то што су мудри људи о њима написали врло интересно, чак и узбудљиво. Имао сам на уму старе гласове нашег језика и мистерију њихових метаморфоза у току векова. Али ни ја тада ипак нисам могао веровати у оно што сада знам: да гласови нашег језика могу постати каменом смутње и предметом бескрајних препирања и размирица међу стручњацима. Постао је то, ето, загонетни глас који је словенским народима, посебно нама што говоримо српскохрватским језиком, у наслеђе оставио мноштво наследника, сродних међу собом и по лику и по карактеру, али тако вешто обликованих да се иза њих не може са сигурношћу наслутити прави лик ишчезлог претка. То је глас јат.

У првој свесци Радова Института за језик и књижевност у Сарајеву појавила се пре неколико година скица за библиографију прилога о овој још актуелној и по свој прилици за сада неисцрпној теми. Та скица доноси импозантан број од 94 јединице посвећене овоме проблему само у ијекавском изговору српскохрватскога књижевног језика.¹ Колики би тек списак био да није ограничен на књижевни језик и на ијекавштину — то знају они који су се задњих деценија подробније бавили овим питањима. Ту су и најузбудљивији проблеми који ево више деценија потресају крхку зграду наше филологије и дијалектологије.

Посебно актуелном и атрактивном постаје дискусија од времена када је П. Ивић изашао са примамљивом претпоставком да се стари глас јат крије у свом првобитном лику у неким српскохрватским говорима ван матичних области. То „незамењено јат” — по његову мишљењу — очувано је у гласу између *e* и *и*, који се у поменутиим говорима изговара у

¹ Н. Новаковић, *Прилози изради библиографије о ијекавском изговору српскохрватског књижевног језика*, Радови Института за језик и књижевност I, 1974, 153—176.

позицијама старога јата². Ова колико смела толико и изненађујућа претпоставка остала је до данас без правих доказа (у одсуству података о изговору овога гласа у прошлим епохама — свака, и најгенијалнија претпоставка нема изгледа да буде у науци прихваћена). Па ипак је баш она више допринела развоју наше историјске дијалектологије од било које појединачне несумњиве чињенице. И то не само зато што је њоме био надахнут сам њен творац, акад. П. Ивић, који је код нас у последње време више учинио него сви остали заједно, већ и стога што су и други били подстакнути да размишљају над читавим инвентаром проблема који се групишу око овога основног питања.

Најважнији циљ наше историјске дијалектологије јесте реконструкција основних контура дијалекатске слике из времена пре турских освајања и далекосежних миграционих покрета који су тиме били изазвани. Други је задатак: успоставити релативну хронологију најзначајнијих иновација из тог периода. Говори српскохрватске дијаспоре ван основне територије дају несумњиво много података у том правцу. Поред оних у Румунији, Мађарској, Аустрији, Италији итд. — једна група наших исељеника нашла се чак у Турској — Галипољски Срби. Њихов говор подробно је описао П. Ивић³.

Требало је затим кренути корак даље и утврдити матичну област из које потичу поједини од тих говора. То је врло тежак задатак, посебно за североисточне области нашега језика. Али баш од овога зависи ваљаност даљих закључивања. Неки од проблема ту су разрешени мање-више успешно. Друга су решења, међутим, несигурна. Тако акад. П. Ивић на основу танких индиција долази до претпоставке да су Галипољски Срби пореклом од Светозарева („Јагодине“), тј. са леве обале Мораве, у њеном горњем току. Вера у ову претпоставку могла је бити подгрејана и тиме што се за исељеничке говоре у Румунији са доста сигурности може утврдити да су у вези са североистоком Србије. Акад. Ивић је веровао да је од ових говора могуће изградити целовит мозаик из којег се склапа предмиграцијски супстрат браничевског говорног типа. Невоља је у томе што смедеревско-вршачка зона, у којој је он вредно трагао за подземним струјама које би га ретроградним свођењем упутиле ка одгонеткама за предмиграцијско доба — није давала довољно сигурних аргумената за ово. А западна Србија, из многих за то време врло вероватних разлога, није уливала поверење нити наду да ће иза занемарљиво ретких трагова „незамењеног јата“ бити откривено нешто значајније у том правцу.

Једино што је било могуће закључити на основу тада познатог материјала (а најзначајнији су у том броју тзв. шумадијско-војвођански икавизми) — јесте да су говори северне Србије, и поред несагледивих историјских и етничких промена, у главним линијама одржали еволутивни континуитет од најстаријих времена до данас.

² П. Ивић, *Једна доскора неиззната група шипокавских говора: говори са незамењеним јайом*, Годишњак Фил. фак. у Н. Саду I, 1956, 146—160.

³ П. Ивић, *О говору Галипољских Срба*, СДЗБ XII, 1957, 1—519.

2. Нови сјај сџарих ошкрића

Разуђена и снажна лингвистичка наука нашег века у стању је да задиви и засени својим сјајем. Често са те висине са потцењивањем дледамо у прошлост, сумњамо у веродостојност неких тада познатих гињеница и не примамо их без посебне провере. Тако су стара запажања ча се у северозападној Србији на месту јата каткада изгсвара глас издеђу *e* и *и* остала без одјека⁴. Тако акад. Ивић даје овакву, очигледно мало престрого оцену тих старих проналазака⁵: „Постоје, додуше, два модатка о оваквом изговору на извесним тачкама северозападне Србије”. п, Доцнија литература, међутим, није обратила пажњу на ова тврђења, тако да су она остала непроверена”.

До неспоразума је могло доћи и зато што је ова особеност западно-србијанских говера посматрана као икавизам или полуикавизам. Тако А. Белић почетком овог века, на основу својих бележака, утврђује „трагове икавског изговора Ћ” „и на десној обали Саве, у селима удаљеним од Београда 2—3 сата хода (Барич, Моштаница, Мислођин и др.)”⁶. На овај или онај начин Белић је и касније ову фонетску црту доводио у везу са икавизмом верујући „да је шумадијски говор дуго чувао разлику, нарочито у источним својим деловима, између *e* (= *e*) и *é* (Ћ)”⁷ и да је то представљало основицу за учвршћивање савременог икавизма на том терену. Дајући завршну реч о проблемима периодизације нашег језика, он понавља да „је источни дијалекат чувао још разлику између Ћ и *e* [почетком XIV века], што је било у извесној мери само у оном делу тога говора који ће доцније постати шумадијско-сремски, а у потпуности у најисточнијем делу (који ће дати доцније дијалекте Галипољских Срба, вршачки, крашовански и сл.)”⁸.

Вероватно инспирисан дотадашњим истраживањима, а и да би проверио Белићеве и Московљевићеве тврдње, шездесетих година је на овом терену радио Б. Николић и дошао до изненађујућих података и закључака: „Несумњивим и врло значајним трагом супстрата — вели он — треба сматрати чињеницу што сам у Дивцима и, нарочито, у Бранковини забележио примере у којима се на месту Ћ јавља глас између *e* и *и*: *л^нéио, ир^нédвече, д^нéча* и сл.”⁹.

Упознавши се врло рано са Б. Николићем, дознао сам још за време студија за ову његову сјајну потврду проналазака старих мајстора. У међувремену сам се и сам на терену уверио да то није случајно. Боравећи код својих рођака и пријатеља у Јунковцу крај Лазареваца, у Стублинама и Мислођину крај Обреновца, као и у Вранићу „у београдском округу”,

⁴ То су опаске Ж. Симића, *Српска грамаџика за основне школе*, Београд 1885, 117; и Ст. Новаковића, *Нејовање језика српског*, Глас СКА X, 1888, 66.

⁵ *О говору Галипољских Срба*, 59.

⁶ А. Велич, *Диалектолошечкаја карџа сербског језика*, СПб 1905, 39—40.

⁷ А. Белић, *Исторџа српскохрватског језика I*. Фонетика, Београд 1960, 94.

⁸ А. Белић, *Периодизација српскохрватског језика*, ЈФ XXIII, 1958, 9.

⁹ Б. Николић, *Сремски говор*, СДЗб XIV, 1964, 379.

приметио сам многе интересантне ствари како у фонетици и морфологији овога говора тако нарочито у прозодији¹⁰. Ипак сам се у редоследу послова прво одлучио да вратим дуг свом завичају¹¹. Свој посебан прилог из историјске дијалектологије заснован на грађи из Левча поставио сам у оквире до којих је та грађа сезала, те су факта из северо-западне Србије остала опет за неку каснију прилику.¹² Пошто су стасали, млађи људи и прихватили се израде дисертација на грађи из тих области ја сам оставио да се томе вратим касније кад резултати тих колега буду објављени. Зато сам се окренуо источним областима и на терену црно-речког говора дошао до нових података од изванредне користи за целовито сагледавање садашњег стања у северној Србији¹³.

Моја испитивања показала су на првом месту да је теза о пореклу исељеничких говора на румунској територији тачна, тј. да су они у врло блиском сродству са својим залеђем. Друго, показало се да су ти говори у ствари носиоци и наследници структурних карактеристика браничевскога говора, чији су обриси сачувани у црно-речком и неготинском региону. Даље, супстратски слој источне и западне зоне северне Србије у принципу је идентичан, уз мање варијације. И на крају, да говор Галипољских Срба није без изузетка сводљив на супстратску базу северо-источнога квадранта, већ би се могло помишљати и на његово прибранање северозападним идиомима.

Поред тамо наведених лингвистичких аргумената, могле би се дати и следеће доказне чињенице из ванлингвистичког домена које подупиру управо изнесену тезу. Прво, становници села Глоговца крај Светозарева, чију грађу обрађује акад. Ивић ради поређења са галипољском, досељени су од Крушевца, па није сигурно може ли се њихов говор узети у обзир када размишљамо о старијим слојевима. Друго, топоним *Јајодина* јест индикативан за првобитну локализацију Галипољаца, али није индикативна и сама легенда у целини (која је могла бити трансформисана под утицајем каснијих сазнања). Треће, господарске прилике и менталитет Моравца једва да су спојиви са задацима Галипољских Срба и приликама у којима су живели у Малој Азији. Мислим да се са више вероватноће њихов првобитни завичај може тражити око рудних налазишта даље на истоку, или пак на западу од Мораве. На истоку није до сада откривен топоним који би подсећао на овај из легенде. Али на западу, у подринском крају, познат је такав топоним — за планину *Јајодњу*. Лингвистичке и етнокултурне чињенице упућују да би колевку Галипољских Срба са више сигурности требало лоцирати на том подручју.

¹⁰ Исп. последње поглавље овога рада.

¹¹ Р. Симић, *Левачки говор*, СДЗБ XIX, 1972, 1—619.

¹² Р. Симић, *Пишане њорекла и еволуције дијалеката северне Србије у светлу особина левачког говора*, Прилози за књиж., језик, историју и фолклор XXXIX/1—2, 1973, 73—87.

¹³ Р. Симић, *Скица за дијалектологику карлу северне Србије*, Југосл. семинар за стр. слависте 31, Београд 1980, 93—136.

3. Ново „ошкриће” сѣарих чињеница

Б. Николић у наведеној студији о колубарском говору прихвата тезу акад. П. Ивића да је гласовна вредност између *e* и *и* — у ствари општа вредност јата пре његове замене, али са битним ограничењем на шумадијско-војвођански дијалект: „П. Ивић је истакао мишљење да је, пре замене, *ѣ* у шумадијско-војвођанском дијалекту имало вредност гласа између *e* и *и*. Из претходног се излагања види да је и у овој интерпретацији усвојено то Ивићево мишљење”¹⁴. Опрезност формулације вероватно је последица тежње да се остане при очигледним фактима, а да се при том избегну евентуална тумачења која тим фактима не могу бити поткрепљена.

Вероватно незадовољан тако постављеним оквирима у које је сведена теза о „незамењеном јату” у говорима северозападне Србије, са новим чињеницама и новим интерпретацијама јавио се мр Сл. Реметић¹⁵. Међутим, и те нове чињенице, као и њихове интерпретације, дају повода за многе дилеме и напомене, те ћемо се око овога рада задржати нешто дуже.

3.1. Пишање „заслуја”

Од самог почетка рад мр Реметића најављује мало необичан и неубичајан став према фактима и још необичније закључке. Уз наслов првог поглавља: „Уводне напомене” — читалац застаје пред једном петокраком звездом. Свакако се тиме хтело упутити на посебно важну напомену испод текста. Тамо стоји следеће: „Извод из овога рада под насловом *Пишање икавизама шумадијско-војвођанској дијалекта у свејилу јошврде фонолошкој јати у неким србијанским ѿворима* прочитао сам на X научном састанку слависта у Букове дане у Београду 13. септембра 1980. године. Белешку о скупу и мом реферату читалац може наћи у „Политици” од 25. октобра 1980 (стр. 14) из пера Д. Петровића: *Редак ѿренуѿак наше дијалектолоѿије*”.

Прво ћемо нешто рећи о ономе што је у тој напомени речено, а онда и о ономе што није речено, а верујем да је требало рећи.

Прво, да ли је то био „извод” — или је то била скица? Мр Реметић изјављује касније да је на терену боравио у лето 1980. године. Да ли је у време прикупљања грађе рад већ био готов? Или је пак настао на терену? То може бити чак и истина кад се погледа како је материјал обрађен. Али нам аутор ипак дугује напомене у том правцу.¹⁶

¹⁴ То мишљење ипак више подсећа на Белићева схватања о томе. — Б. Николић, цит. место. — Исп. и рад Б. Николића, *Колубарски ѿвор*, СДЗБ XVIII, 1969, 1—71.

¹⁵ Сл. Реметић, *О незамењеном јату и икавизмима у ѿворима северозападне Србије* СДЗБ XXVII, 1981, 7—105.

¹⁶ Ово мислим зато што извод може настати на основу готовог текста. Ако је обрнуто, онда се не може говорити о изводу.

Друго, зашто је изношење нових потврда за већ доказане илеје — „редак тренутак” — радозналци су упућени да се обавесте из наведеног чланка у „Политици”. Нас то даље не мора занимати.

Али нас мора занимати оно што стоји у раду мр Реметића. А и ту се говори о открићу — и то у два маха, и на два различита начина.

Први пут се одаје дужно поштовање Б. Николићу, који је први скренуо пажњу на ширу појаву гласа различитог и од *и* и од *е* на месту старог јата: „Иако Николић није указао на фонолошку индивидуалност тога необичног гласа, његово откриће добија заслужен значај и одјек” (16)¹⁷. Даље мр Реметић вели: „Радоје Симић је из Николићевих података „извукао” закључак да су јат и *е* у Колубари делом још увек две фонеме” (16, нап. 13). Колико сам ја закључке по жељи „извлачио”, а колико су они садржани у схватањим Б. Николића — нека покажу следеће две напомене.

Прво, на месту које мр Реметић цитира из мог текста — стоји: „Б. Николић мисли да је „оправдано Ивићево мишљење да је вокал пре своје замене на шумадиско-војвођанском терену имао вредност *e/e^o*. У овом смислу сматрам тачну и Ивићеву тезу да је фази *бело* : *нисам* на терену шумадиско-војвођанског дијалекта претходила фаза *бе^oло* : *нисам* (ЈФ XXI, 112). Наше се мишљење разликује од Ивићевог уколико што ми сматрамо да је фаза *бе^oло* : *нисам* настала под икавским утицајем, а да је даље ширење икавске замене зауставило надирање србијанских екаваца”. — Б. Николић се — вели се у мом тексту даље — не изјашњава да ли је *љ* фонолошки већ било изједначено са *е* или не, али А. Белић јасно тврди да се они у то време још разликују. Мора се претпоставити да су то две фонеме”. У инкриминисаној напомени стоји: „У Колубари оне су то делом и данас, исп. Б. Н. СДЗб XVIII: *б̄ > e/e^o*”¹⁸.

Друго, Б. Николић даје следећу карактеристику колубарскога говора у том погледу: „У основи је колубарскога говора екавска замена јата шумадијско-војвођанског типа . . .” А затим: „Значајно је да сам, нарочито у Бранковини, на месту старог јата слушао глас између *е* и *и*”¹⁹. Дакле: не „и глас” — одакле би се закључивало о факултативности његовој — већ само њега. Треба напоменути да Б. Николић није говорио у терминима фонолошке теорије, те је довољно: исправно схватити шта је мислио. А мислио је, ето, оно што би други рекли да је глас између *и* и *е* на месту старог јата *код неких његова обавезан*. То је довољно . . .

Довољно је то да се види стварна вредност Николићева открића. Било би ми драго да сам до тога открића дошао ја, али нисам. Било би ми, опет, непријатно ако би се испоставило чак и да мени припада част да сам открио посебну фонолошку вредност овога гласа фалсификујући податке или криво интерпретирајући нечије ставове. Али ни то нисам . . .

¹⁷ Бројком у загради обележена је страница.

¹⁸ Прилози XXXIX, 82.

¹⁹ СДЗб XVIII, 33. — Исп. Југосл. семинар 31, 98.

Мислио сам да је Б. Николић учинио изванредно откриће, и да му је исто тако дао сасвим прецизну интерпретацију²⁰. Стога не налазим да је мр Реметић у праву кад, у закључним напоменама, помињући „откриће фонолошког јата на оволиком простору” и питајући се забринутост: „Које све импликације за нашу савремену и историјску дијалектологију може имати откриће фонолошког јата на тлу западне и северозападне Србије?” — ово поставља у некакве друге релације. Да ли он случајно не размишља у релацијама и категоријама онога новинског чланка који ставља на почасно место, и који управо њега апострофира као проналазака? Верујем да то не може бити. Јер, присвајање туђих проналазака вреднује се негде на другом крају лествице од оне на којој се човек жели наћи. Без обзира што се мртви не могу супротстављати никаквом насилију . . .

3.2. Пожељне и непожељне чињенице

Мр Реметић се са пијететом захваљује „свом професору, академику Павлу Ивићу, на саветима и сугестијама, посебно у решавању појединих спорних питања и проблема” (21). То је врло лепо. Лепо је и што се са признањем сећа: „Слушањем трака задужили су ме и сарадници Института за српскохрватски језик у Београду, нарочито научни саветник др Митар Пешикан, на чему им овом приликом најтоплије захваљујем”.

Али мр Реметић није дошао на идеју да би му неки чланови Института могли и како друкчије помоћи. Наиме, један од њих, М. Тешкић, ради врло интензивно на прикупљању грађе за своју докторску дисертацију о говору Азбуковице. Други, М. Симић, такође је подмакао у истом таквом раду на материјалу Јадра и Рађевине. Познато ми је да они поседују читаву гомилу података из насеља у које је колега Реметић предузимао своје „научне екскурзије” у току 1980. Тај материјал сакупљен је пре 1980. године. Права је штета што му је то промакло. С друге стране, једна његова изјава као да упућује на помисао да колеги Реметићу и није баш непознато шта се ради у Београду и Новом Саду: „Темељитија испитивања говора Азбуковице, Јадра, Рађевине, Подгорине, Тамнаве и западне Шумадије обавестиће нас, надајмо се, о ширини и дубини тих утицаја” (96) [у питању су утицаји босанских говора]. Да ли је то случајна коинциденција? Или мр Реметић за то зна, па ипак нашој дијалектологији дозвољава раскош да неке послове има „у више изведби”?

²⁰ Исп. Југосл. семинар, 101: „Б. Николић својом напоменом да се *k > e“ чује у првом реду код старијих жена, у ствари даје исправну старосну и социјалну стратиграфију појаве: она је на најширем простору ове зоне сведена на породични круг, а у разговору са страним особама чује се само код „чистих” информатора, а то су пре свега заиста старије особе женског пола”. И даље: „Б. Николић указује да ова појава није позиционо нити како друкчије сем генетички условљена”.

Али заборавност колеге Реметића много је шири од овога. Она по каткад узима забрињавајуће размере.

Тако је он пропустио да изведе до краја свој доказни поступак. Не. Пропустио је да га започне. То јест: изоставио је грађу која у његовом испитивачком поступку заузима централно место. Описујући свој теренски рад, он каже: „Испитујући говор западне Шумадије, установио сам у једном њеном делу, пре свега у неким западнијим поткосмајским селима и насељима која гравитирају колубарском басену, присуство e , различитог од $e < *e, e$, на месту јата. Потом сам пошао трагом наведених података који су указивали на могућност очувања фонолошког јата на ширем србијанском терену шумадијско-војвођанског дијалекта” (16). Кренуо па заборавио откуд је пошао. А на месту где бисмо очекивали основни материјал, коме је — по свему судећи — ово друго послужило само као провера, на томе месту стоји кратка забелешка: „а материјал из шумадијских села доносим, наддам се ускоро, у другом раду” (22). Ради се о његовој дисертацији, коју није ни добро на тај начин обезвредити? А како је са другим докторандима?

Мало је чудно како је мр Реметић „трагом наведених података” стигао до Стублина. Откуд су му ти подаци за ово село? Него он је заборавио да каже и то како је доспео баш у поткосмајска села. Ваљда не и тамо „трагом наведених података”? Пропустио је, то јест, узгред напоменути да је то предмет његове докторске дисертације; и да тим поводом размисли (није потребно помињати) како је текао процес пријављивања и одобравања њеног, како су тим поводом текле консултације, и шта је и о чему том приликом све речено.

3.3. Тачна и „погрешна перцепција”

Теорија о „погрешној перцепцији” има у овом раду двојаку примену. Помоћу ње се оцењује допринос појединих научних радника у разрешавању проблема којим се аутор бави. Помоћу ње се аргументише и у теоријским разјашњењима. О оном другоме ћемо рећи коју касније, а у овом одељку ћемо размотрити ону прву област примене поменутог тако рећи главног открића.

Прво је колега Реметић утврдио да се М. Московљевић без успеха бави овим говорима јер је „заведен погрешном перцепцијом”, „залутао” (67). „Несигурност у бележењу сложенијих и тежих вокалских система код Московљевића долази до изражаја и у његовом писању о вокализму Корчуле и Виса” (93, нап.). „Московљевићева погрешна идентификација те сачуване фонеме гласом $и$ знатно је „проширила” зону правих икавизама” (93).

А како је са азбуковачким екавизмом? Московљевић, наиме, о томе пише следеће: „Школа, војска и администрација учинили су да се све више усвајао екавски изговор, којим млади људи само и говоре, а старци и жене, који су неписмени, још чувају свој старински изго-

вор . . .”²¹ Верујем да, према критеријима мр Реметића, М. Московљевић није и овде „залутао”, а на то ме наводе његове речи у раду који анализирамо: „Екавски изговор, четврти и најмлађи слој у западносрбијанском ареалу, резултат је утицаја школе, администрације и других гласила јавног информисања” (99). Колега Реметић је, додуше, пропустио да упореди своје и Московљевићево мишљење. Пропустио је чак и да се позове на њега, као што је уобичајено у науци. Можда му је било непријатно помињати у таквом односу једнога слабог дијалектолога, па га то можда може оправдати пред цепидлакама²².

Затим се Московљевићу придружио Х. Хирт: „Сада је потпуно јасно да се и Хирту и, нарочито, Московљевићу догађало да *e* чују као *и* и да знатан део њихових „икавизама” управо иде на рачун овакве перцепције” (97). Не треба, наравно, бранити ни Хирта ни Московљевића тамо где су чинили стварне погрешке. О томе је више пута у литератури спомињано. Али кад објективно прочитамо и просудимо Хиртов рад, намећу се две ствари које треба поменути. Прва је да је Х. Хирт радио у условима непојмљивим за човека његова кова (о чему исп. управо код њега)²³. А друга: Хирт је ипак несумњиво самостално дошао до свог открића у Гвосцу, јер није знао за ранија запажања и није очекивао ништа у том смислу²⁴.

Да погледамо шта мр Реметић налази у Гвосцу, а шта Х. Хирт. На стр. 58. код мр Реметића читамо: „Шта изнета грађа показује? Практично је посведочено доста од онога што су налазили Хирт и Московљевић, једино нема правих икавизама. За сада се поуздано не зна да ли њихово присуство у материјалу Московљевића (чешће) и Хирта треба приписати погрешној перцепцији ове двојице, у првом реду Московљевића (Хирт уочава „затворено *e*”), или су се они изгубили током, још несвршеног, превирања у овом подручју . . . Екавщина је импорт новијег датума, свакако из књижевног језика, са добрим изгледима да брзо преовлада у декомпонованим, „раштимованим” и некомпактним дијалекатским системима, какав случај управо имамо у добром делу србијанског Подриња” (58).

Мало је нејасно да ли је Хирт погрешно перципирао „затворено *e*” или што друго. Но да видимо како то код њега стоји. Он на почетку стр. 18. свог рада извештава да је посетио Бачевце, Стрмово, Оклегац и Гвоздац. Даље он вели да се у тим селима „уопште узев говори *e* и *је*; *и* је посебно код старијих особа још увек врло обично”. Затим посебно описује говор Гвосца: „Чуо сам само неколико примера са *и*, као *кудиља*, *недиља*, *ионедилник*, *иосик*, *сидила*. Уместо старог *ѐ* говори се овде иначе

²¹ М. Московљевић, *Икавски њовор у СР Србији*, ЈФ XXVI, 1963/1964, 497.

²² Исп. и стр. 46, 47, 58. и др. Аутор нигде не спомиње Московљевићево схватање.

²³ H. Hirt, *Der ikavische Dialekt im Königreich Serbien*, Sitzungsberichte der Kais. Akad. der Wiss. in Wien CXLVI/V, 1903, 2—9.

²⁴ На стр. 1—2 он наводи само Вука, Милићевића и Карића. У том смислу треба прецизирати исказ мр Реметића на стр. 56. његова рада.

веома затворено *e* тамна звука, које ћу ја бележити знаком *é*, тако имамо *лѣб, сѣно, лѣйо, дѣше, лѣшше, двѣста, бѣжи*, док *e* у *йѣшак* звучи врло отворено”.

Ако пођемо од опаске мр Реметића (другим поводом) на стр. 68. његова рада о речи *куд^а ља*, „за коју треба рећи и ово. Због изразите редуцираности средњег вокала ове речи често се практично и не може одредити прецизно да ли се ради о „икавизму” или, пак, о лику са *e*” — онда нам постаје јасно са колико је слуша Хирт ипак запажао појединости кад му се за то пружила повољна прилика. Чини нам се чак да се његова запажања не разликују много од Реметићевих.²⁵ Чини нам се, исто тако, пре него што се одлучимо на олаку дисквалификацију, да треба проучити и проценити оно о чему судимо.

На крају је исту судбину доживео и А. Белић. Оптужба коју мр Реметић против њега подиже врло је тешка. Због „нетачне перцепције” он је нашу дијалектологију „пуних пет и по деценија” уназађивао. Његов је допринос, дакле, сасвим „у минусу”. Ево како гласи беспризивна пресуда: „Сада је сасвим јасно — вели мр Реметић — да Белић није учео *e*, најзначајнији архаизам те зоне, него га је, очито, идентификовао фонемом *и*. Да је он којим случајем — размишља колега Реметић о несагледивим последицама судбоносне Белићеве грешке — рецимо у Мислођину правилно перципирао *e* и сагледао његов фонолошки статус у вокалском систему (NB — ово поводом цитата из Белићевог текста издатог 1905. године; како би тек прошао Вук „да је он којим случајем” дошао на ред?), сигурно би дискусија о питању тзв. икавизма у говорима шумадијско-војвођанског дијалекта, о проблему икавштине у Подрињу, а самим тим и око проблема самог Ш—В дијалекта кренула другим путем. Досада би полемика била завршена, а бројна питања би се сматрала решеним. Овако, Белић је и даље (као и неки његови ученици, пре свих — Б. Николић) у својим радовима, пуних пет и по деценија, понављао тезу о преласку икавизма из Босне и његовом ширењу „по источном дијалекту”. (82—83).

Прво да речемо нешто о Белићевим убеђењима. Морам разочарати колегу Реметића. Схватање о пореклу србијанских икавизма Белић не би променио због открића једне чињенице, ма колики био њен значај. Он то схватање, уосталом, није мењао ни кад је постао убеђен да се у Србији *ѣ > e* стварно и чује. На стр. 62. свог рада мр Реметић цитира Белићеве изјаве из којих се види да он стално прати нова открића: „Према новијим испитивањима може се рећи да је шумадијски говор дуго чувао разлику, нарочито у источним својим деловима, између *e* (= *e*) и *é* (*ѣ*). Тако се, по неким испитивањима, та разлика сачувала у савременом језику ваљевског краја”²⁶. Па ипак је у периодизацији остао при свом мишљењу. Белић се, наиме, између теорије супстрата и Шмитове теорије таласа — из многих тада врло актуелних разлога — одлучио

²⁵ Сем опаске о надирању књижевног екавизма, о којој ће још бити говора.

²⁶ Исп. нап. 38. на цитираној страни. И у нашем раду тај је текст већ цитиран.

за ову другу. Историјске, национално-политичке и научне прилике у Србији с почетка века, а и касније, диктирале су овакав став. Између осталог, величина Цвијићевих открића била је сувише очигледна . . .

А затим нешто о „нетачној перцепцији”. „Да је којим случајем” колега Реметић застао у Моштаници, уместо што је одмах стигао до Мислођина, и да није неких околности које су га у томе спречиле, верујем да би његов суд о Белићу испао на исто . . . — Али би тада имао нешто друкчијих последица. А. Белић, наиме, 1905. године помиње и ово село недалеко од Београда, сврставајући га у „икавски” говор. Исто ово насеље посетио је четрдесет година касније акад. Павле Ивић и описао његов говор; без већих измена тај опис је објављен након нових тридесет година²⁷. На карти у прилогу тога рада Моштаница је означена као „мешавина шумадијског и ваљевско-мачванског говора”. У напомени у дну стране стоји: „убележавао сам говор само оних места за која сам знао поуздано како говоре. За биограчићки говор сам се сам осведочио; то важи и за стање у Моштаници”. У поглављу „Замена старог *ћ*” акад. Ивић даје интересантне податке и опаске. Наводим само кратке изводе „Као и остали говори шумадијско-војвођанског дијалекта, и б. има екавску основицу с ограниченим бројем речи и категорија где место старог *ћ* стоји *и*” — „*жџивџи, џрџио, мрзџи*”, „*Би'дџрад, Би'оџра'чићи* (на осам км од Теразија Београд се зове Биоград! — овај изговор познат је код старијих људи у свима селима б. говора, а сазнао сам да га има и у Ришњу)”, „*видрица*”, „*сџкира, сџкирче*”, „*џнџздо, . . . џнџздо*”, „*дџ (> кџдџ)*, али чешће *дџ*, и редовно *воде, ноде* итд.; само . . . једном *овди*”, „*џбсџџ* сам . . . поред *џдсеџ* сам, . . . *сеџало се, . . . сеџали*”, „*дџ'еџе* у вокативу”, „Секундарно је *и* е у *наџернице*”.

„Икавизама је у овом крају — обавештава нас аутор — некада било вероватно више. У доба аустријске владавине у првој половини XVIII в. забележена су имена села Srimstiza (Сремчица), Bigaliza (Бегалица), али Belli Potock (Бели Поток). Међутим на једној руској карти из почетка XIX в. има Бильџ Потокџ. Ове податке, наравно, треба примити с резервом због несигурности транскрипције и њиховог малог броја” (148—149).

Овим поводом биће погодно цитирати следеће речи мр Реметића: „Првих дана рада у шумадијским селима, ненавикао на нову ситуацију и „знајући” да је шумадијски говор екавски уз присуство неких „икавизама”, „слушао” сам и записивао примере типа *вџјем, сџјем* и *бџело* уместо *вјејем, сејејем* и *бџело*. Исто тако и Филиповић је у истим лексемама са јатом писао „час е час *и*”. Боље среће нису били ни први испитивачи крашованског говора, а видели смо како су прошли Белић, Московљевић, Цвијић, Љ. Павловић и још неки истраживачи на терену незамењенога јата. Уосталом, — закључује мр Реметић — ни П. Ивић није био поштеђен неких дилема на самом почетку теренског рада у Печеву” (97).

²⁷ П. Ивић, *Белешке о биограчићком говору*, СДЗБ XXIV, 125—176.

А како је са радом акад. Ивића у Шумадији? Зар његово *живићи, шрѣио, мрзли* није *живећи, шрѣо, мрзели*? Зар његово *Би'дїрад* и *Би'оїр'д'чићи* није *Бедїрад* и *Беоїр'д'чићи*? Зар његово *дї* и *дѣ* није *дѣ*? Зар његово *їдсијб* и *їдсејб*, *сѣјало се* и *сѣјали* није *їдсејб*, *сѣјало се* и *сѣјали*? И коначно, зар његово *нáměrнице* није *нáměrнице*? Зар, то јест, акад. Ивић не спада у исти ред са осталим истраживачима него се мора изузети из опште оцене о „нетачности перцепције”? Или можда између Мислођина и Моштанице леже толике раздаљине да је у Моштаници могуће очекивати управо оно што је нашао акад. Ивић, а у Мислођину само *дѣ су, де їдд д'еиш; сѣјемо, сѣјеш, сѣју, їосѣјеш, їосѣје се, їосѣјали, їосѣјано, їосѣјаће се* и сл.²⁸

3.4. О прикупљању и вредновању грађе

Видели смо како је мр Реметић започео са прикупљањем материјала за свој рад. И како је од погрешног „знања” доспео до прецизне „тачне перцепције” „јата”. Он овај глас бележи свуда и увек на исти начин: „Незамењено јат означавам знаком е” (17, нап. 16). На стр. 23—45. наведени су примери за „јат” из „Посавотамнаве”, ваљевске Колубаре, ваљевске Подгорине и Рађевине. Икавизми из ових области дати су на стр. 69—77, а екавизми и ијекавизми на стр. 87—89. Азбуковица и ужичко Подриње обрађени су посебно на стр. 46—59. Иако аутор мисли друкчије²⁹, мислим да је овим поступком доста јасно обележена тзв. „јатовска зона”.

У овој зони јасно преовлађује, према бележењу мр Реметића, „незамењено јат”. Екавизми су врло ретки, а икавизми углавном ограничени на познате лексичке и граматичке категорије. Овакви налази заиста битно одуарају од свега што је до сада било познато о говорима ове зоне, посебно од онога што је нашао Б. Николић у Колубари. Ако је ова грађа тачно забележена, онда се резултати мр Реметића морају означити као право изненађење, боље рећи као откриће.

Да проверимо утиске.

Прво да сазнамо нешто о фонетској природи „јата”. Потребно је — по мом мишљењу — у ту сврху утврдити двоје: а) његову унутрашњу кохеренцију, тј. степен блискости варијаната; б) фонетску дистанцу у односу на граничне фонеме, тј. на *е* и *и*.

О првом питању мр Реметић се изјашњава на следећи начин: „Иначе, и овде има извесних колебања у изговору тога гласа како међу појединим крајевима (мој утисак је да је јат затвореније у Мислођину, него, рецимо, у азбуковичким³⁰ селима) тако и у изговору истих лица.

²⁸ Исп. стр. 23—24. Реметићева рада.

²⁹ Исп. закључке. О томе ћемо нешто више поговорити касније.

³⁰ Форму „азбуковички” м. „азбуковачки” читам овде први пут. Исп. Правоспис: *азбуковачки*, 177. Ако је тако у Азбуковици, треба напоменути. Ако је ово лапус, треба исправити.

Ипак, стоји чињеница да та варирања у изговору у принципу не прелазе границу маргиналног и да самим тим фонолошка опозиција како на линији *е* — *и*, тако ни на релацији *е* — *е* по правилу није истрвена. Изузетак чине прилике у неким местима, углавном у јужном делу наведене територије . . .” (17).

Тиме је с дневног реда скинуто и друго питање. Али колега Реметић овим није дао задовољавајуће објашњење зашто је он (за остале знамо: због „нетачне перцепције”) — фонему „јат” једном идентификовао као *и*, други пут као *е*. Да ли су ту у питању само предрасуде (погрешно „знање”)? Б. Николић и други⁸¹ констатовали су, међутим, читаву скалу прелива. Тако код Б. Николића читамо: „Овај сам изговор бележио различито (*и*^е, *е*^е, *е* и сл.), већ према томе колико је у тренутку артикулације био присутан елемент вокала *е* одн. *и*”. Из примера се види да код Б. Николића „и сл.” означава даљу варијацију.

Мр Реметић нам је дао експертизу једног јединог случаја, која је врло илустративна када се упореди са оним што говори Б. Николић. Ево шта је колега Реметић установио: „Најбољу илустрацију неизвесности и недоумице у том погледу представља моје искуство у Шљивови, где сам, враћајући информатора на исте или сличне теме, снимико више облика ове именице. Каткада сам слушао чисто *и*, други пут *е*, у трећем случају било је то редуковано *е*, у четвртном потпуна редукција итд . . . За „пресуђивање” у случајевима овакве врсте потребно је на терену провести дуже времена, далеко више но што сам ја могао одвојити за већину посећених места” (68, нап. 63). Да ли то важи за само један случај или за грађу у целини? До каквих би закључака мр Реметић дошао о целини грађе „да је којим случајем” „могао одвојити више времена” и анализу довести до краја? Све се бојим да би крајњи резултат био нешто друкчији, тј. да би био мање спектакуларан, али далеко сигурнији, вероватнији . . . И, може бити, ближи онима који су тврдили и утврдили: „основицу овога говора чини екавска замена јата”.

3.5. Идеје и стварност

Основни закључак у овоме раду дат је пре анализа материјала. На стр. 16. читамо: „Данас на прилично пространом терену који обухвата део Шумадије и Посавине, Тамнаву, Колубару, ваљевску Подгорину, Рађевину и део Азбуковице јат чува своју фонолошку посебност”⁸² У завршници рада је поента која одавде следи: „Из овога произилази и закључак да се убудуће источнбосански и западносрбијански дијалекатски терен морају посматрати као подручје у којем су контактирали ијекавци са носиоцима незамењеног јата, а не икавци са екавцима, како

⁸¹ Б. Николић, *Колубарски говор*, 33; — Р. Симић, *Скица за дијалектолошку карту*, 98—99.

⁸² Истицања у тексту мр Реметића нису пренесена у цитате: разредом би се непотребно губило простор. Извињавам се аутору и читаоцима.

су мислили неки наши еминентни дијалектолози” (99). Мр Реметић је заборавио Мачву, која образује доста дугу додирну линију са босанским говорима. Да ли је и овде у време на које он мисли требало рачунати са „јатовцима” пре него што их је освојила (књижевна?) екавштина?

Но било како било, бар знамо шта се збива нешто јужније од Мачве — све до Бајине Баште. Ту су „јатовизам” и ијекавизам у непосредном контакту. Између њих нема посредника нигде. Чак ни у Азбуковици. За икавизам мр Реметић даје оригинално објашњење: „Икавизми типа *дише, сиче, сриже* и сл. највероватније су настали у додиру јаке ијекавске досељеничке струје и говора са фонолошким јатом. Новодосељени ијекавци су, убеђен сам на месту тога, њима до тада непознатог вокала „чули” и. Вероватно је такву мешавину становништва, дијалеката и наречја — закључује колега Реметић — пратило бурно превраће . . .” (96).

Основни аргумент је — „погрешна перцепција”! „Свакако се погрешна перцепција, која није мимоишла ни поједине дијалектологе, могла утолико лакше „поткрасти” необразованом неписменом свету” (97). Само још да нам је знати ко је кога покварио: дијалектолози „необразовани неписмени свет” — или обратно?

Одговор је и на ово питање могуће наћи, а имплициран је у решењу загонетке екавизма: „Екавски изговор, четврти и најмлађи слој у западносрбијанском ареалу, резултат је утицаја школе, администрације и других гласила јавног информисања” (99). Најважнија „гласила јавног информисања” (друга се не спомињу) јесу школа и администрација. Дијалектолози као школовани људи (сем, ваљда часних изузетака), „убеђен сам”, спадају овамо.

Али утицај ових „јавних фактора” није свуда исти. Најповршнији је у главнини „јатовске” зоне: тамо је колега Реметић, како смо већ напомињали, нашао врло мало примера са екавским изговором. Али у Азбуковицу се писменост снажно инфилтрирала и дубоко потресла, тако рећи „раштимовала” јат. Тако се некако углавила између „јатовизма” и ијекавизма.

Дају ли се ови закључци проверити?

Покушаћемо.

За пример ћемо узети село Торник у Азбуковици. Избор није случајан: сакупљени материјал је доста обиман, а аутор нас убедљиво уверава да је и поуздан. Ево шта каже: „У жељи да што верније прикажем данашње стање у Торнику, ни један једини облик нисам записао у свеску; сви примери које доносим скинути су са солидно снимљене магнетофонске траке. Грађу излажем наведеним редоследом с напоменама колико се пута чуо који лик” (52). Имамо, дакле, добар корпус. Треба размислити о методима анализе који би нас довели до одгонетке о томе шта је у говору примарно, шта секундарно — и шта је старије, а шта млађе.

Покушаћемо најпре са анализом квантитативних односа. Бројањем примера може се установити следеће.

1. Икавске форме мр Реметић забележио је у 284 примера. Од тога су 207 „слободни” икавизми, а остало су „икавизми шумадијско-војвођанског типа”³³. Од укупног броја то је 58%.

2. На другоме месту по бројности налазе се примери екавских форми³⁴ (мр Реметић их дели такође на слободне, којих је 134, и „сталне”). Тих је примера укупно 146. То износи 28%.

3. Примера са ијекавским изговором било је 58³⁵. Или 12%.

4. „У заиста ретким и усамљеним случајевима типа *дѐѝѝ, лѐковѝ слѐме* (2 ×) || *слѐме, лѐбац* (2 ×), *црѝѝ* || *црѝѝом* налазимо трагове незамењеног јата, које се у огромној већини примера, што изнети материјал показује, дефонологизирало и дало један од трију рефлекса” (54). Кад све избројимо, имамо укупно 7 примера. То значи да у укупном зброју примера ова гласовна вредност учествује са нешто мање од 2%.

Односи нас мало изненађују. Тешко је поверовати да у говору једног села стешњеног између „јатовске” и ијекавске територије — старије вредности, вредности које тако рећи „ничу из тла”, да такве вредности гласова једноставно буду сведене на спорадичну појаву.

А да на другој страни мање или више скорашње иновације, ничим „изнутра” не мотивисане, у таквом обиму прожму изолована села, изгубљена у процепу између два моћна дијалекатска блока.

Можда се варамо?

Покушаћемо са једним друкчијим експериментом. Примери би се на неки начин могли раслојити. Лексички фонд језика има старије и млађе слојеве. Кад је у питању један локални говор, као у нашем случају, треба веровати да у сразмерно старе слојеве можемо прибродити тзв. стационарну лексику, лексику везану за геоморфологију — топономастику³⁶. Треба, наравно, признати да и топоними могу постати мобилни. Али се то дешава само у случајевима масовног пресељавања на испражњене просторе, и тада служе као један од индикатора помоћу којих се могу уназад пратити смерови метанастазичких струјања. У нашем случају индикативна ће бити форма топонима, а она ће припомоћи у одговорању мистерије око старине овог или оног изговора „јата”. У грађи мр Реметића из села Торника налазе се ови топоними: *Брѝзуља* (2 ×)³⁷, *ѝо Сѝѝнама* (2 ×); *Мѝдведѝѝк, до Мѝдведѝѝка, Мѝдведѝи ѝѝѝок, Сѝѝѝне*.

Нешто екавских, и нешто мало мање икавских облика. Ништа са „јатом”, ништа са ијекавским рефлексом. Треба ли то тумачити мишљу да је топономастика подлегла екавизму и икавској узурпацији пре од

³³ Нисам бројао форму *ѝдла*, јер не знам ради ли се о забуни или лапсусу.

³⁴ Бројао сам и форму *дѝѝѝѝѝ*, јер се очигледно ради о штампарској омашки.

³⁵ Мислим да би требало изузети следећих 9 форми: „јѝдѝ (2 ×), јѝдѝѝ, јѝли, јѝјели, јѝјело (2 ×), нѝдѝ се (не једе се; 2 ×)”. То нису диференцијалне ијекавске форме у односу на екавизам.

³⁶ Исп. R. Simić, *Neki toponimi romanske provenijencije u centralnoj Srbiji i povodom njih*, Actele simpozionului româno-jugoslav, Bucuresti 1976, 573, 577.

³⁷ Нисам сигуран да ли ова реч долази овамо или у следећу групу.

апелатива? Било би врло необично кад би се у овом случају утврдило нешто тако. Оригиналноста таквог решења не може се порицати. Али се у њега не може поверовати . . .

Трећи лексички слој интересантан за овакву врсту анализе чине антропоними, као и називи за домаће животиње. У грађи су наведене следеће форме тога типа: *Сиййѧн*||*Сийѧн*, *Цвиѧуља*, *Срѧшен*. Репертоар врло сузжен, али слика иста као у претходном случају.

У овом просуђивању могу се употребити и лексичке иновације у говору. Само је у том случају процена могућа у супротном смеру: индикативна је измена новопримљених форми, уколико до ње дође. У нашем случају, пошто имамо наносе таквог типа, можемо судити о супремацији или инфериорности екавштине у односу на друге изговоре „јата“. Такве су несумњиво форме на *ѧридузећу*, у *Биѧѧраду* (2 ×); у *Беѧѧраду*, затим да *ѧриѧлеѧи*, *ѧридузеѧи*, *симѧенскѧ ѧен“чу*; *леѧѧр* (2 ×), *код леѧѧра* (2 ×), *леѧѧру*, *ѧреѧлеѧѧ*, *сѧвесѧи* и можда још која.

Симптоматични су случајеви икавске адаптације форми неоспорно екавских по пореклу. Помоћу њих се може успоставити хијерархија вредности на релацији икавштина-екавштина. А све у свему када се процени, излази да се квалитативна анализа у потпуности слаже са квантитативном. То јест, излази да је икавштина и у функционалном и старосном, а и бројном погледу — примарни слој у говору Азбуковице. На другоме месту је екавштина, а за њима на одстојању стоји ијекавски изговор. Форме са „јатом“ не засецају дубље у структуру овога говора.

Ови се закључци, на жалост, далеко разилазе са идејама и убеђењима колеге Реметића. Не можемо ништа друго рећи него да његова убеђења очигледно нису резултат анализе грађе него извесних трансцедентних инспирација. Али се ти закључци приближавају ономе што је на основи грађе М. Тешића речено другом приликом о азбуковачком говору³⁸. Однос екавске и ијекавске замене јата тамо је друкчији и сведочи о извесној неуједначности говора у регионалној перспективи. Али да је у његовој основици икавска замена јата, остаје и даље ван сумње.

3.6. Сугестивна моћ инспирације

Размотрили смо како је истраживачки поступак мр Реметића спроведен у једном пункту „јатовске територије“. Сада ћемо размотрити како је он текао на осталом делу терена. Значајна открића методолошки су увек поучна, без обзира на мање промашаје . . .

С обзиром на ситуацију у Азбуковици, о којој смо управо расправљали, и на друге околности, посебно изненађење за научну јавност представља тако добро очувано „јат“ у главнини подручја. Екавизам, био он откуд му драго, незадрживо надире у Азбуковици. „Јат“ је на белом хлебу, и уз подршку ијекавштине трансформирало се у — икав-

³⁸ *Скица за дијалектолошку кариѧу . . .*, 96.

штину; која му одузима и последње остатке снаге те заузима централни положај.

А даље у унутрашњости Србије, тамо где метанастанзичка река екаваца с југа није била ометана нити снажнијим ијекавским приливом, нити природним препрекама — ту се она ломи о чврсте „јатовске” хриди. Остаје отприлике на ономе на што је у Подрињу сведено „јат”. Заиста изненађујуће. И ето, то нам је доказао колега Реметић у свом раду богато илуструјући своје доказе грађом са терена. У томе је тајна, и ту је методолошка поука. Морамo је мало подробније размотрити.

На стр. 20. мр Реметић нас упућује у то како је радио „у пољу”: „Неколико напомена о самом материјалу и раду на терену. На основу постојеће дијалектолошке и лексикографске литературе саставио сам мањи упитник у који сам укључио: а) лексеме у чијој основи лежи овај стари вокал³⁹, б) „икавизме” шумадијско-војвођанског дијалекта и в) екавизме забележене у некавским говорима. За темељитије попуњавање тога квестинара било је потребно 2—3 дана интензивног рада на терену, време које се, наравно, није могло обезбедити за сва посећена насеља. Уосталом, исцрпност у том смислу и није била циљ мога истраживања. Не ретко се краћи боравак у неком од посећених места сводио на констатовање или, пак, непостојања незамењенога јата . . .” (20).

Постоји фронталан приступ грађи, а постоји и приступ грађи који се назива — селективним. На основи првога могуће је изводити закључке о испитиваном говору (или тексту, свеједно, ако се о тексту ради) — као целини. На основу другогa допуштено је закључивати, судити, просуђивати и пресуђивати само о ономе делу корпуса који је испитиван — никако и о ономе што је остало неистражено.

Колега Реметић, колико се његове речи могу разумети, а врло су разумљиве, — пришао је „јатовској” грађи селективно: сваку од три појаве испитивао је искључиво у оним оквирима које је унапред изградио „на основу постојеће дијалектолошке и лексикографске литературе”. При томе је „јату” оставио доста широко „маневарско поље”, док је икавизам свео у већ познате оквире, а екавизму по свом нахођењу унапред „одредио судбину”: толерисао је само „екавизме забележене у некавским говорима”. Сад нам је тек јасно зашто је мр Реметић свој рад сматрао готовим још пре одласка на терен . . .

Верујем да је квестинар ипак састављен после онога драгоценог искуства у западној Шумадији, када је мр Реметић проверио колика је сугестивна моћ инспирације, тј. априорних „знања”. Та поука је налагала: отрести се свих предубеђења, а не само оних непожељних . . .

У том светлу морамo, на жалост, процењивати вредност закључака које мр Реметић доноси о општим односима у структури говора западне Србије, а посебно о статусу екавизма, ијекавизма и „јата”.

³⁹ Ово је свакако омашка: у раду су навођени примери са рефлексима јата и у облицима речи.

Али колега Реметић износи и неке друге чињенице о свом раду, које такође могу бити од методолошке важности, па ћемо и о њима нешто рећи. Он је, наиме, свестан како се са квестионаром ради на терену. Свестан је да је „за попуњавање тога квестионара” — „потребно 2—3 дана интензивног рада”. Али он са пуном савешћу изјављује да се тога није држао. Откуд му онда онолико грађе? Да није и то плод инспирације? У устима информатора, како је показао Б. Николић, и како сам се и ја уверио, „јат” се не изговара онако „чисто” како га је мр Реметић у највећем броју случајева избележио. Али свет је необразован, па може подлећи „нетачној перцепцији”. Ту смо ми дијалектолози да народ почимо и исправимо према начелима чисте инспирације.

Изнећемо само неке примере како је кратко време колеги Реметићу било потребно, да под упливом свог надахнућа сагледа многе ствари око којих се људи обично дуго морају мучити. Тако он нпр. пише: „Иако сам у Гвосцу боравио свега неколико сати, дошао сам до података који недвосмислено показују да судбина јата није иста у свим махалама и засеоцима” (57). А извештај из села Савковића гласи: „Пошто горњи део села (Горњи Савковић . . .) још није електрифициран, говор нисам могао снимити на магнетофонску траку, те је Савковић уз Ликодру код Крупња једино насеље у којем нисам испунио задатак. Када сам завршио једнопочасовни разговор са информатором, испоставило се да је реч о жени која је рођена у Оровичкој Планини, а не у Савковићу . . .” (51). Не мари. Материјал је и поред тога „важећи” (без провере). Или пак искуство из Доње Љубовиће: „Горња и Доња Љубовића су данас два састављена села, али у њиховом говору, бар када је о јату реч, према мом материјалу — има осетнијих разлика. Да ствар буде интересантнија, моја информаторка из Д. Љубовиће (Љубица Перић, 81. год., неписмена) рођена је у Г. Љубовићи . . .” (54). И када је свео своја искуства, колега Реметић је свој рад на терену овако сумирао: „Сакупљајући дијалекатске податке на означеном терену сгупио сам у контакт са више од сто носилаца локалних говора. У немогућству да наведем имена свих њих (дешавало се да понекад у журби пропустим да запишем њихова имена) поменућу само неке . . .” (21). „Уосталом, исцрпност у том смислу и није била циљ мога истраживања” (20). Свакако. Чему то? Најважнија је „тачност перцепције”. И сугестивна моћ инспирације која ће нас надахнути на велика открића.

3.7. О „незамењеном јату”

Прво о називу ове спорне фонеме.

У раду мр Реметића она се назива различито.

а) У наслову стоји термин „незамењено јат”. Тај термин појављује се и у почетним пасусима текста: „Незамењено јат познају, пре свега, кајкавски говори (ту је, додуше, *ε*; континуант и *ε* и *b*)” (13—14)⁴⁰.

⁴⁰ Текст у заградџи је неразумљив: нејасно је у каквој је вези *ε* са јатом и са полугласом. Верујем да се хтело рећи да су рефлексн обеју фонема изједначени.

б) Али већ на самом почетку јављају се и друге формулације, које се могу и друкчије тумачити. Мр Реметић извештава да је, према испитивањима акад. П. Ивића, „у говору Душнока и Баћина јужно од Калоче у Мађарској јат „сачувало фонолошку индивидуалност под дужином“” (14). А један лист даље напомиње да на терену који испитује сам — „јат чува своју фонолошку посебност”. Је ли то „стара” (прасловенска, прасрпскохрватска или која друга?) вредност, или се ради о посебном рефлексу?

У истом пасусу мр Реметић овако прецизира своје схватање: он утврђује „присуство e , различитог од $e < *e, \xi$ на месту јата”. Дакле, не само јат већ посебан глас „на месту јата” — његов рефлекс?

в) Одмах у следећем пасусу појављује се и трећи, у раду најчешће употребљавани термин: „фонолошко јат” (14). Не знам шта се под овим крије, јер не знам чему се „фонолошко” јат може супротставити. Нефонолошком? Где се оно јавља?

г) На крају, употребљава се и термин „фонема e ” (17), који је свакако најадекватнији.

А сада нешто о интерпретацијама о тој фонему.

Поред већ навођених доказа о фонолошком статусу тога гласа, мр Реметић наводи још један: „Што се, пак, постојаности незамењенога јата тиче, треба рећи следеће. На основу искуства стеченог у дужем или краћем контакту са већином дијалекатских типова на територији уже Србије и Косова држим да је фонема e у крајевима које овде наводим неупоредиво постојанија од рецимо једног a , полугласа или фонеме $s \dots$ у говорима за које су ти гласови карактеристични” (17). Доказ има само релативну вредност, и то у оној мери у којој се наведени гласови уопште могу трегирати као фонеме (и тамо где могу): гласовна постојаност нпр. веларнога назала у српскохрватском књижевном језику (у одређеним позицијама) превазилази многе фонеме; па се ипак овај глас не може никако сматрати посебном фонемом.

Следећи се аргумент може сматрати доприносом мр Реметића у доказивању да је овај глас у ствари — прасрпскохрватско јат: „Та шеста фонема је, као и код Галипољских Срба, „нелабијализован вокал предњег рада између високог и средњег, дакле отворенији од и и затворенији од е”. Разлика је у томе што је овамо, за разлику од галипољских прилика, тај несумњиво крупни архаизам очуван и у неакцентованом положају” (17). Мада мр Реметић не иде даље од констатације ове разлике, и термине „крупни”, односно „значајни архаизам” употребљава без ослоњања на аргументе, чини ми се да би се овде могло отпочети са разматавањем кључета мистерије.

4. Куда даље

Управо последњи случај наводи на размишљање како би требало радити у савременој дијалектологији. И они региони који су већ — мање или више у глобалним цртама — испитани, као и они који чекају

истраживаче — и данас су врло интересантни са гледишта савремене науке. Али морамо бити свесни да је време крупних потеза и спектакуларних открића у оном виду како је то било могуће почетком овог века — да је то време прохујало. За даљи успех потребно је много напора, стрпљења и акрибије. Велики заокрети неће бити могућни широким површинским захватима већ продором у дубину. Они први, поготову када су неопрезно и на брзину изведени, могу нанети више штете него користи. Они само ометају процес смиреног прекодирања невидљивих пулсева из „мрачне коморе”. Ако желимо напредак науке, оставимо се диверзија ради личног профита и прихватимо се стварних послова. Мислим да су и рад колеге Реметића и ова анализа тога рада довољно показали где је могуће очекивати успешне резултате, а где их нема. Тамо где је аутор застао, оставио за рад онолико времена колико је било потребно — тамо је наилазио путеве до истине. Другде је видео само „раштимоване” обресе иза којих се нису могле назрети контуре појава. Овога је последњег, на жалост, било много, а претходнога — мало.

Али питали смо се: куда даље?

По свему судећи, супстратска слика северне Србије све више се слива у јединствен мозаик. Треба стрпљиво радити на њему. Неки су елементи мање-више познати. Међу њима су свакако деклинацијске форме . . .

Прозодија ће и даље стварати извесне недоумице. Али ситуација на истоку, са факултативним новоштокавским преношењем и ван окситонезе — упућује на даље претпоставке у том правцу. На другој страни, грузанско-београдски, као и кановачки тип ликвидације окситонезе, указују на могућне ране варијације. Али за сада највећа загонетка још увек лежи у западнијим областима. Када се јасније буде опртао динарски слој, и када у ткиву говора будемо препознали нити косовско-ресавских боја, успећемо и са генетичком стратификацијом аутохтоних наслага. Када, наиме, будемо довољно изоштрили слух да, иза додуше ретких али методолошки необично важних примера са иктусом на староме месту — да ту распознамо акценте косовско-ресавске провенијенције од домаћих односа, нешто друкчије генезе и савремене констелације, тада ћемо бити у стању и да објаснимо механизам функционисања и развој прозодијске системе ових говора. Кратке напомене у том правцу налазе се већ у литератури:⁴¹ „у неких говора са четвороакценатском системом” — стоји на једном таквоме месту — „тонске опозиције добијају примарну фонолошку улогу и осамостаљују се од квантитетских и интензитетских фактора”. То су говори са могућна два иктуса на двосложној „прозодеми”, а могућ је и један, на било којем од та два слога. Х. Хирт је у ствари насластио јужну границу региона са оваквим односима⁴² када

⁴¹ Р. Симић, *О могућним узроцима новоштокавске акценатске рецесије*, Научни састанак слависта у Вукове дане 5, 1976, 605—610; — Р. Симић, *Српскохрватска оријентација и словенски акценат*, Научни састанак 6, 1977, 35—45.

⁴² Н. Hirt, *Der ikavische Dialekt*, 33—35.

је рекао да је азбуковачка прозодија „некако друкчија” од ужичке. Граница лежи на висини Западне Мораве. Куда се простире даље ова особеност? Треба ићи за чулом оних дијалектолога који упорно наслућују узајамност говора западне Србије, североисточне Босне, Славоније и Војводине.

Важна чињеница у овом сплету јесте и $\check{b} > e$. Венцем исељеничких говора у Румунији и Мађарској, као и неким славонским екавским идиомима, омеђена је са севера такође она иста територија о којој смо управо говорили, и чију јужну периферију (или, у историјској перспективи, једно од језгара?) чини подручје северне Србије. То све, као и неке друге околности, даје повода за размишљање...

У Земуну, 7. јануара 1982.

Радоје Симић

„СТВАРНИ ПОСЛОВИ” И „ДИВЕРЗИЈЕ”

Чланак проф. Р. Симића по много чему представља иновацију у нашој дијалектолошкој литератури. У њему се мање говори о самом предмету, али се зато више погађају побуде због којих су људи нешто написали. Аутор говори и о својим побудама; оне су увек племените. Симићев прилог је необичан и по језику којим је написан, језику са каквим се досад нисмо сретали у нашим лингвистичким часописима. Довољно је погледати неке наслове рада који је пред нама (*Нови сјај сџарих ошкрића*, *Ново „ошкриће” сџарих чињеница*, *Пијање „заслуја”*, *Пожељне и непожељне чињенице*, *Тачна и „појреина ђерцејција”*, *Идеје и стварносци*, *Сујесцијвна моћ инсцирације* . . .) да бисмо одмах на почетку наслутили тон и усмереност целог излагања. И сам текст расправе пун је овакве и сличне лексике („мистерија”, „мистериозно”, „камен смутње”, „најгенијалнија претпоставка”, „инкриминисана напомена”, „диверзија ради личног профита” . . .). Писан таквим језиком и проткан наглашеним личним тоном, Симићев рад није научна расправа, већ новинарски напис какав се, додуше, данас ни у озбиљнијим новинама не може објавити. Тај рад није имун ни од нетачних интерпретација туђих речи, а изнео је на видело и не мало потврда ауторовог лутања и несналажења у материји за коју мисли да му је позната. Него да пођемо редом.

1. Из историје проблема

Уводни редови Симићевог чланка могу се прихватити и саслушати као анегдота коју истраживач прича у кругу пријатеља и колега, али не и као почетак научне расправе међу корицама једног Јужнословенског филолога: „На почетку студија запита ме један пријатељ, искрено забезекнут, шта има толико да се учи о гласовима нашег језика. Одговорио сам му да има много, да је то што су мудри људи о њима написали врло интересантно, чак и узбудљиво. Имао сам на уму старе гласове нашег језика и мистерију њихових метаморфоза у току векова. Али ни ја тада ипак нисам могао веровати у оно што сада знам: да гласови нашег језика могу постати каменом смутње и предметом бескрајних препирања и размирица међу стручњацима.” Зар је потребно читаоцима ЈФ на овакав начин презентирати проблематику историјске фонетике? С друге

стране, „камен смутње” није у самом предмету научног интересовања, већ га стварају у првом реду понеки појединци који се датим проблемом баве, у шта ћемо се одмах уверити.

Прво Симићево произвољно и нетачно интерпретирање туђег мишљења заснива се на неразумевању и непознавању ствари о којој пише. Јер, супротно Симићевом тврђењу, Ивић не мисли да се „глас јат”, посведочен „у неким српскохрватским говорима ван матичних области” „крије у свом првобитном лику”, него сматра да вокал *e* представља резултат касније монофтонгизације тога старог прасловенског дифтонга. Уосталом, ево шта о томе каже сам П. Ивић:

„Все это приводит к заключению, что по своему качеству *ě* в сербохорватском языке первоначально представлял собой дифтонг неполного образования *ěā* или нечто подобное.”¹ Мало даље у истој расправи стоји: „Эволюция *ě* в большинстве говоров развивалась в направлении монофтонгизации путем угодобления второго компонента первому: *ěā* > *e* или под. Так *ě* оказался среди гласных переднего ряда между *e* и *i*. Этот процесс начался настолько рано, что в некоторых районах уже в XI в. *ě* был более закрытым, чем *e*.”²

На крају и није суштина проблема у томе. Централно је питање фонолошка индивидуалност тога гласа у говорима са „незамењеним јатом”, тј. факат да тамо на месту *ě* стоји *e* (изузимајући познате „сталне” екавизме и икавизме, добијене нарочитим фонетским процесима или морфолошким уједначавањима), које није изједначено ни са једним другим чланом вокалског система. Другим речима, *ě* није „заменењено” ни са *e*, ни са *i*, нити којим другим од постојећих вокала. Тако треба схватати Ивићево „незамењено јат” у дијалектима и говорима у којима га овај дијалектолог помиње као и на подручју северозападне Србије, обухваћеном мојим радом.

Проф. Симић се задржава и на проблему предмиграционе дијалекатске слике северне Србије као и на питању порекла галипольских Срба. За њега су „танке индиције” на основу којих проф. П. Ивић „долази до претпоставке да су Галипольски Срби пореклом од Светозарева.” Он губи из вида чињеницу да су те индиције крупне и темељите; реч је о сноповима многих изоглоса, које се не могу свести под кров случајне коинциденције. Њихова се вредност мора гледати и у светлу чињенице да је цела Ивићева монографија постављена тако да се утврђују ареални односи. Да ствар буде интересантнија, проф. Симић вели да „Једино што је било могуће закључити на основу тада познатог материјала . . . — јесте да су говори северне Србије, и поред несагледивих историјских и етничких промена, у главним линијама одржали еволутивни континуитет од најстаријих времена до данас”. А индиције —

¹ П. Ивић, *Основные пути развития сербохорватского вокализма*. — Вопросы языкознания, год. VII, св. 1, Москва 1958, 6.

² П. Ивић, *нав. дело*, 7.

„танке”. Нејасно је и то на основу чега се долази до закључка да је П. Ивић „веровао” да је од иселеничких говора у Румунији „могуће изградити целовит мозаик из којег се склапа предмиграцијски супстрат браничевског говорног типа.”

2. Нови сјај сџарих ојкрића

Први пут се срећемо са мишљењем да је проф. П. Ивић „оцењивао” те „старе проналаске”, а реч је о простом констатовању чињенице да су до тада (средина педесетих година овога века) та „два податка о оваквом изговору на извесним тачкама северозападне Србије . . . остала непроверена”³. Него, шта је престрого⁴ у Ивићевим речима? Колика је штета што су ти подаци⁵ остали непроверени, види се и по томе што их А. Белић, пишући толико пута о дијалектима (и историји језика) никад није помињао. Када је већ о Белићу реч, ваља рећи и то да је он о потпуном разликовању *e* и *ǣ* почетком XIV в. „у најисточнијем делу” „источног дијалекта” почео говорити онда када су се појавили Ивићеве Галипољци.⁶ Од мишљења да се икавизам из источне Босне проширио и на западносрбијанске говоре Белић, као што се зна, ипак никада није одустао.

Читалац једино може нагађати (ако му је до тога, наравно, стало) о побудама Б. Николића да шездесетих година испитује колубарски говор. По Симићу, он је то урадио — „Вероватно инспирисан дотадашњим истраживањима, а и да би проверио Белићеве и Московљевићеве тврдње . . .” Да је Николић пошао с намером да „проверава” Белића и Московљевића, обрео би се у Мислођину, Баричу, Дражевцу, Конатици, Баљевцу или неком другом месту која су ова двојица обишла.

На које то „старе мајсторе” мисли проф. Симић? На гимназијског директора који бележи једну особину свог матерњег говора, или на несређени исказ Хермана Хирта, који није схватио импликације свог налаза? Из Симићевог излагања се закључује да је и у Јунковцу код Лазаревца нашао стање слично оном у Бранковини, мада је ово ко-

³ П. Ивић, *О говору галипољских Срба*. — СДЗБ XII, 59, напомена 1.

⁴ У другом, недавно објављеном, Симићевом раду налазимо знатно блажу формулацију: „П. Ивић с неповерењем прима ова обавештења”. (Р. Симић, *Скица за дијалектолошку карту северне Србије*. — Југословенски семинар за стране слависте, књ. 31, Београд, 1980, 131. стр., напомена 40).

⁵ Проф. Р. Симић остаје дужан објашњење где је нашао податак да С. Новковић и Ж. П. Симић тврде „да се у северозападној Србији на месту јата каткада (размак С.Р.) изговара глас између *e* и *u*.”

⁶ А. Белић, *Периодизација српскохрватског језика*. — ЈФ XXIII, 9. Уп. и А. Белић, *Основи историје српскохрватског језика I, Фонетика, универзитетска предавања*. — Београд, 1960, 88.

лубарско село⁷ у свом другом раду сврстао међу места са екавском заменом јата.⁸

Проф. Симић је, нема шта, показао примерну племенитост када је одустао од испитивања западносрбијанског дијалекатског комплекса, пошто су, ето, „стасали млађи људи и прихватили се израде дисертација на грађи из тих области.” Зато је, ваљда, у свом раду и објавио резултате њихових истраживања.

Аутор, даље, веома скромно пише да „се окренуо источним областима и на терену црноречког говора дошао до нових података од изванредне користи за целовито сагледавање садашњег стања у северној Србији.” А његов рад у ствари не даје ничег што би било од значаја за то питање — осим врло сумњивих тврђења о рефлексу *ѓ*. Какве је нове аргументе навео за потврду тезе „о пореклу исељеничких говора на румунској територији”? У његовом црноречко-неготинском говору нема готово ничег што не би било косовско. Реч је о типичном представнику косовско-ресавског дијалекта. Једину знатнију особеност представља дифтонгизација *ē > ie* и *ō > uo*; при том је промена *ē > ie* захватила *ē* од *e*, *е* и *ѓ*, што противречи његовој тези о јату у тим говорима.

Реч-две о мишљењу да се говор галипољских Срба можда може прибројити северозападним идиомима. Прво, Симићева сумња у вези вање постојбине Галипољаца за Светозарево почива на неразумевању (или непоштовању) чињеница. Он, наиме, каже: „Становници села Глоговца крај Светозарева, чију грађу обрађује акад. Ивић ради пор-ђења са галипољским, досељени су од Крушевца, па није сигурно може ли се њихов говор узети у обзир када размишљамо о старијим слојевима.” Подаци који стоје у литератури не дају основ за такав закључак. Наиме, тачно половицу од 200 породица, колико их је „пре Светског Рата” у Глоговцу пописао Станоје М. Мијатовић, представљају старинци,⁹ којима се, без икакве оградe, може додати и 25 породица чији су се преци доселили из суседног „Дражмировца пре 200 и више година”.¹⁰

⁷ Према мојим налазима Јунковац је типично јатовско насеље (в. карту на 105. стр. мога рада *О незамењеном јату и икавизмима у говорима северозападне Србије.* — СДЗБ XXVII).

⁸ Р. Симић, *Скица за дијалектолошку карију северне Србије*, 103. После читања те његове расправе, оптерећене grubим материјалним грешкама, које у првом реду проистичу из очигледног неразликовања двају кратких акцената, као и потешкоћа у перцепирању послeакценатског квантитета, недовољног познавања материје којом се бави (Симић чак не зна увек у којој речи и основи лежи етимолошко јат, а у којој *e < e*, *е*), изненађујуће лоше географске оријентације (која неминуовно за собом повлачи дезоријентацију у дијалекатском мозаику) и др., читалац му мора бити захвалан што је „прво одлучно да врати дуг свом завичају”. У интересу је и Симићевом а поготову у интересу науке да он остане у оквирима завичајне дијалектологије.

⁹ Из наведеног податка се види да се Глоговац тако високим процентом старица издваја из општег етничког пејзажа северне Србије, који се иначе одликује огромном бројном премоћи досељеника. Врујем да се аутор монографије о говору галипољских Срба руководио управо овом чињеницом при одлучивању да баш у Глоговцу изврши језичка испитивања.

¹⁰ Станоје М. Мијатовић, *Ресава.* — СЕЗБ XLVI, 197—198.

Двадесет породица потомци су досељеника из Црне Реке („Мисли се, да су по пореклу били Власи, па се доцније посрбили”¹¹). Свега 55 (27,5% од укупног броја) породица досељено је „из старог Велућа” и „из старог Трстеника”, од којих, опет, већина (40 породица) — „пре 200 година”. Према томе, Крушевљане као неки озбиљнији фактор ваља искључити у размишљањима „о старијим слојевима”. Они би и под условом да чине већину прихватили говор домородаца.¹² Уосталом, није П. Ивић узимао у обзир само грађу из тога села. Његовим поређењем са галипољским говором обухваћен је цео дијалекатски комплекс Поморавља, Шумадије и Подунавља, србијанског и банатског. Друго, проф. Симић не наводи ниједну изоглосу која би повезивала Галипољце са Јагодњом у Подрињу, а тешко ће се наћи лека за само један контра-аргумент, нпр. — за акценат. Колико је супстратски слој отпоран на налете досељеника и какво моћно асимилаторско дејство тај слој има показује управо случај Пркосаве у западној Шумадији, где су досељеници свој санџачки акценатски модел *йџџок* — *йџџка* готово доследно заменили новијим кановачким типом *йџџок* — *йџџока*.

3. Ново „ошкриће” *сџарих* чињеница

Једна од основних карактеристика Симићевог написа јесте управо његово често погађање побуда других да напишу свој рад, да изнесу суд о неком проблему. Уместо да се осврне на саме резултате, он се губи у ономе што није проверљиво и не представља предмет науке. Само проф. Симић зна зашто је написао следеће редове: „Вероватно незадовољан тако постављеним оквирима у које је сведена теза о ’незамењеном јату’ у говорима северозападне Србије, са новим чињеницама и новим интерпретацијама јавно се мр Сл. Реметић”. Свима онима који су прочитали мој рад јасан је историјат његовог настанка. Када сам установио постојање тога гласа у шумадијским селима, осетио сам потребу да утврдим изоглосу те особине, свакако најзначајније коју сам нашао; стога сам пошао да видим шта је са тим Белићевим икавцима, Московљевићевим икавцима и полуикавцима, Хиртовим икавцима и „м’тним *е*” у Гвосцу, са Цвијићевим и Павловићевим траговима „западнoг нареџа”, тамнавским гласом „између *е* и *и*”, те Николићевим

¹¹ *Ишо*, 198, напомена 1.

¹² Примера ради наводим своје искуство у шумадијском селу Пркосави, где се новоосновано насеље, састављено од дошљака из Санџака, потпуно уклопило у локални дијалекатски пејзаж. На трла села Рудоваца населила су се после 1809. године „два брата са својим породицама Вучић и Вулић” из Гошева код Новог Пазара и већину данашњих Пркосаваца чине њихови непосредни потомци. Тога су свесни и они и сви њихови суседи, а истомишљеници су и у оцени да се ове Санџаклије по говору и даг данас битно разликују од суседних места, тј. да „Пркосовци говоре друкче”. Иако сам упорно трагао за тим разликама, нисам нашао ни једну једину значајнију појединост која би потврђивала мишљење мојих информатора. Разлика нема ни на лексичком, најотворенијем језичком нивоу. Оне су се временом тањиле и копниле, док их коначно није потпуно нестало, а успомена на њих задржала се у народном предању.

потврдама затвореног *e* у „екавском говору”. Испоставило се да су на том широком арсалу не ретко две различите ствари подвођене под један квалификатив, или је пак једна те иста вредност различито квалификована.

Колико проф. Симић целу причу оптерећује и неважним појединостима, најбоље показује његово задржавање на питању да ли је на X научном састанку слависта у Вукове дане прочитан извод или пак скица из моје расправе. Око „извода” он прави питање тамо где га нема, настоји да по сваку цену нађе замерку и одвуче пажњу читаоца од самог проблема. То указује, с једне стране, на степен његове непристрасности и добронамерности, а с друге — на недостатак бољих аргумената. Разуме се да је реч „извод” употребљена у значењу „изнесени делови садржаја који се налази у опширнијем тексту”; ни мало дете не може помислити да сам хтео сугерирати да је тад већ био готов мој рад са подацима које сам, делимично, и касније прикупљао. Реч „скица”, наравно, мање би одговарала. Али зар је све ово важно, зар је *што* предмет за расправљање? Уосталом, не постављам ни ја питање како је дошло до објављивања Симићевог рада међу предавањима са XXXI југословенског семинара за стране слависте, када и он сам зна да то предавање није тамо одржао.¹³

Да ли је епитет „редак тренутак наше дијалектологије” добијен на основу „изношења нових потврда за већ доказане идеје” или ствари ипак другачије стоје? Б. Николићу припада заслуга да је први од наших дијалектолога јасно констатовао појаву, што сам ја и истакао у свом раду: „Иако Николић није указао на фонолошку индивидуалност тога необичног гласа, његово откриће добија заслужени значај и одјек у нашој дијалектолошкој литератури”.¹⁴ Међутим, код Б. Николића, на жалост, има много недореченог. Пре свега ту је она констатација (коју усваја и понавља и проф. Симић): „У основи је колубарскога говора екавска замена јата.”¹⁵ То тврђење није довољно прецизно, али било како да га тумачимо, оно се показује несрећним. У синхроној интерпретацији оно ставља у сумњу фонолошку посебност *e* = *ě*, а ако то тврђење схватимо дијахроно, оно баца сенку на историјски континуитет између старог *ě* и данашњег *e*. Осим тога, Николић је испустио прилику да појаву опише, да је потврди бројним примерима из разних места, да одреди њен арсал, да јасније установи њен значај, структурални и исто-

¹³ Он је страним славистима говорио о теми *Облици пасива у српскохрватском језику*, како је и речено у *Извештају о раду XXXI југословенског семинара за стране слависте, Задар — Београд 1—21. VIII 1980*, усвојеном на седници Савета Семинара у Београду 3. октобра 1980. године. Тај је извештај и штампан у поменутој књизи, али прекројен на стр. 248: директор Семинара проф. др Радоје Симић накнадно је заменио наслов предавања које је одржао на Семинару насловом предавања које тамо није одржао. Предавање о којем говоримо и које је штампано држао је проф. Р. Симић на гостовању у Пољској пред крај исте године, камо је, опет, био позван да предаје из проблематике савременог српскохрватског књижевног језика. Не вреди говорити ни о томе колико је таквим потезом, неуобичајеним у коле културнијим срединама, задужио нашу науку и допринео њеној афирмацији изван наших граница.

¹⁴ СДЗБ XXVII, 16.

¹⁵ Б. Николић, *Колубарски говор*. — СДЗБ XVIII, 33.

ријски. Другим речима, он тему није исцрпео, него ју је тек начео. Карактеристично је да је ствар остала толико мало запажена да у касније попуњеним упитницима с тог терена за *Ојшћесловенски линјивисћички айлас* и *Срјскохрвајски дијалектолошки айлас* појава није уочена, или није довољно уочена.¹⁶

Мораћемо се нешто дуже задржати на питању Николићевих и туђих заслуга за једно такво откриће. Из Симићевог текста неизбежно произилази закључак да аутора рада о колубарском говору ваља од мене бранити и заштити његове налазе. Од кога и у име чега проф. Симић брани Николића? Зар га ја нисам и обилато и довољно објективно исцитирао у свом раду и навео, баш када је реч о судбини јата у том региону, све појединости Николићевог исказа које за њега могу бити афирмативне? Наравно, заступао сам сасвим супротно мишљење о настанку тзв. шумадијско-војвођанских „икавизама”, као и о генези самог дијалекта. Исто тако, према мојим налазима, у основици колубарског говора је незамењено јат, а никако екавска замена тога гласа.

Не мора се говорити „у терминима фонолошке теорије” да би се говори могли сврстати на екавске, икавске, ијекавске . . . Подела наших дијалеката и говора према судбини јата старија је од структурализма и фонолошке интерпретације гласовних система појединачних издиома. Да је Николић сагледао стварну вредност свога открића, коначно би одустао и од теорије о снажном утицају босанских икаваца на настанак икавизама шумадијско-војвођанског типа. Ни затворено *e* код најстаријих жена у Бранковини ни чињеница да резултати дијалектолошких испитивања међуречја Босне и Дрине напросто искључују могућност неке значајније икавске трансфузије са те стране — нису убедили Николића да измени своје мишљење. Он пропушта прилику да изведе *неминовни* закључак да је фаза *бе^uло* — *нисам*, још увек актуелна у Колубари, добијена самосталним развојем на том терену, па излази са претпоставком да је та ситуација „настала под икавским утицајем”, а да је даље ширење икавске замене јата било заустављено надирањем србијанских екаваца. То би, практично, изгледало овако: У Колубари на супстратски слој *бе^uло* — *не^uсам* наилази икавски талас *било* — *нисам*. Икавица се стабилизује једино у неким категоријама и појединачним лексемама (*није, нисам, сџарија, сџем, њиздара, њиздо, сикира, видрица* и сл.), а њено даље ширење спречавају придодшлице екавског изговора. *Бе^uло* се, значи, одржало пред налетом и икаваца и екаваца, а *не^uсам* је поклекло пред икавцима. Екавци, пак, остају кратких рукава. Не мора се много залазити на терен савремене фонологије да би се сагледала неодрживост изнете теорије. Зашто? Зато што су у развоју језика, пре свега у народним говорима, најхармоничнијим и најсавршенијим системима, донедавно неспутаваним било каквим нормативним канонима, компро-

¹⁶ Колико је несигуран ефекат имао Николићев налаз, види се и по томе што је један иначе познат дијалектолог изразио сумњу у такве вредности *ѣ* у западној Србији и онда када сам ја изнео *нов и мноћ ојширњи* материјал на скупу слависта у Београду.

миси могући једино код индивидуалних појединости, како би се у животу рекло — „код ситнијих пазара”. Тако ће се у говору дошљака који су са ијекавског терена приспели на екавско подручје и примили наречје староседелаца петрефицирати по који ијекавизам какав, на пример, имамо у вокативу *дијейте*. Код крупнијих, системских питања у језику су, као и у животу, компромиси незамисливи. Уосталом, већ сам јасно рекао зашто отпада могућност „компромисног” настанка *e* додиром екавске и икавске компоненте у говорима северозападне Србије.¹⁷ Да је Николић извукао све консеквенце из свога открића, свакако би изостала моја дискусија са њим управо о тим спорним „икавизмима”.

Откуд љутња због моје реченице: „Радоје Симић је из Николићевих података 'извукао' закључак да су јат и *e* у Колубари делом још увек две фонеме”, када је све тако јасно. Б. Николић то није рекао, а проф. Симић је извео тачан закључак из његовог излагања. Отуда изненађује беспредметно расправљање о томе на целим страницама, као да се ради о поразној критици а не о афирмативном констатовању једног детаља. После „тумачења” Николићевих порука помало изненађује Симићева ограда убацивањем речи „делом” у „инкриминисану” напомену. Јер, ако је реч о аутентичном народном говору, она је непотребна. А проф. Симић управо тврди да је Николић мислио „ето, оно што би други рекли да је глас између *и* и *e* на месту старог јата код неких њиховника обавезан. То је довољно . . .”. На другом месту се каже да „Б. Николић, својом напоменом да се *b > e*” чује у првом реду код старијих жена, у ствари даје исправну старосну и социјалну стратиграфију појаве: она је на најширем простору ове зоне сведена на породични круг, а у разговору са страним особама чује се само код 'чистих' информатора, а то су пре свега заиста старије особе женског пола.”¹⁸ Прочитани редови заслужују неке напомене:

а) Ни у једном од четрдесетак посећених „јатовских” села, тачније ни у једној кући, нисам се задржао толико да бих се могао „укључити” у „породични круг”, а моји информатори („то су, по правилу, неписмене жене, старе између 70 и 100 година”) ипак нису успевали да „сакрију” ту своју дијалекатску особеност, у првом реду зато што је нису ни свесни.

б) Није тешко замислити шта би било ако би се основицом дијалекта сматрало оно што говоре информатори који стоје под јачим утицајем књижевног језика. Не заборавимо да живимо у времену изражене угрожености дијалекатских система, у времену када су и ти „чисти”, аутохтони, репрезентативни носиоци локалних говора ревносни гледаоци телевизијског програма и редовни слушаоци радио-станица. Од њих се практично не може сакрити дијалекатска припадност дијалектолога који испитује њихов говор. Управо на терену незамењеног јата најпоузданији информатори су без грешке и већих потешкоћа одгонетали моје порекло захваљујући управо телевизијским емисијама снимљеним према делима неких босанских писаца. На моју примедбу зашто не бих могао бити

¹⁷ СДЗБ ХХVII, 97—98.

¹⁸ Р. Симић, *Скица за дијалектолошку карију северне Србије*, 101.

Црногорац, једна старија жена у Рожанцима ми је одговорила: „Они, сине, говоре оштрије.”¹⁹

в) Све ове, на први поглед баналне, тривијалне појединости не бих износио да ми сам проф. Симић није поставио питање: „До каквих би закључака мр Реметић дошао о целини грађе, да је којим случајем’ могао одвојити више времена’ и анализу довести до краја? Све се бојим да би крајњи резултат био нешто друкчији, тј. да би био мање спектакуларан, али далеко сигурнији, вероватнији . . . . И, може бити, ближи онима који су тврдили и утврдили: ’основицу овога говора чини екавска замена јата.” Да је проф. Симићу „којим случајем” јасно шта је дијалекат, какав је значај ”чистих”, аутентичних, веродостојних представника дијалекта, његов текст би, „бојим се”, био краћи за наведене редове. Зар у „социјалној стратиграфији” дијалекатске ситуације није „у основици” управо појава која је „сведена на породични круг, а у разговору са страним особама чује се само код ’чистих’ информатора, а то су пре свега заиста старије особе женског пола”. Зар би могло бити „у основици” оно што се не говори „у породичном кругу”, него пред „страним особама”?

Ако је једна појава жива у говору аутентичних носилаца дијалекта, лако је успоставити хијерархију вредности на релацији аутохтоност—иновација књишког порекла.

3.2. Пожељне и непожељне чињенице

Можда је оваква терминологија негде и уобичајена, али „пожељних и непожељних чињеница” у науци нема. У тој области људске делатности сви закључци, хипотезе и теорије постављају се и изводе на основу чињеница онаквих какве оне јесу.

Нисам ја „кренуо па заборавио откуда” сам „дошао”, него сам просто искористио могућност да један део налаза оставим за други рад, пошто је овај ионако испао опширнији него што је било планирано. Тачно је да се ради о мојој дисертацији, а што се тиче „других доктораната”, ствари се могу поставити и на другачији, чини се прикладнији, начин. Они су добили теме о којима су пре њих други писали у више наврата. Тако су непосредна теренска истраживања у Азбуковици вршили и резултате својих истраживања објавили Х. Хирт, М. Московљевић и сам М. Тешић, а о говору те интересантне области, пре свега о проблему порекла тамошњих икаваца, досад се изјаснило десетак стручњака (о томе више у мом раду, стр. 78—85). У Рађевини је, као што се зна, боравио Московљевић. Ни из једног јединог краја, изузимајући шумадиска села, одакле и не доносим грађу, ја податке не дајем ни као први ни као једини истраживач. У Посавотамнави су били Белић и

¹⁹ Тврдње мештана да се у суседном селу или крају говори „оштрије” по правилу су се показивале као поуздан индикатор за старију, непренесену акценгуацију. Исто тако, „кановци” гружански или тополски акценатски тип (*йдиок* — *йдиока*, *йдиок* — *йидка*) квалификују као „бржи говор”.

Московљевић, у Колубари Б. Николић, о говору Подгорине пишу Хирт, Московљевић, Љ. Павловић . . . Остављам читаоцу да оцени колико је после мојих екскурзија по северозападној и западној Србији јаснија дијалекатска слика тог ареала. Колико су оне бациле ново светло на Белићеве наводе о икавцима код Обреновца, Московљевићеве писање о икавцима и полуикавцима на широком србијанском платоу? Шта је са исказима етнолога о траговима „западног наречја” у Подгорини, Рађевини и Јадру, на пример?

Ако је ико обезвредио теме колега М. Тешића и М. Симића, онда је то учинио сâм проф. Симић, који је, искористивши свој положај оцењивача њихових дисертација, објавио најважније налазе ове двојице — са њиховом дозволом коју они нису могли одбити. Само се тако може објаснити онако невешто акцентовање грађе из Рађевине и(ли) Јадра (недостају подаци о томе када је и где материјал прикупљен; о именима информатора да и не говоримо), очигледно извршено без икаквог удела М. Симића, који је већ показао да нема проблема с акцентовањем језичких података са новоштокавског терена.²⁰ Очигледно је сâм проф. Симић скидао грађу са уступљених магнетофонских трака.

Зар у виталне проблеме науке спада процедура око пријаве једне дисертације? Потпуно су ми нејасне алузије проф. Симића учињене у вези с тим, а што се тиче питања „како су тим поводом текле консултације, и шта је и о чему том приликом све речено” — знам и могу рећи само следеће. У свим фазама досадашњег рада на тези (одабирање и образложење теме, одређивање мреже пунктова за испитивање, израда краћег упитника за рад на терену, анализа сакупљене грађе уз повремено слушање магнетофонских трака) једини консултант био ми је академик Пање Ивић.²¹

3.3. Тачна и „иојреина њерцейија”

Желели ми то или не, ипак се без те погрешне перцепције не могу објаснити Белићеве и Московљевићеве промашаји. Не очекујући посебан звук за *љ*, они нису схватили да га чују. Критика претходника („стarih мајстора”) није ту дата да би се они омаловажавали, већ да би се објаснило како се могло десити да једна од најважнијих чињеница из дијалекатске карте северне Србије, чување фонолошке посебности *љ* у великом ареалу, који почиње на око 25 km од Београда, остане углавном незапажена толико деценија после прве напомене у литератури. Без овог објашњења сами налази не би звучали уверљиво, о чему

²⁰ М. Симић, *Говор села Обади у босанском Подрињу*. — СДЗБ XXIV, 1—124.

²¹ Као истомисленик оних који држе да обрада говора једног места даје најбоље и најтемељитије резултате и с обзиром на чињеницу да код нас појединци за тему још увек могу добити позамашне географске целине, са задовољством сам и пријатним изненађењем примио одлуку Већа Филолошког факултета у Београду којом ми је предложена територија („Говор централне Шумадије”) чак и сужена („Говор западног дела централне Шумадије”).

сведочи и сумња изречена у дискусији на X скупу слависта у Београду. Проф. Симић је пропустио прилику да каже како *он* објашњава Московљевићеве слободне икавизме у Подгорини, Рађевини . . . и Белићеве у околини Обреновца. Како, ако не „погрешном перцепцијом”?

Што се, пак, Хирта тиче, код мене нису оспораване његове заслуге. Исто тако мислим да моја формулација на стр. 58 тачно одражава разлику у резултатима истраживања обављених 1903, 1932. и 1980. године: „Шта изнета грађа показује? Практично је посведочено доста од онога што су налазили Хирт и Московљевић, једино нема правих *икавизама*. За сада се поуздано не зна да ли њихово присуство у материјалу Московљевића (чешће) и Хирта треба приписати погрешној перцепцији ове двојице, у првом реду Московљевића (Хирт учава „затворено е”), или су се они изгубили током, још несвршеног, превирања у овом подручју.” Не треба поседовати много добронамерности да би се схватило да та формулација не подразумева погрешну перцепцију Хирта и Московљевића, јер је, ето, остављена могућност промене стања у току протеклих деценија. Констатација „да се и Хирту . . . *доиђало*” (значи — не увек) да чује *и* уместо *е* односи се у првом реду на села Азбуковице (нпр. Г. и Д. Оровица), где би његови икавизми могли бити плод такве перцепције.²²

Нигде нисам рекао да је Белић уназађивао нашу дијалектологију „луних пет и по деценија”, али је у вези са његовим налазима у Мислођину моја, по проф. Симићу „тешка”, оцена потпуно тачна. Проф. Симић вели да ме мора „разочарати” јер „Схватање о пореклу србијанских икавизама Белић не би променио због открића једне чињенице, ма колики био њен значај”. Морам с тим у вези поменути неке чињенице и „разочарати” проф. Симића.

Очигледно под импресијом резултата Ивићевих испитивања говора галипољских Срба Белић 1960. (година његове смрти) пише: „У шумадско-сремском говору има у неким случајевима готово редовне замене *-ђј* са *-иј* (старђји : *сѣтарији*, делимице *сијайи* и сл.). Може се претпоставити да се то извршило у оним говорима у којима се чувала разлика између *е* и *ѣ*, па се из њих распрострло, доста неједнако, по осталим говорима”.²³ Ако је тако хитро реаговао на откриће незамењенога јата (и већине спорних икавизама) у говору људи исељених из Шумадије крајем 16. века, колико ли би тек „променио” своје „схватање” да је (те године) сазнао за исту судбину јата у Мислођину, Бранковини и Шљивови, на пример? Јасно је да не би било разлога за писање моје расправе, јер би дискусија о пореклу Ш-В дијалекта, поновимо то још једном, одавно била завршена. Замислимо шта би било да је Белић про-

²² Симићеве речи: „Мало је нејасно да ли је Хирт погрешно перцепирао „затворено е” сматрам непотребном вулгаризацијом и карикирањем целог питања, а да се Хиртова „запажања не разликују много од Реметићевих” — када је о Гвосцу реч — речено је и у Реметићевом раду.

²³ А. Белић, *Основи историје српскохрватској језика I, Фонетика, универзитетска издавања*. — Београд, 1960, 94—95.

шао и северозападну Србију, као што је прошао југоисточну, и да је донео стотине и хиљаде примера са јатом, онако како је учинио с полу-гласом? Разуме се да би отпала теорија о икавцима из источне Босне.

До данас нисмо знали да су „Историјске, национално-политичке и научне прилике у Србији с почетка века, а и касније, диктирале” . . . да се Белић „између теорије супстрата и Шмитове теорије таласа” — „одлучио за ову другу”. Због политичких прилика Белић је, значи, морао заступати теорију о пресудном утицају босанских икавских говора на формирање Ш-В дијалекта. Ако је Белић пристајао на политичке игре — значи ли то да је био слеп пред лингвистичким чињеницама? Аутор се мора прецизније изразити на основу чега сумња у Белићев научни морал?

Не улазећи у оцењивање „величине Цвијићевих открића” уопште, морам још једном скренути пажњу на чињеницу да наш највећи етнограф све своје оцене и запажања у вези са србијанским „икавцима” износи, најблаже речено, опрезно (в. мој рад, стр. 80—81), те се не може рећи да је његово учење завело дијалектологе. Не заборавимо да Цвијић те исте „икавце” сврстава у „егзотичне оазе становништва”, да је „био уверења да је то икавско становништво врло старо”, да му је „изгледало да има *икаваца и старинаца и доцније досељених*” . . . Мора се признати да су лингвисти одлучније и самоувереније заступали теорију о уношењу икавштине са стране.

Уместо да пропутује биограчићка села, проф. Симић паушално, без икаквог покрића, изражава сумњу у веродостојност Ивићевих налаза и ваљаност његовог материјала. Очекујући тамо ликове *живејти, шриџо, мрзели*, аутор још једном показује да има озбиљних проблема са кретањим и по добро утабаним стазама и да су за њега солидно проходни путеви — странпутице. Њему још увек није јасно да у јатовским говорима коезистирају ликови *лејо* и *живили* и да управо облици типа *живијти, шришо, мрзели* представљају важан ослонац за теорију да су икавизми развијени независно од судбине самога јата, односно да нису унети са стране.

У основи је промашена тирада проф. Симића кад тумачи због чега ја наводно нисам „застао у Моштаници”. Његово ликовање темељи се на двема заблудама: да ја нисам био у Моштаници и да се тамо чува $e < \acute{e}$. У ствари, ја Моштаницу нисам спомињао зато што је тамо говор екавски, тако да не даје ништа за моју аргументацију у вези с Белићем. У време кад сам писао рад објављен у СДЗБ XXVII располагао сам магнетофонском траком снимљеном у М. Моштаници 2. октобра 1980. године (20 минута, информатор — 80-годишња Милка Максимовић). У међувремену сам посетио и В. Моштаницу (информатори: 86-годишња Стана Маринковић и 82-годишња Марица Јоксимовић; укупно 100 минута траке). Ти снимци недвосмислено показују да Моштаница не спада у „јатовску” зону. Питам се откуд проф. Симићу смелост да без података аподиктички износи тврдње које ће га одвести директно у неприлику. Без вредности је његов аргумент да Моштаница није далеко од Мислофина; свака изоглоса на целој својој дужини

неизбежно пролази између суседних места. Од аутора који пише о дијалектима очекивало би се боље сналажење у елементарним чињеницама лингвистичке географије. Што је најчудније, Мислођин и В. Моштаница и нису суседна места. Између њих има око 20 km.

Подсећам на то да сам поводом азбук. икавизма и јужне границе III-V дијалекта износио податке и мишљења различита од Ивићевих а он их је, у својству одговорног уредника, примио за штампу. Прошао сам, као што се види, без икаквих „дружничких последица”.

3.4. О ѝрикуљвању и вредновању ѝрађе

Када је реч „о фонетској природи јата”, пре свега о „његовој унутрашњој кохеренцији”, проф. Симић би морао знати да сваки глас нашег (као и других) језика има одређено, често доста широко, поље варијација и конкретних реализација у процесу изговора, које по правилу не задиру у фонолошки статус дате јединице. Уочавање и посебно истицање тих ситних појединости у непосредној је зависности од врсте истраживања, од тога да ли се испитивању прилази с наглашеном одлучношћу да се побележе све нијансе, све могуће реализације. У овом случају нисам видео сврсисходност таквог захвата.

Да ли проф. Симић случајно узима „експертизу” лексеме *кудеља*? Ја сам већ скренуо пажњу на специфичност тога примера са кратким ненаглашеним послеакцентским *е*: „Због изразите редуцираности средњег вокала ове речи често се практично и не може прецизно одредити да ли се ради о ‚икавизму’ или, пак, о лику са *е*. Дилеме нема тамо где су регистровани примери у којима је тај вокал дуг (нпр. *кудѣљнѡ* и сл.)” (стр. 68). Да би сумњу у веродостојност мога материјала учинио што уверљивијом, он из 63. напомене са те исте стране узима први и завршни део: „Најбољу илустрацију неизвесности и недоумице у том погледу представља моје искуство у Шљивови, где сам, враћајући информатора на исте или сличне теме, снимиио више облика ове именице. Каткада сам слушао чисто *и*, други пут *е*, у трећем случају било је то редуковано *е*, у четвртном потпуна редукација итд. [Уосталом, ево шта сам ‚чуо’ у разговору са 85-годишњом Радојком Марковић: *кудеља*, от *кудељѣ*, *кудља*, от *кудѣљѣ*, *кудиља*, *кудљѣ*, али је ипак: *кудѣљнѡ* || *кодѣљнѡ*.] За ‚пресуђивање’ у случајевима овакве врсте потребно је на терену провести дуже времена, далеко више но што сам ја могао одвојити за већину посећених места.” (текст у угластим заградама проф. Симић је „прескочио”). Не треба затварати очи ни пред чињеницом да у нашој литератури нису усаглашена мишљења око природе резултата редукације (појава која је управо на овом терену узела широког маха) у оваквим и сличним „случајевима” (нпр. *сѡлица* > *сѡлѡца*, *сѡлица*, *сѡлѡца*, *сѡлѡца*??).

Завршне речи овога поглавља „обезвређују” не само моје резултате него и налазе Б. Николића (не остаје много од његовог „изванред-

ног открића”), јер је ипак у основици „екавска замена јата”. Значи ли то да се проф. Симић одриче (или их је, можда, заборавио) речи које је написао поводом анализе материјала из говора Јадра (???) и Рађевине: „Међутим, *најчешћа* изговорна варијанта јесте глас између *е* и *у* у различитим варијацијама, управо као у Колубари.”²⁴ Ако *најчешће* није основно, да ли онда аутор поставља хијерархију вредности у дијакхроној перспективи: основно је било *е*, а затворено *е* би била иновација настала као компромис додира екаваца и икаваца (идеја која често провејава у Симићевим размишљањима о дијалекатској слици тога региона). Ко зна? Или држи да се незамењено јат одржало у Рађевини и Јадру, а у другим крајевима поклекло пред налетом екаваца?

3.5. Идеје и сиварносӣ

Одељак обилује примерима непотребног карикирања уместо озбиљне научне дискусије, али садржи и питања која захтевају одговоре и објашњења. Формулација да су „нешто јужније од Мачве — све до Бајине Баште . . . ’јатовизам’ и ијекавизам у непосредном контакту” и да „између њих нема посредника нигде” ни у ком случају не одговара основној поруци мога текста, из којег се може извести само један закључак: посредника није било пре инфилтрирања ијекавског наречја у то подручје. Та данашња танка тампон зона (мешавина ијекавизма и, додиром двају наречја, накнадно добијеног икавизма) новијег је датума. С друге стране, ја нисам заборавио Мачву, него не сматрам да њен данашњи екавизам мора бити књижевног порекла. Изненађује Симићево прећуткивање своје раније изнете сумње у резултате Николићевих истраживања у овој области: „У мачванском говору Б. Николић није забележио овакав изговор континуаната јата (мисли се на колубарско стање, СР). Пре коначног закључка верујем да би требало извршити детаљнија истраживања у том правцу.”²⁵

Да би се схватило приметније инфилтрирање екавице у Азбуковицу но у „чисте” јатовске крајеве, треба имати у виду околности које до тога доводе. Екавизам у Азбуковицу надире место ијекавизма (и икавизма) који је обележен као дијалекатска црта и као такав нагло се повлачи у свим јекавским говорима Србије. Врло поучну потврду у том смислу дају прилике у говору села Горобилца код Ужичке Пожеге: „Сами Горобилци (у међусобној комуникацији) говоре искључиво ијекавским наречјем са само понеким екавским ликом, као: *врѣдан*, *врѣме*, *зѣница*, *Нѣмци*, *дзледа*, *идслѣ(н)*, *идследнѣй*. Међутим, у контакту са људима из било ког другог краја они одмах прелазе на екавски без неких већих тешкоћа и без неких већих „грешака”. Свој говор осећају као

²⁴ Р. Симић, *Скица за дијалектолошку картицу северне Србије*, 99.

²⁵ Р. Симић, *Скица за дијалектолошку картицу северне Србије*, 97, напомена 11.

дијалекатски.”²⁶ На другој страни, међутим, „јатовског” изговора његови носиоци нису свесни (о томе више код мене у СДЗБ XXVII на стр. 17).

Код Симићевог проверавања мојих закључака везаних за данашњу дијалекатску панораму Азбуковице суочавамо се са једностраним приступом овом комплексном проблему и са запостављањем крупних чињеница, незаобилазних у целој дискусији. О чему се ради?

Иако су моји закључци резултат анализе свих трију типова рефлексације јата у тој области (јекавска села уз Дрину, насеља са мешовитим говором — као што су Торник и Д. Љубовића и напоскон „јатовска” места у подножју планина које Азбуковицу одвајају од суседних области), проф. Симић готово три пуне странице посвећује пребројавању и анализи стања у Торнику, да би своје налазе супротставио мом мишљењу. Његов посао свео се на „лупање на отворена врата”, јер се не може другачије гледати на резултате двеју анализа истог материјала. Проф. Симић је израчунао да целокупни корпус садржи 58% икавских форми, 28% екавских, 12% ијекавских и „нешто мање од 2%” примера са незамењеним јатом, а ја констатујем да је говор мог јединог информатора „икавско-скавско-јекавска мешавина, с тим да квантитативни омер примера по наречјима треба посматрати наведеним редоследом” (стр. 52).

На основу које грађе М. Тешића проф. Симић долази до закључка да је у основи азбук. говора „икавска замена јата”? Из којих је села материјал? Тешић, наиме, пише да је у азбуквачком селу Узовници „првенствено, ијекавски говор, али ијекавски говор у доброј мери преплављен екавизмима.”²⁷ Дакле, ни говора о икавштини у основици. Ако је Тешић проф. Симићу своју грађу „љубазно за ову прилику ставио на располагање”, онда је овај обавештен о ијекавској замени јата и у азбуквачком селу Врхпољу.²⁸ После Симићеве напомене: „Све што овде износим такође сматрам да је резултат његових испитивања (Тешићевих — СР) али пошто објављујем у оквирима свог рада, преузимам

²⁶ М. Николић, *Говор села Горобиља (код Узичке Пољске)*. — СДЗБ XIX, 651. У том смислу треба тумачити чињеницу да ја у раду не наводим „Московљевићево схватање”: „Школа, војска и администрација училили су да се све више усвајао екавски изговор, којим млађи људи само и говоре, а старци и жене, који су неписмени, још чувају свој старински изговор, али и они нерадо говоре њим пред странцем, као стидећи га се, јер их екавци и ијекавци због њега исмевају и сматрају их простим”. (М. Московљевић, *Икавски говор у СР Србији*. — ЈФ XXVI, св. 1—2, 497). Ту нема ничега спорног, ствар је позната, просто се подразумева и не заслужује неку посебну пажњу.

²⁷ М. Тешић, *Фонетске особине говора азбуквачког села Узовнице*. — ЈФ XXXIV, 170.

²⁸ На основу грађе прикупљене за *Српскохрватски дијалектолошки атлас* (Тешић је Узички попуњен у Врхпољу предао Академији половином септембра 1977. године) да се закључити да се ради о готово идентичним приликама као у Узовници. Неколико „слободних” икавизама забележених у Врхпољу (*кдлина* || *кдлена* || *кдљено*, *дйице* || *дйеце* || *дйицеце* || *шршиња* || *шршињања* || *шршињања*, *мјсто* || *мјсто*, *шрдиће* али *шдице*, *двј* || *двј*, *свидок*, *свидочи* итд.) не заседају озбиљније у основну структуру говора.

пуну одговорност за тачност података²⁹ читаоцу није јасно зашто он прећуткује податке, од којих су неки и објављени.

Да је проф. Симић „којим случајем” уместо једног јединог, и то нетипичног (дакле „погрешног”), узорка узео у разматрање прилике и у Узовници (подаци су обелодањени на страницама Филолога³⁰; ја сам је у своју карту унео на основу Тешићевих налаза) и Г. Оровици, онда би његови закључци били ближи мојима, али би се, „на жалост, далеко разилазили са идејама и убсћењима” — самога проф. Симића. Овако, „Не можемо ништа друго рећи него да његова (Симићева — СР) убеђења очигледно нису резултат анализе грађе него извесних трансцедентних инспирација.”

На крају одељка се срећемо са још једним примером Симићеве очите заборавности. Он, наиме, тврди да је „на основи грађе М. Тешића” већ писао да „однос екавске и ијекавске замене јата тамо” (у Азбуковици — СР) „сведочи о извесној неуједначености говора у регионалној перспективи”. Реч је о његовом већ цитираном раду, насталом на основу неодржаног реферата, где, опет, на месту на које се позива нема ни помена те „регионалне перспективе.”³¹

3.6. *Субјективна моћ инспирације*

Одмах на почетку — нетачна интерпретација мојих налаза: „Размотрили смо како је истраживачки поступак мр Реметића спроведен у једном пункту „јатовске територије”, а ја на приложеној карти на стр. 105. Горник врло одређено сврставам међу села са мешовитим икавско-јекавско-екавским говором.

После читања Симићевих речи: „А даље у унутрашњости Србије, тамо где метанастизичка река екаваца с југа није била ометана нити снажнијим ијекавским приливом, нити природним препрекама — ту се она ломи о чврсте „јатовске” хриди” — читаоцу не остаје ништа друго него да нашег аутора прикључи оним прегеоцима које у раду научне чињенице не обавезују. Постојећа етнографска и етнологска литература једва да даје повода за размишљања о метанастизичким „поточићима” „екаваца с југа”, који ће се утапати у „метанастизичке реке” динарских и других струја. Тако, на пример, П. Ж. Петровић износи податак да у Шумадијској Колубари према 6,7% моравско-вардарских родова и 3,6% косовско-метохијских стоји 67,6% динарских.³² У Колубари и Подгорини на јужне екаваце не може се издвојити више од 5%

²⁹ Р. Симић, *Скица за дијалектологику карти северне Србије*, 96, напомена 4.

³⁰ Изгледа да проф Симићу није био познат овај, за разматрање нашег питања тако важан, библиографски податак, јер га не помиње међу радовима о ијекавским говорима западне Србије. (Р. Симић, *Скица за дијалектологику карти северне Србије*, 95, напомена 3).

³¹ Р. Симић, *нав. дело*, 96.

³² П. Ж. Петровић, *Шумадијска Колубара*. — СЕЗБ LIX, 54.

досељеничких домова према готово целих 90% динараца који нису досељени са екавског терена.³³ Исто тако, у Ваљевској Тамнави на досељенике из „старе Србије”, Македоније и Бугарске отпада свега 4,28% домова. Ту је, наравно, преко 53% динараца и врло висок проценат (22,15%) досељеника са „јатовске” територије, из Колубаре и Подгорине.³⁴ Однос „снага” сличан је, наравно, и на другим крајевима зоне незамењеног јата. Када се, међутим, размишља о настанку икавизма у Азбуковици, за разлику од суседних области у којима се *е* одржало, не сме се заборавити могућност да су управо досељеници из западних крајева, по сећању на своје некадашње суседе икавце (они су и „друге вере”) „кумовали” идентификовању „јатовизма” икавизмом. У контексту ијекавске источне Босне и „јатовске” залеђине — не видим аргументе за другачије објашњење целе ствари. Ваља, рецимо и то на крају, имати у виду и чињеницу да огромна већина досељеника (сви екавци са југа, као и већина ијекаваца од Неретве до Метохије) није имала прилику да у својој постојбини чује икавски изговор, те самим тим отпада могућност „погрешне перцепције” — на основу асоцирања на родни крај.

У ком је то смислу мој поступак око упитника „селективан”? Ако сам у њега укључио „лексеме у чијој основи лежи овај стари вокал”, икавизме Ш-В дијалекта и екавизме који се срећу у неекавским говорима, онда је мој захват у проблематику судбине јата пре комплетан и оптималан, јер сам се трудио да пронађем све лексеме са јатом, чији корпус и није неограничен. Да би се такав упитник саставио, довољно је пажљиво преглистати упитнике за ОЈА и атлас СХ дијалеката и десетак свезака СДЗ-а (и то само одељке посвећене овом питању). Уосталом, готово све категорије и појединачне лексеме са *и* на месту *е* у Ш-В дијалекту навео је проф. П. Ивић у својој *Дијалектологији* (стр. 69—70) а тај сам текст ја, због значаја појаве, у целости пренео (стр. 63).

Зар у виталне проблеме науке спада и дискусија око датума настанка поменутог упитника? Не бисмо се ни освртали на ту споредну ситуацију, да иза ње не стоји изравно изражена сумња у веродостојност мојих навода о сакупљању грађе. „Откуд му онда онолико грађе? Да није и то плод инспирације?” — пита се проф. Симић. Другим речима, грађа и не постоји. Из наредне формулације произилази да сам, ето, научио србијанске бабе како треба „чисто” изговарати то *е*: „Али свет је необразован, па може подлећи „нетачној перцепцији”. Ту смо ми дијалектолози да народ поучимо и исправимо према начелима чисте инспирације.”

Не знам зашто проф. Симић прећуткује чињеницу да је грађа углавном скинута са магнетофонских трака. Ради Симићевог равнања наводим податак да моја фонотека располаже са 75 сати материјала снимљеног на терену незамењеног јата од Миросаљаца до Дрине, од чега се 27 сати односи на подручје из којег сам наводио податке. Да би се стекла реалнија представа о количини прикупљеног језичког блага, подсетићу

³³ Љуб. Павловић, *Колубара и Подгорина*. — СЕЗБ VIII, 484—485.

³⁴ Љ. Павловић, *Антропогеографија ваљевске Тамнаве*. — СЕЗБ XVIII, 508—509.

на чињеницу да је тај „доста обиман” материјал из Торника (проф. Симић вели: „Имамо, дакле, добар корпус”) скинут са 68 — шездесет и осам — минута траке. Откуд онда неповерење у моје закључке до којих сам дошао на основу „неколико сати” проведених у Гвосцу. А проф. Симић је из торничке грађе, сакупљене за знатно краће време, дошао до далекосежних закључака, по њему — примењивих на целу Азбуковицу. Зар сâм проф. Симић не би био у стању да за неколико сати ефективног рада у једном селу сагледа основне обресе једне једине фонетске или морфолошке особине, и то такве на коју је претходним радом добро упозорен?

Проф. Симић непотребно криво интерпретира моје оцене о подацима сакупљеним у Савковићу и Д. Љубовићи. Зашто се то схвата као материјал који мора важити „без провере”? Напротив, јасно је речено да није сигурно јасно који говор тај материјал представља. Ипак, он је доказ да тога што је наведено има у том делу Азбуковице, а није искључена могућност локалне, „махалске” диференцијације у том, па и другим селима региона.

3.7. О „незамењеном јату”

Из изложеног је јасно да се све моје формулације (и не само моје; неке су преузете од других истраживача): „незамењено јат”, „фонолошко јат”, „фонолошка индивидуалност”, „фонолошка посебност” своде на исто: *ѐ* се изговара као *e*, различито од других фонема, тј. није замењено ниједном од њих и има очувану фонолошку индивидуалност.

Говорећи „о интерпретацијама о тој фонеми”, аутор поново наступа са произвољном замерком. Ја наводим само гласове који јесу фонеме, камо веларно *n*, као позициона реализација сонанта *n* (уз веларне консонанте) никако не спада.

Шта је, напokon, нетачно у констатацији да је „за разлику од галипољских прилика, тај несумњиво крупни архаизам очуван и у неакцентваном положају”? Архаизам? или „крупни”? По чему би ишта од тога било нетачно?

4. *Куда даље* — пита се забринуто проф. Симић на крају. Да ли је „време крупних потеза” „прохујало” ако се има у виду чињеница да је Б. Николић у Колубари „учинио изванредно откриће”, а да је проф. Симић управо недавно „на терену црноречког говора дошао до нових података од изванредне користи за целовито сагледавање садашњег стања у северној Србији.” Можда би се овде нашло бар мало места и за тих неколико хиљада квадратних километара са незамењеним јатом, досад убрајаних у екавски, ијекавски или икавски појас: да рад који те податке доноси није „диверзија ради личног профита”. И тако испаде диверзија расправа у којој читалац налази више хиљада примера за појаву чија је важност неоспорна, а за коју нико раније није дао више од двадесетак сигурних потврда (и то из једног села). Уз то је утврђено да је ареал дуг стотинак km, што се на основу старије литературе није могло

ни наслутити. У другом раду, ево, нема ниједног новог податка, већ само покушај да се, без прилажења сржи проблема, омаловажи онај први. Симићев рад, наравно, није „стварни посао”, али се мора признати да није ни „диверзија ради личног профита”. Циљ је био да се нанесе штета другоме, а штету је претрпео ипак сâм проф. Симић.

Морам признати да нигде у Симићевом прилогу нисам нашао потврду речи: „Тамо где је аутор застао, оставио за рад онолико времена колико је било потребно — тамо је налазио путеве до истине”, јер афирмативних оцена све до ових редова није било. Нема ли то он у виду материјал из Торника (68 минута траке), који му је, како смо видели, добро дошао да закључке проистекле из његове анализе примени на целу Азбуковицу, што је недопустиво с обзиром на карактер говора испитиваног села? На свим другим местима сам „видео само „раштимоване” обресе иза којих се нису могле назрети контуре појаве”. Зар проф. Симић не види колико је та оцена нетачна? Зар он заиста није схватио у чему је разлика између наших знања о јату у северозападној Србији пре и после рада у СДЗБ XXVII?

Јасно је да ће нам у састављању супстратског мозаика северне Србије прозодија „стварати извесне недоумице”. Ако проф. Симић буде доносио свој материјал (његовом руком акцентован) из новошто-кавских говора тога региона, онда ће нам прозодија стварати још веће недоумице и проблеме. Јасно је и то да ипак нећемо „бити у стању и да објаснимо механизам функционисања и развој прозодијске системе ових говора” склањањем проблема за збуњене, непрецизне и некомплетне формулације типа: „У неких говора са четвороакцентском системом тонске опозиције добијају примарну фонолошку улогу и осамостаљују се од квантитетских и интензитетских фактора.”

★

★ ★

Шта на крају рећи о Симићевом тексту? До каквих утисака може доћи читалац читајући те редове?

Као прво, без икакве оградe може се рећи да је проф. Симић пропустио да расправља о озбиљнијим научним проблемима. Ту је наука уступила место „побудологији”, тј. на главном колосеку се нашло погађање побуда других истраживача. Није битно шта је и како урађено, него зашто је то рађено. Не оцењује се ваљаност налаза у Мислођину, већ се поставља питање зашто је посећено баш то село. А када се критичар најзад окреће самој теми (чега је, уистину, било мало), он по правилу избегава залажење у срж проблема и хвата се за појединачне чињенице, обично истргнуте из ширег контекста. Рад просто кипти од некоректних интерпретирања, па и сасвим нетачних навођења, туђих налаза и мишљења. Да би се доказала нека своја идеја и да би се очувала неокрњеност властите порукe, запоставиће се и крупне чињенице или ће се, пак, оне једнострано третирати.

Изразито неозбиљан тон, ненаучан приступ једном важном питању наше дијалектологије, карикирање ствари уместо озбиљне и достојанствене дискусије, наглашена намера да се омаловажи свака, па и најмања, заслуга друге стране, као и друге сличне околности битно су умањиле домашаје Симићевог захвата и резултирале његовом очитом компромитацијом. Али то и није оно најбитније. Основна је чињеница да он није ни покушао да оспори моје главне налазе. Ипак, оцена: „Тамо где је аутор застао, оставио за рад онолико времена колико је било потребно — тамо је налазио путеве до истине.” — односи се, у ствари, на главнину грађе и саме расправе. Критичар није ни покушао да сруши зграду, већ само да од ње одбије који камичак или парче малтера (у чему такође није имао успеха), надајући се да ће његова реторика код неупућених створити утисак да је здање порушено до темеља.

Укратко, Симићев текст поучно показује шта се мора десити научнику који научној материји прилази с побудама далеких од науке.*

Београд

Слободан Ремейшић

---

* *Напомена Редакције:* Редакција жали што је дошло до расправљања између двојице сарадника овог часописа. Уступајући им простор, наглашавамо да је тиме полемика на страницама Јужнословенског филолога завршена.

ПРИКАЗИ И КРИТИКЕ

PAVICA MRAZOVIĆ I RUŽICA PRIMORAC, *Nemačko-srpskohrvatski frazeološki rečnik*, 1981, Београд, 1—1004 (са освртом на раније чланке истих аутора везане за одговарајућу проблематику).

Немачко-српскохрватски фразеолошки речник П. Мразовић и Р. Приморац пружа прилику да се проговори и о припремном раду ова два аутора, који се, између осталог, остварио у раније објављеним чланцима. Он такође даје повода да се каже која реч о одређеним питањима фразеологије уопште.

Дугогодишње припремање фразеолошког речника, одабирање и ишчитавање литературе, ексерциција и класификација грађе, заједно са упознавањем теоријских и методолошких расправа, што је све потрајало око двадесет година, резултирали су, пре Речника, тиме да су Р. Приморац и П. Мразовић шездесетих година објавиле четири чланка (сва четири у коауторству), у којима су интензивно улазиле у проблематику и налазиле своја одређења. Ти чланци представљају својеврсне скице за садржински и методски профил капиталног дела које се недавно појавило.

У чланку *Pokušaj klasifikacije frazeoloških izraza nemačkog jezika, njihovi izvori i stilske funkcije*, Годишњак Филозофског факултета (1964—1965, Нови Сад) 283—303, аутори су изнели Виноградовљеву поделу устаљених лексичких веза: поделу на фразеолошка срашћења, фразеолошка јединства и фразеолошке спојеве („сочетания”).¹ Поред тога су ставили посебан нагласак на неке одређене везе, и то на лексичке парове (старо и младо, *wieder und wieder*), на крилате речи одн. цитате,

¹ У совјетској лингвистици се дуго одржавала, и још се у одређеној мери одржава, подела фразеолошке грађе коју је дао В. Виноградов у својим познатим радовима: Основные понятия русской фразеологии как лингвистической дисциплины, Труды юбилейной научной сессии ЛГУ (1946, Лењинград); Об основных типах фразеологических единиц русского языка, зборник: А. А. Шахматов (1947, Москва—Лењинград); одељак „Основные типы фразеологических единиц в русском языке”, стр. 21—28, у књизи Русский язык (1947, Москва—Лењинград). Концепције се донекле ослањају на раније поставке Ш. Балија. Сам Виноградов је временом нешто модификовао своја схватања.

на одломке из пословица који су се фразеологизирали.² По њиховом мишљењу, изнетом овде, „у фразеолошке јединице улазе и поједине самосталне речи у пренесеном значењу, као нпр. реч *Backfisch* = шипарица”, стр. 290.³ Рецимо одмах да у Речник, издат петнаестак година касније, појединачне речи нису ушле као фраземе, пошто не одговарају једном од основних критеријума (нису комбинације засебних речи). Тако је у Речнику изостало не само *Backfisch* (појављује се у оквиру јединице *Backfischmanieren haben*, јер је језик ову „псеудофразу” увео у даљу фразеологизацију), него, нпр., и *Blaustrumpf* = плава чарапа (тј. досадна и педантна учена жена) — јединица чији је улазак спречила само специфична природа немачког језика у коме се обилато граде сложенице. Даље је у чланку дата доста обимна и за читаоца занимљива грађа која обухвата разноврсне фразеолошке јединице (у класичном смислу), цитате, крилатице и делове пословица, са објашњењима о њиховом пореклу. Из тих објашњења се сагледава сва временска и просторна разноликост изворишта, међујезичка покретљивост и виталност „успелих обрта” током дугих векова и миленијума.

У другом чланку: *Neki metodski postupci u obradi nemačkih frazeoloških izraza, Pedagoška stvarnost* св. 6 (1965, Нови Сад) 358—369, аутори се дотичу оних питања која ће имати касније да решавају или да испољавају кроз своја решења. Ту је реч о томе да је фразеолошки фонд уопште тешко разграничити; да се фразе махом издвајају од осталих лексичких комбинација немогућношћу дословног превода, мада има, разуме се, случајева када су и преводи на други језик значењски блиски; фразеолошке јединице се понекад одликују неубичајеним граматичким конструкцијама; оне, затим, могу вршити функцију разних реченичних делова, пошто по значењима нагињу лексикализацији, иако представљају спојеве речи. Приликом тражења кључне речи у јединици може се примењивати било семантички, било граматичко-структурални принцип. Овај други, по мишљењу аутора, треба да има предност. О фразеолошким јединицама се још износи да се оне деле на потпуно непроменљиве, затим такве где се поједине компоненте могу парадигматизовати (мењати по временима, по падежима), и оне у којима се могу замењивати поједине речи. И овде, као и у другим радовима, П. Мразовић и Р. Приморац спомињу зачетнике појединих теорија или шире прихваћених тумачења.

Трећи чланак носи назив: *Prilog razmatranju frazeologije nemačkog jezika, Живи језици VII/3—4* (1965, Београд) 47—54. Писци говоре о нерашчишћеним појмовима и неједнообразним терминима код немачких

² Виноградов је био склон да целе пословице и изреке, дакле заокружене реченице, сврста у своја фразеолошка јединства, у раду *Основне понятия . . .* (в. бел. 1). Ово је касније било подвргавано сумњи и критици. Практични разлози при састављању фразеолошких речника изискују да се у њих уноси и таква грађа, што су учинили и аутори о којима се овде говори.

³ В., нпр., у Уводу за „Фразеологический словарь русского языка”, саставили Л. Војнова, В. Жуков, А. Молотков, А. Федоров (1967, Москва), где се говори о томе да неки укључују у фразеологију и засебне речи, као што су галиматја, сумбур, абракадабра итд., стр. 7.

теоретичара када се има у виду ова тематика. Разграничавање фразеолошких јединица би требало вршити у два правца: у односу на слободне спојеве речи и на изоловане речи. Њихово диференцирање од слободних спојева успешно је извршио, кажу аутори, В. Виноградов: те јединице се репродукују као нерашчлањиве целине, оне су семантичке целине а не збирови семантичких елемената, итд. Од изолованих речи се разликују по томе што се њихови саставни делови употребљавају и ван њих, док морфеме, тј. саставни делови изолованих речи, постоје само у речима. Своју поделу фразеолошких јединица Виноградов је дао према њиховој семантичкој вредности (споменуто напред срашћења, јединства и спојеве), а подела се, по схватањима совјетских германиста А. Искоса и А. Ленкове, може вршити и према граматичкој структури. П. Мразовић и Р. Приморац даље разматрају Виноградовљево поделу у једној каснијој модификацији, где је редослед друкчији. Поводом једне посебне врсте фразеолошких спојева, тзв. аналитичких, умесно примећују да не треба тежити њиховом свођењу на једну лексему, како то желе неки немачки чистунци: Arbeit leisten = обављати посао има свог стилског и другог оправдања (може се проширити: eine große Arbeit leisten), тако да није ни пожељно ни могућно овај спој увек замењивати са arbeiten.⁴ За фразеолошка јединства карактеристична је семантичка двослојност, уколико се њима описују могуће радње а не фикције; она се могу употребљавати и у правом значењу, поред пренесеног и фразеологизираниг: dem Faß den Boden ausschlagen. Трећа група, срашћења, не одају свој прави, примарни смисао, јер је слика на којој су заснована постала током времена замагљена (aus dem Stegreif sprechen = говорити без припреме), а понекад су то и устаљене елипсе.

Имамо, најзад, четврти рад: Problemi razumevanja, prevodenja i upotrebe frazeoloških jedinica u nemačkom jeziku, Живи језици XI/1—4 (1969, Београд) 107—120. Ту се, најпре, говори о неједнаком или непотпуном разумевању појединих јединица међу представницима истог језика или код разних народа, затим о неједнакој вредности истог споја у разним стилским слојевима. Даље се спомињу путеви којима су се цитати, пословице или крилатице преносили преко временских и географских међа. Интересантна су запажања о томе да се изрази могу

⁴ Специјално у структури немачког језика леже и други разлози за чување и чак и умножавање таквих обрта. — Код нас се чују сличне примедбе, наиме, да су спојеви као „вршити припреме” канцеларизми, варваризми, новинарски клишеи. Ипак, приметимо да израз „вршити велике припреме” тешко може да се тачно замени глаголом „припремати” са неким прилогом или другим додатком. Запажања о томе да такви обрти нису дубље уврежени у српскохрватском језику (без обзира на то да ли су калкови или нису, да ли их говори неурбано становништво или не) имају одређену историјску основу. Наши говори, пре формирања општег књижевног језика, нису прошли кроз фазе убрзаног обогаћивања таквом врстом синтагми. За руски се утврђује да су образовања овог типа, дакле, образовања састављена од значењски мање-више испражњеног глагола и дeвeрбaтивнe именице, живнула у њему од краја XVIII в. (В. Виноградов, Очерки по историји рускогo литерaтурнoгo језикa XVII—XIX вв., 2. изд. (1938) 414, цит. према зборнику: Вопросы лeксики и фразeологији соврeмeннoгo рускoгo језикa (1968, Ростов) 119). У руском су се она умножавала под утицајем одговарајућих обрта у европским језицима.

духовито допуњавати или парафразирати, уколико говорник одн. писац има способности за то. Треба, међутим, имати стилског слуха. Неки су изрази „непробојни”, те се не смеју мењати; исто тако, може се уласти у стилску рогобатност уколико се фразеолошка грађа невешто комбинује или гомила. Чланак је занимљив поготову због великог броја примера. Као припрема двеју ауторки за коначну израду великог речника он је послужио, свакако, оном својом димензијом која се после исказала у стављању стилских и других ознака, тј. скраћеница, уз немачке и српскохрватске фраземе.

Ова четири чланка укратко су приказана овде као врста антиципираног увода у најновије обимно дело, у коме не би могло бити места за све ове идеје и обавештења. Нема нарочите сврхе подвргавати их оцени из данашње перспективе. Они су писани доста давно, пре изласка неких од оних студија које су инспирисале поједина данашња искуства — искуства не само разних других каснијих теоретичара и састављача сличних речника, него управо и самих аутора о којима је овде реч. У сваком случају треба подвући да су у време када су штампани, ови чланци садржали много занимљивог и новог за нашу науку о фразеолошким појавама, а та се наука код нас ни до данас није живље развила.

Прелазећи на приказ Речника треба на првом месту истаћи да је он прављен на основу врло обимне литературе, која је уз њега и наведена: то су лексикографска дела, књиге, публицистика, периодична и дневна штампа, а исто тако и магнетофонски снимци са дијалошким грађом. Властита ексерцизија (коју је, судећи по постојећим иницијалима уз изворе, већим делом извршила Р. Приморац) допуњена је подацима из Одељења за речнике савременог немачког језика при Академији наука у Берлину, НДР, као и материјалом из Редакције Дуденових издања Библиографског института у Манхајму, СРН (овај избор је направила П. Мразовић). Приликом ексерцизије П. Мразовић се опредељивала за лепу књижевност, а Р. Приморац за дела из друштвених наука.

У Предговору се каже да су обрађена „дела почев од друге половине XIX века (углавном она која се и данас читају) па све до наших дана”. Намеће се асоцијација како се савременим немачким језиком сматра оно што је писано од времена Гетеа и Шилера наовамо, и како се не би смео изоставити језик барем ових књижевних великана, пошто се, несумњиво, и они данас читају. Али списак коришћених извора показује да су они такође заступљени, а поред њих Лајбниц и Кант, Лесинг и Хајне и други, само што је изостала прикладна напомена у Предговору. Разгледање извора наводи на закључак да су састављачи посебну пажњу поклонили новијој политичкој, социолошкој, економској и сродној литератури, исто тако филозофској, психолошкој и педагошкој. Као прва може се јавити примисао да су писци оваквих књига, вероватно, ипак сиромашнији у погледу фразеолошког блага — а то не представља несумњиву истину. Чак обратно, белетристи могу фразеологију избегавати управо се плашећи калупа у свом изразу. На другој страни, публицисти који, неоптерећени наглашеним стилистичким амбицијама, желе да своје идеје изразе што убедљивије и сликовитије, често прибе-

гавају постојећим фигурама, изрекама и сличним спојевима као врсти сугестивне изражајне стратегије. Код филозофа, код представника политичких, економских и сродних грана знатан проценат клишетираних целина отпада на аналитичке (објективне, неафективне) лексичке везе.

Аутори су прикупили картотеку од близу 200.000 листића и из њих издвојили око 20.000 немачких фразеолошких јединица, одн. око 30.000, ако се рачунају и њихова различита значења. На тај начин су створили најобимнији фразеолошки тезаурус са немачког говорног подручја (укључени су извори из обе Немачке, Аустрије и Швајцарске), први овог типа и опсега у европској германистици. Уз показане немачке фраземе давани су и примери (који нису превођени), што веома подиже вредност Речника. Како је речено у Предговору, примери су давани „да би се, поред значењског гранања једног одређеног израза, предочавали и начини употребе са граматичког аспекта а истовремено и стваралачки однос појединих писаца према овим сложеним језичким средствима”. Поред тога, код неких јединица се појављују и историјска тумачења о настанку израза: нпр. код *für jemanden durchs Feuer gehen* (одредница *Feuer*), код *etwas auf die lange Bank schieben* (*Bank*), али, рецимо, не и код *für jemanden die Hand ins Feuer legen* (*Hand*). Напред смо рекли да су таква објашњења за читаоца уопште привлачна. Ипак мислимо да би за речник оваквог типа све историјске информације — уколико су познате — представљале оптерећење, док само местимична тумачења дају повода да се помисли о неком одсуству система, о презентацији онога до чега се успут дошло. То ипак не умањује значај и занимљивост ових обавештења, у оном обиму у коме су дата.

Споменуто је већ обележавање стилске вредности, поред кога иду и друге врсте ознака: подаци о социјалном или временском слоју, струковној области и др. Аутори кажу у уводним напоменама: „Стилски слој немачких фразеолошких јединица као и српскохрватских еквивалентна није било увек могуће сасвим објективно и доследно обележити” — што је ван сваке сумње оправдана ограда, с обзиром на разлиствене границе између слојева, као и на могућност субјективних оцена. Треба истаћи да су у овај речник ушле ознаке које заслужују пажњу лексикографа. С једне стране, ту су неке које су сасвим специфичне за ово дело (Аустр., Берл. = берлински градски дијалекат и др.), а с друге — такве које су у нешто већој или чак и у малој мери условљене карактером речника, те представљају извесно освежење у пракси на нашем језичком подручју: библ[ијски], грубо, изв[ештачено], карт[ашки], књ[ишки], а посебно има: књижевно], крил[атица], подсм[ешљиво], пом[одно], потц[ењивачки], прет[еривање], рад[ио] и тел[евизија], свеч[ано], студ[ентски], тин[ејџерски] итд. Ова номенклатура, јасно, подразумева танану процену грађе, и поред свих тешкоћа и могућних, споменутих напред, колебања и огрешења⁵.

⁵ У лексикографији претежу „негативне”, тј. дисквалифицирајуће стилске и експресивне ознаке; нису уобичајена обележја за „одобравање”, „одушевљење” и сл. Свакако је та појава условљена реалним стањем ствари у језику, психологијом језичког твораштва и лингвистичког просуђивања о њему, где граматичке карактеристике (творба речи) играју своју посебну улогу.

Да бисмо завршили све о — условно тако названој — техничкој страни Речника, укажимо још на принципе у издвајању кључне речи као одреднице. Аутори напомињу да се са сигурношћу ниједан члан фразеолошке јединице не може, у принципу, одредити као значењско језгро, па су зато као одреднице узимане поједине граматичке категорије, по утврђеним правилима. Ако се у фразеолошкој јединици јавља именица, она служи као одредница, односно, прва именица је одредница уколико их има више. Ако са неким придевом има више израза, онда се он сматра кључном речју, као што је случај и у изразима где стоји само придев одн. прилог са неким глаголом. Аналогно случају са изразитом фреквенцијом придева, даје се и глагол као одредница уколико се он појављује у већем броју израза са придевом или прилогом. (У питању су захтеви везани за појаву фразеолошких гнезда.) Глагол је кључна реч тамо где је фразема вербална а без именице.

Све је ово, разумљиво, ствар слободног избора међу принципима, коме се не може замерати, пошто би и друкчији избор неминовно изискивао уводна тумачења, ограде, и садржао разна несавршенства. Међутим, треба напоменути да се чак и при оваквом опредељењу за једну наизглед граматичку конвенцију не може избећи утицај семантичких чинилаца. Видели смо да се узима у обзир то да ли се са придевом или глаголом гради већи број фразема, а ово већ значи да се избор кључне речи каткад повезује и са семантиком једне од речи у јединици која се разматра: речи која је способна да изгради око себе богатије фразеолошко гнездо. Овим ураћамо у саму проблематику фразеологије. Једно од интересантних питања у овој проблематици — досада мало обрађивано — јесте питање о томе којим значењским класама припадају те речи које се чешће експлоатишу у идиоматици. Аутори у уводним напоменама примећују да су то именице које означавају делове тела или важне чиниоце људске средине (вода, кућа, пут). Додали бисмо да су то и називи за сликовитије радње, затим за боје, јер већина има неку општеусвојену симболику, за појмове који важе уопште као карактеристични, упадљиви или смешни. Ово су већ питања за сасвим посебну расправу, али се та питања лепо могу проучавати управо на грађи овог или оваквог речника.

Избор немачких јединица направљен је на веома широким основама, из прагматичних и дидактичких разлога. Унето је, начелно, оно што Виноградов подразумева под фразеолошком грађом, а то значи да за ауторе фразеологија не садржи само значењски померене, фигуративне и стилизоване изразе, него ту улази свака стабилна комбинација речи уопште, макар она представљала неко „безбојно“, аутоматизовано граматичко средство за везивање у реченици или сл. У поређењу с руским материјалом којим Виноградов илуструје своја схватања, овде је грађа, на једној страни, сужена, пошто изостаје архаична фразеологија, као и дијалекатска, осим из онуса Герхарда Хауптмана и још неких изузетака; грађа је сужена и стога што у немачком језику мноштво спојева разних врста (сложни термини, вишечлани везнички или прилошки изрази итд.) прелази у сложенице. Све вишечлане термине и сложену номенклатуру (парни когао, војни аташе, вирусни грип) практично је и немо-

guће обухватити, а што је још важније — речник који је пред нама поставља себи као задатак контрастирање немачке и српскохрватске грађе, а не теоријску обавезу да изнесе све што се у немачком уопште појављује у облику сталне синтагме, а што мање-више гласи исто и у другим језицима.⁶ С друге стране, аутори у великој мери проширују залиху својих јединица случајевима који стоје на самој граници фразеологије, опет из практичних разлога.

Као што је речено, у овом речнику налазимо различите врсте устаљених лексичких веза, почев од таквих као што су *im hohen Maße* = у великој мери, или *alles in allem* = све у свему (код нас германизам), *nur so* = тек тако, *das haben wir alles schon gehabt* = све је то већ одавно познато, за које се може рећи да су готово сасвим мотивисане одн. препознатљиве без лексикографског тумачења, па преко веза типа *wie dem auch sei* = било како било, *nein, so was* = ма шта кажеш, и других многобројних постојаних обрта, дијалošких шаблона, општепознатих цитата, афоризама, све до пословица, нпр. *meid', leid' und schweig', kommt die Zeit* = трпен спасен и др. Истакнуто је већ напред да се пред нама налази изванредна збирка такве грађе са немачког подручја.

Постоји нарочита врста узвезних лексичких веза (в. и напред, поводом *Arbeit leisten*), где спадају многобројни сложени (могу се назвати и аналитички) предикати са јачом или слабијом семантичком вредношћу њихових раздвојених чланова: *ein Ständchen bringen, kein Ende finden, eine Sitzung halten; Einsicht haben; die Flucht nehmen*, итд. Идиоматичност тих веза осећа се понекад само у контрасту са истозначним везама у другим језицима, или чак ни тада не одмах, али она ипак постоји, стога и те везе заслужују да уђу у дело оваквог обима, као што је и учињено у Речнику. *Ein Ständchen bringen* није „донети серенаду” (рецимо, уручити неке штампане ноте серенаде), него „певати” или „отпевати” (одсвирати) серенаду”; *kein Ende finden* скоро да се може превести као „не наћи краја”, али се српскохрватски ипак говори „немати краја” (или: „немати ни краја ни конца”, како је забележено у Речнику); *eine Sitzung halten*: каже се и код нас „држати седницу”, али је и упркос томе у питању фразема, јер синтагма у целини не значи оно што значе заједно њени делови, и у неким другим језицима се појам „заседати” тако не изражава. Што се тиче, нпр., везе *Einsicht haben*, проблем је у томе што ово не значи само „имати увид” (које је опет у том облику не-

⁶ У Речнику налазимо, нпр., *Archimedischer Punkt*, али због умереног значења: срж, ослонац. Према В. Виноградову, сложени термини и номенклатура иду у фразеологију (В.: С. Гаврић, Конвенционалне устойчиве сочетания в аспекте фразеологије и стилистици, зборник: Исследования по стилистике (1974, Перм) 131—146). Конвенционалне јединице су по Гаврићу: спојеви директне номинације („лапчана реакција”), спојеви са преосмишљеном компонентом („земљина оса”), метафоричке структуре („Велики Медвед”), условне номинације („Морзеова азбука”). Оправдано је разматрати и такве спојеве, зато што ни они нису увек једнаки од језика до језика: руски се каже „теорема Пифагора”, сх. чешиће „Питагорино правило”; рус. „численный состав” (војни израз), а сх. „бројно стање”. Уп. танану разлику: нем. *das Gesetz der großen Zahl* (јд.) == сх. закон великих бројева (мн.), што су Р. Приморац и П. Мразовић и унеле у Речник.

преводиво на неке језике), него је и двозначно, тј. значи и „имати увиђавност”. Све такве везе једва да се могу побројати, те у Речнику не налазимо, нпр. *die Flucht nehmen*. Глагол *nehmen*, истина, има — према старијем речнику Ристића—Кангрге, али не и према новом⁷ — у својој семантици и значење „почети”, тако да би споменута веза значила „почети бекство”, у ствари, просто „побећи”; ипак би, према критеријумима примењеним у мноштву примера, и она заслужила да буде забележена.

Као што видимо, настаје питање границе између лексичког, лексикографског значења речи и њене значењске улоге у оквирима фразеолошких јединица. Да ли је *nehmen* одиста „почети”, или само *Flucht nehmen* значи „почети бекство”, „дати се у бекство”? Шта је, нпр., „дубок” у „дубока старост”? Да ли је то придев са једним од својих утврђених значења (у Речнику САНУ, дубок 4.б.: „који је достигао пун развој, поодмакао; касни, позни”), или је то атрибут уз именицу „старост” који служи за то да заједно с њом сачини фразеолошку јединицу? У корист регуларног значења говоре примери (у Речнику САНУ) у којима поред „дубока старост” стоји и „дубоке године”, „дубока ноћ”, „дубока јесен”. Али и зрелост може достићи пун развој, па опет није уобичајено да се каже „дубока зрелост”, и лето може бити поодмакло и позно, а ипак се не каже „дубоко лето”. Није у питању ни нека основна, заједничка супсемантика са призвучком тешког, мрачног, безнадног, јер знамо да се може рећи „дубок летњи мир”. Сем тога, немачки се за старост каже *hohes Alter*, а не *tiefes Alter*, што потврђује да је наша веза фразема бар у међујезичком аспекту. У специјалним студијама се говори о томе како нека реч (овде: придев) може у цео низ или серију фразеолошких јединица — али само у ограничену серију — унети одређену инваријантну идеју; што је већи број таквих могућних јединица, спојени су даљи од фразеологизма и слободнији су, а дата реч има изразитију и употребљивију лексичку вредност — и обратно. Предлажу се егзактни методи за процену јаче или слабије омеђености семантике у таквим случајевима. Спомињемо све ово зато што је то било једно од најосетљивијих питања која су аутори Речника имали да решавају, а о коме нису још говорили у својим ранијим чланцима. Из Речника се види да су се они трудили да унесу све што одговара таквом посматрању фразеологизације, нарочито оне случајеве где се немачки и српскохрватски не поклапају, као што је то, нпр., случај код показаног *hohes Alter* = дубока старост.

Ово су, по нашем мишљењу, проблеми далеко значајнији од питања — теоријски, не и практично усмерених — о томе да ли, рецимо, пословице, изреке итд. спадају или не спадају у област фразеологије. Ту могу постојати ставови готово налик на конвенције, а мерила за њихово утврђивање су друкчија, и то лакше специфичне тежине.

Аутори Речника указују на потребно синтаксичко окружење фразема (додаци *jemandem*, *jemanden*, *etwas* и др.), што има своју, како лин-

⁷ Речник српскохрватског и немачког језика, други део: Српскохрватско-немачки (1928, Београд), s.v. узети II intr. 1: узе бегати = *er nahm die Flucht*. Тогa нема у: Енциклопедијски немачко-српскохрватски речник I и II (1963, Београд), ни под *nehmen*, ни под *Flucht*.

гвистичку, тако и чисто употребну вредност. Тиме се диференцирају тзв. отворени изрази, који за себе захтевају наслон или разрешење (etwas zu hören bekommen), од затворених који су сами себи довољни (übers Jahr um diese Zeit, wenn der Papst die Grete freit = никад).

Такозвана десна страна овог речника представља тумачења на српскохрватском. Она је у сваком случају не мање интересантна за немачког корисника, који жели да се обавести о српскохрватским еквивалентима, него што је за нашег читаоца који жели да разуме немачки израз. На десној страни постоје, како фразеолошки еквиваленти, тако и описна објашњења, дефиниције. Фразеолошки преводи, уколико их је било могуће наћи, такође су обележени, где је то потребно, стилистичким и другим ознакама, а то је још једна врлина овог дела, јер се тиме не само приказује, него на извештан начин и обрађује наша грађа. На пример, ... daß es (nur so) eine Art hat = како ваља; ваљано [нису фраземе]; да све пршти [фр.]; да је милина гледати; све у шеснаест; бог те видео; бог те мазао [све фраземе; само код последње стоји „фам.“, мада би се ова ознака, чини нам се, могла односити и на два претходна превода]. Постоји једна тешкоћа, која се јавља онда када на српскохрватској страни стоје фраземе, али неутралне, без потребе за било каквом ознаком. Ако се у преводима даје само таква грађа, или напоре до фразеолошка и експликативна, а она прва без ознака, немогуће је знати, поготову када је корисник странац, шта је шта: jemanden einen Floh ins Ohr setzen = тутнути коме шта у главу [очигледно, фр.]; обеспокојити га [није фр.]; пробудити неку жељу, неку мисао која не да мира [? Странац не зна како да процени „пробудити жељу“]. Код ihn stört (aber auch) die Fliege an der Wand читамо тумачење: све му смета; једи га свака ситница, и мува на зиду — па остајемо у недоумици да ли је овај додатак о муви експликативан, тј. дат само као превод, или је целина која почиње са „једи га . . .“ — фраза, коју ми не познајемо. У Речнику су, дакле, објашњења пружена не само довољно, већ и максимално, и суфицитарно, ако се тако сме рећи; друга је ствар што се помоћу такве врсте приручника ипак не би могли увек проналазити стилски верни еквиваленти на једној и другој страни, и поред тога што много путоказа за то постоји.

Успела су решења када се пословице преводе пословицама: man muß den Mantel nicht größer machen, als das Zeug hergibt = пружај се према губеру. Пажљива студија међујезичких паралелизама, макар, ево, и на грађи само овог речника, омогућила би изванредна открића о „мисаоним константама“ или „лутајућим мотивима“ у области пословичког стваралаштва, као и о богатом позајмљивању, рецимо, о „германизмима“ међу пословицама код нас или сл. Исто то вреди и за друге разне „уобичај узете речи“ и за мање идиоматске целице.

У ређим случајевима објашњење не може да се искаже граматички адекватно: Flederwische feil haben = продавати перушке, пајалице — а уз ово се морало додати у заградама: „каже се за остарелу девојку, коју више нико не проси“.

Потрага за српскохрватским фразеолошким еквивалентима била је посебан подвиг, јер су у време израде Речника као могућни подсетници стајали на располагању само речник двеју Матица и нови речник Ристића-Кангрге, док је Речник САНУ био тек на својим почецима.

Постоје податак да се Савезна Република Немачка интересовала за откуп леве, тј. немачке стране овог дела, заједно са илустративним примерима, ради касније израде шпанске, енглеске, француске и других верзија. Осим тога, у Предговору читамо: „Са задовољством смо се одазвале жељи наших колега са Семинара за славистику Универзитета у Манхајму да им рукопис овог речника ставимо на располагање како би га могли користити при састављању српскохрватског једнојезичног и српскохрватско-немачког фразеолошког речника”. Данас имамо пред собом невелику књигу Јиргена Петермана и Штефана Ритгасера: *Kleines Wörterbuch der kroatisch-serbischen idiomatischen Redewendungen mit deutschen Entsprechungen . . .* (следи исто на нашем језику), 1980, Манхајм, стр. I—X + 1—129, издавачка кућа Hueber, која је заједно са београдском Просветом издала речник Ристића—Кангрге из 1963. г. У предговору овог лексикографског приручника сарадња са Београдом се, додуше, не спомиње изричито; указује се на то да су информације, поред осталог, „добивене од говорника којима је матерински језик хрватско-српски”.

Свакако да би се нашло немачких израза који нису ушли у ову фразеолошку ризницу, пошто се могло десити да се понеки израз игром случаја није појавио током прибирања грађе. Такође је вероватно да има јединица поред којих за превод нису нађене српскохрватске фразе, или нису нађене све — а њихов је фонд иначе неизбројив и углавном неистражен. Међутим, још разумејемо и детаљније решавање постављеног задатка превазишло би могућности рада чак и већег ауторског тима, а не само двеју ауторки, осведочених ентузијаста у својој струци. Када се приказује дело овако великог обима и далекосежног значаја, уз то беспрекорно технички изведено, које представља резултат уистину огромног прегнућа, приказивач би доспео у опасност да се спусти на неодговарајући ниво уколико би почео да истражује ситне недостатке.

Немачко-српскохрватски фразеолошки речник, овако како је урађен, испољава на свим страницама велики набој научног потенцијала, не само стручног или рутинског, како се, на жалост, често мисли о лексикографији уопште. Он даје подстицаја за нека даља научна истраживања: рецимо, за једнојезичке или контрастивне студије о већој или мањој реџимности, већој или мањој тежњи ка предикативизацији исказаних „слика” или тврдњи, или о томе из којих се социјалних слојева чешће или ређе црпу поређења, лексичке изазовности и занимљивости итд., поред већ напред изнетих сугестија. Ово дело може послужити и за то да се помоћу њега верификују, допуне или исправе постојећи теоријски ставови о разним питањима фразеологије, каквих има у богатој литератури у свету. Утолико је његова вредност већа, јер је оно не само довршено, него и инспиративно.

Београд

Ирена Грицкаји

ЧЕТВРТА ЈУГОСЛОВЕНСКА ОНОМАСТИЧКА КОНФЕРЕНЦИЈА

Четврта југословенска ономастичка конференција, у организацији Одбора за ономастику Словеначке академије наука и уметности, одржана је у Порторожу од 14. до 17. октобра 1981. године. Број учесника у њеном раду био је (и поред озбиљних финансијских тешкоћа које прате рад свих ономастичких одбора) већи него у раду ранијих конференција, а и научни ниво скупа, општи је утисак, био је виши него на претходним конференцијама. Једном речју, осећа се активност академијских ономастичких одбора, од којих ћемо овом приликом поменути само један — Одбор за ономастику Српске академије наука и уметности — и рећи неколико речи о његовој активности на сакупљању грађе.

Одбор за ономастику Српске академије наука и уметности основан је 1974. године, а већ 1975. се, под руководством Павла Ивића, приступило систематском сакупљању грађе на терену. Досад је сакупљен материјал из неколико стотина насеља разних региона Србије (Метохија, Ибарски Колашин, околина Пријепоља, околина Нове Вароши, околина Ивањице, околина ужичке Пожеге, Азбуковица, Јадар, Рађевица, Колубара, Левач, околина Светозарева, околина Врања, Сврљиг, околина Зајечара, северна Бачка) и Црне Горе (Кучи, Загарач, околина Херцег-Новог, Ровца, Морача). Осим тога, сакупљена је микротопонимија општине Трговиште, као и добар део хидронимије слива Лима. Сви истраживачи радили су по истим принципима. У селима која су обишли сакупили су, у дијалекатској форми, комплетну ономастичку грађу: микротопонимију, презимена, секундарна презимена, породичне надимке, лична имена, секундарна лична имена, хипокористике и личне надимке. Испитивачи су од информатора увек записивали све што може користити приликом даље обраде материјала: уз имена села — основне географске и демографске податке, податке о старинама, етнике, ктетике и др.; код микротопонима — комплетан опис локалитета; код презимена и секундарних презимена — број породица, њихово порекло, славу и др.; код породичних надимака — мотивисаност надимка; код личних имена и секундарних личних имена — фреквенцију и појаву новијих ликована; код хипокористика — фреквенцију и име особе која тај хипокористик носи; код личних надимака — мотивисаност давања надимка, и сл. Сарадници су досад сакупили неколико стотина хиљада података, од чега су већи део средили и предали Одбору. На сваком листићу је,

уз ономастички податак, назначено где је реч записана (село и општина) и дато име сакупљача. Овако сређена збирка послужиле, свакако, као добра основа за ономастичка истраживања. Њен мали део је, поменимо и то, своје место већ нашао у Ономастолошким прилозима (Српска академија наука и уметности, Одељење језика и књижевности, Одбор за ономастику), Београд, књ. I (1979) и књ. II (1981), — публикацији која ће и у следећим свескама доносити ову грађу. Ономастичар ће, међутим, драгоцене податке наћи и у старијој етнографској и другој литератури, нпр. у едицији Насеља и порекло становништва Српског етнографског зборника, која излази и данас, као и у разним књигама новијег датума, нпр. у збирци докумената *Пирот и срез нишавски 1801—1918* (књ. I, 1801—1883, Пирот (Музеј Пошишавља), 1981; књ. II, 1883—1893, 1982; књ. III, 1894—1918, 1982), коју је сабрао и приредио Илија Николић, доносећи обимне ономастичке регистре: *Регистар личних имена*, стр. 833—877 (књ. I), 891—962 (књ. II) и 1149—1218 (књ. III), и *Регистар географских имена*, стр. 879—893 (књ. I), 963—968 (књ. II) и 1219—1227 (књ. III).

На Трећој југословенској ономастичкој конференцији, која је одржана октобра 1979. године у Дубровнику, одређене су следеће теме за Четврту конференцију: 1. *Њворбени модел у антиројонимији* и 2. *оронимија и хидронимија*.

Присутнима је, пре почетка излагања реферата, изразио добродошлицу и пожелео успешан рад Франц Јакопин, председник Организационог одбора, а онда су то учинили Братко Крефт, потпредседник Словеначке академије наука и уметности, Антон Микелн, председник СО Пирани, и Јосип Хам, председник Међуакадемијског одбора за ономастику, који је, поред осталог, говорио о значају развоја ономастике у земљи са више језика. У име гости из иностранства скуп су поздравили Ернст Ајхлер (Лајпциг), Казимјеж Римут (Краков) и Милан Мајтан (Братислава).

За Конференцију је пријављено седамдесет девет реферата, а поднесено следећих педесет седам: Франце Безлај, *Imenoslovčevi spomini*; Јосип Хам, *Задаци наше тојономастике и антиројономастике*; Франц Јакопин, *Miklošičev pomen za slovansko imenoslovje*; Павле Мерку, *Onomastični problemi na slovansko-romanski meji*; Ернст Ајхлер, *Probleme der Rekonstruktion alter hydronimischer Schichten*; Милан Мајтан, *Špecifické vlastnosti hydronymie*; Ева Жетелска-Фелешко, *Czy sufiks -ica jest słowiańskim formantem hydronimicznym*; Винцент Бланар, *Zakładné problémy antroponomastiky*; Казимјеж Римут, *Warstwy chronologiczne w słowiańskich dwuczłonowych nazwach osobowych*; Јануш Ригер, *Ze słowotwórstwa antroponimów wschodniosłowiańskich*; Милан Могуш, *Хидронимијски тојоними*; Петар Шимуновић, *Хидронимијска терминологија у хидронимијама*; Звездана Павловић, *Сагледавање система хидронима у оквиру једној географској ареала*; Божидар Финка, *Хидроними у обалној тојонимији на задарско-шибенском подручју*; Александар Лома, *Прилој проучавању античкој слоја у хидронимији северозападне Србије*; Љубица Станковска и Мито Миовски, *Прилој кон субсјрајнајша македонска хидронимија*; Атанасије Урошевић, *Српске и албанске речи за тојоме о неким географским објектима*

на Косову; Ђазим Љеши, *О њореклу хидронима Ереник (Рибница)*; Ристо Радуновић, *Неколико назива Скадарској језера и мојућности њиховој етимолошкој дејтерминисања*; Драго Ђушић, *Из хидронимије ријеке Лим*; Душан Чоп, *Narečne in etimološke značilnosti vodnih imen na Zgornjem Gotenjskem*; Данијел Алерих, *Хидроними ајелайив Сава и хидроним Савиња*; Стево Далмација, *Хидроними Појкозарја*; Антун Шојат, *Ајрибуит у двочланним хидронимима шекућица*; Олга Иванова, *Сливоит на Брејалница (семантичко-сѣрукѣурна карактеристика)*; Маринко Митков, *Хидронимије од Мариовско и нивнајта внајреина форма*; Красимира Илиевска, *Основна мок-мак-во македонскајта њојонимија*; Марко Лукенда, *Презимена хидронимијској њоријекла*; Стјепан Вукушић, *Зайадоновоштиокавске најласне шенденције у хидронимима и ањиројонимима*; Недељко Богдановић, *Куд се деде сврљика Позвижда?*; Вјеслав Бориш, *Ријејки ѡворбени модели у хрвајским ѡрезименима*; Валентин Путанец, *Ањиројонимни суфикси -ојло, -ојла*; Мијо Лончарић, *Творбени сусѣави особних имена (на ѡријеру кајкавској нарјечја)*; Аленка Шивиц-Дулар, *Slavenski pritički na -en in ѡјѡв nadaljnji razvoj*; Еугенија Барић, *Русинска ѡрезимена*; Борис Марков, *Македонски ѡрезимиња-слојсенки*; Весна Јакић-Цестарић, *Ањиројоними са завршејком -нда, -ндра иза самојласника на ѡдручју СР Хрвајске*; Светозар Георгијевић, *Ањиројонимијски најѣавак -ота*; Марија Коробар-Белчева, *Форманијѣе -ј, -о и -ота во македонскајта ањиројонимија*; Трајко Стаматоски, *Надимак у сисѣему именованја код Македонаца*; Милица Лађевић, *Прилој ѡроучаванју наших надимака*; Мира Менац, *О ученичким надимцима*; Живко Бјелановић, *Семантичке ѡдударности надимака ѡиња Шепонја и Кусило*; Асим Пецо, *Морфолошка и ѡродијска уобличаванја оријѣталних имена женској рода у срѣскохрвајском језику*; Исмет Смајловић, *Семантички модели муслиманских имена оријѣталној ѡријекла у Босни и Херцѣовини*; Јоханес Шултхајс, *Südslavische Vornamen in der DDR*; Влајко Палавестра, *О ѡријеклу неких реценѣних ањиројонима у Босни и Херцѣовини*; Јосип Лисац, *Именски сусѣав у службеној и несслужбеној уѡраби у Горском Кошару*; Саво Пујић, *Херцѣовачки ајидоними ањиројонимској ѡријекла у свјејѣлу славенској кулѣа ѡчеле*; Невенка Гошић, *Лична имена у сѣиску ѡрилојсника из 18. вијека Сѣаре ѡравославне цркве у Сарајеву*; Милица Грковић, *Лична имена у влашким кайунима бањској власѣелинѣива*; Гордана Јовановић, *О релайивној фреквенцији хришћанских (ханојрафских) имена XV века у обласѣи Бранковића (Вучѣирнском санѣаку)*; Мате Шимундић, *Нејознајта особна имена и ѡрезимена шибенској краја од XII до XVIII сѣољења*; Роберт Цет, *Име Стефан у средњовековној Србији*; Велимир Михајловић, *Крсѣашка имена у Војводини у XVI веку*; Митар Пешикан, *О једној јужнозетској ѡјави укришанја словенских и албанских елемената у личним именима XV века*; Драгутин Рагуж, *Рајуза у ѡрезименима*.

Као што је већ речено, за Конференцију су се пријавила још двадесет два референта који јој нису присуствовали. Надамо се, међутим, да ће се и њихови прилози наћи у зборнику радова са овог скупа, те им због тога и наводимо наслове: Момчило Ђурић, *Поријекло херцѣовачкој*

хидронима Брова; Слободан Марјановић, *Хидронимија Косанице*; Момчило Златановић, *Хидронимијски ајлајиви у јужном делу Србије (семантика)*; Мухамед Арнаут, *Хидроними слива Босне у зеничком крају*; Радмило Маројевић, *Прилој ишћању јосијанка јојонима и хидронима са јајронимичким суфиксом -ић (<-itjo)*; Никола Родић, *Суфикс -ка у хидронимији*; Милица Николић, *Хидроними на јеретијорији данашње Србије који указују на кретања различитих народа преко ње јеретијорије*; Гавро Шкриванић, *Хидроними на старим географским картама на јеретијорији данашње Србије*; Мухарем Церабрегу, *Хидроними Косова на картама XVII стољећа*; Наила Ваљевац, *Флора и фауна у семантичким моделима наших језикења*; Весна Зечевић и Вида Барац-Грум, *Мојивиранијски најјронимичких језикења у Горском Кошару*; Мићо Делић, *Семантичко-функционални анјронимијски модели у књижевности*; Петар Хр. Илиевски, *Од најстарих словенска анјронимија*; Вида Барац-Грум и Весна Зечевић, *Творбени сујав језикења у Горском Кошару*; Едина Алирејсовић, *Адајијација романских елеменаја у анјронимима са јодручја Херцеговине*; Драгољуб Величковић, *Рођено име и име у свакодневној ујојреби на јодручју јужне Србије*; Ненад Вуковић, *Називи јрнојорских јлемена (јворба)*; Зулфикар Ресуловић, *Ситлијитички акценай у нашим именима и језикењима*; Радојица Р. Јовићевић, *О једном словенском хјо-кориситику*; Оливера Јашар-Настева, *Анјронимискиј мајериал во Зборникој на бракаја Миладиновици*; Скендер Гаши, *О јодријетлу и сјрајификацији неких ојћеалбанских средњовековних анјронима*; Реџеп Дочи, *Трајовима албанској анјронима Plak*.

Организатор је, изванредно обављајући свој посао, омогућио учесницима овога скупа да чују и једно веома интересантно предавање о Словенцима у Италији, које је одржао Павле Мерку из Трста.

Закључујући скуп и изражавајући задовољство постигнутим резултатима, Франц Јакопин је захвалио учесницима ове конференције, а Јосип Хам, Казимјеж Римут, Асим Пецо и Петар Шимуновић (секретар Међуакадемијског одбора за ономастику), такође повољно оцењујући резултате четвородневног рада, захвалили су домаћинима за одличну организацију.

Реферате је пратила свестрана и врло садржајна дискусија, која је у неким случајевима допуњавала, а у неким и кориговала ставове и налазе референата.

Већ овај преглед показује да се наша, релативно млада, научна грана лингвистике све више развија, како по опсегу тема које захвата тако и по напретку обраде ономастичке материје и продубљенијег прилаза њој. Са задовољством се може рећи да су у разним ономастичким програмима и темама у току интензивна и вишестрана испитивања, која ће све више омогућавати научне синтезе и уводити ономастику на место које јој припада као изванредно важној научној дисциплини, битној не само за лингвистику него и за друге науке.

С правом се очекује да ће плодови оваквога рада доћи до изражаја и на Петој југословенској ономастичкој конференцији, чији ће организатор бити Одбор за ономастику Академије наука и умјетности Босне и

Херцеговине, а за коју су одређене следеће теме: 1. *историјска ономастичка до краја 16. века* и 2. *социоономастичка*.

Резултати ономастичких конференција добили би у ефикасности да се могло обезбедити ажурно објављивање реферата, јер би, свакако, било веома добро да се зборници објављују пре наредне конференције. Ово се, на жалост, постигло само при публиковању реферата са Прве конференције.* Реферати са Друге конференције објављени су, међутим, с великим закашњењем, док на зборник радова Треће конференције још чекамо.

Београд

Светозар Симиновић

---

* Кад је ова књига већ била сложена, изашао је из штампе (крајем фебруара 1982. године) и зборник радова Четврте југословенске ономастичке конференције.

БИБЛИОГРАФИЈА

Библиографија за 1980. годину

расправа и дела из словенске и индоевропске филологије и опште лингвистике која су изашла у Југославији

Ову библиографију израдили су: за СР Србију: *Олиа Банковић-Тодоровић, Радмилко Маројевић, Милица Радовић-Тешић, Вишиња Чаркић, Љиља Сјасић* (за САН Војводину), *Мехди Барди* (за САН Косово); за СР Црну Гору: *Ристио Радуновић*; за СР Босну и Херцеговину: *Невенка Новаковић-Стефановић и Крејто Танасић*; за СР Хрватску: *Јосип Вончина*; за СР Македонију: *Радмила Баскић*; за СР Словенију: *Марко Крањец*.

Скраћенице

АНУ ВИН	у појединим скраћеницама: Akademija nauka i umjetnosti ВИН
АП	Археографски прилози, Београд
ASLR	Anali Societății de limba română, Zrenjanin
АФФ	Анали Филолошког факултета, Београд
БВ	Библиографски вјесник, Цетиње
BZL	Bilten zavoda za lingvistiku, Zagreb
БН	Бјелопољске новине, Бијело Поље
Бо ЗБРНКУ	Бока, зборник радова из науке, културе и умјетности, Херцег Нови
Бо лист	Бока, лист ССРН, Котор
BPFF	Buletini i Punimeve i Fakultetit Filozofik (Zbornik radova Filozofskog fakulteta), Priština
BSDPLJ	Bilten Saveza društva za primenjenu lingvistiku Jugoslavije
ВиО	Васпитање и образовање, Титоград
ГЗБ ФФУС	Годишњен зборник на Филозофскиот факултет на Универзитетот, Скопје
ГЗБ ФилолФУС	Годишњен зборник на Филолошкиот факултет на Универзитетот, Скопје
Гл	Гласник Црногорске академије наука и умјетности, Титоград
ГлЕИ	Гласник Етнографског института, Београд
ГПА	Годишњак Педагошке академије, Никшић

ГПМ	Годишњак Поморског музеја, Котор
Grada	Grada za povijest književnosti hrvatske, JAZU, Zagreb
ГФФНС	Годишњак Филозофског факултета, Нови Сад
GjASShF	Gjurmime Albanologjike. Seria e Shkencave Filologjike (Albanološka istraživanja. Serija filoloških nauka), Priština
ЖА	Жива антика, Скопје
ЖЈ	Живи језици, Београд
ЗБВПШП	Зборник радова Више педагошке школе у Призрену
ЗБИК	Зборник историје књижевности, Београд
ЗБМСКЈ	Зборник Матице српске за књижевност и језик, Нови Сад
ЗБМСС	Зборник Матице српске за славистику, Нови Сад
ЗБМСФЛ	Зборник Матице српске за филологију и лингвистику, Нови Сад
ЗБФФ	Зборник Филозофског факултета, Београд
ЗБФФИ	Зборник Филозофског факултета, Приштина
ZESCCP	Zagreb, English-Serbocroatian Contrastive Projekt
ZZSŠ	Zbornik Zagrebačke slavističke škole, Zagreb
ZR	Zadarska revija, Zadar
ИЧ	Историјски часопис, Београд
ISJK	у појединим насловима: Institut za strane jezike i književnosti, Novi Sad
JAZU	у појединим насловима: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti, Zagreb
JiS	Jezik in slovstvo, Ljubljana
ЈФ	Јужнословенски филолог, Београд
КЖ	Културен живот, Скопје
КИ	Књижевна историја, Београд
КњЈ	Књижевност и језик, Београд
Ковчежић	Ковчежић, прилози и грађа о Доситеју и Вуку, Београд
ЛЗБ	Литературен збор, Скопје
ЛМС	Летопис Матице српске, Нови Сад
Мак	Македонистика, Скопје
МЈ	Македонски јазик, Скопје
MR	Macedonian Review, Skopje
МС	Матица српска, Нови Сад
МФ	Македонски фолклор, Скопје
МН	Matica hrvatska, Zagreb
НЈ	Наш језик, Београд
н.с.	у појединим насловима: нова серија
НССУВД	Научни скуп слависта у Вукове дане, Београд
НСтв	Народно стваралаштво, Београд
NT	Naše teme, Zagreb
NU	Narodna umjetnost, Zagreb
Ов	Овдје, Титоград
Од	Одзиви, Бијело Поље
ОЈ	Onomastica Jugoslavica
ОП	Ономатолошки прилози, Београд
ПД	Просветно дело, Скопје
ПК	Преводна књижевност, Зборник радова, Београд

ПН	Пљеваљске новине, Пљевља
Пос. изд.	у појединим насловима: посебно издање
PPShLP	Përmbledhje punimesh. Shkolla e Lartë Pedagogjike, Prishtinë (Zbornik radova. Viša pedagoška škola, Priština)
PR	Просвјетни рад, Титоград
Прил.	Прилози за књижевност, језик, историју и фолклор, Београд
Прил. МАНУ	Прилози на Македонската академија на науките и уметностите, Скопје
Прил. ФФНС	Прилози проучавању језика, Филозофски факултет, Нови Сад
PrNShJK	Prilozi nastavi srpskohrvatskog jezika i književnosti, Banja Luka
Radovi ANU BiH	Radovi Akademije nauka i umjetnosti BiH, Odjeljenje društvenih nauka, Sarajevo
Раз	Разгледи, Скопје
Разв	Развиток, Битола
RZJ	Rasprave Zavoda za jezik, Zagreb
RZSF	Radovi Zavoda za slavensku filologiju, Zagreb
RSI	Radovi Staroslavenskog instituta, Zagreb
RFFZ	Radovi Filozofskog fakulteta, Zadar
SAZU	у појединим насловима: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Ljubljana
САНУ	у појединим насловима: Српска академија наука и уметности, Београд
СДЗБ	Српски дијалектолошки зборник, Београд
SJ	Strani jezici, Zagreb
SL	Suvremena lingvistika, Zagreb
SMNHSJ	Suvremena metodika nastave hrvatskog ili srpskog jezika, Zagreb
SNGJLKSh	Seminari Ndërkombëtar për Gjuhën, Letërsinë dhe Kulturën Shqiptare (Međunarodni seminar za albanski jezik, književnost i kulturu)
Сов	Современост, Скопје
Спо	Споне, Никшић
SR	Slavistična revija, Ljubljana
SRAZ	Studia romanica et anglica zagrabiensia, Zagreb
CC	Славистички студии, Скопје
SSFFZ	Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet, Zadar
Ст	Стварање, Титоград
Стр	Стремеж, Прилеп
SCSCI	Studi contrastivi serbocroato-italiani, Zagreb
UR	Umjetnost riječi, Zagreb
FP	Filološki pregled, Beograd
HDZb	Hrvatski dijalektološki zbornik, Zagreb
ХСРКИ	Хорватско-српско-руски контрастивни истраживања, Загреб
HFD	Hrvatsko filološko društvo, Zagreb
ЦАНУ	у појединим насловима: Црногорска академија наука и умјетности, Титоград
ČR	Čakavska rič, Split

I. Општи теоријско-методолошки проблеми

1. **Anić Vladimir**, Misli Antonija Gramscia o književnom jeziku, Zbornik radova povodom 70. godišnjice života akademika Jovana Vukovića, ANUBiH, Posebna izdanja knj. XXXIV (1977, [1980] Sarajevo) 23—28.
2. **Aćin Jovica**, Aktivna filologija, Polja XXVI. br. 254 (1980) 136.
3. **Austin J. L.**, Performativ — konstativ, Dometi XIII, br. 9 (1980, Rijeka) 39—44.
4. **Батистић Татјана**, О аспектима семантичке анализе, НЈ н. с. XXIV, св. 4—5 (1980) 183—216.
5. **Batistić Tatjana**, О неким погледима на presupoziciju, ЈФ XXXVI (1980) 153—171.
Резиме на енглеском.
6. **Bahtin Mihajlović Mihail**, Marksizam i filozofija jezika, „Nolit“ (1980, Beograd) 189.
7. **Black Max**, Metafora, Dometi XIII, br. 9 (1980, Rijeka) 67—78.
8. **Bonačić Mirjana**, Jezik u društvenom kontekstu i analiza diskursa, Strani jezici IX, br. 2 (1980, Zagreb) 92—101; br. 3 (1980, Zagreb) 204—213.
9. **Boškov Dana**, C. H. Van Schooneveld, Semantic Transmutations, Volume I, The Cardinal Semantic Structure of Prepositions, Cases and Paratactic Conjunctions in Contemporary Standard Russian (Physsardt Publications, Bloomington, Indiana, 1978, 249 str.), ЈФ XXXVI (1980) 173—177.
Приказ.
10. **Brozović Dalibor**, Jezik, teorija i praksa, Odjek XXXII, 24(1979, Sarajevo)8. Социolingвистика и упоредна истраживања.
11. **Brozović Dalibor**, Sociolingvistička i usporedna razina pri istraživanju jugoslavenskih (standardnih) jezika u (južno)slavenskim, evropskim i općim okvirima, Jezik XXVII, br. 2—3 (prosinac 1979 — veljača 1980, Zagreb) 47—54.
Rezime na ruskom.
12. **Brozović Dalibor**, Tipološke značajke fonemskih inventara u jezicima evropskoga kontinenta (Razmatranje uz Evropski lingvistički atlas), Radovi SSFFZ, sv. 19 (1980, Zadar) 3—14.
Rezime na engleskom.
13. **Buckett Anna**, The limitations of the linguistic analysis of literary texts. Linguistica XX (1980) str. 169—182.
Povzetek v slovenščini.
14. **Wajszczuk Jadwiga**, Substytucyjna i metatekstowa interpretacja zjawiska anafory, ЈФ XXXVI (1980) 121—151.
Резиме на српскохрватском.
15. **Vidanović Đorđe**, Smith, N., i Wilson, D.: Modern Linguistics, the Results of Chomsky's Revolution, Penguin Books, Harmondsworth, 1979, ŽJ XXII, 1—4 (1980) 107—110.
Приказ.
16. **Wilson D.**, в. бр. 15.

17. **Whorf Benjamin Lee**, Jezik, misao i stvarnost, Beogradski izdavačko-grafički zavod (1979, Beograd) 206.
18. **Wotjak Gerd**, в. бр. 84.
19. **Vratuša Anton**, О jeziku, jezikoslovlju in literarni vedi. SR XXVIII (1980) št. 1 str. 1—7.
20. **Gavrić Tomislav**, Jezik modernog teatra, Polja XXVI, br. 260 (1980) 310—311.
21. **Gajić Radoslav**, Živi jezik: eseji o komunikacijama i planskim jezicima, „Gradina” (1980, Niš) 301.
22. **Гацов Димитрије**, Лексички модалитети на човековото однесување, Семантичка анализа, ГЗБФилФУС, кн. 4 (1978/80) [1]+266—269.
Експозе кон хабилитациониот труд „Lexikalische Modalitäten des menschlichen Verhaltens” одбранет на Филолошкиот факултет во Скопје на 21. VI 1978 год.
Резиме на германски.
23. **Гортан-Премк Даринка**, О граматичкој информации и семантичкој идентификацији у великом описном речнику, НЈ н. с. XXIV, св. 3 (1980) 107—114.
24. **Ѓузел Богомил**, Јазикот како наше насушно средство за израз на стварноста, Стр XXIV (1980) 1, стр. 33—45.
25. **Debuš Ljerka**, Dubravko Škiljan: Govor realnosti i realnost jezika (izdanje Školska knjiga, Zagreb, 1978), Strani jezici IX, br. 2 (1980, Zagreb) 163—164.
Prikaz.
26. **Đorđević Radmila**, в. бр. 52.
27. **Eko Umberto**, Parametri pozorišne semiologije, Polja XXVI, br. 260 (1980) 307—309.
С француског превео Сретомир Р. Јаковљевић.
28. **Ивић Милка**, О „партикуларизаторима”, ЈФ XXXVI (1980) 1—12.
Резиме на енглеском.
29. **Janković Srđan**, Transkripcija — problem teoretskog pristupa, Radovi Odjeljenja za jezik Instituta za jezik i književnost u Sarajevu, knj. VI (1979, Sarajevo) 11—12.
Резиме на енглеском.
30. **Jutronić-Tihomirović Dunja**, Jezik, pojedinac i društvo, Polja XXVI, br. 254 (1980) 127—130.
31. **Jutronić-Tihomirović Dunja**, Language, Individual and Society, Radovi SSFFZ, sv. 19 (1980, Zadar) 33—44.
Rezime na hrvatskom.
32. **Juhant Janez**, Jezik kot sredstvo oznanjevanja. Cerkev v sedanjem svetu XIV (1980) št. 1/2 str. 20—21.
33. **Kaler Džonatan**, в. бр. 38.
34. **Culler Jonathan**, Sosir osnivač moderne lingvistike, Beogradski izdavačko-grafički zavod (1980, Beograd) 149.
35. **Kowalska Anna**, Z zagadnień slowotwórczych w geografii lingwistycznej, Zbornik radova povodom 70. godišnjice života akademika Jovana Vukovića, ANUBiH, Posebna izdanja, knj. XXXIV (1977 [1980], Sarajevo) 179—184.

- 36. Kovačević Miloš**, Milorad Radovanović: Sociolingvistika, Књижевни језик IX, 2 (1980, Сарајево) 57—60.
Приказ.
- 37. Kovačević Miloš**, Hjelmslev Luis: Prolegomena teoriji jezika, Zagreb, 1980, Oslobođenje XXXVII (24. XII 1980, Sarajevo) 11694.
Приказ.
- 38. Ковачевић Милош**, Донатан Калер: Сосир — оснивач модерне лингвистике, БИГЗ, XX век, Београд 1980, Književni jezik IX, 3 (1980, Sarajevo) 50—59.
Приказ.
- 39. Konrad Nikolaj Josifovič**, Stara nauka o istoku i njeni novi zadaci, Pregled LXX/11—12 (1980, Sarajevo) 1535—1552.
Превод једног поглавља из књиге ИСТОК И ЗАПАД (Москва, 1972). Између осталог, бави се и питањима филологије у оквирима овог проблема.
Превео с руског Милован Милинковић.
- 40. Којен Леоп**, Семантички параметри у синтакси, ЈФ XXXVI (1980) 13—24.
Резиме на енглеском.
- 41. Krile Ivo**, NOSITI versus TO CARRY and TO WEAR, SRAZ XXV, br. 1—2 (1980, Zagreb) 9—18.
Rezime na hrvatskom.
- 42. Kristeva Julia**, Subjekt u jeziku i politička praksa, Dometi XIII, br. 9 (1980, Rijeka) 17—22.
- 43. Kulenović Tvrtko**, Komunikacija („Dometi” 6, 1979), Odjek XXXIII/3 (1980, Sarajevo) 27.
Приказ.
- 44. Kulenović Tvrtko**, Psiholingvistika, Treći program Radio-Beograda 44 (1980), Odjek XXXIII/23 (1980, Sarajevo) 27.
Приказ.
- 45. Kulenović Tvrtko**, Teorija komunikacija, „RTV”, 16, 1979, Odjek XXXIII/11 (1980, Sarajevo) 27.
Приказ.
- 46. Kulenović Tvrtko**, Univerzalni jezik („Critique”, 387—388, 1979), Odjek XXXIII/4 (1980, Sarajevo) 27.
Приказ.
- 47. Ленцек др Радо Ј.**, О социolingвистичким функцијама стандардних језика, НССУВД 9 (1980, Београд) 75—90.
- 48. Lisac Josip**, O lingvistici kao sociolingvistici (Milorad Radovanović, Sociolingvistika, BIGZ, Beograd, 1979.), Jezik XXVII, br. 2—3 (prosinac 1979 — veljača 1980, Zagreb) 92—94.
Rubrika „Osvrti”.
- 49. Lisac Josip**, Putovi sociolingvistike, u povodu knjige J. Fishmana „Sociologija jezika”, Dometi XIII, br. 9 (1980, Rijeka) 23—30.
- 50. Minović Milivoje**, Uvod u nauku o jeziku za studente srpskohrvatskog jezika i drugih lingvističkih predmeta, „Svjetlost” (1979, Sarajevo) 215.
- 51. Mihailović Ljubomir**, Paradigmatski i sintagmatski model u kontrastivnoj lingvistici, Strani jezici IX, br. 2 (1980, Zagreb) 90—92.

- 52. Михаиловић Љубомир**, Радмила Ђорђевић, Тумачење синтаксичке дво-
смислености у енглеском језику, Филолошки факултет Београдског универзитета,
Монографије, Књига 51, Београд, 1979, XIV+571 стр. ЖЈ XXII, 1—4 (1980) 92—96.
Приказ.
Резиме на енглеском.
- 53. Mihailović Ljubomir**, Sintaksički sistem i sintaksičke osobenosti, ЖЈ XXII,
1—4 (1980) 11—15.
Резиме на енглеском.
- 54. Мишеска-Томић Олга**, Некој збор за проучувањето на зборот, ЛЗБ
XXVII (1980) кн. 3, стр. 21—24.
Со 3 референци во фусноти.
- 55. Мишеска-Томић Олга**, О граматичким јединицама, функцијама, кате-
горијама и класама, Књижевни језик, IX, 3 (1980, Сарајево) 21—30.
Резиме на енглеском.
- 56. Mišević Nenad**, Što je jezična pragmatika?, Dometi XIII, br. 9 (1980, Rijeka)
33—38.
- 57. Naylor Kenneth E.**, Some Problems for the Study of Balkan Sociolinguistics,
ЗбМССФЛ XXIII/2 (1980) 7—14.
Резиме на српскохрватском.
- 58. Перић Александар**, Макролингвистика Ноама Чомског, Мостови XI, 3
(1980, Београд) 209—215.
- 59. Popović Ljubomir**, О двозначности конфигурација са потенцијално имплицит-
ним детерминатама, ЈФ XXXVI (1980) 25—46.
Резиме на енглеском.
- 60. Potrc Matjaž**, Napomena uz semantičku teoriju istine, Dometi XIII, br. 9
(1980, Rijeka) 79—84.
- 61. Раденковић Љубинко**, Структурно-типолошке карактеристике знаковно-
сти писаних магијских формула и других бајаличких форми, НССУВД 7 (1981, Бео-
град) 387—403.
Резиме на енглеском.
- 62. Radovanović Milorad**, в. бр. 36, 48.
- 63. Риђановић Мидхат**, Језик као штедња — закон језичке економичности,
Књижевни језик IX, 1 (1980, Сарајево) 29—38.
Резиме на енглеском.
- 64. Ryle Gilbert**, Upotreba, norme upotrebe i značenje, Dometi XIII, br. 9
(1980, Rijeka) 45—50.
- 65. Rossi Landi Ferruccio**, Kapital i privatno vlasništvo u jeziku, Dometi XIII,
br. 9 (1980, Rijeka) 5—16.
- 66. Савински В. Г.**, Прилог проучавању врста монолошког говора, ЖЈ
XXII, 1—4 (1980) 5—10.
Резиме на руском.
- 67. Sawicka dr Irena**, Проблеми именске предикације (нацрт проблематике),
НССУВД 7 (1981, Београд) 289—296.
Резиме на немачком.
- 68. Schooneveld Van C. H.**, в. бр. 9.

- 69. Smith N.**, в . бр. 15.
- 70. Strawson P. F.**, O referiranju, *Dometi XIII*, br. 9 (1980, Rijeka) 51—66.
- 71. Tekavčić Pavao**, O nekim „posebnim“ tipovima rečenica (Prilog problemu klasifikacije), *Strani jezici IX*, br. 1 (1980, Zagreb) 2—13.
- 72. Tekavčić Pavao**, Uvod u lingvistiku za studente talijanskog jezika i književnosti, „*Liber*“ (1979, Zagreb) 283.
- 73. Topolińska Zuzanna**, Phonological Change and Linguistic Geography, Zbornik radova povodom 70. godišnjice života akademika Jovana Vukovića, ANUBiH, Posebna izdanja, knj. XXXIV (1977 [1980], Sarajevo) 407—412.
- 74. Trubeckoj Nikolaj**, Aktuelna fonologija, *Izraz, XXIV*, knj. XLVIII (1980, Sarajevo) 617—629.
Прев. с француског Гордана Стојковић-Бадњаревић и Александар Бадњаревић.
- 75. Ćosić Vjekoslav**, Jezik/govor — jezični znak (uz striktno lingvistički pristup problemu jezičnog znaka), *Radovi SSFFZ*, sv. 19 (1980, Zadar) 15—32.
Rezime na francuskom.
- 76. Ćosić Vjekoslav**, Roland Barthes (1915—1980), *Dometi XIII*, br. 9 (1980, Rijeka) 87—91.
Prikaz rada.
- 77. Utěšený Slavomir**, Od slovního tabu k hraní se slovy, Zbornik radova povodom 70. godišnjice života akademika Jovana Vukovića, ANUBiH, Posebna izdanja, knj. XXXIV, (1977 [1980], Sarajevo) 425—430.
- 78. Filipović Rudolf**, Transmorphemization: Substitution on the Morphological Level Reinterpreted, *SRAZ XXV*, br. 1—2 (1980, Zagreb) 1—8.
Rezime na hrvatskom.
- 79. Fishman J.**, в . бр. 49.
- 80. Fishman Joshua A.**, Sociologija jezika: interdisciplinarni društvenonaučni pristup jeziku u društvu, „*Svjetlost*“ (1978, Sarajevo) 282.
- 81. Fricke Harald**, Odnos stručnoga i znanstvenoga jezika u humanističkim znanostima, *UR XXIV*, br. 3 (srpanj—rujan 1980, Zagreb) 173—181.
S njemačkoga, po rukopisu, preveo Zdenko Škreb. Rezime na njemačkom.
- 82. Habovstiak Anton**, O príčinách maximálnej členitosti nárečovej lexiky, Zbornik radova povodom 70. godišnjice života akademika Jovana Vukovića, ANUBiH, Posebna izdanja, knj. XXXIV (1977 [1980], Sarajevo) 133—139.
- 83. Hadži-Jovanović Dušanka**, Sociolingvistička analiza govorne razmene u engleskom medicinskom diskursu, *ZJ XXII*, 1—4 (1980) 38—44.
Резиме на енглеском.
- 84. Heusinger Siegfried**, Gerd Wotjak: Untersuchungen zur Struktur der Bedeutung ... 2. ergänzte Auflage ... Berlin 1977. *Acta Neophilologica XIII* (1980) str. 81—84.
Ocena.
- 85. Hjelmslev Luis**, в . бр. 37.

86. **Horálek Karel**, Teorie jazykových funkcí a stylistika, Zbornik radova povodom 70. godišnjice života akademika Jovana Vukovića, ANUBiH, Posebna izdanja, knj. XXXIV (1977 [1980], Sarajevo) 141—147.
87. **Čavić Edita**, Relativizacija u engleskom jeziku u oblasti informatike, ŽJ XXII, 1—4 (1980) 45—52.
Резиме на енглеском.
88. **Čeh-Tomašić Snježana**, Elementi semiologije, ZR XXIX, br. 4 (srpanj—kolovoz 1980, Zadar) 328—332.
Prikaz knjige Rolanda Barthesa „Éléments de semiologie”.
89. **Chomsky Noam**, Gramatika i um, „Nolit” (1979, Beograd) 310.
90. **Čomski Noam**, Jedna elementarna lingvistička teorija, Polja XXVI, br. 254 (1980) 130—132.
Превео Борко Јовановић.
91. **Čuljak Milan**, Jezik i stvarnost. Opštelingvističke ideje antičkog doba: prilog istoriji teze o jezičkoj relativnosti, FP knjiga osamnaesta, sv. 1—4 (1980) 47—61.
Резиме на енглеском.
92. **Čuljak Milan**, Lingvistički veltanšaug Vilhelma fon Humbolta, ЗбМСФЛ XXIII/2 (1980) 15—35.
Резиме на енглеском.
93. **Schaff Adam**, Generativna gramatika i teorija urođenih ideja, II, Izraz XXIV, knj. XLVIII/10, (1980 Sarajevo) 392—411.
Превео Спасоје Ђузулан.
94. **Škiljan Dubravko**, в. бр. 25.

II. Примењена лингвистика

а) Питања превођења, учење језика и сл.

95. **Бабић Сава**, Заснивање критике превода, ПИК V, 49—54.
96. **Back Otto**, Der Übersetzer und die Sprachwissenschaft. Mostovi 1980 št. 13 str. 27—34.
97. **Baletić Jerka**, Primjena udžbenika njemačkog jezika „Deutsch im Beruf”, Strani jezici IX, br. 3 (1980, Zagreb) 254—256.
98. **Balić-Žunić Dora**, Brojevi u igri, Strani jezici IX, br. 2 (1980, Zagreb) 141—145.
99. **Бархударов Л. С.**, в. бр. 109.
100. **Baumholz Marija**, Kako sam iskoristila *Comprehension Passage* za uvježbavanje gramatičkog gradiva, Strani jezici IX (1980, Zagreb) 138—140.
101. **Бечев Ташко**, Руски јазик за студентите од Економскиот факултет. Скопје, Универзитет „Кирил и Методиј”, 1980, стр. 308+1.

- 102. Bilinić Zubak Jasna**, Naum Dimitrijević: Zablude u nastavi stranih jezika (Nastavna biblioteka, broj 89, Republički prosvjetno-pedagoški zavod, Sarajevo, 1979), Strani jezici IX, br. 2 (1980, Zagreb) 168—169.
Prkaz.
- 103. Божовић Раде**, О комуникативним могућностима арапске књижевности и неким тешкоћама њеног превођења, ПК IV, 73—78.
- 104. Бркић Светозар**, Око једног могућег начина превођења Милтоновог Изгубљеног раја на српскохрватски, ПК IV, 95—102.
- 105. Букарица Малица**, Игры на уроке русског језика, Strani jezici IX, br. 2 (1980, Zagreb) 155—162.
- 106. Василева Царева**, Воспитно-идејната вредност на наставата по странски јазици, ПД XXV (1980), 1—2, стр. (1)+100—105.
- 107. Василевски Томислав**, Осврт на примената на македонскиот литературен јазик во наставата на основното и средното образование на регионот: Битола, Ресен и Демир Хисар — испитување —, ПД XXV (1980) бр. 9—10, стр. (1)+70—83.
- 108. Vinaver Nadežda**, Strani jezici u visokom i višem obrazovanju, U povodu savetovanja u Beogradu, Strani jezici IX, br. 2 (1980, Zagreb) 174—177.
- 109. Vojvoda Stjepko**, Л. С. Бархударов: Язык и перевод (Вопросы общей и частной теории перевода), „Международные отношения“, Москва, 1975, 239 стр., Strani jezici IX, br. 2 (1980, Zagreb) 169—173.
Prkaz.
- 110. Vrhovac Yvonne**, Poslovice u nastavi stranih jezika, Strani jezici IX, br. 3 (1980, Zagreb) 267—270.
- 111. Gačić Milica**, Udžbenik stranog jezika za nefilološke fakultete, Strani jezici IX, br. 3 (1980, Zagreb) 239—247.
- 112. Гага Цевад**, Кочо Рацин на албански јазик, во: 40 години Бели мугри. 16. Рапинови средби, стр. [1]+133—139.
- 113. Гогушевски Димитар**, Наставата по македонски јазик и литература во насочното средно образование во СР Македонија — искуства и перспективи —, ЛЗБ XXVII (1980) кн. 1, стр. 59—63.
- 114. Golias Janko**, A contrastive analysis of scientific and of literary translation. Mostovi 1980 št. 13 str. 8—14.
Referat na 7. svet. kongresu F.I.T. maja 1974 v Nici. — Povzetek v francoščini.
- 115. G[olias] J[anko]**, Jezikoslovje in slovensko prevajalstvo. Mostovi 1980 št. 13 str. 16—22.
- 116. Golias Janko**, Poskus kontrastivne analize znanstvenega in leposlovnega prevajanja. Mostovi 1980 št. 13 str. 3—8.
- 117. Gnamuš Olga**, Kako poučevati skladnjo v osnovni šoli. JiS XXV (1979/80) št. 7/8 str. 205—209.
- 118. Grah Käthe**, Analiza slovnicega testa pri tekmovanju iz nemškega jezika. Vestnik (Društvo za tuje jezike in književnosti SRS) XIV (1980) št. 1 str. 67—75.
- 119. Deržek Slavko**, Poročilo o seminarju za učitelje francoskega jezika. Vestnik (Društvo za tuje jezike in književnosti SRS) XIV (1980) št. 1 str. 79—82.
- 120. Dimitrijević Naum**, в. бр. 102.

121. **Димитријевић Наум**, в. бр. 124.
122. **Димитровски Тодор**, Књижевна традиција у македонском преводу Његошева Горског вијенца, ПК V, 60—63.
123. **Gyergyek Ludvik, Damjan Zazula**, Naravni jeziki kot uspešne kode. Elektrotehniški vestnik XLVII (1980) št. 4 str. 125—129.
124. **Болић Слободанка**, Наум Димитријевић: Заблуде у настави страних језика, „Свјетлост” Завод за уџбенике, Сарајево, 1979. 168 стр., ЖЈ XXII, 1—4 (1980) 111—113.
Приказ.
125. **Žagar France**, Obravnava glagolske prehodnosti v osnovni šoli. Jis XXV (1979/80) št. 6 str. 179—181.
126. **Жигић Дарко**, Иван-Горан Ковачић као преводилац поезије енглеског романтизма, Мостови XI, 2 (1980, Београд) 155—156.
127. **Zazula Damjan**, в. бр. 123.
128. **Здравковски Славко**, Елица и Атанас Николовски: Методика на воспитно-образовната работа по култура на говорот со предучилишните деца, НИК „Наша книга”, Скопје, 1979 год., ЛЗБ XXVII (1980), кн. 1, стр. 103—107.
Приказ.
129. **Zelić Vesna**, Završni ispit za obrazovni profil prevodioca u školskoj godini 1978/79, Strani jezici IX, br. 1 (1980, Zagreb) 41—42.
130. **Зојческа Пандора**, в. бр. 147.
131. **Ivir Vladimir**, Kontrasztív elemzés a fordításban és fordítás a kontrasztív elemzésben (Kontrasztívna analiza u prevodenju i prevodenje u kontrastivnoj analizi), Hungarológiai Közlemények XII, 44 (1980) 39—46.
Резиме на енглеском.
132. **Игњачевић Светозар М.**, Наши преводи Лоренсових романа, Мостови XI, 3 (1980, Београд) 234—238.
133. **Игњачевић Светозар М.**, Наши преводи романа „Вирџиније Вулф”, ПК IV 201—205.
134. **Isernhagen Karin**, Hundert Jahre deutscher Übertragungen von E. A. Poes *The Tell-Tale Heart*: Bemerkungen zur Rezeption und zur Interrelation von „Zeitgeist” und Übersetzungstechnik, ПК V, 30—35.
135. **Janković Stojan**, A terminológia fordíthatósága (Termini i prevodenje), Hungarológiai Közlemények XII, 44 (1980) 33—37.
Резиме на енглеском.
136. **Jaromir Erben Karel**, в. бр. 182.
137. **Jerman Frane**, O prevodenju filozofske literature, Polja XXVI, br. 251 (1980) 31—32.
Са словачког превела Бранка Ром.
138. **Јовановић Младен**, Миодраг Сјбиновић: Оригинал и превод — Увод у историју и теорију превођења, Мостови XI, 2 (1980, Београд) 166—174.
Приказ.

139. **Јовић Душан**, Мила Стојнић: О превођењу књижевног текста, Сарајево, 1980. год., стр 1—200 Завод за издавање уџбеника, *ŽJ XXII*, 1—4 (1980) 89—91. Приказ.
140. **Јун Broda Ina**, Nekoliko problema i dilema kod prevođenja djela Miroslava Krležе na njemački jezik, ПК V, 128—134.
141. **Јурчић Мирјана**, Analiza upitnika o nastavi stranih jezika i radnim materijalima u usmjerenom obrazovanju u SR Hrvatskoj, Strani jezici IX, br. 4 (1980, Zagreb) 323—328.
142. **Kastelic B., D. Novak**, Deljenje slovenskih besed v procesorjih teksta. Informatica IV (1980) št. 2 str. 18—19.
143. **Kessler Jascha**, On Collaborative Translating, ПК V, 69—74.
144. **Klepač Mira**, Završni ispit učenika koji su odabrali usmjerenje inokorespondenta, Strani jezici IX, br. 1 (1980, Zagreb) 45—46.
145. **Klinar Stanko**, O konverziji. (Nadaljevanje in konec, ki skuša odgovoriti na vprašanje, kako konverzija žlahtni angleške prevode slovenskih besedil). Vestnik (Društvo za tuje jezike in književnosti SRS) XIV (1980) št. 1 str. 1—23.
146. **Knežević Snješka**, Problem mnogosljednosti govora i šatre pri prevođenju romana Alfreda Döblina *Berlin Alexanderplatz*, ПК V, 36—40.
147. **Колипевска Соња, Пандора Зојческа**, Местото на мајчиниот јазик во наставата по странските јазици во основното училиште, ЛЗБ XXVII (1980) кн. 3, стр 83—87.
Со 16 библ единици библиографија.
148. **Kolka Aleksandar**, Kreativnost jezika, kreativna nastava jezika i motivacija, Strani jezici IX, br. 3 (1980, Zagreb) 223—228.
149. **Кољевић Светозар**, О неким проблемима превођења англофонске афричке књижевности, ПК IV, 30—34.
150. **Конески Кирил**, Македонски јазик за странци. Среден курс, Универзитет „Кирил и Методиј“, Семинар за македонски јазик, литература и култура, Скопје, 1980, 157 стр.
Со текстови.
151. **Константиновић Зоран**, Компаратистика о превођењу, ПК V, 116—127.
152. **Konstantinović Radivoje, Miodrag Sibinović**: Original i prevod, Beograd, Privredni pregled, 1979, *ŽJ XXII*, 1—4 (1980) 86—88.
Приказ.
153. **Костић Страхинја**, Немачки преводи приповедака Лазе Лазаревића у оценама критике, ПК IV, 133—139.
154. **Košutić-Brozović Nevenka**, Uz problem prevođenja nestandardnih jezičnih sredstava u književnim tekstovima, UR XXIV, br. 3 (srpanj—rujan 1980, Zagreb) 183—189.
Rezime na engleskom.
155. **Kržišnik Erika, Tomaž Sajovic**, Slovenski jezik in književnost v gibanju znanost mladini. *JiS XXVI* (1980/81) št. 1 str. 44-ov. III.
156. **Kremzer Nikola**, Refleksi prevodilačke transformacije u nastavi njemačkog jezika, Strani jezici IX, br. 3 (1980, Zagreb) 214—219.

157. **Кројцигер Вернер**, Губици при превођењу и критериј откривања човека, ПК IV, 61—66.
158. **Kruhan Mira**, Pogodbene rečenice u nastavi njemačkog jezika, Strani jezici IX, br. 4 (1980, Zagreb) 342—345.
159. **Крстић Угљеша**, О превођењу и приређивању бајки, ПК IV, 210—215.
160. **Kunaver Dušica**, Bežen vpogled v poslovno angleščino. Vestnik (Društvo za tuje jezike in književnosti SRS) XIV (1980) št. 1 str. 76—78.
161. **Kunaver Dušica**, Pregled slovnice. Vestnik (Društvo za tuje jezike in književnosti SRS) XIV (1980) št. 2 str. 1—3.
162. **Lainović-Stojanović Nadežda**, Za efikasniju nastavu stranih jezika na ne-filološkim fakultetima, Strani jezici IX, br. 3 (1980, Zagreb) 248—253.
163. **Lefevere André**, Translation as Text Processing: De Coster's *Ulenspiegel* as Case Study, ПК V, 11—20.
164. **Marković Mirjana**, Jedan od načina pismene provjere znanja, Strani jezici IX, br. 3 (1980, Zagreb) 257—264.
165. **Маркус Саша**, За некои особености (и посебности) при преведувањето на Рациновата поезија на руски јазик, во: 40 години Бели мурги. 16. Рацинови средби, стр [1]+147—153.
Со 5 референци во фусноти.
166. **Markus Saša**, Kako se stanuva poliglot. Subjektivni beleški. V: Oton Župančič v prevodih. Koper, Lipa, 1980, str. 125—129.
167. **Маркус Саша**, Каков човек — таква и беседа, ПК IV, 195—200.
О језичким баналностима, „конференцијашком” језику, претераној употреби туђица и сл. у српскохрватском и македонском.
168. **Маројевић Радмило**, Национални колорит изворника и ауторова стваралачка индивидуалност као преводилачки проблеми (Лалићева *Хајка* у руском преводу), Мостови XI, 1 (1980, Београд) 2—16.
169. **Маројевић Радмило**, Фолклорни елементи у структури књижевног дела и проблеми њиховог превођења, ПК V, 109—114.
170. **Маројевић Радмило**, Фразеолошки проблеми превођења, ПК IV, 146—153.
171. **Марčetić Tamara**, Problemi u praktičnoj jezičnoj nastavi na prvoj godini germanistike, Strani jezici IX, br. 1 (1980, Zagreb) 53—56.
172. **Матарих-Радованов Мирјана**, Преводи дела Кетрин Менсфилд на српскохрватски језик, ПК IV, 206—209.
173. **Matić Ljiljana**, Iz rada Nastavnog centra za usavršavanje nastavnika i profesora engleskog jezika, Strani jezici IX, br. 4 (1980, Zagreb) 334—339.
174. **Mehdiu mr Feti**, O prevodima Kur'ana na srpskohrvatski jezik u odnosu na arapski tekst, ZbFFP XIV (1980, Priština) 439—456.
Резиме на француском.
175. **Mehdiu Feti**, Srpskohrvatski prevodi Kur'ana, Studia humanistica III (1980, Prishtinë — Priština) 149—163.
Резиме на француском.

176. Milidragović Milica, Vrijedan doprinos teoriji prevođenja, Odjek XXXIII, 19 (1980, Sarajevo) 22.

Уз књигу Миле Стојнић „О превођењу књижевног текста“.

177. Milidragović Milica, Mila Stojnić: O prevođenju književnog teksta, Sarajevo, 1980, Oslobođenje, XXXVII (4. VI 1980, Sarajevo) 11497.

Приказ.

178. Milojković Ljerka, Natjecanje u znanju stranih jezika, Strani jezici IX, br. 2 (1980, Zagreb) 177—180.

179. Mikes Melánia, Adalékok a szociokulturális tartalmak nyelvi átültetésének kérdéséhez (Prilog pitanju jezičkog prenošenja sociokulturne sadržine), Hungarológiai Közlemények XII, 44 (1980) 89—97.

Резиме на српскохрватском и енглеском

180. Милановић Вујадин, Спор Лазе Костића и Богдана Поповића око превођења Шекспира. (Узроци и последице спора), ПИК IV, 103—127.

181. Miloš Toni, в. бр. 229.

182. Mirković Dragutin, Karel Jaromír Erben kao prevodilac srpskohrvatske narodne poezije, КњЈ XXVII, 1 (1980) 32—42.

183. Мишкоски Драган, Некои постапки во наставата по граматика за активирање на учениците во усвојувањето на јазичните норми, ЛЗБ XXVII (1980) кн. 4, стр. 63—69.

184. Moschek Walter, Nekaj izkušenj in praktičnih napotkov za pouk fonetike nemškega jezika. Vestnik (Društvo za tuje jezike in književnosti SRS) XIV (1980) št. 2 str. 4—11.

185. Nagy Georgina, A német fordításelmélet irányzatai és problémái (Pravci i problemi nemačke teorije o prevođenju), Hungarológiai Közlemények XII, 44 (1980) 99—112.

На мађарском.

186. Накев Спиро, Актуелни проблеми на подготовката на наставниците по странските јазици, ЛЗБ XXVII (1980) кн. 1, стр. 87—92.

Реферат, одржан на IV меѓународен конгрес на русистите (МА ПРЈАаЛ), 12—18 авг. 1979 г. во Берлин. Со 4 референци во фусноги.

187. Nakić Anuška, Branka Savić — Gordana Popović, Francuski jezik za III razred usmerenog obrazovanja (opšti deo), Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, Strani jezici IX, br. 4 (1980, Zagreb) 355—357.

Приказ.

188. Настев Божидар, Традицијата во македонскиот превод, ПИК V, 41—48.

189. Николић Вера, Значајан прилог теорији превођења, Мостови XI, 1 (1980, Београд) 67—69.

Приказ књиге: Mila Stojnić, *O prevođenju književnog teksta* (Sarajevo, 1980).

190. Николовска Елица, в. бр. 128.

191. Николовска Елица и Атанас Николовски, Пополнета чувствителна празника. Група автори. Расправљање у настави усменог и писменог изражавања, ИГКРО „Светлост“, ООУР Завод за удбенике, Сарајево, 1978 г., ЛЗБ XXVII (1980), кн. 1, стр. 107—110.

Приказ.

192. **Николовски Атанас**, в. бр. 128, 191.
193. **Nikpalj Vida**, Obrada informacija (Information) u VII i VIII razredu osnovne škole, Strani jezici IX, br. 2 (1980, Zagreb) 145—149.
194. **Nikpalj Vida**, Razvijanje govornih sposobnosti u simuliranim situacijama s učenicima četvrtoga i petoga razreda osnovnih škola, Strani jezici IX, br. 1 (1980, Zagreb) 46—49.
195. **Pavuna Stanka**, O kreativnim vježbama za stvaranje govornog umijeća u nastavi ruskog jezika u osnovnoj školi (Primjeri uz udžbenike ruskog jezika za 7. razr. Osnovne škole Srbije i 8. razr. Osnovne škole SR Hrvatske), ŽJ XXII, 1—4 (1980) 53—62.
Резиме на руском.
196. **Паноска Ружа**, Методика на наставата по македонски јазик. Скопје, Просветно дело, 1980, стр. 138+(1), 8.
197. **Паноска Ружа, Александар Цукески**, Македонски јазик за странци. Почетен курс Универзитет „Кирил и Методиј“, Семинар за македонски јазик, литература и култура, Скопје, 1980, стр. 243.
Со текстови од македонската литература.
198. **Papp György**, A jogi, társadalmi — politikai szövegek szenedvő igés szerkezeteinek fordítási problémái (Problemi prevođenja srpskohrvatskih pasivnih konstrukcija u društveno-političkim tekstovima), Hungarológiai Közlemények XII, 44 (1980) 47—58.
Резиме на српскохрватском и енглеском.
199. **Papp György**, A magyar fordítástudomány időszerű kérdései (Aktuelna pitanja mađarske nauke o prevođenju), Hungarológiai Közlemények XII, 44 (1980) 9—31.
Резиме на српскохрватском и енглеским.
200. **Перић Александар**, О преводилаштву из лингвистичког и логичког аспекта, ПК IV, 140—145.
201. **Перић Александар**, Препреке и решења за преводилачки рад у развојним фазама лингвистике, ПК V, 161—165.
202. **Петровић Александар Саша**, Приступ превођењу прозног књижевног дела, Мостови XI, 4 (1980, Београд) 276—281.
203. **Pétursson Magnús**, Sprachpflege und Sprachpolitik in Island. Linguistica XX (1980) str. 219—244.
Povzetek v slovenščini.
204. **Polovina Vesna**, Pojam progresija i njegova upotreba u nastavi stranog jezika, ŽJ XXII, 1—4 (1980) 71—85.
Rezime na engleskom.
205. **Половина Пера**, в. бр. 237.
206. **Поровић Гордана**, в. бр. 187.
207. **Пухало Душан**, Поводом чланка Вујадина Милановића Спор Лазе Костића и Богдана Поповића око превођења Шекспира, Мостови XI, 1 (1980, Београд) 77—78.
У прилогу: Вујадин Милановић, *Одговор аутора критикованог чланка*, (стр. 78—79). Чланак В. Милановића објављен у: ПК IV (1980) 103—127.

- 208. Радошевић Нинослава**, Словенски превод византијске беседе у заштиту икона „Adversus Sonstantinum Caballinum, ЗбФФ XIV/1 (1979) 53—57.
Резиме на енглеском.
- 209. Рајић Љубиша**, Језик посредник као стилски и семантички филтар у процесу превода, ПК V, 55—59.
- 210. Рајић Љубиша**, Прва наша књига из теорије превођења, Мостови XI, 3 (1980, Београд) 239—242.
Приказ књиге: Владимир Ивир, *Теорија и техника превођења*, (Сремски Карловци, 1978).
- 211. Rakish Ljubica**, Paper on Court Interpreting and Translating, ПК IV, 170—176.
- 212. Rado György**, Logemes as Instruments of the Criticism of Translations. (With special Regard to some Translations into Serbian), ПК IV, 89—94.
- 213. Rode Matej**, Integralna teorija prevajanja, ПК V, 89—93.
- 214. Rode Matej**, Položaj teorije prevajanja v svetu, ПК IV, 161—165.
- 215. Rode Matej**, Simultano prevajanje. Mostovi 1980 št. 13 str. 23—26.
- 216. Rode Franka**, Prevod in predelava pesmi kot spodbuda za kreativno delo v srednji šoli. Vestnik (Društvo za tuje jezike in književnosti SRS) XIV (1980) št. 1 str. 40—49.
- 217. Savić Branka**, в. бр. 187.
- 218. Sajovic Tomaž**, в. бр. 155.
- 219. Sekulić Vladimir**, O jezičnim obrascima i pravilima u nastavi engleskog jezika, Strani jezici IX, br. 3 (1980, Zagreb) 233—239.
- 220. Seleši Etelka — Horvat Emilija — Štefko Matija**, Svrshodno raščlanjivanje časova stranog jezika na prevodilačkom smeru radi izbegavanja monotonije, Strani jezici IX, br. 3 (1980, Zagreb) 264—267.
- 221. Sibinović Miodrag**, в. бр. 138, 152.
- 222. Сибиновић Миодраг**, Оригинал и превод. Увод у историју и теорију превођења, изд. „Привредне штампе” (1979, Београд) 192.
Поговор: Бранко Китановић.
- 223. Симић Војислав**, Почети превођења арапске књижевности на нашем језичком подручју, ПК IV, 35—43.
- 224. Singh Jain Sheoraj**, Prevodenje iz književnosti Indije, ПК IV, 24—29.
- 225. Sironić-Bonefačić Nives**, Obogaćivanje rječnika izrazima koji označuju glasove, zvukove i buku, Strani jezici IX, br. 2 (1980, Zagreb) 150—154.
- 226. Sironić-Bonefačić Nives**, Renzo Titone: Psicodidattica, La Scuola, Brescia 1977, Pedagogia 80, Strani jezici IX, br. 4 (1980, Zagreb) 353—354.
Prikaz.
- 227. Sironić-Bonefačić Nives**, Seminar za nastavnike talijanskog jezika na Univerzitetu za strance (Università per stranieri), Perugia, Strani jezici IX, br. 4 (1980, Zagreb) 363—364.

- 228. Сламниг Свевлад**, Краљица која вуку воду мути, Мостови XI, 1 (1980, Београд) 69—72.
Критика превода Ниле Кузманић-Свете драме *Мртва краљица* Андрија де Монтерлана (Београд, 1977).
- 229. Smolej Vitomir, Miloš Toni**, On data grammars and parsers. Informatica IV (1980) št. 4 str. 36—39.
O podatkovnih gramatikah in sintaktičnih pomnilnikih.
- 230. Stojanović Smiljka**, Sastavljanje pitanja na date odgovore kao jezičko vežbanje u nastavi engleskog jezika, ŽJ XXII, 1—4 (1980) 63—70.
Rezime na engleskom.
- 231. Stojnić Mila**, в. бр. 139, 176.
- 232. Stojnić Mila**, O prevođenju književnog teksta, izd. „Svjetlost” (1980, Sarajevo) 200.
- 233. Titone Renzo**, в. бр. 226
- 234. Тодоровић Гордана Б.**, Исидора Секулић о преводима, Мостови XI, 1 (1980, Београд) 27—31.
- 235. Tomljenović-Biškučić Ljerka**, Eksperimentalni rad na usvajanju njemačkog jezika u ranoj dobi, Strani jezici IX, br. 3 (1980, Zagreb) 228—233.
- 236. Toporišič Jože**, Dve lekciji za usmerjeno izobraževanje. JiS XXV (1979/80) št. 4/5 str. 123—130.
Vsebuje: Jezikovne ravnine, Družbenost jezika.
- 237. Točanac Dušanka**, Pera Polovina: Metodika nastave francuskog jezika, Beograd 1980, Zbornik radova ISJK, sv. 3 (1981) 456—458.
Приказ.
- 238. Finocchiaro Mary**, Funkcionalno-pojmovni nastavni program — obećanja, problemi, praksa, Strani jezici IX, br. 2 (1980, Zagreb) 108—122.
- 239. Celmić Davorka**, Neka iskustva s permanentnim obrazovanjem nastavnika, Strani jezici IX, br. 4 (1980, Zagreb) 332—334.
- 240. Heppell Murriel**, Problems of Translating Imagery, ИК V, 79—82.
- 241. Horvat Emilija**, в. бр. 220.
- 242. Цукески Александар**, в. бр. 197.
- 243. Шамих Јасна**, О превођењу са оријенталних језика код нас (са арапског, турског и перзијског), ПК IV, 17—23.

б) Контрастивна проучавања језика

- 244. Škarić Olga**, Racionalna i emocionalna motivacija odraslih u učenju stranih jezika, Strani jezici IX, br. 4 (1980, Zagreb) 346—352.
- 245. Škiljan Dubravko**, Pojam „funkcije” u nastavnim programima stranih jezika, Strani jezici IX, br. 1 (1980, Zagreb) 28—33.
- 246. Šomjo Đerđ**, Paradoks prevodioca, Polja XXVI, br. 253 (1980) 114.

247. Štefko Matija, в. бр. 220.

248. Arsova-Nikolić Lidija, Kategorijata vreme vo angliskiot i makedonskiot glagolski sistem. Doktorska disertacija, Skopje, 1980, 320 l. So literatura, 312—320 l. Шапирографско издание.

249. Arsovska Marija, Izrazuvanje na kategorijata povtorlivost vo makedonskiot i angliskiot jazik—kontrastivna analiza. (Magisterska disertacija), Univerzitet „Kiril i Metodij“, Filološki fakultet, Skopje, 1980, V+119 l.
Со библиографија и скратеници, 114—119 l.
Шапирографско издание.

250. Babula Elzbieta, Modalni glagoli v izvirem besedilu Mickiewiczovega Gospoda Tadeja in njihovi ustrezniki v slovenskem prevodu. Jis XXVI (1980/81), št. 3, str. 110—114.

251. Berić-Đukić Vesna, Some observations on the advancement of the teaching of the German language at the university level, FP knjiga osamnaesta, sv. 1—4 (1980) 123—129.

Резиме на српскохрватском.

252. Boldocký Samuel, Sústava slovesných časových tvarov v slovenčine a v srbochorvátčine, Nový život XXXII, br. 2 (1980) 132—154.

253. Брајчић О., Питање предпозиције односно постпозиције партиципских конструкција руског језика и њиховог превођења на српскохрватски језик, Зборник радова професора и сарадника Наставничког факултета 2-3-4 (1979—1980, Никшић) 167—176.

254. Veselinović Dimitrije, Sintaksička služba infinitiva u savremenom ruskom i srpskohrvatskom-hrvatskosrpskom književnom jeziku, Radovi Filozofskog fakulteta u Sarajevu IX—X (1976—1980, Sarajevo) 355—353.

Резиме на руском.

255. Dezső dr László, Kontrastivna gramatika i tipološka karakteristika srpskohrvatskog jezika: teorijski i metodološki osnovi, HCCSVD 9 (1980, Beograd) 5—11.

256. Kalenić Vatroslav, Pomenske razlike besed istega izvora v slovenščini in srbohrvaščini. Seminar slovenskega jezika, literature in kulture XVI (1980) str. 47—64.

257. Kijametrović Vera, Pasivne konstrukcije u francuskom i srpskohrvatskom jeziku, ŽJ XXII, 1—4 (1980) 17—30.

Резиме на француском.

258. Мареш Франтишек Већеслав, Силабичне ликвиде у српскохрватском и чешком језику, Zbornik radova povodom 70. godišnjice života akademika Jovana Vukovića, ANUBiH, Posebna izdanja, knj. XXXIV (1977 [1980], Sarajevo) 217—222.

259. Матијашевић др Јелка, Структурно-семантичка компонента категорије рода именица које означавају млада бића — у руском и српскохрватском језику (са типолошког аспекта), HCCSVD 7 (1981, Beograd) 199—211.

Резиме на руском.

260. Mečkovska Nina, Samostalniški spol v slovenskem in v vzhodnoslovanskih jezikih. SR XXVIII (1980) št. 2 str. 199—218.

Povzetek v ruščini.

261. Mikes Melánia, Kétnyelvűség az óvodákban (Dvojezičnost u dečjim vrtićima), Hungarológiai Közlemények XII, 44 (1980) 115—116.

На мађарском.

262. Михаиловић др Љубомир, Безличне глаголске конструкције као средство синтаксичке компресије у енглеском и српскохрватском језику, НССУВД 7 (1981, Београд) 381—385.

Резиме на енглеском.

263. Мишеска-Томић Олга, Методолошки и теоријски основи анализе српскохрватског језика у издањима енглеско-српскохрватског контрастног пројекта, НССУВД 9 (1980, Београд) 101—105.

Резиме на енглеском.

264. Николић др Вера, Афиксални пасив у руском и у српскохрватском језику, НССУВД 7 (1981, Београд) 371—380.

Резиме на руском.

265. Nyomárkay I., Milan Surdučki, Srpskohrvatski i engleski u kontaktu. Rečnik i morfološka analiza engleskih pozajmljenica u standardnom srpskohrvatskom jeziku Srba i Hrvata iseljenika u Kanadi, Matica srpska. Novi Sad 1978. 370 str., ЗБМСФЛ XXIII/2 (1980) 207—213.

Приказ.

266. Орожен др Мартина, Типолошка компаративистика и развој словенистике у 19. веку, НССУВД 9 (1980, Београд) 195—204.

Резиме на француском.

267. Rančigaj Željka, Semantika i sintaksa u nekim hrvatskosrpskim i talijanskim priložima, Strani jezici IX, br. 2 (1980, Zagreb) 101—107.

268. Roglić Vera, Odnos glagolskih oblika u tekstovima o operacionim istraživanjima na francuskom i srpskohrvatskom jeziku, ŽJ XXII, 1—4 (1980) 31—37.

Резиме на француском.

269. Surdučki Milan, в. бр. 265.

III. Прасловенски језик, словенска језичка заједница и посебна питања појединих словенских језика

270. Аванесов Р. И. К проблематике общеславянского лингвистического атласа, Zbornik radova povodom 70. godišnjice života akademika Jovana Vukovića, ANUBiH, Posebna izdanja, knj XXXIV (1977 [1980], Sarajevo) 29—36.

271. Babić Stjepan, Stanje slavistike u SR Hrvatskoj, Jezik XXVII, br. 2—3 (prosinac 1979 — veljača 1980, Zagreb) 39—47.

Резиме на енглеском.

272. Bakmaz Ivan, в. бр. 344.

273. Bělič Jaromír, K otázkám usporádání slovanského jazykového atlasu, Zbornik radova povodom 70. godišnjice života akademika Jovana Vukovića, ANUBiH, Posebna izdanja, kn. XXXIV (1977 [1980], Sarajevo) 37—40.

274. Brabcová Radoslava, Radićova učebnice češtiny, ЗБМСС 18 (1980) 149—157.

275. Vince Jasna, в. бр. 344.

276. Вулетић Витомир, Методологические проблемы истории славистики, Москва 1978, ЗБМСС 18 (1980) 207—212.

Приказ.

- 277. Вулетић Витомир**, Русско-хорватски или сербски фразеологички лексикон. Том I, Зг 1979, ЗБМСС 18 (1980) 214—216.
Приказ.
- 278. Вулетић Витомир**, Славјановедение в дореволюционна Русија. Библиографски лексикон, Москва 1979. ЗБМСС 18 (1980) 212—214.
Приказ.
- 279. Gallis Arne**, в. бр. 332.
- 280. Grabar Biserka**, Medunarodni simpozij „Srednjogrčka literatura i slavenske literature“ (odnosi rukopisnih zbornika), Solun, 22—24. svibanj 1979, Slovo 30 (1980, Zagreb) 195—197.
- 281. Grybosiowa Antonina**, Iz poljskega jezikoslovja. JiS XXVI (1980/81) št. 1 str. 42—43.
Poročilo o: Maria Honowska, Ewolucja metod polskiego słowotwórstwa synochronicznego (w dziesięcioleciu 1967—1977). Wrocław 1979.
- 282. Grybosiowa Antonina**, Nekaj novosti iz poljskega jezikoslovja. JiS XXV (1979/80) št. 4/5 str. 145—148.
Poročilo o: 1. Encyklopedia wiedzy o języku polskim, Wrocław 1978, 2. Adam Heinz, Dzieje językoznawstwa w zarysie, Warszawa 1978.
- 283. Гудков В. П.**, К изучению орфографической практики, Zbornik radova povodom 70. godišnjice života akademika Jovana Vukovića, ANUBiH, Posebna izdanja, knj. XXXIV (1977 [1980], Sarajevo) 127—131.
- 284. Dabić Bogdan L.**, Grčki elementi u ruskom književnom jeziku, Radovi Filozofskog fakulteta u Sarajevu IX—X (1976—1980, Sarajevo) 85—109.
Резиме на руском.
- 285. Derganc Aleksandra**, Rusko-hrvaški ali srbski frazeološki slovar. JiS XXVI (1980/81) št. 1 str. 40—41.
Poročilo o: Rusko hrvatski ili srpski frazeološki rječnici. Prvi svezak A-N. U redakciji Antice Menac. „Školska knjiga“, Zagreb 1979.
- 286. Диеков Петър**, Преводите в историята на българската литература пред възрание, Zbornik radova povodom 70. godišnjice života akademika Jovana Vukovića, ANUBiH, Posebna izdanja, knj. XXXIV (1977, [1980] Sarajevo) 67—74.
- 287. Dłuska Maria**, в. бр. 324.
- 288. Дмитриев Р. А.**, О двух типах значений присубстантивно-относительных прилагательных, Zbornik radova povodom 70. godišnjice života akademika Jovana Vukovića, ANUBiH, Posebna izdanja, knj. XXXIV (1977 [1980], Sarajevo) 81—86.
- 289. Dobrzyńska T.**, в. бр. 323.
- 290. Dular Janez**, Slovar slovanskega jezikoslovnega izraza. SR XXVIII (1980) št. 2 str. 222—228.
Ocenuje: Slovník slovanské lingvistické terminologie 1—2, Praha 1977, 1978.
- 291. Zdzisław Stieber**, O genetycznym stosunku dzisiejszych polskich spółgłosek, Zbornik radova povodom 70. godišnjice života akademika Jovana Vukovića, ANUBiH Posebna izdanja, knj. XXXIV (1977 [1980], Sarajevo) 363—365.

- 292. Jakopin Franc**, Beloruski razlagalni slovar 1, 2, 3. JiS XXVI (1980/81) št. 1 str. 39—40.
Poročilo o: Tlumačalny slownik belaruskaj movy 1 (A—V), 2 (G—K), 3 (L—Pa). Minsk 1977, 1978, 1979.
- 293. Jakopin Franc**, Slovar slovanske jezikoslovne terminologije. JiS XXV (1979/80) št. 7/8 str. 236—239.
Ocenjuje: Slovník slovanské lingvistické terminologie 1, 2. Praha 1977, 1979.
- 294. Jedlička Alois**, v. бр. 346.
- 295. Jerković Ivan**, Komplementarne glose slovenske polisemije nekih opšteindoevropskih srodnih leksema, KnjJ XXVII, 3 (1980) 377—384.
- 296. Jerković Ivan**, Slovinjski vokalizam u adstratnoj multilingvalnoj, posebno lehitskoj, arei, Studia humanistica III (1980, Prishtinë — Priština) 91—103.
Резиме на енглеском.
- 297. Klenovar Marija** в. бр. 344.
- 298. Korczyńska Z.**, в. бр. 323.
- 299. Korošec Tomo**, Češki enozvezkovni slovar. SR XXVIII (1980) št. 2 str. 228—233.
Ocenjuje: Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost, Praha 1978.
- 300. Koseska-Toszewa Violetta**, Z zagadnien temporalno-aspektowych w języku bułgarskim, Zbornik radova povodom 70. godišnjice života akademika Jovana Vukovića, ANUBiH, Posebna izdanja, knj. XXXIV (1977 [1980], Sarajevo) 169—177.
- 301. Kotulič Izidor**, Slovenské jazykové pamiatku v Zahrebe, Nový život XXXII, br. 5 (1980) 401—414.
- 302. Кочева Емелия**, Един новооткрит рукопис от XIX век като избор на българската историческа диалектология, Zbornik radova povodom 70. godišnjice života akademika Jovana Vukovića, ANUBiH, Posebna izdanja, knj. XXXIV (1977 [1980], Sarajevo) 157—162.
- 303. Кочев Иван**, Специфични особености на консонантната корелация твърдост—мекост в българския език, Zbornik radova povodom 70. godišnjice života akademika Jovana Vukovića, ANUBiH, Posebna izdanja, knj. XXXIV (1977 [1980], Sarajevo) 149—156.
- 304. Крывицки А. А.** Традиційны сельскі моўны ландшафт Беларусі, Zbornik radova povodom 70. godišnjice života akademika Jovana Vukovića, ANUBiH, Posebna izdanja, knj. XXXIV (1977 [1980], Sarajevo) 185—197.
- 305. Kryzia Władysław**, в. бр. 345.
- 306. Лашкова др Лили**, Неке карактеристичне типолошке ознаке српско-хрватског језика у поређењу са бугарским, НССУВД 7 (1981, Београд) 29—38.
Резиме на руском.
- 307. Леков Иван**, Езиковни категории с имплицитна (скрита) форма в славјанските езици, Zbornik radova povodom 70. godišnjice života akademika Jovana Vukovića, ANUBiH, Posebna izdanja, knj. XXXIV (1977 [1980], Sarajevo) 207—209.
Резиме на бугарском.
- 308. Мареш др Франтишек Вацлав**, Карактеристика промене перфекта и кондиционала у словенским језицима, НССУВД 7 (1981, Београд) 79—90.
Резиме на немачком.

- 309. Мирнѝ Душанка**, М. В. Панов, Современны русский язык. Фонетика (Москва, „Высшая школа“, 1979, 256 стр.), Strani jezici IX, br. 2 (1980, Zagreb) 164—165.
- 310. Michalk Frido**, Burski golc z tego serbskego landu, Zbornik radova povodom 70. godišnjice života akademika Jovana Vukovića, ANUBiH, Posebna izdanja, knj. XXXIV (1977 [1980], Sarajevo) 231—237.
- 311. Мицык А. А.**, Из истории общеславянской лексики, Studia humanistica III (1980, Prishtinë) 179—202.
Резиме на српскохрватском.
- 312. Mulc Ivanka**, в. бр. 344.
- 313. Ondrus P.**, в. бр. 336.
- 314. Orloš Teresa Zofia**, Prispevek k problematiki slovensko-čeških jezikovnih-stikov. JiS XXVI (1980/81) št. 1 str. 34—38.
O leksikalnih slovenizmih v češčini.
- 315. Ravuna Stanka**, Pristup gramatici u nastavi ruskog jezika, Strani jezici IX br. 2 (1980, Zagreb) 131—137.
- 316. Панов М. В.**, в. бр. 309.
- 317. Pauliny Eugen**, Fonologické hodnotenie diftongov v slovenčine, во: Словенскиот вокализам и . . . стр. (1)+22—25.
Со литература.
- 318. Petrović Ivanka**, в. бр. 344.
- 319. Подлужный А. И.**, Характер парадигматической идентификации гласных в белорусском языке во: Словенскиот вокализам и . . . , стр. [1]+34—38.
Со 3 референци во фусноти.
- 320. Popović Milenko**, Možemo li govoriti o nepostojanom *i* u ruskom jeziku?, Strani jezici IX, br. 4 (1980, Zagreb) 303—307.
- 321. Popowska-Taborska Hanna**, Rdzeń *sʃb- w dialektach kaszubskich, Zbornik radova povodom 70. godišnjice života akademika Jovana Vukovića, ANUBiH, Posebna izdanja, knj. XXXIV (1977 [1980], Sarajevo) 349—351.
- 322. Pranjković Ivo**, Koordinacija u nekim poznatijim južnoslavenskim gramatikama, Jezik XXVII, br 2—3 (prosinac 1979 — veljača 1980, Zagreb) 55—64.
Rezime na njemačkom.
- 323. Pretnar Tone**, Jezikovna pogojenost, oblikovalna tvornost in slogovna zaznamovanost poljskega naglasnega verza. JiS XXV (1979/80) št. 4/5 str. 148—150.
Poročilo o knjigi: T. Dobrzyńska, Z. Kopczyńska, Tonizm. Wrocław 1979.
- 324. Pretnar Tone**, Poljski verz med jezikovnim stilom in uresničevanjem verznega vzorca. SR XXVIII (1980) št. 1 str. 103—107.
Ocenjuje: Maria Dłuska, Studia z historii i teorii wersyfikacji polskiej. Wyd. 2. rozsz., Warszawa 1978.
- 325. Радовановић Јанко**, Руске и румунске штампане књиге XVII века у Библиотеци манастира Хиландара, АП 2 (1980) 229—325.
- 326. Raičević Vučina**, 4000 наиболее употребительных слов русского языка — Учебный словарь для зарубежных школ (редак.: Н. М. Шанского), Москва, Издательство „Русский язык“, 1978, Strani jezici IX, br. 4 (1980, Zagreb) 360—361.
Prikaz.

- 327. Režić Ksenija**, в. бр. 344.
- 328. Ribarova Zdenka**, в. бр. 344.
- 329. Romportl Milan**, Systémy vokálů v slovanských jazycích a metody jejich výzkumu, во: Словенскиот вокализам и . . . , стр. [1]+40—44.
- 330. Словенскиот вокализам и вокалните системи.** Реферати на Петтото заседание на Меѓународната комисија за фонетика и фонологија на словенските јазици. Прил. МАНУ, Оддел. за лингв. и лит. наука, III (1978/1980) 1, стр. 98+[2].
Со уведен збор, стр. [1].
- 331. Solecka Kazimiera Maria, Termińska Kamilla**, Definicje semantyczne czasowników denominalnych, ЈФ XXXVI (1980) 79—87.
Резиме на српскохрватском.
- 332. Stefanović Dimitrije**, Arne Gallis, Beiträge zur Syntax der Richtungsverba in den slavischen Sprachen besonders im Serbokroatischen, Skifter utgitt av Det Norske Videnskaps-Akademi i Oslo II. Hist.-Filos. Klasse. Ny Serie. No 12, Universitetsforlaget Oslo 1973, 300 str., ЈФ XXXVI (1980) 187—190.
Приказ.
- 333. Stieber Zdzisław**, O akaniu i ukaniu w gramotach książąt rosyjskich XIV—XV w., во: Словенскиот вокализам и . . . , стр. [1]+46—48.
- 334. Termińska Kamilla**, в. бр. 331.
- 335. Тилков Д.**, Вокалната система на книжовниот бугарски език, во: Словенскиот вокализам и . . . , стр. [1]+50—54.
- 336. Týr Michal, P. Ondrus**: Kapitoly zo slovenskej morfológie, Bratislava 1978, Nový život XXXII, br. 1 (1980) 94—96.
Приказ.
- 337. Tomašević Marija**, Poradnik Językowy, Studia humanistica III (1980, Prishtinë — Priština) 308—317.
Приказ.
- 338. Topolińska Zuzanna**, Deiktyczny predykat lokalizujący w językach słowiańskich, ЗбМСФЛ XXIII/1 (1980) 7—15.
Резиме на српскохрватском.
- 339. Topolińska Zuzanna**, Narzędzia opisu fonologicznego w służbie geografii lingwistycznego (na materiale systemów wokalicznych dialektów północno-zachodniopolskich), во: Словенскиот вокализам и . . . , стр. [1]+56—61.
Со сл. во текстот.
- 340. Топовић Бранко**, Лексички архаизми у роману „Петар Први”, А. Н. Толстоја, ЗбМСФЛ XXIII/1 (1980) 39—60.
Резиме на руском.
- 341. Тошовић Бранко**, Ruski arhaizmi kao elemenat istorijske stilizacije u romanu „Petar Prvi” A. N. Tolstoja, FP knjiga osamnaesta, sv. 1—4 (1980) 95—112.
Резиме на руском.
- 342. Тошовић Бранко**, Stilizacije jezika u romanu „Petar Prvi A. N. Tolstoja, Radovi Filozofskog fakulteta u Sarajevu IX—X (1976—1980, Sarajevo) 153—167.
Резиме на руском.

343. Трифуновић Ђорђе, О посланици Ђакона Григорија и о звуку словенских језика, ЗБМСКЈ 28, св. 1 (1980) 17—25.

344. Tutschke Günther—Petrović Ivanka—Režić Ksenija—Bakmaz Ivan—Mulc Ivanka—Vince Jasna—Čunčić Marica—Klenovar Marija—Ribarova Zdenka, Slavia, časopis pro slovansku filologiju, ročník XXXVII (1968), Slovo 30 (1980, Zagreb) 143—194.
Prikaz.

345. Cichońska Maria, Kryzia Władysław, O definiowaniu znaczeń leksykalnych (na materiale słowiańskich czasowników denominalnych), ЈФ XXXVI (1980) 65—78.
Резиме на српскохрватском.

346. Urbančić Boris, Alois Jedlička, Přemysl Hauser, Čeština. Maribor, Obzorja, 1980, 226 str. 8°.

347. Fasske Helmunt, Fonologiski vokalni system hornjo-a delnjoserbskeje spisowneje řeče w přirunowacym aspekće, во: Словенскиот вокализам и . . . , стр. [1] + 64—69.

348. Feleszko Kazimierz, O pewnych osobliwościach składni śląskiej, Zbornik radova povodom 70. godišnjice života akademika Jovana Vukovića, ANUBiH, Posebna izdanja, knj. XXXIV (1977 [1980], Sarajevo) 95—102.

349. Ferluga-Petronio Fedora, Il natale nelle lingue slave. Linguistica XX, (1980) str. 131—150.
Povzetek v slovenščini.

350. Hamm Josip, Sekundarni i tercijarni vokalizmi u slavenskim derivacijama, во: Словенскиот вокализам и . . . , стр. [1] + 72—77.

351. Hauser Přemysl, в. бр. 346.

352. Honowska Maria, в. бр. 281.

353. Čunčić Marica, в. бр. 344.

IV. Етимологија, историја речи, тумачење речи, ономастика, збирке речи

354. Alerić Danijel, Kategorija desnoga i lijevoga u jugoslavenskoj toponimiji, во: Втора југословенска ономастичка конференција, стр. 21—26.

355. Аргировски Мито, Зборообразувачкиот модел „Полог“ прикажан преку апелативната лексика, во: IV научен собир, стр. 31—35.
Прилог кон македонската етимологија. Со 21 референца во фусноти.

356. Atsiz Bedriye, Raubvogelnamen als Eigennamen in frühosmanischer Zeit. Imena ptica grabljivica kao lična imena u ranoosmanskom periodu, Prilozi za orijentalnu filologiju, 30 (1980, Sarajevo) 11—17.

357. Varac-Grum Vida, Motiviranost toponomastičkih osnova tvorenih sufiksom -ane, во: Втора југословенска ономастичка конференција, стр. 27—31.
За нивната распространетост на територијата на СР Хрватска.

358. Baumgartner Ladislav, Sprachschwierigkeit und Wortschreibung. Mostovi 1980 št. 13 str. 41—43.
O težavah nemškega pravopisa.

359. Bezljaj France, Nekaj opomb ob željno pričakovanih knjigah. JiS XXVI (1980/81) št. 1 str. 4—9.

O: Etymologický slovník slovanských jazyku. Slova gramatická a zájmena. Praha 1973—; Słownik prasłowiański. Wrocław 1974—; Etimologičeskij slovar' slavjanskih jazykov. Praslavjanskij leksičeskij fond. Moskva 1974—.

360. Bezljaj France, Sloveno-baltica. V spomin Ivanu Grafenauerju. JiS XXVI (1980/81) št. 2 str. 51—53.

361. Berić-Đukić Vesna — Matijević Lajoš, Mikrotoponimija jednog opisa Apatina iz 1864/1865. godine, Zbornik radova ISJK, sv. 3 (1981) 279—298.
Резиме на немачком.

362. Bjelanović Živko, v. бр. 453, 456.

363. Бјелановић Живко, Топоними типа Мушкџовци с подручја сјеверне Далмације, во: Втора југословенска ономастичка конференција, стр. 33—39.

364. Благојевић Милош, Босанско Завршје, ЗбФФ XIV/1 (1979) 129—144.
Резиме на француском.

365. Богдановић Недељко, Топоними антропонимске основе у сливу горњег тока Сврљишког Тимока, во: Втора југословенска ономастичка конференција, стр. 41—45.

366. Burić Antun, Povijesna antroponimija Gorskog kotara u Hrvatskoj: goranska prezimena kroz povijest, Društvo za zaštitu prirodne, kulturne i povijesne baštine Gorskog kotara (1979, Rijeka) 292.

367. Vajs Nada, O fitonimijskoj sastavnici u toponimiji, во: Втора југословенска ономастичка конференција, стр. 47—52.

368. Vider Valent, Kot, Kočna in „Kočna“. Planinski vestnik LXXX (1980), št. 3 str. 149—151.

369. Видоески Блжидар, Словенската ономастичка терминологија, во: Втора југословенска ономастичка конференција, стр. 53—58.

370. Wiesław Boryś, Geneza formacji typu sch. *kamek*, *kamečak*, bulg. *kamek* ЗбМСФЛ XXIII/2 (1980) 37—45.
Резиме на српскохрватском.

371. Wiesław Boryś, Serbsko-chorwackie studia leksykalne, ЗбМСФЛ XXIII/1 (1980) 17—37.
Резиме на српскохрватском.

372. Втора југословенска ономастичка конференција, Скопје, 6—9 октомври 1977. Македонска академија на науките и уметностите Скопје, 1980, 422+5 стр., 8°.

Содржи уведен збор, поздравни до Конференцијата, реферати и заклучоци.

373. Vujičić Dragomir, Prilog proučavanju starijih slojeva slovenske toponimije u Bosni, во: Втора југословенска ономастичка конференција, стр. 65—69.

- 374. Vujičić Dragomir**, Član gosъ u strukturi dvočlanih onomastičkih naziva na bosanskom terenu, Zbornik radova povodom 70. godišnjice života akademika Jovana Vukovića, ANUBiH, Posebna izdanja, knj. XXXIV (1977/[1980], Sarajevo) 459—463.
- 375. Вукасовић М.**, О неким романизмима венецијанског поријекла у Боки которској, ГПМ XXVII—XXVIII (1979—1980) 149—156.
- 376. Vuković Jovan**, Leksičko-semantička tumačenja ponekog toponima u durmitorskom arealu, во: Втора југословенска ономастичка конференција, стр. 59—64.
- 377. Галетин Гордана**, Из лексичке проблематике северне Шајкашке, Прил. ФФНС 16 (1980) 59—92.
- 378. Gashi Skënder**, Ilirsko-albanski antroponimijski kontinuitet na relaciji antika-srednji vijek, во: Втора југословенска ономастичка конференција, стр. 71—78.
- 379. Gerersdorfer Vera**, Romanizmi u dramama Iva Vojnovića, SSFFZ, sv. 19 (1980, Zadar) 61—77.
Rezime na francuskom.
- 380. Gluhak Alemko**, Adig. *kwă, ЗМСФЛ XXIII/2 (1980) 189—190.
- 381. Gołąb Zbigniew**, Nazwa etniczna Serbowie (sch. Srbi, Gluz. Serbja//Serbjo na tle etnonimii słowiańskiej, Zbornik radova povodom 70. godišnjice života akademika Jovana Vukovića, ANUBiH, Posebna izdanja, knj. XXXIV (1977 [1980, Sarajevo], 109—119.
- 382. Gošić Nevenka**, О имену села Bastasi, во: Втора југословенска ономастичка конференција, стр. 79—82.
- 383. Grad Anton**, Prispevek k etimologiji toponimov Ljubljana, Lubiana, Laibach. SR XXVIII (1980) št. 1 str. 49—63.
Povzetek v francoščini.
- 384. Грковић Милца**, в. бр. 395.
- 385. Dabić L. Bogdan**, Evropeizmi u srpskohrvatskom književnom jeziku, Radovi Odjeljenja za jezik Instituta za jezik i književnost u Sarajevu, knj. VII (1980, Sarajevo) 201—300.
Резиме на руском.
- 386. Dabić L. Bogdan**, Sloj turcizama u leksici „Gorskog vijenca” Petra II Petrovića Njegoša, Književni jezik IX, 3 (1980, Sarajevo) 7—19.
Резиме на руском.
- 387. Дешић Милорад**, О дефиницијама у Речнику САНУ, НЈ н. с. XXIV, св. 3 (1980) 115—128.
- 388. Doçi Rexhep**, Predislamska antroponimija albanskog etnosa predjela Llapushë (Prekoruplje), во: Втора југословенска ономастичка конференција, стр. 83—87.
- 389. Đaković dr Luka**, в. бр. 391.
- 390. Ефремов Тодор**, Граматика на новозаветниот грчки јазик (со вежби). Скопје, Богословски факултет „Свети Климент Охридски”, 1980, стр. 231+(1), 8°. Со увод, текстови и грчко-македонски речник.
- 391. Živković dr Pavo**, Đaković dr Luka: Prilozi za demografsku i onomastičku gradu Bosne i Hercegovine, I, Sarajevo, 1979, Prilozi Instituta za istoriju XVI, 17 (1980, Sarajevo) 318—322.
Приказ.

393. Zdovc Pavel, Ob projektu Interalpcenter Peca in novega mejnega prehoda. Drobna pripomba k nekemu zemljepisnemu imenu. Koroško Mladje 1980 št. 39 str. 62—63.

393. Златановић Момчило, Микротопоними Врањске котлине (насеља у сливу Кленичке реке), Прил. ФФНС 16 (1980) 39—58.

394. Иванова Олга, Бунеш, во: Втора југословенска ономастичка конференција, стр. 89—94.

Прилог кон македонската топонимија.

395. Ивић Павле и Милица Грковић, Топоними антропонимијског порекла у Светостефанској хрисовуљи, во: Втора југословенска ономастичка конференција, стр. 90—108.

Соопштение од дел на проектот. Со 30 референци во фусноти.

396. Илиевска Красимира, Од топонимијата на Полог поред владетелските повелби од XIII и XIV, во: IV научен собир, стр. 13—22.

397. Илиевски П[етар] Хр., Интерпретација на неколку претсловенски топоними од Охридско, во: Втора југословенска ономастичка конференција, стр. 109—117.

398. Илиевски Петар Хр., Топономастички белешки од реонот на Галичица, ГЗбФилозФУС, кн. 5—6 (31—32) (1979/1980) стр. (1)+290—308.

Резиме на англиски.

399. Јanković Srđan, Antroponimijski sistemi, Odjek XXXIII, 3 (1980, Sarajevo) 7 i 20.

400. Јanković Srđan, Nova lična imena u bosanskohercegovačkih Muslimana, во: Втора југословенска ономастичка конференција, стр. 125—131.

401. Јашар-Настева Оливера, Меѓујазични контакти и нашата топонимија, во: Втора југословенска ономастичка конференција, стр. 133—137.

402. Калић Јованка, Назив „Рапка“ у старијој српској историји (IX—XIII век), ЗбФФ XIV/1 (1979) 79—92.

Резиме на француском.

403. Kasumović Ahmet, О топонимима s prijedlogom *pod* u tuzlanskom govoru, во: Втора југословенска ономастичка конференција, стр. 139—150.

404. Kovačić Marija, Izbor ličnog imena djeteta u nacionalno mješovitim brakovima u Bosni i Hercegovini, во: Втора југословенска ономастичка конференција, стр. 151—154.

405. Конески Блаже, Личното име Емноста, во: Втора југословенска ономастичка конференција, стр. 155—156.

406. Коробар-Белчева Марија, Компонентата *мил/-мил* во македонската онимија, во: Втора југословенска ономастичка конференција, стр. 157—162.

407. Kuzmić Rikard, Etimološko-semantički supstrat geografskih i sličnih imena, Zbornik radova povodom 70. godišnjice života akademika Jovana Vukovića, ANUBiH, Posebna izdanja, knj. XXXIV (1977 [1980], Sarajevo) 199—206.

408. Lončarić Mijo, Novi ojkonimi i preimenovanja naseljenih mjesta, во: Втора југословенска ономастичка конференција, стр. 163—172.

409. Максић Мирјана, Прилог проучавању лексике Срема, Прил. ФФНС 16 (1980) 93—122.

410. Марјановић Слободан, Антропоними меѓу топонимима Горње Топлице, во: Втора југословенска ономастичка конференција, стр. 173—182.

411. Марков Борис, Застапеноста на именските суфикси во македонската топонимија, во: Втора југословенска ономастичка конференција, стр. 183—192.

Материјалот за овој труд земен од „Список на општините и населбите на СР Македонија”, Скопје, 1965.

412. Matijevics Lajos, в. бр. 361.

413. Matic Radoslav, Šta o Trebižatu govori njegovo ime, Zbornik radova povodom 70. godišnjice života akademika Jovana Vukovića, ANUBiH, Posebna izdanja, knj. XXXIV (1977 [1980], Sarajevo) 223—229.

414. Merku Pavle, Slovenski priimki na zahodni meji. Mladika XXIV (1980), priloga k št. 1—10.

32 str. (do gesla Klanjšček); nadaljuje se v prihodnjem letniku.

415. Милатовић Бранислав, Потреба сакупљања и сређивања ономастичке грађе. (Нека размишљања о хидронимима и топонимима), во: Втора југословенска ономастичка конференција, стр. 193—195.

416. Миркуловска Бистрица, Ономастички лик на лексемата БИСТРА/БИОТРИЦА, во: Втора југословенска ономастичка конференција, стр. 197—203.

417. Митков Маринко, Образовањата од имињата на дрвјата во македонскиот топономастички систем од аспектот на нивната внатрешна форма, во: Втора југословенска ономастичка конференција, стр. 205—212.

418. Михајловић Велимир, Из наше кулинарије, Књижевни језик, IX, 4 (1980, Сарајево) 7—24.

Резиме на англиском.

419. Mihajlović Velimir, Miscellanea etymologico-onomastica, Zbornik radova povodom 70. godišnjice života akademika Jovana Vukovića, ANUBiH, Posebna izdanja, knj. XXXIV (1977 [1980], Sarajevo) 239—246.

420. Михајловић В., О једном коментару у речнику В. Љуштине из 1794. године, ЗБМСКЈ 28, св. 1 (1980) 75—77.

421. Михајловић В[елимир], Патронимика и апелативна лексика. (Прилог историјском речнику српскохрватског језика), во: Втора југословенска ономастичка конференција, стр. 213—219.

422. Moguš Milan, Nazivi za zanimanja kao toponimi, во: Втора југословенска ономастичка конференција, стр. 221—222.

423. Nametak Alija, Izmijenjeni toponimi, Jezik XXVIII, br. 1 (listopad 1980, Zagreb) 25—26.

Rubrika „Osvrti”.

424. Novaković Nevenka, Varijacije refleksa jata u antroponimima i toponimima na ijeckavskom govornom području, во: Втора југословенска ономастичка конференција, стр. 223—227.

425. Новаковић Реља, Стримон, Струмон, Заструма, ИЧ XXV—XXVI (1978—1979, Београд) 239—248.

- 426. Nyomárkay dr István**, Стране речи у српскохрватском језику (неки проблеми прилагођавања интернационализама морфолошком систему српскохрватског језика у 18. веку), НССУВД 7 (1981, Београд) 213—219.
Резиме на немачком.
- 427. Orešnik Janez**, Rečno ime Laibach „Ljubljana”. ЈИС XXVI (1980/81) št. 3 str. 98.
- 428. Остојић Бранислав**, Љубишино дјело као извор за Даничићево коментарисање лексике у Рјечнику ЈАЗУ, Zbornik radova povodom 70. godišnjice života akademika Jovana Vukovića, ANUBiH, Posebna izdanja, knj. XXXIV (1977 [1980], Sarajevo) 309—315.
- 429. Павловић Звездана М.**, Ономастички деривати развијени из корена *roudh-, ЈФ XXXVI (1980) 101—112.
Резиме на француском.
- 430. Павловић Звездана**, Топоними изведени од личних имена која су творена суфиксима *-ои*, *-уи*, во: Втора југословенска ономастичка конференција, стр. 229—237.
- 431. Пеев Коста**, в. бр. 436.
- 432. Петровић Ђурђица**, Пуст* у градовима на Јадрану у Средњем веку, ЗбФФ XIV/1 (1979) 165—182.
Резиме на француском.
- 433. Пецо Асим**, Топономастика и књижевнојезичка норма, во: Втора југословенска ономастичка конференција, стр. 239—244.
- 434. Пешкић Митар**, Лексикализација множине именица и обрада ове појаве у рјечницима, Zbornik radova povodom 70. godišnjice života akademika Jovana Vukovića, ANUBiH, Posebna izdanja, knj. XXXIV (1977 [1980], Sarajevo) 339—347.
- 435. Пижурица Мато**, Прилог Ровинског српскохрватској географској терминологији, во: Втора југословенска ономастичка конференција, стр. 245—286.
- 436. Поповски Аритон, Коста Пеев**, Дијалектни особености во македонската топонимија како одраз на међујезичните контакти, во: Втора југословенска ономастичка конференција, стр. 287—291.
- 437. Радић Првослав**, Из ономастике села Брлога у источној Србији, Прил. ФФНС 16 (1980) 123—130.
- 438. Resulović, Zulfikar**, Neka zapazanja o ojkonimima, etnicima i kteticima na području Hercegovine, во: Втора југословенска ономастичка конференција, стр. 293—300.
- 439. Родић Никола**, Топоними с посесивним придевом *-је* (*-овъ*, *-иъ*) у Свето-стефанској, Дечанским и Арханђеловској хрисовуљи, во: Втора југословенска ономастичка конференција, стр. 301—320.
- 440. Симоновић Ђорђе Р.**, Топономастика равничког властелинства са посебним освртом на поседе у околини манастира, ГлЕИ XXIX (1980, Београд) 97—112.
Резиме на енглеском.
- 441. Smailović Ismet**, Lična imena neorijentalnog porijekla u bosanskohercegovačkim Muslimana, во: Втора југословенска ономастичка конференција, стр. 321—328.

442. Стаматоски Трајко, Од проблематиката на речникот на ојконимите во Македонија, во: Втора југословенска ономастичка конференција, стр. 337—342.

443. Станић Ц., Топоними Прчања, ГПМ XXVII—XXVIII (1979—1980) 157—169.

444. Станковска Љубица, Моделот на дезинтегралната деривација во македонската топонимија. (Врз основа на топонимски материјал со суфиксите *-ец* и *-ица*), во: Втора југословенска ономастичка конференција, стр. 349—357.

445. Станковска Љубица, Некои специфичности на македонскиот зборообразувачки топонимски систем во однос на апелативниот, ЛЗБ XXVII (1980), кн. 3, стр. 25—30.

Реферат прочитан на 13. меѓународен ономастички конгрес во Краков, НР Полска на тема „*Nomina appellativa et nomina propria*”, кој се одржа во август 1978 год.

446. Стијовић Светозар, Преглед антропонимијских типова код „Бошњака” у Метохијском (Пећком) Подгору, ЈФ XXXVI (1980) 113—119.
Резиме на руском.

447. Стијовић Светозар, Трећа југословенска ономастичка конференција, ЈФ XXXVI (1980) 221—224.
Хроника.

448. Stojaković Momčilo, Un recueil inedit des turcismes en langue serbocroate — Jedna neobjavljena zbirka turcizama u srpskohrvatskom jeziku, Prilozi za orijentalnu filologiju, 30 (1980, Sarajevo) 403—419.

449. Стојановски Александар, О значенин терминон „баштине” и „нам-и дигер” в переписних книгих XV и XVI веков. О значењу термина „баштине” и „нам-и дигер” у пописним дефтерима XV и XVI вијека, Prilozi za orijentalnu filologiju, 30 (1980, Sarajevo) 421—430.

450. Суботић Јелисавета, Дијалекатске форме једног топографског имена са географског подручја Црне Горе и његове ономастичке паралеле, во: Втора југословенска ономастичка конференција, стр. 359—363.
За топографскиот апелитив *кугао*.

451. Theocarides P. Ionnis, Concerning village designations in Cyprus during the Ottoman rule — О обилежаванју села на Кипру за vrijeme turske vladavine, Prilozi za orijentalnu filologiju, 30 (1980, Sarajevo) 457—466.

452. Толстой Л. Н., Заметки по славянской фразеологии: Здрав као риба, Zbornik radova povodom 70. godišnjice života akademika Jovana Vukovića, ANUBiH, Posebna izdanja, knj. XXXIV (1977 [1980], Sarajevo) 397—405.

453. Ćorić Božo, Živko Bjelanović, Imena stanovnika mjesta Bukovice, Split 1978, str. 202., КњЈ XXVII, 1 (1980) 114—115.
Приказ.

454. Ђулић Драго, Из микропонимије Бјелопавлића. (Преглед микропонима са формантом *-ов/-ев*). во: Втора југословенска ономастичка конференција, стр. 365—374.

455. Урошевић Атанасије, Имена неких средњевековних личности и родова са Косова и Македоније у њиховим садашњим топонимима, во: Втора југословенска ономастичка конференција, стр. 375—379.

- 456. Урукало Милвој**, Живко Бјелановић: Имена становника мјеста Буковице, Сплит 1978, стр. 200, ЗбМСФЛ XXIII/2 (1980) 213—218.
Приказ.
- 457. Фејаћ Ненад**, Десанка Ковачевић-Кojiћ, Градска насеља средњовјековне Босне, ИЧ XXV—XXVI (1978—1979, Београд) 325—330.
Приказ.
- 458. Finka Božidar**, Osnova *šeyl*— u toponimiji slovenskog, hrvatsko-srpskog i makedonskog jezika, во: Втора југословенска ономастичка конференција, стр. 381—390.
- 459. Finka Božidar**, Problem oblikovanja mjesnih imena tipa Sali i Kali, Zbornik radova povodom 70. godišnjice života akademika Jovana Vukovića, ANUBiH, Posebna izdanja, knj. XXXIV (1977 [1980], Sarajevo) 103—107.
- 460. Hadrovicz dr László**, Синтаксичка адаптација страних ријечи у српско-хрватском језику, НССУВД 7 (1981, Београд) 313—321.
Резиме на немачком.
- 461. Hubad Ivan**, 400 zemljepisnih imen v 6 do 7 jezikih. Mostovi 1980 št. 13 str. 45—75.
Slovensko, angleško, francusko, rusko, špansko, nemško, italijansko.
- 462. Šašel Jaro**, AQUO, AQUONIS, m., personifikacija in imensko izhodišče za potok Voglajna. *Linguistica* XX (1980) str. 61—66.
Povzetek v nemščini.
- 463. Šivic-Dular Alenka**, Vloga pomenoslovja pri etimoloških raziskavah. Seminar slovenskega jezika, literature in kulture XVI (1980) str. 65—76.
- 464. Šimundić Mate**, Značenje imena osoba u „Pričama iz davnine” Ivane Brlić-Mažuranić, Zbornik radova povodom 70. godišnjice života akademika Jovana Vukovića ANUBiH, Posebna izdanja, knj. XXXIV (1977 [1980], Sarajevo), 367—380.
- 465. Šimundić Mate**, Neutralizacija osobnih imena na području hrvatskoga ili srpskoga jezika, во: Втора југословенска ономастичка конференција, стр. 391—396.
- 466. Šimundić Mate**, Povijesna antroponimija Gorskog kotara u Hrvatskoj, Горанска презимена кроз повјест, Rijeka 1979, Dometi XIII, br. 9 (1980, Rijeka) 103—107.
Приказ.
- 467. Šimunović Petar**, Geografska nomenklatura za usjeke i prolaze u kršu, Zbornik radova povodom 70. godišnjice života akademika Jovana Vukovića, ANUBiH, Posebna izdanja, knj. XXXIV (1977 [1980], Sarajevo) 381—387.
- 468. Šimunović Petar**, Nacrt tipološko-strukturalnih značajki istarske ojkoni-mije, во: Втора југословенска ономастичка конференција, стр. 397—403.
- 469. Šipka Milan**, Toponimijtka i antroponimijtska istraživanja u Bosni i Hercegovini, во: Втора југословенска ономастичка конференција, стр. 405—410.
- 470. Šojat Antun**, Sufiksi *-ac/-ec*, *-uc* u ojkonimiji SR Hrvatske, во: Втора југословенска ономастичка конференција, стр. 411—417.

V. Несловенски језици

- 471. Ajeti Idriz**, Disa mendime mbi ʔarritjet kryesore të studimeve etimologjike në fushë të shqipës, SNGJLKSh 6 (1980, Prishtinë) 15—21.
- 472. Ajeti Idriz**, Gjuha dhe mjetet e informimit për ngritjen e kulturës gjuhësorë Çështje të normës letrare (1980, Prishtinë) 15—20.

- 473. Ajeti Idriz**, Kolos me kompetenca të gjithanshme shkencore — me rastin e vdekjes së Prof. Eqrem Çabejt, Libri shkollor (Prishtinë, 1980), nr. 2, 39—45.
In memoriam.
- 474. Ajeti Idriz**, Kontributi i Holger Pedersenit në studimin e historisë së gjuhës shqipe, SNGJLKS^h 6 (1980, Prishtinë) 153—159.
- 475. Ahmeti M. Ali**, Toponimet e fshatit Vuthaj, GjSShF X—1980 (1980, Prishtinë) 279—299.
Грaђа.
- 476. Babić Josip**, ZEITSCHRIFT FÜR GERMANISTIK. Herausgegeben an der Humboldt Universität zu Berlin. Verlag und Lizenzträger VEB Verlag Enzyklopädie, Leipzig. Herausgeberkollegium: Claus Trager (Leitung): Klaus-Hahnel (Chefredakteur), FP knjiga osamnaesta, sv. 1—4 (1980) 145—146.
- 477. Bardhi Mehdi — Ismajli Rexhep**, Cours de langue albanaise (réédition), izd. Université de Prishtina — Faculté de Philosophie — Séminaire de culture albanaise pour les étrangers (1980, Prishtina) 4², 1—242.
Шапирографско издање.
- 478. Basha Ylvi**, Fjalor themelor ruisht-shqip, izd. Enti i Teksteve dhe i Mjeteve Mësimore i KSA të Kosovës (1980, Prishtinë) 8°, 1—230.
- 479. Bednarçuk Leshek**, Pozita e shqipes në kuadër të gjuhëve indoevropiane, SNGJLKS^h 6 (1980, Prishtinë) 147—149.
- 480. Bezlaj France**, в. бр. 532.
- 481. Berani Shaqir**, Bibliografia e Gjurmimeve albanologjike — Seria e shkencave filologjike, GjASShF X—1980 (1980, Prishtinë) 363—384.
- 482. Berani Shaqir**, Drejtshkrimi i emrave të përvëçëm të lakimit të porë të gjuhës, serbokroate në gjuhën shqipe, Çështje të normës letrare (1980, Prishtinë) 181—197.
- 483. Berani Shaqir**, Drejtshkrimi i foljeve të zgjedhimit të dytë që mbarojnë në temë me likuidet *l, ll, rr*, Çështje të normës letrare (1980, Prishtinë) 175—177.
- 484. Berani Shaqir**, Ekuivalentja shqipe e togfjalëshit serbokroat *inokosni organ* Çështje të normës letrare (1980, Prishtinë) 271—274.
- 485. Berani Shaqir**, Forma e drejtë e shumësit të fjalës *vit*, Çështje të normës letrare (1980, Prishtinë) 178—180.
- 486. Berani Shaqir**, Kundër cungimit të disa kohëve analitike të foljeve, Çështje të normës letrare (1980, Prishtinë) 171—174.
- 487. Berani Shaqir**, Kundër depërtimit të tepërt e të panevojshëm të fjalëve të huaja, Çështje të normës letrare (1980, Prishtinë) 259—267.
- 488. Berani Shaqir**, Kundërvënja kuptimore e mbiemrave prejpjesorë të tipit *i paguar* dhe *i pagueshëm*, Çështje të normës letrare (1980, Prishtinë) 221—224.
- 489. Berani Shaqir**, Kur e do funksionin sintaksor, emrat e përvëçëm duhet të shquhen, Çështje të normës letrare (1980, Prishtinë) 167—170.
- 490. Berani Shaqir**, Më shumë kujdes me rastin e formimit të fjalëve të prejardhura, Çështje të normës letrare (1980, Prishtinë) 256—258.

491. **Berani Shaqir**, Ndërtimet pësore në gjuhën shqipe, Çështje të normës letrare (1980, Prishtinë) 247—255.
492. **Berani Shaqir**, Një konstrukt sintaksor me strukturë të gabueshme gramatikore, Çështje të normës letrare (1980, Prishtinë) 232—234.
493. **Berani Shaqir**, Opozicioni kuptimor i fonemave *c, q* dhe *xh, gj*, Çështje të normës letrare (1980, Prishtinë) 163—166.
494. **Berani Shaqir**, Paragraf e jo aline, Çështje të normës letrare (1980, Prishtinë) 268—270.
495. **Berani Shaqir**, Për drejtpërdorimin e parafjalëve *ne, mbi* dhe *për*, Çështje të normës letrare (1980, Prishtinë) 229—231.
496. **Berani Shaqir**, Për një përshtatje më të mirë të formës me brendinë, Çështje të normës letrare (1980, Prishtinë) 235—237.
497. **Berani Shaqir**, Përsëritja e kundrinës me trajta të shkurtra, Çështje të normës letrare (1980, Prishtinë) 241—246.
498. **Berani Shaqir**, Përshtatja si formë e lidhjes nënreditëse, Çështje të normës letrare (1980, Prishtinë) 238—240.
499. **Berani Shaqir**, Sistemi konsonantik i së folmes së lokalitetit të Klinës së Drenicës (II), GJASShF IX—1979 (1980, Prishtinë) 143—173.
Резиме на француском.
500. **Berani Shaqir**, Shmangie gjuhësore në mjetet e informimit, Çështje të normës letrare (1980, Prishtinë) 198—220.
501. **Berani Shaqir**, Të mënjanohet përdorimi pa vend i parafjalëve *nga* dhe *prej*, Çështje të normës letrare (1980, Prishtinë) 225—228.
502. **Bibović Ljiljana**, A Reply to Dr. Magner's Comment on Errors in Translation, Strani jezici IX, br. 2 (1980, Zagreb) 185—188.
503. **Bibović Ljiljana**, Gramatička teorija, konstruktivne studije i nastava stranih jezika, Novi Sad, 1979, str. 203, FP knjiga osamnaesta, sv. 1—4 (1980) 139—144.
Приказ.
504. **Bilbija Snježana**, Odstupanje od prelaznosti kod engleskih glagola, Radovi Filozofskog fakulteta u Sarajevu IX—X (1976—1980, Sarajevo) 293—312.
Резиме на енглеском.
505. **Bilgegil M. Kaya**, Un ancien article turc intitulé „Discours aux Bosniaques” — Jedan stari turski članak nazvan „Rasprava o Bošnjacima”, Prilozi za orijentalnu filologiju, 30 (1980, Sarajevo) 47—50.
506. **Blaganje Dana**, O negaciji v angleščini. Vestnik (Društvo za tuje jezike in književnosti SRS) XIV (1980) št. 2 str. 26—39.

- 507. Blaku Murat**, Gjuhëtar i spikatur dhe mësues i popullit (me rastin e 100-vjetorit të lindjes së Prof. Aleksandër Xhuvanit), Jeta e re, nr. 2 (1980, Prishtinë) 325—332.
- 508. Blaku Murat**, Kalke nga serbokroatishtja, Çështje të normës letrare (1980, Prishtinë) 101—113.
- 509. Blaku Murat**, Mbi participin e disa foljeve me temë më likuide dhe mbiemrat e dalë prej tyre, Çështje të normës letrare (1980, Prishtinë) 97—100.
- 510. Blaku Murat**, Njohës dhe studiues i thellë i shqipes (me rastin e 100-vjetorit të lindjes së Prof. Norbert Joklit), Studia humanistica III (1980, Prishtinë — Priština) 299—301.
- 511. Bobrati S.**, в. бр. 678, 679.
- 512. Bokshi Besim**, в. бр. 575.
- 513. Bokshi Besim**, Rruga e formimit të fleksionit të sotëm nominal të shqipes, izd. Akademia e Shkencave dhe e Arteve e Kosovës, Seksioni i Gjuhësisë, i Letërsisë dhe i Arteve, Botime të veçanta, Libri 2 (1980, Prishtinë) 8°, 1—396.
Докторска дисертација.
Резиме на француском.
- 514. Bonačić Mirjana**, Engleski jezik u funkciji struke (Seminar održan u Hvaru 1. do 5. listopada 1979), Strani jezici IX, br. 1 (1980, Zagreb) 84—87.
- 515. Brada Riza**, в. бр. 620.
- 516. Brada Riza e Nushi Musa**, Gjuha jonë. Gramatikë e gjuhës shqipe për klasën III të shkollës fillore, botim i tretë, izd. Enti i Teksteve dhe i Mjeteve Mësimore i KSA të Kosovës (1980, Prishtinë) 8°, 1—116.
- 517. Bubani L.**, в. бр. 678, 679.
- 518. Buchholz Oda, Fiedler Wilfried**, Rreth formimit të leksikut shoqëror në gjuhën shqipe, Përparimi, nr. 3 (1980, Prishtinë) 311—340, nr. 4 (1980, Prishtinë) 477—512.
- 519. Buchholz Oda — Fiedler Wilfried**, Rreth zhvillimit të disa termave politiko-shoqërorë në gjuhën shqipe para vitit 1912, GjASShF X—1980 (1980, Prishtinë) 55—73.
Резиме на немачком.
- 520. Buletini i Fakultetit Filozofik — Zbornik Filozofskog fakulteta XIV**, izd. Fakulteti Filozofik i Prishtinës — Filozofski fakultet u Prištini (1980, Prishtinë — Priština) 8°, 1—456.
- 521. Vasquez Pilar**, в. бр. 646.
- 522. Voigt Vilmos**, A magyarországi folklorisztikai textológia eredményei és feladatai (Rezultati i zadaci folklorističke tekstologije u Mađarskoj), Hungarológiai Közlemények XII, 42—43 (1980) 29—47.
Резиме на српскохрватском и енглеском.
- 523. Voronina Irina**, Studimet e shkencëtarëve sovjetikë në fushën e dialektologjisë shqiptare, SNGjLKSh 6 (1980, Prishtinë) 161—164.
- 524. Vrhovac Yvonne**, O upotrebi prošlih vremena u francuskom jeziku, Strani jezici IX, br. 4 (1980, Zagreb) 339—342.

- 525. Вури Гликерија**, Први уџбеник грчког језика у Србији од пре сто четрдесет година, ИЧ XXV—XXVI (1978—1979, Београд) 285—291.
- 526. Gazić Lejla**, Les collections des manuscrits orientaux à Sarajevo — Zbirke orijentalnih rukopisa u Sarajevu, Prilozi za orijentalnu filologiju, 30 (1980, Sarajevo) 153—157.
- 527. Galotta Aldo**, 16th centur Ottoman Turkish as represented in the Ghazavat Khayreddin Pasha — Turski jezik u XVI vijeku predstavljen u djelu Ghazavat-i Khayreddin Pasha, Prilozi za orijentalnu filologiju, 30 (1980, Sarajevo) 145—152.
- 528. Gantar Kajetan**, Grške lirične oblike in metrični obrazci. Ljubljana, Državna založba Slovenije, 1979, 104 str. 8°. (Literarni leksikon. 7) Izšlo 1980.
- 529. Gacov Dimitrija**, Avtentičniot tekst vo nastavata po strani jazici, Strani jezici IX, br. 1 (1980, Zagreb) 34—37.
- 530. Gashi Skënder**, Letrat e Aleksandër Xhuvanit dërguar Norbert Joklit, GjASShF X—1980 (1980, Prishtinë) 313—342.
Грађа.
- 531. Gashi Skënder**, Shtresa shqipe e etnonimisë dhe e toponimisë së Gorës, GjASShF IX—1979 (1980, Prishtinë) 115—141.
Резиме на француском.
- 532. Gashi Skënder**, France Bezlaj, ETIMOLOŠKI SLOVAR SLOVENSKEGA JEZIKA, Prva knjiga A—J. Ljubljana 1977, Slovenska Akademija Znanosti in Umetnosti, Institut za slovenski jezik, 235 f. çm 450 din., GjSShF IX—1979 (1980, Prishtinë) 310—312.
Приказ.
- 533. Gashi Skënder — Halimi Mehmet**, Nga leksiku i pasivizuar i shqipes në të folme popullore (IV), GjASShF X—1980 (1980, Prishtinë) 265—277.
Грађа.
- 534. Gega Xhevat**, Vendi i Françesko Maria da Leçes në gjuhësinë shqiptare, SNGjLKSh 6 (1980, Prishtinë) 179—184.
- 535. Gerčan Oktavija**, Proverbes — Proverbs — Sprichwörter — Proverbi — Пословици, Strani jezici IX, br. 3 (1980, Zagreb) 271—285.
- 536. Goçi Ibrahim**, Material leksikor nga krahinat, GjASShF IX—1979 (1980, Prishtinë) 277—283.
Грађа.
- 537. Goçi Ibrahim — Mulaku Ragip**, Prof. Aleksandër Xhuvani fytyrë qendrore e kulturës shqiptare, GjASShF X—1980 (1980, Prishtinë) 393—397.
Освр.
- 538. Gracia-Ramón José L.**, в. бр. 676.
- 539. De Groot H. Alexander**, The Legacy of a seventeenth century orientalist — Ostavština jednog orijentaliste iz sedamnaestog vijeka, Prilozi za orijentalnu filologiju, 30 (1980, Sarajevo) 159—165.
- 540. Gougenheim G.**, Fjalor themelor frëngjisht-shqip (Përshtatur nga Vedat Kokona), izd. Enti i Teksteve dhe i Mjeteve Mësimore i KSA të Kosovës (1980, Prishtinë) 8°, 1—248.

- 541. Gut Agnès**, Rreth teorisë së togfjalëshit në gjuhën shqipe, GJASShF X—1980 (1980, Prishtinë) 185—188.
Резиме на француском.
- 542. Dako N.**, в. бр. 678, 679.
- 543. Dellçeva Greta**, в. бр. 699.
- 544. Desnickaja Agnija**, в. бр. 562.
- 545. Domi Mahir**, Mendime dhe vërejtje për gjuhën në prozën tonë artistike, Çështje të normës letrare (1980, Prishtinë) 28—32.
- 546. Domi Mahir**, Prof. Eqrem Çabej — figurë e madhe e shkencës dhe e kulturës shqiptare, Jeta e re, nr. 5 (1980, Prishtinë) 900—906.
- 547. Doçi Rexhep**, Vepër me disa të dhëna edhe nga albanistika, Špiro Kulišić, Stara slovenska religija u svetlu novijih istraživanja posebno balkanoloških, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine, Djela, knjiga LVI, Centar za balkanološka ispitivanja, Knjiga 3, Sarajevo 1979, Përparimi, nr. 3 (1980, Prishtinë) 389—395.
Приказ.
- 548. Đindić Slavoljub**, в. бр. 673.
- 549. Gjurmime albanologjike. Seria e shkencave filologjike IX — 1979**, izd. Instituti Albanologjik i Prishtinës (1980, Prishtinë) 8°, 1—336.
- 550. Gjurmime albanologjike. Seria e shkencave filologjike X — 1980**, izd. Instituti Albanologjik i Prishtinës (1980, Prishtinë) 8°, 1—400.
- 551. Eichhoff Jürgen**, Geografske razlike pri upotrebi riječi u današnjem njemačkom jeziku, Strani jezici IX, br. 3 (1980, Zagreb) 190—203.
S tri priloga.
- 552. Žepić Stanko**, Historijska gramatika i nastava njemačkog jezika, Strani jezici, IX, br. 1 (1980, Zagreb) 20—27.
- 553. Zyberi Abdullah**, Nga leksiku i Vërmicës së Prizrenit, GJASShF IX—1979 (1980, Prishtinë) 285—297.
Граѓа.
- 554. Zymberi Isa**, Kontributi i Manit për studimet shqipe, SNGJLKSh 6 (1980, Prishtinë) 205—208.
- 555. Islamaj Shefkije**, U ribotua FJALORI I SHOQËRISE „BASHKIMI” GJASShF IX—1979 (1980 Prishtinë) 312—317.
Приказ.
- 556. Ismajli Rexhep**, в. бр. 477.
- 557. Ismajli Rexhep**, Mbi normën gjuhësore, Përparimi, nr. 1 (1980, Prishtinë) 48—66.
- 558. Ismajli Rexhep**, Shumësia e tekstit, botim i dytë, izd. Rilindja, Redaksia e botimeve (1980, Prishtinë) 8°, 1—210.
- 559. Јаќоски Војслав**, Македонизми и србохрватизми во јазикот на Албанците во Тетовско согледани низ албанската народна приказна кај нас, ЛЗБ XXVII (1980), кн. 6, стр. 57—67.

- 560. Janko Anton**, Srednjeveške in staronemške verzne oblike. SR XXVIII (1980) št. 1 str. 108—110.
Ocenjuje: Dušan Ludvik, Srednjeveške in staronemške verzne oblike. Ljubljana 1978.
- 561. Janura Petro**, Vendi i gjuhës shqipe në veprën e linguitit rumun Aleksandër Rosetti, SNGjLKSh 6 (1980, Prishtinë) 165—173.
- 562. Jellojeva Fatima**, Çështje të gjuhës dhe të stilit të folklorit shqiptar në punimet shkencore të profesor Agnija Desnickajas, SNGjLKSh 6 (1980, Prishtinë) 209—211.
- 563. Jokl Norbert**, в. бр. 510, 530.
- 564. Junger Ferenc**, в. бр. 602.
- 565. Káich Katalin**, A líceumi előadások repertórium (Repertorij licejskih predavanja), Hungarológiai Közlemények XII, 42—43 (1980) 167—187.
Библиографија.
- 566. Kastrati Jup**, Histori e gramatologjisë shqiptare (1635—1944), izd. Eilindja, Redaksia e botimeve (1980, Prishtinë) 8°, I—XII, 1—486.
- 567. Kelmendi Ahmet**, в. бр. 606.
- 568. Kelmendi Ahmet**, Dhimitër S. Shuteriqi: SHKRIMET SHQIPE NË VITET 1332—1850, RB „Rilindja”, Prishtinë, 1978, fq. 3—281—314, GjASShF IX—1979 (1980, Prishtinë) 304—307.
Приказ.
- 569. Kelmendi Tafil**, Disa vërejtje për gjuhën e shtypit dhe të radiotelevizionit, Çështje të normës letrare (1980, Prishtinë) 152—154.
- 570. Kelmendi Tafil**, Disa vërejtje rreth përshtatjes kohore të foljeve-kallëzues në veprat e shkrimtarëve tanë, Çështje të normës letrare (1980, Prishtinë) 155—162.
- 571. Kelmendi Tafil**, Disa fjalë rreth ndërtimit „mirupafshim deri atëherë”, Çështje të normës letrare (1980, Prishtinë) 146—147.
- 572. Kelmendi Tafil**, I kontribuoj zhvillimit apo kontribuoj në (për) zhvillimin?, Çështje të normës letrare (1980, Prishtinë) 142—145.
- 573. Kelmendi Tafil**, Ndërtimet me foljen „guxoj” në gjuhën shqipe, Çështje të normës letrare (1980, Prishtinë) 148—151.
- 574. Kelmendi Tafil**, Paskajorja në funksion kryefjalor (sipas folklorit), GjASShF X—1980 (1980, Prishtinë) 225—241.
Резюме на француском.
- 575. Kelmendi Hasan**, Strukturalizmi — formë dhe përmbajtje e një vepre (Marginave të veprës së Besim Bokshit — Rruga e formimit të fleksionit të sotëm nominal të shqipes, botoi Akademia e Shkencave dhe e Arteve e Kosovës, Prishtinë 1980, fq. 5—395) Përparimi, nr. 5 (1980, Prishtinë) 711—716.
Приказ.
- 576. Klepač Mira**, в. бр. 698.
- 577. Kokona V[edat]**, в. бр. 650.

- 578. Korkmaz Zeynep**, Eski Anadolu Türkçesinde imlâ-fonoloji bağlantısı üzerine notlar — Zabilješke o fonološkom pravopisu u staroanadolskom turskom, Prilozi za orijentalnu filologiju, 30 (1980, Sarajevo) 247—269.
- 579. Kornrumpf Jürgen Hans**, Zur Entwicklung de Osmanischen Rechts und Verwaltungssprache im Reformzeitalter (1839/40—1864/67) — O razvoju osmanskog pravnog i upravnog jezika u periodu reforme (1839/40—1864/67), Prilozi za orijentalnu filologiju, 30 (1980, Sarajevo) 271—278.
- 580. Kostallari Androkli**, Njerëzit dhe emrat, Çështje të normës letrare (1980, Prishtinë) 21—27.
- 581. Košak Silvin**, The Hittites and the Greeks. *Linguistica XX* (1980) str. 35—48. Povzetek v slovenščini.
- 582. Kravar M.**, Uloga vida u latinskom glagolskom sistemu, *ŽA XXIX*, sv. 1 (1979) 75—89.
Резиме на француском.
- 583. Kraljević G.**, Grčki i latinski jezik je potreban i za pisanje popularnih priručnika, *ŽA XXIX*, sv. 1 (1979) 193—198.
Prikaz.
- 584. Kreiser Klaus**, Über einige Eigenschaften osmanischen Inschriften — O nekim osobenostima osmanskih natpisa, Prilozi za orijentalnu filologiju, 30 (1980, Sarajevo) 279—287.
- 585. Krilo Ivo**, Glagol *move* kao glagol kretanja, *Strani jezici IX*, br. 1 (1980, Zagreb) 14—19.
- 586. Kulišić Špiro**, в. бр. 547.
- 587. Lamberg Maksimilian**, в. бр. 686.
- 588. Lacaj Henrik e Fishta Filip**, Fjalor latinisht-shqip, izd. Rilindja, Redaksia e botimeve (1980, Prishtinë) 8°, 1—564.
- 589. Da Leçe Maria Françesko**, в. бр. 534.
- 590. Lloshi Xhevat**, Shkrimtari dhe gjuha, Çështje të normës letrare (1980, Prishtinë) 33—36.
- 591. Ludvik Dušan**, в. бр. 560.
- 592. Da Luz Maria Albertina**, в. бр. 646.
- 593. Magner Thomas F.**, Some Thoughts about Dictionaries, Native Speakers and American English Usage, *Strani jezici IX*, br. 1 (1980, Zagreb) 57—62.
- 594. Majda Tadeusz**, An 18th century Eastern Anatolian dialect recorded in Latin characters — Turski dijalekt iz Istočne Anadolije — tekst iz osamnaestog vijeka) pisan latiničnom transkripcijom, Prilozi za orijentalnu filologiju, 30 (1980, Sarajevo) 449—455.
- 595. Malinar Smiljka**, Analisi linguistica e stilistica del „Panfilo in antico veneziano” (III), *SRAZ XXV*, br. 1—2 (1980, Zagreb) 47—120.
Rezime na hrvatskom.

- 596. Mansaku S[ait]**, Fjalor i termave të gjuhës, botim i Institutit të Gjuhësisë e të Letërsisë, Përparimi, nr. 5 (1980, Prishtinë) 699—710.
Приказ.
- 597. Man [Stjuart]**, в. бр. 553.
- 598. Matijevics Lajos**, Az Ormós gyűjtemény szólás és közmondás anyagából (Из grade izreka i poslovica Ormoševe zbirke), Hungarológiai Közlemények XII, 42—43 (1980) 157—159.
- 599. Matrënga L[ekë]**, в. бр. 670.
- 600. Matulina Željka**, Semantičke mogućnosti atributivne sintagme s partikulom „von”, Radovi SSFZ, sv. 19 (1980, Zadar) 85—98.
Резиме на njemaчком.
- 601. Mehdiu Feti**, Dr Mahmūd Fahmi Hixhāzīt: ILM AL-LUGA AL-ARABIJA, Mad-hal tārīhij mukāran fī dav' al-turāth wa al-lugāt al-samijja, Wakala al-matbuāt, KUWAJT, 1973, p. 380, in 8°, Studia humanistica III (1980, Prishtinë — Priština) 305—307.
Приказ.
- 602. Mikeš Melanija, Junger Ferenc**, Rekcijiski odnosi u glagolskoj sintagmi Institut za mađarski jezik, književnost i hungarološka istraživanja (1979, Novi Sad) 93.
- 603. Milojević-Sheppard Milena**, Nominalizacija v angleški transformacijsko-generativni slovnici. Vestnik (Društvo za tuje jezike in književnosti SRS) XIV (1980) št. 1 str. 24—39.
- 604. Molnár Csikós László**, A jelzői értékű hátravetett határozós, a vonatkozó és a melléknévi igeneves szerkezet használata a Jugoszláviai magyar köznyelvben (Upotreba padežnih sintagmi, relativnih rečenica i participskih konstrukcija u standardnom mađarskom jeziku u Jugoslaviji), Hungarológiai Közlemények XII, 44 (1980) 59—87.
Резиме на српскохрватском и енглеском.
- 605. Mulaku Latif e Kelmendi Ahmet**, Libri i gjuhës sonë (gramatikë) për klasën VI të shkollës fillore, botim i tretë, izd. Enti i Teksteve dhe i Mjeteve Mësimore i KSA të Kosovës (1980, Prishtinë) 8°, 1—172.
- 606. Mulaku Latif**, Mbi veprimtarinë gjuhësore të A. Xhuvanit, GjASShF X—1980 (1980, Prishtinë) 39—34.
Резиме на немачком.
- 607. Mulaku Ragip**, в. бр. 537.
- 608. Mulaku Ragip**, Instituti Albanologjik i Prishtinës: STUDIME GJUHËSORE I (DIALEKTOLOGJI), Prishtinë 1978, GjASShF X—1980 (1980, Prishtinë) 351—355.
Приказ.
- 609. Mulaku Ragip**, Lënda gjuhësore e këngës „Demë Ahmeti” shënuar nga Atanasije Urosheviçi, GjASShF X—1980 (1980, Prishtinë) 301—310.
Грађа.
- 610. Munishi Zijadin**, Bashkëtingëlloret, grupet e bashkëtingëlloreve dhe fenomenet fonetike në të folmen e Gollakut të Kamenicës, GjASShF X—1980 (1980, Prishtinë) 155—172.
Резиме на француском.

- 611. Munishi Zijadin**, Veçoritë fonetike dhe sistemi i zanoreve në të folmen e Gollakut të Kamenicës, GJASShF IX—1979 (1980, Prishtinë) 175—202.
Резиме на француском.
- 612. Murati Qemal**, Mbi të folmen shqipe të rrethinës së Tuhinit të Kërçovës (I), GJASShF IX—1979 (1980, Prishtinë) 247—275.
Резиме на француском.
- 613. Murati Qemal**, Mbi të folmen shqipe të rrethinës së Tuhinit të Kërçovës — morfologji e fjalëformim (II), GJASShF X—1980 (1980, Prishtinë) 243—264.
Резиме на француском.
- 614. Nakić Anuška**, ELTI — English Language Teaching Information, Belgrade, Yugoslavia, Strani jezici IX, br. 2 (1980, Zagreb) 166—167.
Приказ.
- 615. Ndreca Mikel**, Fjalor shqip-serbokroatisht, botim i dytë. Albansko-srpsko-hrvatski rečnik, drugo izdanje, izd. Rilindja, Redaksia e botimeve — Redakcija izdanja (1980, Prishtinë — Priština) 8°, I—XLVIII, 1—378.
Редакција издања Приштина
Са кратким граматичким прегледом албанског језика. Око 30 000 речи.
- 616. Nikolić Vera**, в. бр. 624.
- 617. Nuhju Veysel**, Rreth gramatikës strukturale të shqipes nga Leonard Njumarku, SNGjLKSh 6 (1980, Prishtinë) 213—217.
- 618. Nuhju Veysel**, U mbajt Seminari VI Ndërkombëtar për Gjuhën, Letërsinë dhe Kulturën Shqiptare, GJASShF X—1980 (1980, Prishtinë) 387—388.
Белешка.
- 619. Nushi Musa**, в. бр. 516.
- 620. Nushi Musa e Brada Riza**, Gjuha jonë. Gramatikë e gjuhës shqipe për klasën IV të shkollës fillore, botim i dytë, izd. Enti i Teksteve dhe i Mjeteve Mësimore i KSA të Kosovës (1980, Prishtinë) 8°, 1—132.
- 621. Njumark Leonard**, в. бр. 617.
- 622. Ока Олга**, Осврт на колоквиј о стручним језицима, ЖЈ XXII, 1—4 (1980) 127—128.
- 623. Orešnik Janez**, On the lack of palatalisation before -end- in the plural of Icelandic nominalised present participles such as leikandi. Linguistica XX (1980) str. 245—259.
Povzetek v slovenščini.
- 624. Ostrogorski-Jakšić Olga**, Vera Nikolić: Problemi u nastavi ruske leksike, Filološki fakultet Beogradskog univerziteta, Beograd, 1979, str. 126, Strani jezici IX, br. 3 (1980, Zagreb) 286—288.
Приказ.
- 625. Пакиж Марјанца**, Прилог проучавању р-форманта у латинском језику, ЗбФФ XIV/1 (1979) 17—20.
Резиме на талијанском.
- 626. Pedersen Holger**, в. бр. 474.
- 627. Pekmezi Gjergj**, в. бр. 686.

- 628. Pellegrini Giovanni Battista**, Nomi di piante nell'area dolomitica e friulana (VI). *Linguistica XX* (1980) str. 77—123.
Povzetek v slovenščini.
- 629. Penavin Olga**, Társadalmi ellentétek a közmondásokban és a szólásokban, (Društvene suprotnosti u poslovicama i izrekama), *Hungarológiai Közlemények XII* 42—43 (1980) 49—63.
Резиме на српскохрватском и енглеском.
- 630. Perović Budimir**, Foljet ndihmëtare në të folmen e arbëneshëve të Zarës, Përparimi, nr. 6 (1980, Prishtinë) 803—812.
- 631. Pirraku Muhamet**, Çështja e alfabetit të shqipes në qarqet shkencore : diplomatike serbe në periudhën e Rilindjes kombëtare shqiptare, *SNGjLKSh* 6 (1980, Prishtinë) 191—199.
- 632. Pirraku Muhamet**, Gjurmë të veprimtarisë letrare shqipe me alfabet arab në Kosovë, *GjASShF IX—1979* (1980, Prishtinë) 203—236.
Резиме на француском.
- 633. Pirraku Muhamet**, Gjurmë të veprimtarisë letrare shqipe me alfabet arab në Kosovë (III), *GjASShF X—1980* (1980, Prishtinë) 203—224.
Резиме на француском.
- 634. Pllana Shefqet**, Kontributi i sllavistëve në fushën e letërsisë popullore shqiptare gjatë shekullit XIX, *SNGjLKSh* 6 (1980, Prishtinë) 221—233.
- 635. Pllana dr Shefqet**, Mbi studimet e Alojz Shmausit në fushën e letërsisë popullore shqiptare, *Studia humanistica III* (1980, Prishtinë — Priština) 105—115.
Резиме на немачком.
- 636. Pogačnik Vladimir**, Računalnikov delež pri besedotvornih raziskavah v nenormirani francoščini. *Vestnik (Društvo za tuje jezike in književnosti SRS) XIV* (1980) št. 2 str. 36—64.
- 637. Puratić Ž.** Odgovor na reakcije u vezi s mojim stavovima u vezi sa hrvatsko-srpskim udžbenicima za latinski i grčki jezik (Ž. A. XXVIII, Skopje 1978), *ŽA XXIX*, sv. 1 (1979) 200—201.
Полемика и дискусија.
- 638. Putanac Valentin**, Rrënja ilire *ger-* < ievr. *guer-* "bjeshkë, mal, pyll" në toponiminë superstratike, *GjASShF IX—1979* (1980, Prishtinë) 237—246.
Резиме на француском.
- 639. Raka Fadil**, Përremrat në të folmen e Kaçanikut, *GjASShF IX—1979* (1980, Prishtinë) 97—113.
Резиме на француском.
- 640. Raka Fadil**, Për një klasifikim më të afërm të të folmeve të gegërishtes verilindore, *Përparimi*, nr. 1 (1980, Prishtinë) 75—103.
- 641. Renčelj Ana**, O kvaliteti in kvantiteti nemških vokalov. *Vestnik (Društvo za tuje jezike in književnosti SRS) XIV* (1980) št. 2 str. 12—25.
- 642. Roglić Vera**, Reforma pravopisa — gramatičke ili pravopisne tolerancije u francuskom jeziku, *Strani jezici IX*, br. 3 (1980, Zagreb) 219—222.
- 643. Rosetti Aleksandër**, в. бр. 561.

- 644. Rudder Daniel de**, L'enseignement de la grammaire, Strani jezici IX, br. 4 (1980, Zagreb) 328—331.
- 645. Perić Olja**, II znanstveni skup „Antiquitas ac tempora nostra”, Novi Sad, 6—9. listopada 1980, Strani jezici, IX, br. 4 (1980, Zagreb) 362—363.
- 646. Savić Momčilo D.**, Pilar Vasquez y Maria Albertina da Luz, GRAMATICA PORTUGUESA I—II, tercera edicion corregida y aumentada Pilar Vasquez, Madrid, Gredos, str. 403—413, FP knjiga osamnaesta, sv. 1—4 (1980) 131—136.
Приказ.
- 647. Sadiku Zeqir**, Koha objektive, ajo gramatikore dhe tipet e të folurit, GjASShF IX — 1979 (1980, Prishtinë) 77—95.
Резиме на француском.
- 648. Sadiku Zeqir**, Situatat e të folurit, modelet sintaksore dhe rregullat gramatikore, BPF XIV (1980, Prishtinë) 213—218.
Резиме на руском.
- 649. Sadiku Zeqir**, Funkionet semantike të perfektit të gjuhës shqipe, Studia humanistica III (1980, Prishtinë — Priština) 77—90.
Резиме на руском.
- 650. Samara Miço**, V. Kokona, FJALOR SHQIP-FRËNGJISHT, Botim i Shtëpisë Botuese „8 Nëntori”, Tiranë 1977, 591, f., GjASShF X — 1980 (1980, Prishtinë) 343—349.
Приказ.
- 651. Sapir Eduard**, Gjuha — Hyrje në studimin e ligjërimin dhe studimet mbi sistemin fonetik, izd. Rilindja, Redaksia e botimeve (1980, Prishtinë) 8°, 1—334.
Са енглеског превоо Вејсел Нућу.
- 652. Sejdiu Shefki**, Metaforat zoomorfike në Llap. Trajtim onomasiologjik dhe semasiologjik, GjASShF X — 1980 (1980, Prishtinë) 75—115.
Резиме на француском.
- 653. Seminari Ndërkombëtar për Gjuhën, Letërsinë dhe Kulturën Shqiptare**, 6, izd. Universiteti i Prishtinës — Fakulteti Filozofik (1980, Prishtinë) 8°, 1—294.
- 654. Sitov Aleksej**, Kontributi i albanologëve sovjetikë në studimin e gramatikës së shqipes, SNGjLKSh 6 (1980, Prishtinë) 201—204.
- 655. Spaho Dž. Fehim**, Les materiaux d'archives en langue turque conservés dans les institutions de Sarajevo — Arhivska grada na turskom jeziku u Sarajevu, Prilozi za orijentalnu filologiju, 30 (1980, Sarajevo) 397—401.
- 656. Stančić Božica**, Jezičke studije: sveska I, Radovi Instituta za strane jezike i književnosti Filozofskog fakulteta Novi Sad, urednik dr Pavica Mrazović, Strani jezici IX, br. 4 (1980, Zagreb) 357—360.
Приказ.
- 657. Stefanovski Ljupčo**, Expanded past participle attributives, FP knjiga osamnaesta, sv. 1—4 (1980) 73—94.
Резиме на српскохрватском.
- 658. Stojanović Nada, Zdenka Šau**, Elementi non italiani nella lingua giornalistica contemporanea. Linguistica XX (1980) str. 125—129.
Povzetek v slovenščini.

- 659. Studia humanistica, III**, izd. Fakulteti Filozofik i Prishtinës — Filozofski fakultet u Prištini (1980, Prishtinë — Priština) 8°, 1—328.
- 670. Sulejmani Fadil**, Veçoritë morfologjike të gjuhës së L. Matrëngës, BPFF XIV (1980, Prishtinë) 325—366.
Резиме на француском.
- 671. Sulejmani Fadil**, Drejtpërdorimi i disa foljeve, Çështje të normës letrare (1980, Prishtinë) 49—96.
- 672. Sulejmani Fadil**, Morfologjia historike e gjuhës shqipe (I/II), GjASShF IX—1979 (1980, Prishtinë) 307—309.
Приказ.
- 673. Tanasković Darko**, Dr Slavoljub Đinđić: Značajan trenutak jugoslavenske turkologije, Udžbenik turskog jezika, Univerzitet u Beogradu, IŠRO „Privredno-financijski vodič“, Beograd, 1979, 8°, 446, ŽJ XXII, 1—4 (1980) 101—105.
Приказ.
- 674. Tanasković Darko**, Koji arapski jezik učiti?, FP knjiga osamnaesta, sv. 1—4 (1980) 63—71.
Резиме на немачком.
- 675. Tekavčić Pavao**, Tvorba riječi u našim suvremenim udžbenicima talijanskog jezika, Strani jezici IX, br. 4 (1980, Zagreb) 290—302.
- 676. Todorović M. M.**, José L. García-Ramón, Les origines postmycéniennes du groupe dialectal éolien. Suplementos a Minos num. 6, Salamanca 1975 pp. 118, 8°, ŽA XXIX, sv. 2 (1979) 325—327.
Прилог проучавању грчких дијалеката.
Приказ.
- 677. Томовски Душан**, Отворениот и затворениот слог во правописот на немскиот јазик, ГЗБФилФУС, кн. 4 (1978/80) [1] + 120—127.
Резиме на англиски.
- 678. Totoni M., Bubani L., Dako N., Bobrati S.**, Gjuha jonë. Gramatikë e gjuhës shqipe për klasën VII të shkollës fillore, botim i dytë, izd. Enti i Teksteve dhe i Mjeteve Mësimore i KSA të Kosovës (1980, Prishtinë) 8°, 1—80.
- 679. Totoni M., Bubani L., Dako N., Bobrati S.**, Gjuha jonë. Gramatikë e gjuhës shqipe për klasën VIII të shkollës fillore, izd. Enti i Teksteve dhe i Mjeteve Mësimore i KSA të Kosovës (1980, Prishtinë) 8°, 1—158.
- 680. Тоџанас Душанка**, Sintaksička valentnost francuskih glagola sa morfemom SE, Zbornik radova ISJK, sv. 3 (1981) 155—180.
Резиме на француском.
- 681. Трајаноски Тодор**, Etnonimi *arbër—alban* në gojëdhënat popullore ndër vllëhtë e Strugës, GjASShF X — 1980 (1980, Prishtinë) 311—312.
Графа.
- 682. Thomaј Јани**, Grupe fjalësh të bashkëlindhura me frazeologjizma, Përparimi, nr. 4 (1980, Prishtinë) 461—476.
- 683. Трнавци др Халит**, Албански кроз разговор, изд. Завод за уџбенике и наставна средства САП Косова (1980, Приштина) 8°, 1—76.
- 684. Urošević Atanasije**, в. бр. 609.

- 685. Fiedler Wilfried**, в. бр. 518, 519.
- 686. Fidler Vilfrid**, Rreth gramatikës së Gjergj Pekmezit dhe të Maksimilian Lambercit, SNGjLKSh 6 (1980, Prishtinë) 175—178.
- 687. Fishta Filip**, в. бр. 588.
- 688. Halimi Mehmet**, в. бр. 533.
- 689. Halimi Mehmet**, Kultura e të folurit, Çështje të normës letrare (1980, Prishtinë) 114—120.
- 690. Halimi Mehmet**, Nazalizmi në të folmen e Moravës së Epërme, GjASShF X — 1980 (1980, Prishtinë) 145—153.
Резиме на француском.
- 691. Halimi Mehmet**, Përvetësimi i normës së gjuhës letrare, Çështje të normës letrare (1980, Prishtinë) 121—141.
- 692. Halimi Mehmet**, Sistemi vokalik i së folmes së Moravës së Epërme (I), GjASShF IX — 1979 (1980, Prishtinë) 43—76.
Резиме на француском.
- 693. Hercezi-Skalicki Marela**, English for Specific Purposes, u redakciji R. Mackaya i A. Moutforda, Longman, 1978, Strani jezici IX, br. 1 (1980, Zagreb) 77—82.
Prikaz.
- 694. Hietsch Otto**, The mirthless wordl of the bilingual dictionary. A critical look at two German-English examples, and a glossary. *Linguistica XX* (1980) str. 183—218.
Povzetek v slovenščini.
- 695. Hixhâzî Fahmi dr Mahmûd**, в. бр. 601.
- 696. Hristova Doreana**, La relation predicative avec „il y a”, ГЗБФилФУС, кн. 4 (1978/80) [1]+130—133.
Резиме на македонски.
- 697. Hutchinson Tom**, A Technique for Exploiting Authentic Material, Strani jezici IX, br. 2 (1980, Zagreb) 122—131.
- 698. Hutchinson Tom—Klepač Mira**, The Communicative Approach: a question of materials or attitudes?, Strani jezici IX, br. 4 (1980, Zagreb) 316—323.
- 699. Cvetkova Rosica e Dellçeva Greta**, Mbi trajtimin e çështjeve të albonalogjisë në shkencën linguistike bullgare, SNGjLKSh 6 (1980, Prishtinë) 185—190.
- 700. Crepajac Ljiljana**, Razmatranja o dva indoevropska leksemska minimuma. *Linguistica XX* (1980) str. 67—76.
Povzetek v nemščini.
- 701. Çabej Eqrem**, Disa aspekte të kulturës popullore shqiptare në vështrim gjuhësor, Përparimi, nr. 5 (1980, Prishtinë) 605—623.
- 702. Çabej Eqrem**, Për gjuhën dhe letërsinë shqiptare, Jeta e re, nr. 5 (1980, Prishtinë) 907—926.
- 703. Çabej Eqrem**, Për pastërtinë e gjuhës, Çështje të normës letrare (1980, Prishtinë) 5—14.

704. Çeliku Mehmet, Fjalët dhe togjet e fjalëve të ndërmjetme, Çështje të normës letrare (1980, Prishtinë) 37—48.

705. Čeh Tomasić Snježana, La scelta morfo-sintattica del passato remoto e/o l'imperfetto in funzione semantica, Radovi SSFFZ, sv. 19 (1980, Zadar) 79—84.
Rezime na hrvatskom.

706. Çështje të normës letrare (Përmbledhje punimesh), izd. Instituti Albanologjik i Prishtinës (Albanološki institut u Prištini), (1980, Prishtinë) 8°, 1—276.

707. Xhuvani Aleksandër, Mbi artin e të shkruarit, Jeta e re, nr. 2 (1980, Prishtinë) 311—324.

708. Xhuvani Aleksandër, в. бр. 507.

709. Šalja Demuš, Komunistička partija Jugoslavije u albanskoj narodnoj pesmi Kosova, NStv sv. 72—73 (1979—1980, Beograd) 26—31.
Rezime na engleskom.

710. Shala Demush, Mësojmë shqip. Libri i gjuhës shqipe si gjuhë joamtare për klasën VII të shkollës fillore, botim i dytë, izd. Enti i Teksteve dhe i Mjeteve Mësimore i KSA të Kosovës (1980, Prishtinë) 8°, 1—136

711. Shala Demush, Mësojmë shqip për klasën VI të shkollës fillore, botim i katërt, izd. Enti i Teksteve dhe i Mjeteve Mësimore i KSA të Kosovës (1980, Prishtinë) 8°, 1—132.

712. Shala Demush, Mësojmë shqip për klasën VIII të shkollës fillore me mësim në gjuhën serbokroate, izd. Enti i Teksteve dhe i Mjeteve Mësimore i KSA të Kosovës (1980, Prishtinë) 8°, 1—132.

713. Šau Zdenka, в. бр. 658.

714. Šašel Kos Marjeta, Fragment einer widerspruechlich interpretierten griechischen Inschrift aus Poetovio. Linguistica XX (1980) str. 11—20.
Povzetek v slovenščini.

715. Shmaus Alojz, в. br. 635.

716. Shuteriqi S. Dhimitër, в. бр. 568.

VI. Балканологија

717. Ajeti Idriz, Neka pitanja iz istorije arbanaškog jezika u svetlu balkanistike, Godišnjak XVIII, ANUBiH, Centar za balkanološka ispitivanja, knjiga 16 (1980, Sarajevo) 163—171.

Резиме на француском.

718. Mehdiu Feti, Arnaut dilinde birkaç türkçe sözcüğün kullanılışı — Upotreba nekih turskih reči u albanskom govornom jeziku, Prilozi za orijentalnu filologiju, 30 (1980, Sarajevo) 313—318.

719. Hafiz Nimetullah, Kosova Türk agizlarında yapım ekleri — Derivatni sufiski u kosovskim turskim govornima, Prilozi za orijentalnu filologiju, 30 (1980, Sarajevo) 181—188.

VII. Старословенски језик

720. **Вялова С. О.**, в. бр. 742.
721. **Vyskočil Pavel**, Rusismy v Apostoláfi ochridském, Slovo 30 (1980, Zagreb) 7—15.
Rezime na hrvatskom.
722. **Грковић Јасмина**, Систем личних глаголских облика у јеванђељу из Мркшине цркве, Прил. ФФНС 16 (1980) 27—37.
723. **Јаковљевић Андрија**, Нова транскрипција двојезичног Псаломника са неумама (Атина, Народна библиотека Грчке МС 928, ф. 64 р, глас И), АП 2 (1980) 197—200.
724. **Јовановић Гордана**, Најстарија српска четворојеванђеља, ЈФ XXXVI (1980) 89—100.
Резиме на француском.
725. **Јовановић Гордана**, Неколико речи о проучавању лексике старосрпских јеванђеља, АП 2 (1980) 183—188.
726. **Кисељев Н. А.**, Орнамент Иловачской кормчей 1262 г., АП 2 (1980) 170—182.
727. **Крумлинг А. А.**, в. бр. 730.
728. **Kuna Herta**, Radmila Ugrinova-Skalovska, Starolsavenski jezik, Univerzitet „Kiril i Metodij“ — Skopje, 1979, Slovo 30 (1980, Zagreb) 129—131.
Приказ.
729. **Mulić Malik**, Prilog pitanju prozodije starocrkvenoslovenskih tekstova, Zbornik radova povodom 70. godišnjice života akademika Jovana Vukovića, ANUBiH, Posebna izdanja, knj. XXXIV (1977 [1980], Sarajevo) 285—293.
730. **Nazor Anica**, А. А. Круминг, Славянские старопечатные книги глаголического шрифта в библиотеках СССР, Проблемы рукописной и печатной книги. АН СССР. Всесоюзная государственная библиотека имени В. И. Ленина, Москва 1976, 101—125, Slovo 30 (1980, Zagreb) 132—137.
Приказ.
731. **Nazor Anica**, Описани старопечатных изданий кирилловского шрифта. Выпуск 1. Описание изданий типографии Швайпольта Фиоля. Составитель Е. Л. Немировский. Государственная ордена Ленина Библиотека СССР имени В. И. Ленина. Отдел редких книг, Москва 1979, 51 str. + tabl. 1.8—1.8, Slovo 30 (1980, Zagreb) 140—142.
Приказ.
732. **Немировский Е. Л.**, в. бр. 731.
733. **Николић Светозар**, Старословенски језик, „Научна књига“ (1980, Београд) 143.
734. **Polenakovich Haralampie**, The Yugoslav Response to the Work of Cyril from the Salonika, MR X (1980) 1, str. 8—17.
735. **Пуцко Василий**, Славянская надпись на кресте — реликвиарии из Полоцка, Slovo 30 (1980, Zagreb) 101—119.
Rezime na hrvatskom.

736. Režić Ksenija, Znanstveni skup o glagoljaštvu otoka Krka, Slovo 30 (1980, Zagreb) 197—198.

737. Režić Ksenija, The New York Missal, An early 15th Century Croato-Glagolitic Manuscript. Part One: Facsimile Text with an Introduction by Henrik Birnbaum, str. 608+4 kolor reprodukcije (f. 82r, 88r, 93r, 102r), 1977, Verlag Otto Sagner, München, Sveučilišna naklada Liber, Zagreb, Slovo 30 (1980, Zagreb) 127—129.
Prikaz.

738. Стефановић Димитрије, Десет година Старословенистичког одсека института за српскохрватски језик у Београду, ЈФ XXXVI (1980) 213—219.
Хроника.

739. Стефановић Димитрије, Словенске паралеле грчке речи ΥΝΟΣΤΑ-ΣΙΣ у апостолским текстовима, АП 2 (1980) 189—196.

740. Tandarić Josip, Hrvatskoglagoljski ritual, Slovo 30 (1980, Zagreb) 17—87.
Rezime na njemačkom.

741. Трбојевић Душанка, Деклинација грчких именаца мушког рода у старословенским нејеванђеоским текстовима (Супрасалски зборник), АП 2 (1980) 119—144.

742. Šokota Mirjana, Nepoznati dio rukopisne zbirke Ivana Berčića, С. О. Вялова, Неизвестные глаголические и кириллические памятники собрания Ивана Берчича в Отделе рукописей и редких книг Государственной публичной библиотеки имени М. Е. Салтыкова—Щедрина. Советское славяноведение, № 2, Москва 1980, 63—74, Slovo 30 (1980, Zagreb) 138—140.
Prikaz.

VIII. Српскохрватски језик

а) Фонетика (експериментална, физиолошка) и фонологија

743. Brozović Dalibor, Refleksi starohrvatskosrpskoga dugog jata u standardnoj novoštokavštini i problem njihova fonološkog statusa, во: Словенскиот вокализам, стр. (1) + 8—20.

744. Гарде Паул, Акцент српскохрватског глагола и тенденције његовог развјатка, НССУВД 7 (1981, Београд) 91—111.
Резиме на француском.

745. Jovanović Borko, Statističko ispitivanje nazala i nazalnih elemenata u tri ciklusa pesama Vaska Pope, ЗБМСФЛ XXIII/2 (1980) 105—125.
Резиме на енглеском.

746. Кашић Зорка, Гласовне промене у проклзи у српскохрватском језику на основу експерименталних истраживања, НЈ н.с. XXIV, св. 4—5 (1980) 217—246.

747. Конески Блаже, О такозваном мешању назала, Zbornik radova povodom 70. godišnjice života akademika Jovana Vukovića, ANUBiH, Posebna izdanja, knj. XXXIV (1977, Sarajevo) 163—168.

748. Peco Asim, О poreklu zatvorenih vokala u nekim štokavskim govorima, во: Словенскиот вокализам и . . . , стр. (1) + 28—32.

749. Simić Brigit i Simić Radoje, Sistem afrikata u srpskohrvatskom književnom jeziku, Књижевни језик IX, 2 (1980, Сарајево) 7—21.
Резиме на њемачком.

750. Simić Radoje, в. бр. 749.

751. Simić Radoje, O nekim problemima srpskohrvatske fonologije, Књижевни језик IX, 1 (1980, Сарајево) 7—18.
Резиме на њемачком.

б) Граматика и граматичка питања

752. Babić Stjepan, I Jezikovu jeziku prigovaraju, Jezik XXVII, br. 5 (lipanj 1980, Zagreb) 145—152.
Rubrika „Pitanja i odgovori”.

753. Babić Stjepan, Instrumental i pridjevi imenica na *-io*, Jezik XXVII, br. 2—3 (prosinac 1979 — veljača 1980, Zagreb) 87—89.
Rubrika „Pitanja i odgovori”.

754. Babić Stjepan, Njemačke prevedenice — izazov našim lingvistima, Dometi XIII, br. 9 (1980, Rijeka) 91—96.

755. Babić Stjepan, O podjeli glagola na vrste, Jezik XXVII, br. 5 (lipanj 1980, Zagreb) 139—144.
Rezime na engleskom.

756. Babić Stjepan, Tvorba imenica sufiksima na *-aš*, Jezik XXVIII, br. 2 (prosinac 1980, Zagreb) 33—44.
Rezime na engleskom.

757. Barić Eugenija, Imeničke složenice neprefiksne i nesufiksne tvorbe, Znanstvena biblioteka Hrvatskog filološkog društva 11 (1980, Zagreb), 142 str.

758. Барјактаревић Данило, Наставак 1. лица једнине презента, ЗбФФП XIV (1980, Приштина) 7—18.
Резиме на енглеском.

759. Барјактаревић др Данило, Развојни пут конструкције за казивање будућности, НССУВД 7 (1981, Београд) 323—330.
Резиме на руском.

760. Бошњаковић Жарко, О употреби израза за интерну реченичну модификацију, Прил. ФФНС 16 (1980) 17—25.

761. Brozović Dalibor, O navescima u dativu i lokativu, Jezik XXVII, br. 4 (travanj 1980, Zagreb) 105—107.
Rezime na francuskom.

762. Брозовић др Далибор, О славистичким претпоставкама за сербокroatистичка језична истраживања, НССУВД 9 (1980, Београд) 165—172.

763. Walter dr Hilmar, Конструкције са *da* у савременом српскохрватском језику са конфронтативног гледишта, НССУВД 7 (1981, Београд) 331—341.
Резиме на енглеском.

- 764. Vitas D.**, Generisanje imeničkih oblika u srpskohrvatskom jeziku. Informatica IV (1980) št. 3 str. 18..19.
- 765. Vratović Vladimir**, Kaseta ili kazeta?, Jezik XXVII, br. 5 (lipanj 1980, Zagreb) 160.
Rubrika „Osvrti”.
- 766. Vukadinović Zora, Jovanović Jelena**, Srpskohrvatski jezik za strance, Institut za strane jezike (1979 [1980], Beograd) 257.
- 767. Вуковић др Јован**, Типолошке карактеристике граматичке структуре српскохрватског језика (у синхронијској и дијахронијској перспективи), НССУВД 7 (1981, Београд) 15—20.
Резиме на руском.
- 768. Dezsö dr László**, Проблеми типолошког описа српскохрватског језика, НССУВД 7 (1981, Београд) 21—27.
Резиме на енглеском.
- 769. Дешић др Милорад**, Вокатив у српскохрватском писаном и говорном језику, НССУВД 7 (1981, Београд) 147—157.
Резиме на енглеском.
- 770. Ђукановић Петар**, О једном глаголу на *-аћи* са двојаком основном презента, НЈ н.с. XXIV, св. 4—5 (1980) 261—275.
- 771. Ивић Милка**, О значењу српскохрватског плусквамперфекта, ЗбМСФЛ XXIII/1 (1980) 93—100.
Резиме на енглеском.
- 772. Ивић др Милка**, О прилозима у вези са неким типолошким карактеристикама српскохрватске реченице, НССУВД 7 (1981, Београд) 307—312.
Резиме на енглеском.
- 773. Илић др Војислав И.**, Поредбена конструкција са везником *као* и композицијом *као и*, НССУВД 7 (1981, Београд) 343—364.
Резиме на немачком.
- 774. Jovanović Jelena**, в. бр. 766.
- 775. Kattein dr Rudolf**, Приступ модалитету у српскохрватском језику, НССУВД 9 (1980, Београд) 91—100.
Резиме на немачком.
- 776. Кашић др Јован**, Темпорални прилози деноминативног порекла у српскохрватском језику, НССУВД 7 (1981, Београд) 159—165.
Резиме на руском.
- 777. Киршова Маријана**, Nomina loci (месна имена) у савременом српскохрватском језику (I), ЗбМСФЛ XXIII/1 (1980) 101—133.
- 778. Киршова Маријана**, Nomina loci (месна имена) у савременом српскохрватском језику (II), ЗбМСФЛ XXIII/2 (1980) 83—103.
Резиме на руском.
- 779. Крвар др Мирослав**, Аугуст Мусић као истраживач глаголске синтаксе хрватско-српскога језика, НССУВД 9 (1980, Београд) 21—33.
Резиме на француском.

- 780. Кравар др Мирослав**, Имперфект и аорист у хрватско-српском језику, НССУВД 7 (1981, Београд) 123—137.
Резиме на немачком.
- 781. Krilo Ivo**, Glagol *изгубиџи* u analizi sintagmatskih i paradigmatskih odnosa, Jezik XXVIII, br. 2 (prosinac 1980, Zagreb) 45—54.
Rezime na engleskom.
- 782. Кудела Жан**, Скица једне типологије „лажних пријатеља” француског порекла у српскохрватском језику, НССУВД 7 (1981, Београд) 233—250.
Резиме на француском.
- 783. Лалевих Миодраг С.**, в. бр. 792.
- 784. Лалевих Миодраг С.**, Српскохрватски у мом цепу, „Зајечар” (1980, Зајечар) 268.
- 785. Loknar Vladimir**, Venozni ili venski?, Jezik XXVII, br. 5 (lipanj 1980, Zagreb) 152—153.
Rubrika „Pitanja i odgovori”.
- 786. Марков др Борис**, Именице са значењем лица женског пола у српскохрватском језику, НССУВД 7 (1981, Београд) 177—188.
Резиме на руском.
- 787. Миланових Бранислав**, О варијантама једне речи, НЈ н.с. XXIV, св. 4—5 (1980) 247—260.
- 788. Milošević Ksenija**, Jedan negramatični rečenični model u srpskohrvatskom jeziku, ЈФ XXVI (1980) 47—63.
- 789. Милошевић др Ксенија**, Један синтаксички модел српскохрватске просте реченице и његове реализације, НССУВД 7 (1981, Београд) 275—287.
Резиме на руском.
- 790. Milošević Ksenija**, О питању „relativskog” karaktera srpskohrvatskog imperfekta, Zbornik radova povodom 70. godišnjice života akademika Jovana Vukovića, ANUBiH, Posebna izdanja, knj. XXXIV (1977 [1980], Sarajevo) 247—260.
- 791. Моловић Јордан**, Предлошки спрег, КњЈ XXVII, 3 (1980) 396—398.
- 792. Петровић Живојин**, Миодраг С. Лалевих: „Српскохрватски у мом цепу” РО за графичко-издавачку делатност „Зајечар”, Зајечар, 1979, КњЈ XXVII, 4 (1980) 490—495.
Приказ.
- 793. Пецо Асим**, О значењу придева *йисмен*, НЈ н.с. XXIV, св. 3 (1980) 161—163.
- 794. Peco Asim**, Poći-podem i slični glagolski oblici, Zbornik radova povodom 70. godišnjice života akademika Jovana Vukovića, ANUBiH, Posebna izdanja, knj. XXXIV (1977 [1980], Sarajevo) 317—325.
- 795. Пешикан Митар**, Двојаки облици глагола *мреџи*|*мријеџи*, НЈ н.с. XXIV, св. 4—5 (1980) 272—275.
- 796. Пешикан Митар**, Још о класификацији српскохрватских глагола, НЈ н.с. XXIV, св. 3 (1980) 139—146.

- 797. Попова П. Татјана**, Нека размишљања о класификацији и о промени глагола у савременом српскохрватском језику, НЈ н.с. XXIV, св. 3 (1980) 129—138.
- 798. Поповић Марија**, Mraz, slana, студен, zima, Jezik XXVII, br. 5 (lipanj 1980, Zagreb) 154.
Rubrika „Zapaženo”.
- 799. Поповић Миљенко**, Treba li bilježiti nastavak u tvorbenoj analizi?, Jezik XXVIII, br. 1 (listopad 1980, Zagreb) 31—32.
Rubrika „Osvrti”.
- 800. Pranjković Ivo**, Eksperimentalna gramatika, Jezik XXVII, br. 4 (travanj 1980, Zagreb) 127—128 i br. 5 (lipanj 1980, Zagreb) 155—160.
Rubrika „Osvrti”. Osvrt na priručnu gramatiku hrvatskoga književnog jezika, Školska knjiga, Zagreb 1979.
- 801. Radovanović Milorad**, в. бр. 803.
- 802. Радовановић др Милорад**, Номинализације у српскохрватском језику, НССУВД 7 (1981, Београд) 251—260.
Резиме на енглеском.
- 803. Радовић-Тешић Милица**, Milorad Radovanović, Imenica u funkciji kondenzatora, poseban otisak Zbornika za filologiju i lingvistiku knj. XX/1 (str. 63—144) i XX/2 (str. 81—160), Novi Sad 1978, str. 1—162, ЈФ XXVI (1980) 179—185.
Приказ.
- 804. Симић Радоје**, Gramatička morfema kao obeležje rečenične strukture i pitanje njenog sadržaja, Zbornik radova povodom 70. godišnjice života akademika Jovana Vukovića, ANUBiH, Posebna izdanja, knj. XXIV (1977 /1980/, Sarajevo) 353—357.
- 805. Стевановић Михаило**, Још о проучавању система глаголских времена у српскохрватском језику, Глас САНУ СССХХV, Одељење језика и књижевности, књ. 11 (1980, Београд) 9—61.
Резиме на француском.
- 806. Сурдучки др Милан**, Именичке сложеннице без спојног вокала у српскохрватском језику, НССУВД 7 (1981, Београд) 189—197.
Резиме на енглеском.
- 807. Теžак Стјепко**, Genitiv množine imenica e vrste s višesuglasničkim osnovnim završetkom, Jezik XXVIII, br. 1 (listopad 1980, Zagreb) 1—15.
Rezime na njemačkom.
- 808. Topolińska Zuzanna** Семантичка и синтаксичка дистрибуција заменичких корена *ти-*, *ов-*, *он-* у српскохрватском језику, НССУВД 7 (1981, Београд) 297—305.
Резиме на енглеском.
- 809. Топоришич др Јоже**, Контрастивни поглед на творбу речи српскохрватског и словеначког језика, НССУВД 7 (1981, Београд) 167—175.
Резиме на енглеском.
- 810. Фежете Егон**, Дистинктивна вредност придевских облика писан, писани и писмен, писмени, НЈ н.с. XXIV, св. 3 (1980) 163—169.
- 811. Feleszko dr Kazimierz**, Српскохрватски прилошки партиципи — неке карактеристике, НССУВД 7 (1981, Београд) 139—146.
Резиме на немачком.

- 812. Finka Božidar**, Kojeга је roda OUR?, Jezik XXVIII, br. 1 (listopad 1980, Zagreb) 24.
Rubrika „Pitanja i odgovori”.
- 813. Finka Božidar**, Odnos naglaska i značenja u riječi govornik i govornica, Jezik XXVIII, br. 1 (listopad 1980, Zagreb) 16—18.
Rezime na francuskom.
- 814. Herrity dr Petter**, Проблем конгруенције у српскохрватском и другим словенским језицима, НССУВД 7 (1981, Београд) 261—273.
Резиме на енглеском.

в) Нормативна питања и питања развоја књижевног израза

- 815. Babić Stjepan**, Kako se kaže kad je žena sudac?, Jezik XXVII, br. 2—3 (prosinac 1979 — veljača 1980, Zagreb) 86—87.
Rubrika „Pitanja i odgovori”.
- 816. Babić Stjepan**, Što sve čitatelji pitaju — pregršt kraćih odgovora, Jezik XXVII, br. 4 (travanj 1980, Zagreb) 116—126.
Rubrika „Pitanja i odgovori”.
- 817. Baotić Josip**, O normi i nekim nekodificiranim izrazima u našem jeziku, Književni jezik IX, 1 (1980, Sarajevo) 19—28.
Резиме на енглеском.
- 818. Белић Александар**, в. бр. 853.
- 819. Бошков Слободанка**, О неким питањима из области норме књижевног језика (уз прилог Ј. Моловића), НЈ н.с. XXIV, св. 3 (1980) 173—177.
- 820. Brlenić-Vujić Branka**, Asocijacije, metaforika. Jezik u romanu „Mirisi, zlato i tamjan” Slobodana Novaka, Odjek XXXIII, 8 (1980, Sarajevo) 12.
- 821. Buljovčić Josip**, Pisanje i adaptacija mađarskih imena, Radovi Odjeljenja za jezik Instituta za jezik i književnost u Sarajevu, knj. VI (1979, Sarajevo) 307—318.
Резиме на енглеском.
- 822. Vince Zlatko**, в. бр. 865.
- 823. Vince Zlatko**, I jezična čistoća i funkcionalnost (Ravnoteža između zahtjeva za jezičnom čistoćom i pravilnošću te raznolikih funkcionalnih potreba književnog jezika), Jezik XXVII, br. 2—3 (prosinac 1979 — veljača 1980, Zagreb) 65—79.
Rezime na engleskom.
- 824. Vuković Nenad**, Transkripcija i adaptacija imena iz poljskog, Radovi Odjeljenja za jezik Instituta za jezik i književnost u Sarajevu, knj. VI (1979, Sarajevo) 79—87.
Резиме на енглеском.
- 825. Vuković Nenad**, Transkripcija i adaptacija imena iz skandinavskih jezika — uvodne napomene. Radovi Odjeljenja za jezik Instituta za jezik i književnost u Sarajevu, knj. VI (1979, Sarajevo) 263—264.
- 826. Vuković Nenad**, Transkripcija i adaptacija imena iz švedskog, Radovi Odjeljenja za jezik Instituta za jezik i književnost u Sarajevu, knj. VI (1979, Sarajevo) 265—274.
Резиме на енглеском.

827. Dabić Bogdan, Transkripcija i adaptacija imena iz rumunskog, Radovi Odjeljenja za jezik Instituta za jezik i književnost u Sarajevu, knj. VI (1979, Sarajevo) 175—189.

Резиме на руском.

828. Dabić Bogdan, Transkripcija i adaptacija imena iz slovenskih jezika, Radovi Odjeljenja za jezik i književnost Instituta za jezik i književnost u Sarajevu, knj. VI (1979, Sarajevo) 35—78.

Уз уводне напомене, аутор је обрадио имена из следећих језика: македонског, бугарског, руског, украјинског, бјелоруског, словеначког, чешког, словачког, лужичко-српског.

Резиме на руском.

829. Đorđević Miloje, Transkripcija i adaptacija imena iz njemačkog, Radovi Odjeljenja za jezik Instituta za jezik i književnost u Sarajevu, knj. VI (1979, Sarajevo) 221—261.

Резиме на њемачком.

830. Đurović Ljiljana, Transkripcija i adaptacija imena iz japanskog jezika, Radovi Odjeljenja za jezik Instituta za jezik i književnost u Sarajevu, knj. VII (1980, Sarajevo) 187—197.

Резиме на енглеском.

831. Илић И. Војислав, Језик штампе, докумената и преписке у филолошкој дијахроничкој интерпретацији, Стремљења, бр. 2 (1980, Приштина) 75—85.

832. Ismailji Redžep, Transkripcija i adaptacija imena iz albanskog jezika, Radovi Odjeljenja za jezik Instituta za jezik i književnost u Sarajevu, knj. VI (1979, Sarajevo) 295—305.

Резиме на енглеском.

833. Janković Srđan, Transkripcija i adaptacija imena i naziva iz arapskog, Radovi Odjeljenja za jezik Instituta za jezik i književnost u Sarajevu, knj. VII (1980, Sarajevo) 9—73.

Резиме на енглеском.

834. Janković Srđan, Transkripcija perzijskih imena, Radovi Odjeljenja za jezik Instituta za jezik i književnost u Sarajevu, knj. VII (1980, Sarajevo) 73—95.

Резиме на руском.

835. Janković Srđan, Transkripcija turskih imena, Radovi Odjeljenja za jezik Instituta za jezik i književnost u Sarajevu, knj. VII (1980, Sarajevo) 95—112.

Резиме на руском.

836. Jezik i sredstva informisanja, Odjek XXXIII/9 (1980, Sarajevo) 12.

Осврт (редакцијски) на савјетовање које је Институт за језик и књижевност у Сарајеву у сарадњи са Вијећем Савеза синдиката БиХ и Друштвом за приммијењену лингвистику БиХ организовао на тему језичка култура у средствима информисања.

837. Kalenić Vatroslav, Прихваћанје илирског језичног концепта, Jezik XXVII, br. 5 (lipanj 1980, Zagreb) 129—139.

Rezime na engleskom.

838. Kalmeta Ratimir, Dogovarati (ne)što ili dogovarati se o (ne)čemu?, Jezik XXVIII, br. 2 (prosinac 1980, Zagreb) 63—64.

Rubrika „Osvrti”.

839. Kalmeta Ratimir, Pirineji ili Pireneji?, Jezik XXVIII, br. 2 (prosinac 1980, Zagreb) 62—63.

Rubrika „Zapaženo”.

- 840. Kalmeta Ratimir**, Filter 160 i prijedlog iz, Jezik XXVII, br. 2—3 (prosinac 1979 — veljača 1980, Zagreb) 91.
Rubrika „Zapaženo”.
- 841. Klajn Ivan**, в. бр. 847, 859.
- 842. Klajn Ivan**, Jezik oko nas, „Nolit” (1980, Beograd) 401.
- 843. Klajn Ivan**, Transkripcija i adaptacija imena iz italijanskog, Radovi Odjeljenja za jezik Instituta za jezik i književnost u Sarajevu, knj. VI (1979, Sarajevo) 121—140.
Резиме на француском.
- 844. Klajn Ivan**, Transkripcija i adaptacija imena iz portugalskog, Radovi Odjeljenja za jezik Instituta za jezik i književnost u Sarajevu, knj. VI (1979, Sarajevo) 156—174.
Резиме на француском.
- 845. Klajn Ivan**, Transkripcija i adaptacija imena iz španskog, Radovi Odjeljenja za jezik Instituta za jezik i književnost u Sarajevu, knj. VI (1979, Sarajevo) 140—155.
Резиме на француском.
- 846. Kovač Mara**, в. бр. 851.
- 847. Kovačević Miloš**, Ivan Klajn: Jezik oko nas, Beograd, 1980, Oslobođenje, XXXVII, (10. XII 1980, Sarajevo) 1168.
Приказ.
- 848. Laznibat Velimir**, I lektori griješe, Književni jezik, IX, 4 (1980, Sarajevo) 37—45.
Рубрика „Језик у пракси”.
- 849. Lukenda Marko**, O nazivima motora, Jezik XXVIII, br. 2 (prosinac 1980, Zagreb) 55—58.
Rezime na njemačkom.
- 850. Марковић Светозар**, Осврт на употребу зареза у средствима јавног информисања, Književni jezik, IX, 3 (1980, Sarajevo) 33—41.
Рубрика „Језик у пракси”.
- 851. Matvejević Predrag**, Jezik, kultura, politika, opaske o našim jezičnim nesporazumima, Forum XIX, br. 9 (septembar 1980, Zagreb) 345—362.
- 852. Medeši Helena — Kovač Mara**, Transkripcija i adaptacija imena iz rusinskog, Radovi Odjeljenja za jezik Instituta za jezik i književnost u Sarajevu, knj. VI (1979, Sarajevo) 89—93.
Резиме на руском.
- 853. Minović Milivoje**, O neadekvatnosti jedne savremene srpskohrvatske pravopisne norme (ili: o upotrebi pravopisnih znakova pri ponavljanju veznika u nabravanju), Zbornik radova povodom 70. godišnjice života akademika Jovana Vukovića, ANUBiH, Posebna izdanja, knj. XXXIV (1977 [1980], Sarajevo) 261—271.
- 854. Михаиловић др Љубомир**, Белићеви погледи на природу и улогу језичког осећања, НССУВД 9 (1980, Београд) 13—20.
Резиме на енглеском.
- 855. Мишеска-Томић Олга**, Principi transkripcije engleskih imena u srpskohrvatskim tekstovima i njihove teoretske implikacije, Radovi Odjeljenja za jezik Instituta za jezik i književnost u Sarajevu, knj. VI (1979, Sarajevo) 193—198.
Резиме на енглеском.

856. **Molović Jordan**, Dva, dve i dvoje, Jezik XXVII, br. 2—3 (prosinac 1979 — veljača 1980, Zagreb) 91—92.
Rubrika „Zapaženo”.
857. **Моловић Јордан**, Језик песника, НЈ н.с. XXIV, св. 3 (1980) 172—173.
858. **Pavličević Dunja**, Nije li upotreba glagola vršiti prevršila mjeru?, Jezik XXVII, br. 2—3 (prosinac 1979 — veljača 1980, Zagreb) 89—90.
Rubrika „Zapaženo”.
859. **Paponja Srećko**, Poimeničena skraćena Šipad u korelativno-relativnom doticaju sa drugim imenicama (ili skraćenicama), Književni jezik IX, 3 (1980, Sarajevo) 43—47.
Рубрика „Језик у пракси”.
860. **Петровић Владислава**, „Разговори о језику” др Ивана Клајна (Вук Караџић, Београд 1978, стр. 1—159), ЗбМСФЛ XXIII/1 (1980) 237—242.
Приказ.
861. **Peco Asim**, Dobro je sve što je dobro, Neka razmišljanja o standardizaciji našeg jezika, Odjek XXXIII/1 (1980, Sarajevo) 8.
862. **Пецо Асим**, Нека размишљања о стандардизацији нашега језика, НЈ н.с. XXIV, св. 3 (1980) 147—152.
863. **Пешкићан Митар**, Одговор на једно питање, НЈ н.с. XXIV, св. 4—5 (1980) 276—277.
864. **Popović Marija**, I nepravilno i suvišno, Jezik XXVIII, br. 1 (listopad 1980, Zagreb) 26—28.
Rubrika „Osvrti”.
865. **Popović Marija**, Meteorološka maštovist?, Jezik XXVII, br. 2—3 (prosinac 1979 — veljača 1980) 90—91.
Rubrika „Zapaženo”.
866. **Pranjковић Ivo**, Nezaobilazan prilog proučavanju povijesti standardne novostokavštine (Zlatko Vince: Putovima hrvatskoga književnog jezika (lingvističko-kulturno-povijesni prikaz filoloških škola i njihovih izvora)), KnjJ XXVII, 1 (1980) 102—105.
Приказ.
867. **Pujić Savo**, Jezik udžbeničkih tekstova u svjetlu naše književnojezičke politike, Književni jezik IX, 2 (1980, Sarajevo) 43—47.
Рубрика „Језик у пракси”.
868. **Razić Dejan**, Transkripcija i adaptacija imena iz kineskog jezika, Radov Odjeljenja za jezik Instituta za jezik i književnost u Sarajevu, knj. VII (1980, Sarajevo) 135—186.
Резиме на енглеском.
869. **Rajić Ljubiša**, Transkripcija i adaptacija imena iz norveškog i danskog, Radovi Odjeljenja za jezik Instituta za jezik i književnost u Sarajevu, knj. VI (1979, Sarajevo) 275—291.
Резиме на енглеском.
870. **Resulović Zulfikar**, Orientalizmi u Pravopisnom rječniku, Radovi Odjeljenja za jezik Instituta za jezik i književnost u Sarajevu, knj. VII (1980, Sarajevo) 121—133.
Резиме на енглеском.

871. Ridanović Midhat, Adaptacija i transkripcija imena iz engleskog jezika, Radovi Odjeljenja za jezik Instituta za jezik i književnost u Sarajevu, knj. VI (1979, Sarajevo) 199—218.

Резиме на енглеском.

872. Смаиловић Исмет, Књижевнојезичка политика и језичке норме, Књижевни језик IX, 2 (1980, Сарајево) 35—41.

Рубрика „Језик у пракси”.

873. Tanasić Sreto, Naš jezik u praksi, Institut za jezik i književnost u Sarajevu, Priručnici 2, 1979, Književni jezik IX, 3 (1980, Sarajevo) 51—53.

Приказ.

874. Tanasković Darko, Problemi kod pisanja imena sa područja Magreba, Radovi Odjeljenja za jezik Instituta za jezik i književnost u Sarajevu, knj. VII (1980, Sarajevo) 113—119.

Резиме на енглеском.

875. Topić Emina, Izgovor stranih imena na talasima Radio-Sarajeva, Radovi Odjeljenja za jezik Instituta za jezik i književnost u Sarajevu, knj. VI (1979, Sarajevo) 329—332.

Резиме на руском.

876. Ђунић Драго, Брињемо ли се довољно о језику, НЈ н.с. XXIV, св. 3 (1980) 152—161.

877. Ђунић Драго, Једна непотпуна синтагматска детерминација, НЈ н.с. XXIV, св. 3 (1980) 169—172.

878. Finka Božidar, Kako da izražavamo žaljenje za umrlim?, Jezik XXVIII, br. 2 (prosinac 1980, Zagreb) 60—61.

Rubrika „Pitanja i odgovori”.

879. Finka Božidar, Koča ili koča — mreža ili brod?, Jezik XXVIII, br. 2 (prosinac 1980, Zagreb) 61—62.

Rubrika „Zapaženo”.

880. Finka Božidar, O značenju i upotrebi riječi *pretkazati* i *potaknuti*, Jezik XXVIII, br. 2 (prosinac 1980, Zagreb) 58—60.

Rubrika „Pitanja i odgovori”.

881. Finka Božidar, Traka za preticanje, Jezik XXVIII, br. 1 (listopad 1980, Zagreb) 24—25.

Rubrika „Zapaženo”.

882. Халиловић Сенахид, Милан Шипка: „Приче о ријечима” „Свјетлост”, Сарајево, 1977, стр. 188., КњЈ XXVII, 2 (1980) 255—256.

Приказ.

883. Čolić Senad, Transkripcija i adaptacija u esperantu, Radovi Odjeljenja za jezik Instituta za jezik i književnost u Sarajevu, knj. VI (1979, Sarajevo) 321—328.

Резиме на енглеском.

884. Шипка Милан, в. бр. 882.

885. Шипка Милан, Остваривање књижевнојезичке политике и језичка култура у средствима информисања у Босни и Херцеговини, Književni jezik IX, 1 (1980, Sarajevo) 41—49.

Рубрика „Језик у пракси”.

886. Шипка Милан, Савремена српскохрватска стандарднојезичка норма у свјетлу језичке и друштвене стварности у БиХ, *Књижевни језик IX*, 2 (1980, Сарајево) 23—31.

Резиме на енглеском.

887. Šonje Šimun, Transkripcija i adaptacija imena iz latinskog, *Radovi Odjeljenja za jezik Instituta za jezik i književnost u Sarajevu*, knj. VI (1979, Сарајево) 113—118.

Резиме на француском.

888. Šonje Šimun, Transkripcija i adaptacija imena iz novogrčkog, *Radovi Odjeljenja za jezik Instituta za jezik i književnost u Sarajevu*, knj. VI (1979, Сарајево) 108—113.

Резиме на француском.

889. Šonje Šimun, Transkripcija i adaptacija imena iz srednjovjekovnog grčkog, *Radovi Odjeljenja za jezik Instituta za jezik i književnost u Sarajevu*, knj. VI, (1979, Сарајево) 105—107.

Резиме на француском.

890. Šonje Šimun, Transkripcija i adaptacija imena iz starogrčkog, *Radovi Odjeljenja za jezik Instituta za jezik i književnost u Sarajevu*, knj. VI (1979, Сарајево) 97—105.

Резиме на француском.

г) Дијалекти

890. Барјактаревих Данило П., в. бр. 893, 894.

891. Valjevac Naila, Nove spoznaje, Povodom naučnog skupa „Štokavsko narječje”, *Odjek XXXIII/11* (1980, Сарајево) 24.

892. Vončina Josip, Dijalektizmi u raznim Tucićevim dramama, *Mogućnosti XXVII*, br. 2—3 (veljača—ožujak 1980, Split) 268—275.

893. Вукићевић С. Милосав, Данило Барјактаревих: Дијалектолошка истраживања, *Јединство, Приштина*, 1977, стр. 434, *Studia humanistica III* (1980, Prishtinë — Приштина) 322—326.

Приказ.

894. Вукићевић Милосав С., Др Данило П. Барјактаревих: „Говор Срба у Метохији”, *Јединство, Приштина*, 1979, стр. 335, *КњЈ XXVII*, 2 (1980) 249—252.

Приказ.

895. Vuković Nenad, Igra „Sever-kobile”, *Zbornik radova povodom 70. godišnjice života akademika Jovana Vukovića, ANUBiH, Posebna izdanja*, knj. XXXIV (1977 [1980], Сарајево) 465—468.

896. Драгичевић Милан, О гласовном лику и значењима глагола „завидети” у јекавским говорима источне Лике, *ЗбМСФЈ XXIII/1* (1980) 207—208.

897. Драгичевић Милан, Рефлекси јата у данашњим личним говорима, *Расправе и грађа, СДЗб XXVI*, Институт за српскохрватски језик (1980) 147—233.

Резиме на руском.

898. Буровић Радосав, Рефлекси јата у одричним формама глагола јесаму, говору Прибоја и његове околине, *КњЈ XXVII*, 1 (1980) 73—79.

899. Ђуровић Радосав, Рефлекси јата у околини Прибоја. Расправе и грађа СДЗб XXVI, Институт за српскохрватски језик (1980) 235—319.
Резиме на француском.

900. Јахић Дžевад А., Из ловачке терминологије и ловачког жargonа у говору rogачићког краја, Радови Филозофског факултета у Сарајеву IX—X (1976—1980, Сарајево), 269—292.

Резиме на руском.

901. Јахић Цевад А., Народни и урбани говори — социолингвистички приступ, Преглед LXX/10 (1980, Сарајево) 1367—1378.

Проширена верзија предавања одржаног на трибини Сарајевског лингвистичког кружока.

902. Јахић Дžевад А. и Тошковић Бранко Ђ., Redukcija i asimilaciona geminacija grupe dn u ijekavskoštokavskim govorima istočne Bosne i u pskovskim srednjoruskim govorima (kontrastivna analiza), Prilozi nastavi srpskohrvatskog jezika i književnosti VIII/13 (1980, Сарајево) 77—94.

903. Lončarić Mijo, Dijalektologija i dijalekti u školi, Jezik XXVIII, br. 1 (listopad 1980, Zagreb) 19—24.

Rezime na njemačkom.

904. Manojlović Svetozar, Jedna pretpostavka o širenju instrum. sing. feminina s nastavkom -ov u čakavštini, Zbornik radova povodom 70. godišnjice života akademika Jovana Vukovića, ANUBiH, Posebna izdanja, knj. XXXIV (1977 [1980], Сарајево), 211—216.

905. Михајловић Велимир, Jedna цртица Симе Милутиновића као подстрек Вуку за чланак о „гегавачком” језику, ЗбМСС 18 (1980) 165—167.

906. Mogaš Milan, в. бр. 918.

907. Neweklowsky dr Gerhard, Допринос аустријске славистике српско-хрватској дијалектологији, НССУВД 9 (1980, Београд) 173—180.

Резиме на немачком.

908. Neweklowsky Gerhard, Из лексичког блага gradišćanskih Hrvata, Zbornik radova povodom 70. godišnjice života akademika Jovana Vukovića, ANUBiH, Posebna izdanja, knj. XXXIV (1977 [1980], Сарајево) 295—300.

909. Okuka Miloš, Glas h u ramskom govoru i pitanje njegove fonološke vrijednosti, Zbornik radova povodom 70. godišnjice života akademika Jovana Vukovića, ANUBiH, Posebna izdanja, knj. XXXIV (1977 [1980], Сарајево) 301—308.

910. Okuka Miloš, Dosadašnje proučavanje ramskog govora, Радови Филозофског факултета у Сарајеву IX—X (1976—1980, Сарајево) 143—151.

Резиме на руском.

911. Петровић др Драгољуб, Један модел имперсоналне реченице у српско-хрватским дијалектима, НССУВД 7 (1981, Београд) 365—369.

Резиме на руском.

912. Petrović Dragoljub, Neke napomene o refleksu poluglasnika u govoru Šestana, Zbornik radova povodom 70. godišnjice života akademika Jovana Vukovića, ANUBiH, Posebna izdanja, knj. XXXIV (1977 [1980], Сарајево) 335—337.

913. Peco Asim, в. бр. 930.

- 914. Пецо др Асим**, Дијалектологија у часописима на српскохрватском језичком подручју, НССУВД 9 (1980, Београд) 141—163.
- 915. Песо Асим**, Osnovi akcentologije srpskohrvatskog jezika, „Naučna knjiga” (1980, Београд) 180.
- 916. Песо Асим**, Pregled srpskohrvatskih dijalekata, „Naučna knjiga” (1980, Београд) 202.
- 917. Песо Асим**, Pogledi Jerneja Kopitara na srpskohrvatski jezik i njegove dijalekte, KnjJ XXVII, 2 (1980) 135—151.
- 918. Пилаш Бранко**, Značajan prilog našoj dijalektologiji, Milan Moguš: Čakavsko narječje, „Školska knjiga”, Zagreb, Udžbenici Sveučilišta u Zagrebu, 1977, Prilozi nastavi srpskohrvatskog jezika i književnosti VIII/13 (1980, Сарајево) 135—136.
Приказ.
- 919. Реметић мр Слободан Н.**, Судбина глаголског прилога прошлог у централним дијалектима српскохрватског језика (с освртом на ситуацију у једном источнбосанском говору), НССУВД 7 (1981, Београд) 71—78.
Резиме на руском.
- 920. Секереš Стјепан**, Govor Srba u južnoj Varanji, ЗМСФЛ XXIII/2 (1980) 127—188.
- 921. Секереш Стјепан**, Govor Хрвата у западној Бачкој, ЗМСФЛ XXIII/1 (1980) 135—205.
Резиме на руском.
- 922. Симић Радоје**, Синтакса левачког говора I, Употреба падежних облика, Расправе и грађа, СДЗБ XXVI, Институт за српскохрватски језик (1980) 9—146.
Резиме на немачком.
- 923. Славски Францисzek**, Serbohorwackie dialektyczne ląkom „umalo, malo, beinahe”, Zbornik radova povodom 70. godišnjice života akademika Jovana Vukovića, ANUBiH, Posebna izdanja, knj. XXIV (1977 [1980], Сарајево) 359—361.
- 924. Станић Милија**, Номенклатура појма *јесџи* у ускачком говору, во: Втора југословенска ономастичка конференција, стр. 343—347.
- 925. Стијовић мр Светозар**, Питање корелације између замене јата и стандардне хипокористичке формације Пѣра/Пѣро у штокавским говорима, НССУВД 7 (1981, Београд) 49—55.
Резиме на руском.
- 926. Тошовић Бранко Ђ.** в. бр. 902.
- 927. Ђупић др Драго**, Јекавско јотовање лабијала у говорима Црне Горе, НССУВД 7 (1981, Београд) 57—63.
Резиме на руском.
- 928. Ћупић Драго**, Refleksi jata u govoru Bjelopavlića, Zbornik radova povodom 70. godišnjice života akademika Jovana Vukovića, ANUBiH, Posebna izdanja, knj. XXXIV (1977, [1980] Сарајево) 75—80.
- 929. Финка Војидар**, Znanstveni skup „Štokavsko narječje” (Zagreb 17—19. IV. 1980.), Jezik XXVIII, br. 1 (listopad 1980, Zagreb) 28—31.
Rubrika „Osvrti”.

930. Šimundić Mate, Bosanskohercegovački dijektološki zbornik I — Asim Peco: Ikavskošćakavski govori zapadne Bosne (I dio: Uvod i fonetika), Institut za jezik i književnost u Sarajevu, Odjeljenje za jezik, Sarajevo, 1975), Prilozi nasatvi srpskohrvatskog jezika i književnosti VIII/13 (1980, Sarajevo) 113—122.

Приказ.

931. Šojat Antun, Kajkavsko narječje u suvremenim društvenim uvjetima, Zbornik radova povodom 70. godišnjice života akademika Jovana Vukovića, ANUBiH, Posebna izdanja, knj. XXXIV, (1977 [1980], Sarajevo) 389—395.

д) Текстови стари и нови, издања; њихова критика, порекло итд.

932. Богдановић Димитрије, в. бр. 947.

933. Богдановић Димитрије, „Епистолије кир-Силуанове”, ЗбФФ XIV/1 (1979) 183—209.

Резиме на француском.

934. Богдановић Димитрије, Житије Стефана Дечанског у руској редакцији XVI века, ЗбМСКЈ 25, св. 3 (1977) 441—449.

935. Бошков Живојин, Рукописни и штампани одломак из „Старих и нових мајстора”, ЗбМСКЈ 25, св. 3 (1977) 470—513.

936. Бошков Мирјана, Захарија Орфелин и млетачко издање Десјатословија Теофана Прокоповича, ЗбМСКЈ 25, св. 1 (1977) 41—85.
Са фотокопјама.

937. Васиљев Љупка, Гроздановић-Пајић Мира, Јовановић-Стипчевић Биљана, Ново датирање српских рукописа у Библиотеци Румунске академије наука, АП 2 (1980) 41—69.

938. Вукићевић Милосав С., Писани језик на Косову и у Метохији седамдесетих година XIX века, „Јединство” (1978, Приштина) 181.

939. Гроздановић-Пајић Мира, в. бр. 937.

940. Дурковић-Јакшић Љубомир, О Бакрорезу Београда на насловној страни Доситејевог Мезимца из 1818. године, Ковчежић XVII (1979—1980, Београд) 62—63.

941. Дурковић-Јакшић Љубомир, Почетак српског екслибриса, АП 2 (1980) 17—31.

942. Đurđev Branislav, Otkud turske aspre u odredbama Zakona Novog brda, Zbornik radova povodom 70. godišnjice života akademika Jovana Vukovića, ANUBiH, Posebna izdanja, knj. XXXIV (1977 [1980], Sarajevo) 87—94.

943. Завишин Мирјана, Историјски спомени о почасницима, ЗбМСС 17 (1979) 47—59.

Резиме на руском и енглеском.

944. Јерковић Јован, О рукопису и издању Мемоара проте Матије Ненадовића, ЗбМСКЈ 25, св. 3 (1977) 451—460.

945. **Јовановић-Стипчевић Биљана**, в. бр. 937.
946. **Јовановић Томислав**, в. бр. 967.
947. **Јовановић Томислав**, Матичин апостол — XIII век (Приредили Радмила Ковачевић и Димитрије Е. Стефановић, увод и опис рукописа Димитрије Богдановић, Београд, САНУ, 1979, стр. 361 + 5 фотокопија), АП 2 (1980) 345—348.
Приказ.
948. **Јухас Љиљана**, в. бр. 967.
949. **Катић Реља В.**, Српски превод Liber de simplici medicina dictus circa instans Matthaеusa Plateariјusa из Хиландарског медицинског кодекса бр. 517, ЗБМСКЈ 25, св. 2 (1977) 193—275.
Са фотокопијама, текстом српског превода и литературом.
950. **Ковачевић Радмила**, в. бр. 947.
951. **Костић Ђорђе С.**, Доситејева дела у рукописној библиографији Лукијана Мушицког, Ковчежић XVII (1979—1980), Београд) 65—66.
952. **Костић Ђорђе С.**, Још једно објављеније на Доситејеву Буквицу, Ковчежић XVII (1979—1980, Београд) 64.
953. **Костић Ђорђе С.**, Лукијана Мушицког Попис старина српских, АП 2 (1980) 327—343.
954. **Лукъянченко В. И** ., в. бр. 955.
955. **Мано-Зиси Катарина**, Издања кириличној печати XV—XVII вв. (1494—1688) для јужних Славян и Румын) (Каталог книг из собрания Государственной публичной библиотеки им. М. Е. Салтыкова-Щедрина. Составитель: В. И. Лукъянченко. Ленинград, 1979), АП 2 (1980) 349—352.
956. **Миловановић Челица**, О изворима и књижевном поступку Гаврила Стефановића Венцловића, ЗБМСКЈ 29, св. 1 (1981) 27—42.
957. **Миловић Јевто М.**, Рукописна свешчица оригиналних прјесама, приповиједака и превода у стиху и прози Стефана А. Поповића из 1842. и 1843., ЗБМСКЈ 28, св. 2 (1980) 247—254.
958. **Младеновић Александар**, Записи из XVI, XVII и XVIII века у рукописним књигама манастира Грачанице (Текст и филолошке напомене), АП 2 (1980) 201—218.
959. **Недомачки Видосава**, О српским рукописима у библиотеци Грчке православне патријаршије у Јерусалиму, АП 2 (1980) 71—118.
960. **Николић Милоје**, Рукопис Сремчеве приповетке „У трамвају”, ЗБМСКЈ 28, св. 2 (1980) 243—245.
961. **Петровић Миодраг**, Повеља-писмо деспота Јована Угљеше из 1368-године о измирењу Српске и Цариградске цркве у светлости номаканонских прописа ИЧ XXV—XXVI (1978—1979, Београд) 29—51.
Резиме на енглеском језику.
962. **Puratić Željko**, Hrvatski latinist Đorđo Ferić (1739—1820) i neka njegova djela, Radovi Filozofskog fakulteta u Sarajevu IX—X (1976—1980, Sarajevo) 185—210.
Резиме на француском.

- 963. Синдик Нада Р.**, Восточнославјанские и јужнославјанские рукописне књиге в собраниях Польской Народной Республики (Составитель Я. Н. Шапов, Москва, 1976, кн. I и кн. II), АП 2 (1980) 353—354.
Приказ.
- 964. Станковић Радоман**, Слово Акира премудрог, АП 2 (1980) 219—227.
- 965. Станојевић Глигор**, Неколико ћириличних писама с краја XVII и почетка XVIII века, ИЧ XXV—XXXVI (1978—1979, Београд) 269—274.
- 966. Стефановић Димитрије Е.**, в. бр. 947.
- 967. Трифуновић Ђорђе, Јовановић Томислав, Јухас Љиљана**, Азбучни показатељ речи у списима светог Саве, АП 2 (1980) 1—201.
У додатку публикације.
- 968. Хиландарац Теодосије**, Житије Петра Коршског (Приредио Томислав Јовановић), КИ XII, 48 (1980, Београд) 635—681.
- 969. Цернић Луција**, Нека запажања о српским рукописима у збиркама Лењинграда, АП 2 (1980) 359—364.
- 970. Шапов Я. Н.**, в. бр. 963.

ђ) Историја српскохрватског језика

- 971. Албијанић др Александар**, Мишљења појединих аутора у XVIII и првој деценији XIX века о српском књижевном језику пре Вукове стандардизације, НССУВД 9 (1980, Београд) 131—140.
- 972. Албијанић др Александар**, Прилог познавању деклинирања позајмљеница у неким делима Јоакима Вујића и Павла Соларића, НССУВД 7 (1981, Београд) 113—122.
Резиме на енглеском.
- 973. Албијанић Александар**, Распрострањеност облика *бисам*, *биси*, *бису* у грађењу потенцијала у предвуковској и вуковској епоси, ЗбМФСФЛ XXIII/1 (1980) 83—91.
Резиме на енглеском.
- 974. Богдановић Димитрије**, Перспективе књижевноисторијских истраживања у збиркама словенских рукописа Свете Горе, АП 2 (1980) 33—40.
- 975. Brozović Dalibor**, Uz opis starosrpskohrvatskoga fonološkog sustava (izrađen za potrebe općeslavenskoga lingvističkog atlasa), Zbornik radova povodom 70. godišnjice života akademika Jovana Vukovića, ANUBiH, Posebna izdanja, knj. XXXIV (1977 [1980], Sarajevo) 49—66.
- 976. Vince Zlatko**, в. бр. 983, 1006, 1009.
- 977. Vince Zlatko**, Ante Kuzmanić — u povodu 100. obljetnice smrti, Jezik XXVII, br. 4 (travanj 1980, Zagreb) 97—104.
Rezime na francuskom.
- 978. Vince Zlatko**, Težnja za jezičnom čistoćom u hrvatskom književnom izrazu prošlih stoljeća, Zbornik radova povodom 70. godišnjice života akademika Jovana Vukovića, ANUBiH, Posebna izdanja, knj. XXXIV, (1977 [1980], Sarajevo) 443—457.

- 979. Вончина Јосип**, в. бр. 984.
- 980. Vončina Josip**, Jezičnopovijesne rasprave, Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta (1979, Zagreb) 315.
- 981. Вујичић др Драгомир**, Назив језика и употреба писама у Босни и Херцеговини у вријеме аустроугарске окупације, НССУВД 9 (1980, Београд) 181—187.
- 982. Вукићевић Милосав С.**, в. бр. 989.
- 983. Вукићевић С. Милосав**, Златко Винце: Путевима хрватскога књижевног језика (Свеучилишна наклада Либер, Загреб, 1978, стр. 629), Стремљења, бр. 1 (1980, Приштина) 152—154.
Приказ.
- 984. Габрић-Багарић Дарија**, Јосип Вончина: Језичноповијесне расправе, Књижевни језик IX, 2 (1980, Сарајево) 51—56.
Приказ.
- 985. Gabrić-Bagarić Darija**, Fonetske i morfološke osobine jezika Hanibala Lucića II dio, Radovi Filozofskog fakulteta u Sarajevu IX—X (1976—1980, Sarajevo) 235—268.
Резиме на њемачком.
- 986. Gošić Nevenka**, Jedan primjer inovacije iz narodnog jezika u Čajničkom evanđelju, Zbornik radova povodom 70. godišnjice života akademika Jovana Vukovića, ANUBiH, Posebna izdanja, knj. XXXIV (1977 [1980], Sarajevo) 123—125.
- 987. Done Aleksandar**, Fonetsko-fonološka analiza rukopisnih kopija „Žitija Aleksandra Nevskog“, Radovi Filozofskog fakulteta u Sarajevu IX—X (1976—1980, Sarajevo) 123—141.
Резиме на енглеском.
- 988. Ивић Павле**, О Паскаловом препису повеље краља Уроша Дубровнику из 1254. године, ЗбМСФЛ XXIII/1 (1980) 73—76.
Резиме на руском.
- 989. Илић Војислав И.**, Језик штампе, докумената и преписке у филолошкој, дијахронијској интерпретацији. (Милосав С. Вукићевић, Писани језик на Косову и у Метохији седамдесетих година XIX века. „Јединство“, Приштина, 1978), ЗбМСФЛ XXIII/1 (1980) 230—237.
Приказ.
- 990. Јерковић др Јован**, Путеви стабилизације књижевнојезичке норме у књижевном делу Љубомира П. Ненадовића, НССУВД 9 (1980, Београд) 35—49.
- 991. Јовановић-Стипчевић Биљана**, О зимама и коледама у Зборнику попа Драгоља, АП 2 (1980) 153—174.
- 992. Kalenić Vatroslav**, Језични концеп илиризма, КњЈ XXVII, 1 (1980) 1—12.
- 993. Каленић Ватрослав**, О диференцијалном статусу језика књижевности илиризма, ЗбМСКЈ 28, св. 2 (1980) 155—168.
- 994. Kosor dr. fra Karlo**, Језик fra Filipa Grabovca, Каčić XII (1980, Split) 75—151.
Rezime na njemačkom.
- 995. Мајков А. А.**, в. бр. 996.

- 996. Младеновић др Александар**, Из историје проучавања српскохрватског језика. (Заборављена „Историја српског језика“ А. А. Мајкова, штампана у Москви 1857. године), НССУВД 9 (1980, Београд) 51—64.
Приказ.
- 997. Младеновић Александар**, Језик у повељама кнеза Лазара упућеним Дубровнику, ЗбМСФЛ XXIII/2 (1980) 47—82.
Резиме на руском.
- 998. Младеновић Александар**, Нови радови Н. И. Толстоја из историје књижевног језика код Срба, ЗбМСФЛ XXIII/1 (1980) 209—229.
Приказ.
- 999. Младеновић Александар**, О неким фонетским одликама „Слова на Сретеније“ Јован Егзарха, ЗбМСФЛ XXIII/1 (1980) 77—81.
Резиме на руском.
- 1000. Младеновић др Александар**, Претпоставка о старој измени иницијалног *v*-са слабирим полугласником у једном делу српскохрватског језика, НССУВД 7 (1981, Београд) 65—69.
Резиме на руском.
- 1001. Младеновић Александар**, Филолошки коментар уз једно писмо из Херцеговине упућено Дубровнику 1728. године, Zbornik radova povodom 70. godišnjice života akademika Jovana Vukovića, ANUBiH, Posebna izdanja, knj. XXIV (1977 [1980], Sarajevo) 273—283.
- 1002. Остојић Бранислав**, Дијалекатско и нормативно у језику Петра I Петровића Његоша с посебним освртом на савремени стандардни српскохрватски језик, Спо XII 4 (1980) 75—83.
- 1003. Остојић Бранислав**, О једној некатегоријској функцији аориста и футура у језику Горског вијенца и спјеву Смрт Смаил-аге Ченгића, Зборник радова професора и сарадника Наставничког факултета 2 — 3 — 4 (1979—1980, Никшић) 145—149.
- 1004. Režić Ksenija**, Perfektivni imperfekt u glagoljskom lekcionaru i u starijoj hrvatskoj književnosti, Slovo 30 (1980, Zagreb) 89—100.
Rezime na engleskom.
- 1005. Subotić J.**, Jedan bokeljski proučavalac jezika s kraja XIX vijeka o Vukovom Srpskom gječniku, Бо ЗБРНКУ 12 (1980) 243—256.
О расправи Вељка Радојевића из 1895. г. у цетињској „Лучи“.
- 1006. Težak dr Stjepko**, Zlatko Vince: Putovima hrvatskoga književnog jezika, Sveučilišna naklada Liber, Zagreb, 1978, SMNHSJ V, br. 1 (1980, Zagreb) 47—53.
Приказ.
- 1007. Толстој Н. И.**, в. бр. 998.
- 1008. Харисијадис Мара**, Повеља Краља Уроша у Академији наука Украјине, ЗбМСФЛ XXIII/1 (1980) 67—72.
Резиме на руском.
- 1009. Šimundić Mate**, Zlatko Vince: Putovima hrvatskoga književnog jezika, Sveučilišna naklada Liber — Zagreb, 1978, str. 629, Dometi XIII, br. 9 (1980, Rijeka) 96—103.
Приказ.

е) Стил

1010. Воžanić Joško, Proturječnost proučavanja umjetnosti riječi, KI XII, 47 (1980, Beograd) 365—376.

Резиме на енглеском.

1011. Васић Вера — Чедомир Ђујић — Душан Ивковић — Петар Степанов — Весна Шкорић — Светлана Штолба, Лингвостилистичка обележја наслова, Прил. ФФНС 16 (1980) 1—16.

Приложен регистар речи страног порекла у по шест бројева дневних листова „Политике“, „Вечерњих новости“, „Дневника“ и „Експрес политике“.

1012. Widodoonson G. H., в. бр. 1024.

1013. Вукићевић С. Милосав, Прилог лингвостилистици, Душан Јовић: Лингвостилистичке анализе, Друштво за српскохрватски језик и књижевност СР Србије, књига 11, Београд 1976, стр. 216, Studia humanistica III (1980, Prishtinë — Приштина) 318—321.

Приказ.

1014. Vuletić Branko, Stilistika glasovnih struktura u suvremenom hrvatskom pjesništvu (I.), UR XXIV, br. 2 (travanj—lipanj 1980, Zagreb) 85—108; br. 3 (srpanj—rujan 1980) 191—210.

Rezime na francuskom.

1015. Ђујић Чедомир, в. бр. 1011.

1016. Ивковић Душан, в. бр. 1011.

1017. Јовић Душан, в. бр. 1013.

1018. Lešić Zdenko, Jezik i književno delo, „Svjetlost“ (1979, Sarajevo) 320.

1019. Lisac Josip, О језику Goranove kajkavske zbirke „Ognji i rože“, SSFFZ sv. 19 (1980, Zadar) 45—59.

Rezime na engleskom.

1020. Milićević Blažo, Stilske vrijednosti jezika umjetničkog teksta kao nastavni sadržaj, Prilozi nastavi srpskohrvatskog jezika i književnosti VIII/13 (1980, Sarajevo) 35—42.

1021. Николић Милвија, Знаковни (семиотски) приступ уметничком тексту, КњЈ XXVII, 2 (1980) 182—193.

1022. Пецо др Асим, Лексичке специфичности у поезији Скендера Куленовића, НССУВД 7 (1981, Београд) 221—231.

Резиме на руском.

1023. Пецо Асим, Стилистичке вриједности личног имена у прози Хасана Кикића, НЈ н.с. XXIV, св. 4—5 (1880) 266—271.

1024. Planinc mr Ivančica, Stilistika i nastava književnosti, H. G. Widodoonson: Stylistic and the teaching of literature, Longman, 1977, SMNHSJ V, br. 2 (1980, Zagreb) 87—90.

1025. Pranjković Ivo, О неким граматичко-лексиčким особитостима савременог хрватског пјесништва, UR XXIV, бр. 4 (листопад—просинац 1980, Загреб) 275—293.
Резиме на нјемачком.

1026. Радић Првослав, Певачка имена Јовану Дамаскину Лазе Костића (лингвостилистичка анализа), КИ XIII, 50 (1980, Београд) 233—243.
Резиме на руском.

1027. Симић др Радоје, Типолошке карактеристике комплексних исказа у прозним текстовима Бука Караџића (с посебним освртом на њихову поетску функцију), НССУВД 7 (1981, Београд) 39—48.
Резиме на немачком.

1028. Степанов Петар, в. бр. 1011.

1029. Трофимкина О. И., О неких художественних приемах С. М. Љубиши, Zbornik radova povodom 70. godišnjice života akademika Jovana Vukovića, ANUBiH, Posebna izdanja, knj. XXXIV (1977 [1980], Sarajevo) 413—423.

1030. Halilović Senahid, Turcizmi u „Dervišu i smrti” Meše Selimovića (semantičke i stilske vrijednosti), Književni jezik, IX, 4 (1980, Sarajevo) 25—33.
Резиме на енглеском.

1031. Čunčić Marica, Stilematika Kolarove proze, Jezična podloga humora, Znanstvena biblioteka Hrvatskog filološkog društva 8 (1980, Zagreb), 86 str.

1032. Шкорић Весна, в. бр. 1011.

1033. Штолба Светлана, в. бр. 1011.

ж) Метрика

1034. Mirković Dragutin, Ritam i ritmička organizacija stiha kao jezički i prevodilački problem, KnjJ XXVII, 3 (1980) 283—295.
Резиме на руском.

1035. Pretnar Tone, Nenad Šućur, Umetniške možnosti ljudskega osmerca in deseterca v poeziji aljamiado 16. in 17. stoletja. SR XXVIII (1980) št. 4 str. 447—455.
Povzetek v ruščini.

1036. Šućur Nenad, в. бр. 1035.

з) Методика наставе књижевног језика

1037. Avramović Dragoljub, Korišćenje govora školske sredine u nastavi maternjeg jezika, KnjJ XXVII, 3 (1980) 363—365.

1038. Bežen mr Ante, Radio i televizija kao samostalno područje u prijedlogu programa jezičnog i umjetničkog odgojno-obrazovnog područja, SMNHSJ V, br. 4 (1980, Zagreb) 222—230.

- 1039. Bendelja dr Neda**, Mogućnost interdisciplinarne integracije u jezičnom odgoju i obrazovanju (II, III i IV razred), SMNHSJ V, br. 4 (1980, Zagreb) 200—205. Rezime na engleskom.
- 1040. Borzanović Dušan**, Neke metodološke orijentacije u otkrivanju izražajnih vrednosti jezika u nastavi usmerenog obrazovanja, KnjJ XXVII, 4 (1980) 447—453.
- 1041. Grimani mr Smilja**, в. бр. 1081.
- 1042. Дешћ Милорад**, Лексичка, фразеолошка и синтаксичка средства и њихова изражајна вриједност (Прилог настави српскохрватског језика), КњЈ XXVII, 2 (1980) 220—226.
- 1043. Дешћ Милорад**, О граматикама српскохрватског језика за VI и VII разред основне школе, КњЈ XXVII, 4 (1980) 483—486. Приказ.
- 1044. D. Z.**, Načelo egzemplarnosti u jezičnom i umjetničkom području, SMNHSJ V, br. 1 (1980, Zagreb) 54.
- 1045. D. Z.**, Načelo kontinuiteta i vertikalnog slijeda, SMNHSJ V, br. 2 (1980, Zagreb) 93—94.
- 1046. Diklić Zvonimir** (priređio), Metodičko djelo Dragutina Rosandića u ogledalu kritike, SMNHSJ V, br. 2 (1980, Zagreb) 80—86.
- 1047. Демитријевић Наум**, в. бр. 1064, 1065.
- 1048. Дошлић Милка**, в. бр. 1053.
- 1049. Došlić mr Mišo**, Drugovi govore. Srpskohrvatski jezik za VII razred osnovne škole sa nastavom na albanskom i turskom jeziku, drugo izdanje, izd. Zavod za udžbenike i nastavna sredstva SAP Kosova (1980, Priština) 8°, 1—176.
- 1050. Дошлић Мишо**, Настава српскохрватског језика и књижевности у усмереном образовању и васпитању у САП Косову, КњЈ XXVII, 3 (1980) 366—375.
- 1051. Došlić mr Mišo**, Nove reči. Srpskohrvatski kao nematernji za IV razred osnovne škole, drugo izdanje, izd. Zavod za udžbenike i nastavna sredstva SAP Kosova (1980, Priština) 8°, 1—124.
- 1052. Дошлић мр Мишо**, Српскохрватски језик. Уџбеник за IV разред средњег усмереног образовања са наставом на албанском и турском језику, изд. Завод за уџбенике и наставна средства САП Косова (1980, Приштина) 8°, 1—132.
- 1053. Došlić Mišo i Milka**, Drug drugu. Srpskohrvatski jezik za V razred osnovne škole na albanskom ili turskom jeziku, treće izdanje, izd. Zavod za udžbenike i nastavna sredstva SAP Kosova (1980, Priština) 8°, 1—160.
- 1054. Ђорђевић Душан**, в. бр. 1064, 1065.
- 1055. *****, Znanstvenoistraživački rad u metodici nastave hrvatskoga ili srpskog jezika i književnosti, SMNHSJ V, br. 2 (1980, Zagreb) 78—79.
- 1056. Jakšić Zlatan — Murn Ante**, Primjedbe na nacrt programa, Jezik XXVII, br. 2—3 (prosinac 1979 — veljača 1980, Zagreb) 79—86. Rezime na ruskom.

1057. Калпачина Исак, Расправљање у настави усменог изражавања, КњЈ XXVII, 4 (1980) 455—466.

1058. Kastropil Ivo — Tolić Svetomir, Ocjenjivanje školskih zadaća iz materinskog jezika, SMNHSJ V, br. 1 (1980, Zagreb), 28—41.
Rezime na engleskom.

1059. Kipčić Zlata, Prva iskustva o završnom ispitu učenika jezično-turističkog usmjerenja, Strani jezici IX, br. 1 (1980, Zagreb) 43.

1060. Koščica Marko, Nastavni i radni listići kao sredstvo individualizacije rada u dopunskoj nastavi hrvatskog ili srpskog jezika, SMNHSJ V, br. 1 (1980, Zagreb) 16—22.

1061. Lipovac mr Milan, Algoritam prepoznavanja proste rečenice, SMNHSJ V, br. 4 (1980, Zagreb) 242—254.

1062. Maljoku Dragica, Tirić Šehadeta, Bratsko kolo. Srpskohrvatski jezik za VI razred osnovne škole sa nastavom na albanskom i turskom jeziku, treće izdanje, izd. Zavod za udžbenike i nastavna sredstva SAP Kosova (1980, Priština) 8°, 1—164.

1063. Матић Радомир, в. бр. 1076.

1064. Милојевић Јелисавета, Наум Димитријевић, Душан Ђорђевић: Испитивање лексичке спремности код монолингвалних и билингвалних ученика основне школе, Просвета, Београд, 1978, КњЈ XXVII, 3 (1980) 416—418.
Приказ.

1065. Milojević Jelisaveta, Naum Dimitrijević i Dušan Đorđević: Ispitivanje leksičke spremnosti kod monolingvalnih i bilingvalnih učenika osnovne škole, Prilozi nastavi srpskohrvatskog jezika i književnosti IX/14 (1980, Sarajevo) 109—110.
Приказ.

1066. Minović dr Milivoje, Naš jezik, udžbenik srpskohrvatskog — hrvatskosrpskog jezika za I razred škola usmjerenog obrazovanja, 1. adaptirano izdanje (1980, Sarajevo), Svjetlost.

1067. Murn Ante, в. бр. 1056.

1068. Николић М[илија], в. бр. 1087.

1069. Окиљевић Војислав, в. бр. 1079.

1070. Окиљевић Војислав, Српскохрватски језик и књижевност за III разред средњег усмереног образовања и васпитања са наставом на албанском и турском језику, изд. Завод за удџбенике и наставна средства САП Косова (1980, Приштина) 8°, 1—144.

1071. Okuka Miloš, Kako osavremeniti nastavu jezika, Tinski rad, javnost i društvena odgovornost u izradi udžbenika, Odjek XXXIII/4 (1980, Sarajevo) 5.

1072. Raunović Đorđe, Neka pitanja vezana za govornu kulturu učenika osnovne škole, KnjJ XXVII, 4 (1980) 476—482.

1073. Петковић Новица, О језичком конституисању књижевног предмета, Стремљења, бр. 4 (1980, Приштина) 155—163.

1074. Planinc mr Ivančica, в. бр. 1024.

1075. Radović Čedo, Za jedinstvenije programiranje sadržaja književnosti i jezika u srednjem usmjerenom obrazovanju, Prilozi nastavi srpskohrvatskog jezika i književnosti VIII/13 (1980, Sarajevo) 95—98.

1076. Рајковић Љубиша, Две књиге Радомира Матића („Методика развоја говора деце предшколског узраста”, и „Приручник за рад на развоју говора деце предшколског узраста”, Педагошка академија за образовање васпитача предшколских установа, Београд, 1977, 1978), КњЈ XXVII, 1 (1980) 112—113.
Приказ.

1077. Rašković-Zec dr Vjera, O realizaciji programa jezičnog i književnog izražavanja i stvaranja, SMNHSJ V, br. 4 (1980 Zagreb) 206—214.
Rezime na engleskom.

1078. Rosandić Jasna, Dva priručnika o razvijanju pisanog izraza učenika mladih razreda osnovne škole, Marko Stevanović: Kultura izražavanja u osnovnoj školi, Dečje novine, Gornji Milanovac, 1979. i Pismenost učenika razredne nastave (Zbornik), Zavod za prosvjetno-pedagošku službu SRH, Zagreb, 1979, SMNHSJ V, br. 2 (1980, Zagreb) 90—92.

1079. Syła Fazli, Okiljević Vojislav, Pesme o mojoj zemlji. Udžbenik srpsko-hrvatskog kao nematernjeg jezika za VIII razred osnovne škole, izd. Zavod za udžbenike i nastavna sredstva SAP Kosova (1980, Priština) 8°, 1—168.

1080. Sović mr Ivan, Suvremena lingvistička znanost i nastava jezika u srednjo školi, SMNHSJ V, br. 1 (1980, Zagreb) 8—15.

1081. Stančić mr Vesna — Grimani mr Smilja, Pristup sadržajima izvedbenog programa iz hrvatskog ili srpskog jezika za III i IV semestar usmjerenog obrazovanja, SMNHSJ V, br. 3 (1980, Zagreb) 129—141.

1082. Stevanović Marko, в. бр. 1078.

1083. Težak Stjepko, Nastava materinskog jezika u srednjem usmjerenom obrazovanju, Jezik XXVII, br. 4 (travanj 1980, Zagreb) 107—116.
Rezime na njemačkom.

1084. Tirić Schadeta, в. бр. 1062.

1085. Tolić Svetomir, в. бр. 1058.

1086. Трајковић Велимир, в. бр. 1088.

1087. Ђупић Драго, Уџбеници српскохрватског језика за IV и V разред основне школе (аутора М. Николића), КњЈ XXVII, 3 (1980) 399—408.
Приказ.

1088. Цветановић Владимир — Трајковић Велимир, Српскохрватски језик. Уџбеник за I разред усмереног образовања са наставном на албанском или турском језику, четврто издање, изд. Завод за уџбенике и наставна средства САП Косова (1980, Приштина) 8°, 1—144.

и) Терминологија

- 1089. Ивић Павле**, Развој терминологије у језику средњовековних Срба, Глас САНУ СССХХV, Одељење језика и књижевности књ. 11 (1980, Београд) 63—70. Резиме на француском.
- 1090. Јanković Srdan**, Mogućnosti prevođenja termina, Odjek XXXIII, 13—14/ (1980, Sarajevo) 20 i 28.
- 1091. Karadža-Garić Mevlida**, Višestrukosti u nastavnonaučnoj terminologiji njihova upotreba u školama SR BiH, Institut za jezik i književnost, Odeljenje za jezik (1979, Sarajevo) LXXV.

ј) Народне умотворине (текстови, тумачења итд.)

- 1092. Бован Владимир**, в. бр. 1097.
- 1093. Бован др Владимир**, Проучавање улоге народних певача у српскохрватској народној епизици, НССУВД 9 (1980, Београд) 333—350. Резиме на енглеском.
- 1094. Бутуровић Ђенана**, Најстарија султанско-везирска пјесма и њен повијесни оквир, Годишњак IX, Институт за језик и књижевност у Сарајеву, Одјељење за књижевност (1980, Сарајево) 185—206. Резиме на енглеском.
- 1095. Buturović Đenana**, Na tragu novih saznanja, Sakupljanje narodnih muslimanskih pjesama u 19. vijeku, 1, Odjek XXXIII/15—16 (1980, Sarajevo) 18.
- 1096. Buturović Đenana**, Neki individualni i društveni aspekti prenosilaca epskih pjesma, Život XXIX, knj. LVIII, 9 (1980, Sarajevo) 507—513.
- 1097. Вуковић Владета**, Значајно проучавање наше народне књижевности (Владимир Бован: Српске народне песме Косова и Метохије, „Јединство“, Приштина, 1977) КњЈ XXVII, 1 (1980) 99—101. Приказ.
- 1098. Килибарда Новак**, Бугарштите, „Рад“ (1979, Београд) 139.
- 1099. Кнежевић Никола**, Орске песме данашњице, НСтв св. 72—73 (1979—1980, Београд) 110—112.
- 1100. Krnjević Hatidža**, в. бр. 1103.
- 1101. Лесковац Младен**, Бећарац: антологија, „Матица српска“ (1979 [1980], Нови Сад) 136.
- 1102. Маглајлић Муниб**, Балада о Морићима, Годишњак IX, Институт за језик и књижевност у Сарајеву, Одјељење за књижевност (1980, Сарајево) 207—227.
- 1103. Maglajlić Munib**, Novo i staro u usmenom pjesništvu / H. Krnjević: Živi palimpsesti ili o usmenoj poeziji, Život XXIX, knj. LVIII, 11—12 (1980, Sarajevo) 827—830. Приказ.

1104. Милошевић-Ђорђевић Нада, Жубор вода жуборила: из народног стварања, „Нолит“, „Просвета“, Завод за уџбенике и наставна средства (1979 [1980], Београд) 57.

1105. Пенушлиски Кирил, Три српски народни песни за скопскиот земјотрес, ГЗБФилФУС, кн. 4 (1978/80) [1] + 206—221.

Со текст на песните, 6 референци во фусноти и резиме на руски.

1106. Милановић Миодраг, Јунак гором језди: избор из епске народне поезије: елктира за IV разред основног васпитања и образовања, Завод за издавање уџбеника (1979, Нови Сад) 100.

1107. Миловић Јевто М., Прерада једне наше народне лирске песме, Ковчежић XVII (1979—1980, Београд) 39—41.

1108. Rodić Milivoj, Narodne pjesme o narodnooslobodilačkom ratu i revoluciji, „Veselin Masleša“ (1980, Sarajevo) 141.

1109. Rudan Ive, Narodna čakavska poezija na tlu Istre i Hrvatskog primorja, Čakavski sabor, „Zrinski“ (1979 [1980], Pula, Čakovec) 343.

1110. Стојнић др Мила, Примери из наше народне поезије у „Историјској постици“ А. Н. Веселовског, НССУВД 9 (1980, Београд) 351—360.

Резиме на руском.

Приказ.

1111. Страјнар Јулијан, Збирка револуционарних песни, НСтв св. 72—73 (1979—1980, Београд) 101.

1112. Тимоцијевић Божидар, Народне песме и приче, „Нолит“, „Просвета“, Завод за уџбенике и наставна средства (1979 [1980], Београд) 174.

1113. Trnavci Halit, Još o zajedničkim motivima u usmenoj književnosti balkanskih naroda, КнјЈ XXVII, 1 (1980) 80—93.

1114. Цветановић Владимир, Богатство народног загонетања (Владимир Бовац, Српске народне загонетке са Косова и Метохије, Јединство — Приштина, 1979), Обележја, бр. 4 (1980, Приштина) 149—151.

Приказ.

1115. Шаулић Аница, Прилог тумачењу Вукових пословица (II), Ковчежић XVII (1979—1980, Београд) 13—26.

IX. Македонски језик

а) Филологија

1116. About the Macedonian Language (I), MR X (1980) 1, str. 85—113. Превод на книгата „За македонскиот јазик“, Скопје: Институт за македонски јазик“ „Крсте Мисарков“, 1978, 95 стр. (Посебни изданија, кн. 11).

1117. About the Macedonian Language (II), (Continuation of Part I, MR 1/1980), MR X (1980) 2, str. 209—247.

1118. Видоески Божидар, Вокалните системи на македонскиот литературен и дијалектен јазик, во: Словенскиот вокализам и . . ., стр. [1] + 80—98.

- 1119. Видоски Божидар**, Фонолошки опис на говорот на Кајларското село Емборо (Егејска Македонија), *Zbornik radova povodom 70. godišnjice života akademika Jovana Vukovića*, ANUBiH, Posebna izdanja, knj. XXXIV (1977 [1980], Sarajevo) 431—442.
- 1120. Видоски Божидар**, Фонолошки опис на говорот на селото Плевна (Серско), ГЗбФилФУС, кн. 4 (1978/80) [1] + 38—46.
Со резиме на француски.
- 1121. Димитровски Тодор**, Дали е осовременет јазикот на Рациновите „Бели мугри“ во повосните изданија, во: 40 години Бели мугри. 16. Рацинови средби, стр. [1] + 208—217.
- 1122. Димитровски Тодор**, Дали е осовременет јазикот на Рациновите „Бели мугри“ во повосните изданија? ЛЗб XXVII (1980), кн. 4, стр. 19—26.
Негативен одговор на позитивната констатација од Радомир Ивановик во „Песничка слика Косте Рацина. Поводом четрдесетгодишњице објављивања збирке „Бели мугри“. објавено во сараевското списание „Израз“, кн. XLV, год. XXIII, бр. 4—5, април—мај, 1979 год., стр. 367—381.
- 1123. Димитровски Тодор**, За пропустите во пишувањето на заширката во Рациновите „Бели мугри“, во: 17. Рацинови средби, стр. (1) + 54—76.
Резиме наофранцуски и руски.
- 1124. Димитровски Тодор**, Збор-два за осовременувањето на јазикот на македонската верзија на „Сердарот“ од Г. Прличев, Сов XXX (1980) бр. 1, стр. 51—71.
150 години од раѓањето на Григор Прличев.
Со текст, стр. 53—71.
- 1125. Димитровски Тодор**, Нашите поети и збирната множина на -je, во: Предавања на 13. семинар за македонски јазик, литература и култура, стр. [1] + 56—66.
- 1126. Димитровски Тодор**, Некои аспекти на усвојувањето на стандардниот јазик кај нас, ЛЗб XXVII (1980), кн. 6, стр. [1] + 18—22.
- 1127. Дрвошанов Васил**, Кајларскиот говор. — Магистерски труд, — Универзитет „Кирил и Методиј“ — Филолошки факултет, Скопје, 1980, 185 л. + 1 к.
Прилог кон историјата на македонскиот јазик. Шапирографско издание. Со увод, текетови, скратеници и список на користената литература.
- 1128. Јашар-Настева Оливера**, Лексиката на македонските тајни јазици од морфолошки и семантичко-стилистички аспект, ГЗбФилФУС, кн. 4 (1978/80) [1] + 48—76.
- 1129. Јашар-Настева Оливера**, „Седмогрехникот на Арсенија Марковиќ од Теарце, во: IV научен собир, стр. 69—84.
За македонскиот ракопис пронајден од А. М. Селишчев 1914 г. Со 20 референци во фусноти.
- 1130. Кирјазовски Ристо**, Борбата на Македонците од Егејска Македонија за примена на македонскиот литературен јазик, во: 40 години Бели мугри. 16. Рацинови средби, стр. [1] + 107—131.
- 1131. Конески Блаже**, Факторот на времето во јазичните промени (Тези), во: Предавања на 13. семинар за македонски јазик, литература и култура, стр. [1] + 26.
Со примери од македонскиот јазик.

- 1132. Конески Кирил**, Изразувањето на повторливоста во македонскиот јазик, во: Предавања на 13. семинар за македонски јазик, литература и култура, стр. [1] + 46—53.
- 1133. Конески Кирил**, Македонски јазик XXVI, XXVII, XXVIII, ЛЗБ XXVII (1980) 2, стр. 141—147.
Приказ.
- 1134. Коробар-Белчева Марија**, О македонском језику, ИРО „Веселин Маслеша“, Сарајево, 1980, ЛЗБ XXVII (1980), кн. 3, стр. 89—90.
Приказ.
- 1135. Корубин Благоја**, За текстот од надгробната плоча на Кирил Пејчиновиќ, во: IV научен собир, стр. 103—105.
- 1136. Корубин Благоја**, Јазикот наш денешен — Книга трета — Скопје, (НИО „Студентски збор“) 1980, 335 + [2] стр., 8°.
За македонскиот литературен јазик.
Со регистри.
- 1137. Корубин Благоја**, Литературнојазичната норма и некои појави во денешната јазична ситуација кај нас, во: Предавања на 13. семинар за македонски јазик, литература и култура, стр. [1] + 68—78.
Со резиме на руски.
- 1138. Марков-Борис**, Nomina professionalia во современиот македонски јазик, во: Предавања на 13. семинар за македонски јазик, литература и култура, стр. [1] + 80—92.
Резиме на руски.
- 1139. Марков Борис**, Опсервации над скратениците од сложени називи во македонскиот јазик, ЛЗБ XXVII (1980) кн. 6, стр. 31—46.
- 1140. Марков Борис**, Префиксни и префиксно-суфиксни пменски образувања во македонскиот јазик, ГЗБФилФУС, кн. 4 (1978/80) [1] + 78—106.
Резиме на руски.
- 1141. Минова-Ѓуркова Лиљана**, Односот меѓу различните видови заменски форми во македонскиот литературен јазик, во: Предавања на 13. семинар за македонски јазик, литература и култура, стр. [1] + 108—116.
Резиме на англиски.
- 1142. Миовски Мито**, Лексиката во текстовите на Јоаким Крчовски, Скопје, НИО „Студентски збор“, 1980, 160 + [8] стр., 8°.
Библиотека: Културно наследство.
- 1143. Миовски Мито**, Улогата и функцијата на народната лексика во текстовите на Кирил Пејчиновиќ, ГЗБФил ФУС, кн. 4 (1978/80) [1] + 108—111.
Резиме на руски.
- 1144. Митева Димка**, „За македонскиот јазик“ (ИРО „Веселин Маслеша“, Сарајево, 1980), КЖ XXV (1980) бр. 6, стр. 44—45.
Приказ.
- 1145. Митева Димка**, „Македонистака“ — Орган на Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“ — Скопје, ЛЗБ XXVII (1980) кн. 4, стр. 85—91.
Приказ.
- 1146. Митева Димка**, Предлогот *до* во јазикот на македонската народна поезија, ЛЗБ XXVII (1980) 2, стр. 17—25.

- 1147. Мишеска-Томиќ Олга**, Релативните реченици кај Крчовски и Пејчиновиќ, во: IV научен собир, стр. 57—68.
Прилог кон македонската стилистика.
- 1148. Николовски Атанас**, Јазикот во средствата за јавна комуникација и јазикот во училиштата, ЛЗБ XXV (1980) 2, стр. 149—153.
За Научниот собир одржан 22 и 23 ноември 1979 во Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“ во Скопје во организација на Друштвото за применета лингвистика на СРМ.
- 1149. Паноска Ружа**, Индивидуалниот творечки пристап на планот на зборообразувањето во творештвото на Владо Малески, Раз XXII (1980) 1, стр. [1] + 115—122.
Прилог кон македонската стилистика.
- 1150. Паноска Ружа**, Хомонимијата во македонскиот јазик, во: Предавања на 13. семинар за македонски јазик, литература и култура, стр. [1] + 36—43.
- 1151. Паноска Маргарита**, Согласување на глаголскиот предикат со субјектот во рускиот јазик со некои паралели во македонскиот, ГЗБФилФУС, кн. 4 (1978/80) [1] + 114—117.
Резиме на руски.
- 1152. Пеев Коста**, Лингвистичка анализа на писмата од НОБ од Струмица, во: Струмица и Струмичко во Народноослободителната војна од 1941 до септември 1943 година. Материјали од научниот собир одржан во Струмица на 15, 16 и 17 мај 1978 години. Струмица, 1980, стр. 505—515.
- 1153. Pееv Kosta**, Prilog kon makedonskata dijalektna leksika, Zbornik radova povodom 70. godišnjice života akademika Jovana Vukovića, ANUBiH, Posebna izdanja, knj. XXXIV (1977 [1980], Sarajevo) 327—334.
- 1154. Поп-Атанасова Стоја**, Македонскиот текст во литургискиот зборник на монахот Антоние од 1854 год. „ЛЗБ XXVII (1980), кн. 1, стр. 73—81.
За „Слово на погребение мертофца“ што се чува во Историскиот архив во Охрид. Со 10 рефренци во фусноти, текстот на „Словото“ во прилог и 2 фрагмента, стр. 77—81.
- 1155. Предавања на XIII семинар за македонски јазик, литература и култура**, Скопје и Охрид, 8. VIII—29. VIII 1980, Универзитет „Кирил и Методиј“ — Семинар за македонски јазик, литература и култура, Скопје, 1980, 351 стр. 8°.
- 1156. Робовски Никифор**, Чешката славистика за македонскиот јазик, КЖ XXV (1980) 1, стр. 48—49.
- 1157. Саздов Томе**, Натамошна афирмација на македонистиката, КЖ XXV (1980) 7—8, стр. 7—8.
- 1158. Силјаноски Велко**, За родот на именките во македонскиот јазик и во некои други јазици, ЛЗБ XXVII (1980), кн. 6, стр. 47—55.
- 1159. Силјаноски Велко**, За слогот и пренесувањето на зборовите во друг ред, ЛЗБ XXVII (1980) 2, стр. 3—14 + [1].
Прилог кон македонскиот правопис.
- 1160. Спасов Људмил**, Лексиката на македонската народна поезија, ГЗБ ФилФУС, кн. 4 (1978/80) [1] + 272—278.
Со резиме на француски.

- 1161. Стаматоски Трајко**, Кон 35-годишнината од донесувањето на македонската азбука и правопис, ЛЗБ XXVII (1980), кн. 6, стр. 3—9.
- 1162. Стаматоски Трајко**, Македонскиот јазик во партискиот печат во годините спроти априлската војна, во: 40 ходини Бели мугри. 16. Раџинови средби, стр. [1] + 155—164.
- 1163. Стаматоски Трајко**, Македонскиот јазик во партискиот печат во годините спроти априлската војна, ЛЗБ XXVII (1980) кн. 1, стр. 9—16.
- 1164. Стаматоски Трајко**, Македонскиот јазик во периодот меѓу двете светски војни, во: Предавања на 13. семинар за македонски јазик, литература и култура, стр. [1] + 12—13.
- 1165. Stamatovski Trayko**, Thirty-fifth Anniversary of the Creation of the Macedonian Alphabet and Spelling, MR X (1980) 3, str. 312—316.
- 1166. The Macedonian Language Has Its Past, Present and Future**, MR Vol. X (1980), No. 2, str. 206—208.
Интервју што Бранислав Мирчевски го водеше со Херберт Галтон, проф. од Канзас.
- 1167. Угринова-Скаловска Радмила**, За македонските кодици, во: Предавања на 13. семинар за македонски јазик, литература и култура, стр. [1] + 28—34.
Со 2 забелешки.
- 1168. Угринова-Скаловска Радмила**, Писмениот јазик во средновековна Македонија, ЛЗБ XXVII (1980) кн. 6, стр. 11—16.
- 1169. Усикова др Рина П.**, Допринос југословенских слависта репашавању проблема глаголских категорија у македонском књижевном језику, НССУВД 9 (1980, Београд) 107—113.
Резиме на руском.
- 1170. IV научен собир**. Полог низ вековите. Бигорски научно-културни собири 1978—1979, Тетово 1978, Скопје, изд. Советот на „Бигорските научно-културни собири“ — Гостивар, 1980, стр. 252, 8°.
Содржи преглед на одржаните културно-уметнички и научно-истражувачки манифестации и трудови од Симпозиумот.
- 1171. Чундева Нина**, Русизмите во македонскиот литературен јазик. Докторска дисертација. Скопје, Универзитет „Кирил и Методиј“ — Филолошкиот факултет, 1980, 280 л., 4°.
Шапирографско издание.
- 1172. Цукески Александар**, Дobar повод-но неискористен (Кон второто издание на Правописот на македонскиот литературен јазик со правописен речник), ЛЗБ XXVII (1980), 1, стр. 137—141.
Приказ за изданието од 1979 г.
- 1173. Цукески Александар**, Јазикот во Манифестот на АСНОМ, ЛЗБ XXVII (1980), кн. 5, стр. 65—78.
- 1174. Цукески Александар**, Развојни тенденции во оформувањето на македонскиот литературен јазик во текот на НОБ, во: Предавања на 13. семинар за македонски јазик, литература и култура, стр. [1] + 94—105.
Резиме на англиски.

1175. Шапкалиска Теодора, Деривациски елементи во делата на писателите од западна Македонија, ЗбМФСФЛ XXIII/1 (1980) 61—85.

Резиме на српскохрватском.

1176. Шапкалиска Теодора, Лексички материјал од Бревното на тетовскиот манастир до 1346 година, во: IV научен собир, стр. 183—190.

1177. Шапкалиска Теодора, Научен собир за применета лингвистика, КЖ XXV (1980) 1, стр. 62—63.

За Собирот одржан 22. и 23. ноември 1979. во Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“ во Скопје.

1178. Шокларова-Љоровска Германија, Сложени зборови во македонскиот јазик со посебен осврт на сложенките, ЛЗБ XXVII (1980), кн. 3, стр. 31—39.

б) Фолклор

1179. Зборник од XXV конгрес на Сојузот на здруженијата на фолклористите на Југославија, Берово, 1978. Скопје: Сојуз на здруженијата на фолклористите на Југославија — Здружение на фолклористите на Македонија, 1980, стр. 565 + (4), 8°.

Содржи реферати на тема: I: Фолклорот во Малешевско, II: Самоуправноста во обичаите, во народното творештво и во менталитетот на народите и народностите на Југославија; III: Трансформациите во народното творештво и новото творештво; IV: Општествената улога на инструментите и инструменталната музика; V: Народните спортски игри; VI: Проблемите на мелиографијата (вокална и инструментална).

1180. Каровски Лазо, Македонската народна песна за НОБ, во: Зборник од XXV конгрес на Сојузот на здруженијата на фолклористите . . . , стр. 29—34. Резиме на француски.

1181. Каровски Лазо, Фоничкиот слој на јазикот на народната песна за илинденскиот период, НСтв св. 72—73 (1979—1980, Београд) 41—56. Резиме на француском.

1182. Котев Иван, Сличности и разлики кај неколкупесни од збирката на Станко Костиќ со песните што денеска се пејат село Ратевско-Беровско, во: Зборник на XXV конгрес на Сојузот на здруженијата на фолклористите . . . , стр. 409—414.

1183. Македонски песни за Народноослободителната борба, Зборникот го подготвиле: Лазо Каровски (избор, редакција, забелешки), Ѓорѓи М. Ѓорѓиев (етномузиколошка редакција и обработка). Соработници и: Блаже Ристовски, Тања Жежељ-Каличанин, Блаже Петровски. Скопје, Институт за фолклор „Марко Цепенков“, 1980, 442 + [3], 8°. Македонско народно творештво. Народни песни, кн. 3. Со скратеници, регистри, речник и резиме на француски.

1184. Наневски Душко, Пораки на баладите, ЛЗБ XXVII (1980) кн. 2, стр. 77—84.

Со пример од македонската народна поезија.

1185. Нејман Александар К., Македонски народни умотворби на англиски. и литвански јазик: Songs from Macedonia. Translated by Andrew Harvey, Anne Pennington. — Oxford. Mid-Day Publications Limited. (1978) 8°. 61 pag. GYvatEs DREVE.

Mekedoniečiu pasakos. Iš makedoniečiu kalbos verte Alfonsas Zdanavičius. Ilustravo Stase Jurkšaitė. — Vilnius. „Vaga“. 1978. 8°. 247—(1) pag. Tiražas 30.000 egz. — Pasaulio pasakos. Сов XXX (1980), 6, стр. 111—112.

Приказ.

1186. Органџиева Цветанка, Карактеристиките на епските песни на Македонците — Муслимани од Делчевско (Пијанец), во: Зборник од XXV конгрес на Сојузот на здруженијата на фолклористите . . . , стр. 43—48.

1187. Пановски Доне, Марко К. Цепенков, Разв XVIII (1980) 7—8, стр. 574—593.

1188. Пенушлиски Кирил, Кон етнографскиот материјал на Марко К. Цепенков, во: Македонски народни умотворби од Марко К. Цепенков, кн. 9, стр. 413—419.

1189. Пенушлиски Кирил, Кон народните приказни на Марко К. Цепенков, во: Македонски народни умотворби од Марко К. Цепенков, кн. 7, стр. 247—255.

1190. Пенушлиски Кирил, Локалното, регионалното и националното (општо-народното) во македонскиот фолклор, во: Предавања на 13. семинар за македонски јазик, литература и култура, стр. [1] + 120—128.

1191. Пенушлиски Кирил, Малешевски фолклор, Скопје, Македонска академија на науките и уметностите, 1980, стр. 431 + (1), 8°. (Малеш и Пијанец, III).

1192. Петровски Блаже, Марко Крале и брат му Андријаш во малешевскиот фолклор, во: Зборник од XXV конгрес на Сојузот на здруженијата на фолклористите . . . , стр. 81—85.

1193. Peukert Herbert, Marko Cepenkovs makedonische Totenklagen. Untersuchungen zur volksdichtungsteoretischen Relevanz einer Gattung, Прил. — МАНУ — Оддел. за лингв. и лит. наука V (1980) 1—2, стр. 77.

1194. Polenaković Haralampije, Belila platno Biljana: makedonske ljudske pesmi, „Mladinska knjiga“ (1979, Ljubljana) 156.

1195. Ристовски Блаже, Македонската илинденска револуционерна народна песна, во: Зборник од XXV конгрес на Сојузот на здруженијата на фолклористите., стр. 21—28.

Резиме на француски.

1196. Саздов Томе, Комитско-револуционерни -песни од Тетовско, во: IV научен собир, стр. 95—102.

1197. Саздов Томе, Марко К. Цепенков (1892—1920), во: Македонски народни умотворби од Марко К. Цепенков, кн. 1, стр. 7—16.

1198. Саздов Томе, Тито ко македонската народна песна, Сов XXX (1980), бр. 5, стр. 85—89.

1199. Саздов Томе, Трудовите народни песни кај Македонците, во: Предавања на 13. семинар за македонски јазик, литература и култура, стр. [1]+186—193.

1200. Стоичовски Благоја, Свадбените обичаи и песни во Гработивниште, Делчевско, во: Зборник од XXV конгрес на Сојузот на здруженијата на фолклористите . . . , стр. 49—55.

Со резиме на англиски.

1201. Стојчевска-Антиќ Вера, Кшиштоф Вроцлавски: Македонскиот народен раскажувач Димо Стенкоски, Институт за фолклор, Скопје, 1979, ЛЗб XXXVII (1980) кн. 1, стр. 97—99.

Приказ.

1202. Стојчевска-Антиќ Вера, Филип Каваев — ентузијаст и вреден собирач на народното творештво, Разв XVIII (1980) 3—4, стр. 244—251.

1203. Стојчевска-Антиќ Вера, Трансформацијата на мотивот за Болен Дојчин, „Современост“ (1979, Скопје) 32.

1204. Годорова Лилјана, Рецепцијата на фолклорот на Јужните Словени и зачеоците на компаративната димензија во југославистиката, во: Зборник на XXV конгрес на Сојузот на здруженијата на фолклористите . . . , стр. 467—476.
Резиме на француски.

1205. Тоциновски Васил, Кире Цимов (Мал Кире) и народната поезија, Раз XXII (1980) бр. 4, стр. (1)+372—375.

За собирачот на македонските народни песни.

1206. Христова-Башевска Љупка, Македонските народни пословици и поговорки на трагата на антрополошката проблематика, Раз XXII (1980) 10, стр. (1)+1063—1069.

1207. Цепенков Марко К., Македонски народни умотворби во десет книги. Второ издание. Редактирал Кирил Пенушлиски. Соработник Блаже Петровски Скопје, Македонска књига, Институт за фолклор, 1980, стр., 8°.

Книга прва: Народни песни, стр. 357.

Книга втора: Хародни приказни: Приказни за животни Волшебни приказни, стр. 299

Книга трета: Народни приказни: Волшебни приказни, стр. 329

Книга четврта: Народни приказни: Легенди, стр. 292

Книга пета: Народни приказни: Реалистични приказни, стр. 377

Книга шеста: Народни приказни, стр. 238

Книга седма: Преданија, стр. 307.

Книга осма: Пословици, поговорки, гатанки, кетви, и благослови. Редактирал, Томе Саздов, стр. 341

Книга деветта: Народни верувања. Детски игри. Редактирале Кирил Пенушлиски, Лепосава Спировска, стр. 464

Книга десетта: Материјали. Литературни творби. Редактирал Блаже Ристовски стр. 452

Со предговори, поговори, речници, библиографии и регистри.

Х. Словеначки језик

а) Sodobna knjižna slovenščina, slovnica, fonetika, pravorečje, pravopis, metrika, stil, metodika, pouka

1208. Bunc Stanko, Mali slovenski pravopis. 4. izd. Maribor, Obzorja, 1980, 431 str. 8°

1209. Čar Janko, Izbrana poglavja iz kulture izražanja. (Zapiski predavanj). Maribor, Višja pravna šola, 1980, 73 str. 8°.

- 1210. Dular Janez**, Literarni začetniki in slvenščina. Mentor I (1979/80) št. 5 str. 19—28.
- 1211. Gantar Kajetan**, Nekaj misli o pisavi antičnih imen in strokovnih izrazov. Arheološki vestnik XXX (1979) str. 548—558.
Povzetek v nemščini. — Izšlo 1980.
- 1212. Gnamuš Olga**, Izvor in funkcija samostalniškega izražanja. JiS XXV (1979/80) št. 6 str. 160—164.
- 1213. Gjurin Velimir**, Slovenski pravopis 1945. SR XXVIII (1980) št. 4 str. 425—445.
Povzetek v angleščini.
- 1214. Janež Stanko**, Jezik v literarnem delu. Obzornik XXVIII (1980) št. 5 str. 390—395, št. 6 str. 470—474, št. 7 str. 541—544, št. 8 str. 618—621, št. 9 str. 709—715, št. 10 str. 782—786, št. 12 str. 931—937.
- 1215. Janež Stanko**, Zapiski o našem jeziku v javni rabi. Obzornik XXVIII (1980) št. 4 str. 302—308.
- 1216. Jesenik V[iktor]**, „Slovenščina v javnosti“. Mostovi 1980 št. 13 str. 27—34.
O sekciji pri SZDL in o posvetovanju v Portorožu.
- 1217. Korošec Tomo**, Medstava v luči besediloslvoja in stilistike. SR XXVIII (1980) št. 3 str. 251—269.
Povzetek v ruščini.
- 1218. Legiša Lino**, Zlikani Slovenec. Naši razgledi XXIX (1980) št. 3 str. 78—79.
O pravopisnih vprašanjih.
- 1219. Mahnič Mirko**, Prelepi dar jezika. Mohorjev koledar 1980, str. 109—110.
- 1220. Majdič Viktor**, „Popravljeni“ Cankar. JiS XXV (1979/80) št. 4/5 str. 115—122.
O jezikovnem redigiranju Cankarjevih besedil v šolskih berilih.
- 1221. Messner Janko**, Zajedalec ‚naj‘. JiS XXV (1979/80) št. 7/8 str. 216.
- 1222. Miklič Tjaša**, Nekateri glagoli premikanja. Vloga besednega in položajskega konteksta pri določanju njihove funkcije in pomena. JiS XXV (1979/80) št. 4/5 str. 107—115.
- 1223. Miklič Tjaša**, Skladenjska merila pri določanju semantičnih vrednosti glagola in njegovih sestavljenk. JiS XXVI (1980/81) št. 1 str. 18—25.
- 1224. Moder Janko**, Materinščina. Rodna gruda XXVII (1980) št. 1—12.
- 1225. Müller Jaka**, Pomenske skupine in pomenska sestava besed (samostalnikov). Seminar slovenskega jezika, literature in kulture XVI (1980) str. 35—46.
- 1226. Nartnik Vlado**, Poskus postopne obravnave slovenske sprege. JiS XXVI (1980/81) št. 1 str. 27—33.
- 1227. Novak France**, Poslovni in uradovalni jezik. Ljubljana, ČGP Delo — Toz Gospodarski vestnik, 1980, 133 str. 8°. (Gospodarska založba. 39.)

- 1228. Ocvirk Anton**, Evropski verzni sistemi in slovenski verz. Ljubljana, Državna založba Slovenije, 1980, 2 zv. (143, 153 str.) 8°. (Literarni leksikon. 9, 10.
- 1229. Pogorelec Breda**, Pomenska skladnja v besedilni slovnici. Seminar slovenskega jezika, literature in kulture XVI (1980) str. 23—24.
- 1230. Pretnar Tone**, Metrične osnove Murnovega verza. JiS XXV (1979/80) št. 6 str. 165—170.
- 1231. Rigler Jakob**, в. бр. 1244.
- 1232. Rigler Jakob**, Nekaj opažanj pri akutu na zadnjem zlogu v slovenščini. SR XXVIII (1980) št. 2 str. 219—222.
- 1233. Stankiewicz Edward**, в. бр. 1240.
- 1234. Szomi Pál**, A magyar és szlovén nyelv tudatos egybevetése-komparációja. Naptár 1980 str. 121—126.
Primerjava madž. s slov.
- 1235. Susič Emidij**, Pogovorni jezik v družinah. Koledar Goriške Mohorjeve družbe 1980 str. 143—144.
- 1236. Šavli Jožko**, „Govorimo slovensko, mislimo pa nemško?“ Koledar Goriške Mohorjeve družbe 1980 str. 191—197.
- 1237. Štih Bojan**, Zapisek o jeziku. Prešernov koledar 1980, str. 92—94.
- 1238. Šumi Nada**, Nekaj vprašanj slovenskega odrskega jezika. Dialogi XVI (1980) str. 434—441.
- 1239. Tavčar Zora**, Prešernovo izročilo danes in tu. (Govor Zorc Tavčar na Prešernovi proslavi 1980). Mladika XXIV (1980) št. 2/3 str. 18—20.
Predvsem o odnosu slov. izobražencev v Trstu do slovenščine.
- 1240. Toporišič Jože**, O strukturalnem določanju besednih pomenov (ob glagolu *biti*). Linguistica XX (1980) str. 151—167.
Povzetek v nemščini.
- 1241. Toporišič Jože**, Stankiewiczzeve študije o slovanski morfonemiki in naglasu. SR XXVIII (1980) št. 4 str. 483—487.
Poročilo o: Edward Stankiewicz, Studies in Slavic morphophonemics and accentology. Ann Arbor 1979.
- 1242. Toporišič Jože**, Še k teoriji besednih vrst, posebno predikativa. JiS XXV (1979/80) št. 7/8 str. 201—205.
- 1243. Toporišič Jože**, Teorija besedotvornega algoritma. SR XXVIII (1980) št. 2 str. 141—151.
Povzetek v ruščini.
- 1244. Toporišič Jože, Jakob Rigler**, Komentar k Načrtu pravil slovenskega pravopisa VI. SR XXVIII (1980) št. 3 str. 325—356.

b) Zgodovina jezika, etimologija, dialekti, objava in obravnava ljudskega slovnosti in starih besedil

1245. Bezljaj France, Abesivna funkcija prepozicije in preverba o(b), Zbornik radova povodom 70. godišnjice života akademika Jovana Vukovića, ANUBiH, Posebna izdanja, knj. XXXIV (1977 [1980], Sarajevo) 41—47.

1246. Васић Анкица, Imrich Kotvan: Inkunábuly na Slovensku, Martin 1979, ЗбМСС 18 (1980) 219—220.
Приказ.

1247. Dolenc Milan, „Novva gronat — jabuka“. Rokopisne ljudskomedicinske bukve iz 1751. leta. Časopis za zgodovino in narodopisje n. v. XVI (1980) št. 2 str. 311—321.

Povzetek v nemščini.

1248. Domej Teodor, Nekaj o položaju slovenščine na Koroškem. Koriški koledar (1980) str. 98—105.

1249. Hafner Stanislav, O problemu funkcijskih zvrsti slovenskega ljudskega jezika. JiS XXVI (1980/81) št. 2 str. 54—61.

1250. Hamp Eric P., Rezijansko jist ‚polenta‘, SR XXVIII (1980) št. 4 str. 487—488.

1251. Hamp Eric P., Slovenski koteri, katéri in *saus-, briž. slov. v uzmazi in smag-. SR XXVIII (1980) št. 1 str. 97—101.

Povzetek v angleščini.

1252. István Fried, в. бр. 1259.

1253. Kumer Zmaga, „Slovencev naših jezik potujčvavši, si kriv, da kolne človek časnik bravši . . .“ po Prešernu. Mohorjev koledar 1980 str. 142—144.
O ljudskem jeziku.

1254. Lipovec Albinca, Verbrlizirana pritrtilnica (nikalnica) v govoru Babnega polja. JiS XXV (1979/80) št. 7/8 stš. 209—213.

1255. Marenzi Maria Isabella, Slovenska plemiška pisma družin Marenzi—Cora duzzi s konca 17. stoletja. Uredil in za tisk pripravil Pavle Merkù. Trst, Založništvo tržaškega tiska, 1980, 105 str. 8°.

S faksimili pisem.

1256. Matičetov Milko, Beseda o avtorici in še kaj. Sodobnost XXVIII (1980) št. 12 str. 1142—1144.

O vprašanju rezijanske pisave, ob pesmih Silvane Paletti, obj. v rezijanščini in knj. jeziku na str. 1137—1141.

1257. Merkù Pavle, O slovenskem terskem narečju. SR XXVIII (1980) št. 2 str. 167—178.

Povzetek v italijanščini.

1258. Merkù Pavle, Rokopisni italijansko-slovenski slovarček iz arhiva Colloredo. Jadranski koledar 1980 str. 205—215.

1259. Novak Vilko, Sprejem južnoslovanskega ljudskega pesništva v madžarskem slovstvu. JiS XXVI (1980/81) št. 2 str. 84-ov. III.

Poročilo o: Fried István, A délszláv népköltészet recepciója a magyar irodalomban. Kazinczytól Jókaiig. Budapest 1979.

1260. Orožen Martina, Besedotvorne pomenske kategorije knjižnih besedil v začetku 19. stoletja. Seminar slovenskega jezika, literature in kulture XVI (1980), 25—33.

1261. Orožen Martina, Odraz ljudske duhovne (in materialne) kulture v jezikovnem izrazu slovenske pripovedne proze 19. stoletja. Glasnik Slovenskega etnografskega društva XX (1980) št. 2 str. 85—87.

1262. Pogačnik Jože, v. бр. 1267.

1263. Rigler Jakob, Nekaj pripomb o glasovnih značilnostih gornjesavinjskih govorov. SR XXVIII (1980) št. 1 str. 21—34.
Povzetek v ruščini.

1264. Smolej Viktor, Kugy, dežej, Smolle ipd. JiS XXV (1979/80) št. 4/5 str. 150/151.

1265. Svoljšak Janez, „Ta hiša je moja . . .“ JiS XXV (1979/80) št. 6 str. 184-ov.
III.
O ljudski pesmi.

1266. Slovenske narodne pesmi. Iz tiskanih in pisanih virov zbral in vredil Karol Štrekelj. Izdala in založila Slovenska matica 1895—1923. V Ljubljani, Cankarjeva založba, 1980, 4 knj. (XXIV, 820 str.; XXVIII, 900 str.; XXIV, 851 str.; 66, 819 str.) Reprint.

1267. Starejše slovensko slovstvo. Od Brižinskih spomenikov do Linhartovega Matička. Izbral, uredil, spremno besedo in opombe napisal Jože Pogačnik. Maribor, Obzorja, 1980, 520 str. 8°. (Iz slovenske kulturne zakladnice. 22)

1268. Šivic-Dular Alenka, Pomenoslovni in etimološki prikaz slovanskega ganati. SR XXVIII (1980) št. 4 str. 379—394.
Povzetek v nemščini.

1269. Štrekelj Karol, v. бр. 1266.

c) Strokovni in splošni slovarji, terminologija

1270. Bajec Anton, v. бр. 1300.

1271. Bajec Anton, Pavle Kalan, Italijansko-slovenski slovar. 4. izd. Ljubljana, Državna založba Slovenije, 1980, 843 str. 8°.

1272. Černelič Ivana, Vrste jezikovnih podatkov v Slovarju slovenskega knjižnega jezika. Naši razgledi XXIX (1980) št. 7 str. 204.

1273. Čop Bojan, v. бр. 1300.

1274. Del Cott Rudolf, Medicinski terminološki slovar. 4. popr. in izpop. izd. Ljubljana, Državna založba Slovenije, 1980, 303 str. 8°.

1275. Demšar Marko, Slovenščina za (ne)vsakdanjo rabo. Zdravstveni vestnik IL (1980) št. 12 str. 664.
Primer jezikovno slabega popisa bolezni.

- 1276. Gložančev Alenka**, Kratice v imenih delovnih organizacij. JiS XXVI (1980/81) št. 2 str. 75—78.
- 1277. Grad Anton**, в. бр. 1299.
- 1278. Grobelnik Slobodan**, Poimenovanje gibal. Zdravstveni vestnik IL (1980) št. 9 str. 436.
- 1279. Hajnšek-Holz Milena**, Sestavljenke v Slovarju slovenskega knjižnega jezika III. Naši razgledi XXIX (1980) št. 7 str. 204—205.
- 1280. Jurančič Janko**, в. бр. 1300.
- 1281. Kalan Pavle**, в. бр. 1271.
- 1282. Korošec Tomo**, Jezik. V: Muharjenje. Ljubljana, DZS, 1980, str. 197—243.
- 1283. Leder-Mancini Z[vonka]**, в. бр. 1292.
- 1284. Legiša Lino**, в. бр. 1300.
- 1285. Marinček Gorazd**, Brigadirjeva knjižica, RK ZSMS (1980, Ljubljana) 79.
- 1286. Matičetov Milko**, Jurček orje: slovenske ljudske pesmice, „Mladinska knjiga“ (1979, Ljubljana) 16.
- 1287. Orešnik Janez**, Holandščina ali nizozemščina? JiS XXVI (1980/81) št. 3 ov. III.
- 1288. Paulin Andrej**, O metalurškem strokovnem izrazoslovju — predlog za slovenski metalurški slovar. Rudarsko-metalurški zbornik XXVII (1980) št. 1—4 priloga (str. 141—196).
Črke L-N.
- 1289. Pertl Eman**, Pogovorno oziroma pripovedno (literarno) ali anatomsko slovensko izrazje? Zdravstveni vestnik IL (1980) št. 10 str. 508.
O terminih ud in okončina.
- 1290. Pertl Eman**, Premalo izkoriščene možnosti, premalo uspeha! Zdravstveni vestnik IL (1980) št. 7/8 str. 410.
O pomanjkljivem sodelovanju med terminološko komisijo SAZU in profesorji Medicinske fakultete.
- 1291. Plan(iranje)/načrt(ovanje)?** IB XIV (1980) št. 11 str. 21—25.
Vsebina: Z[vonka] Leder-Mancini: Tolmačenje vsebine in pomena pojmov plan in načrt. Denis Poniž: Nekaj misli o planu in načrtu. Marko Pleško: Ali je potrebno preveriti in ponovno opredeliti pomene in vsebine pojmov: načrtovanje, plan, planiranje, družbeni plan, družbeno planiranje? Ivan Urh: Planiram, planiraš, planiramo ...
- 1292. Pleško Marko**, в. бр. 1291.
- 1293. Poniž Denis**, в. бр. 1291.
- 1294. P. Š.**, Zasedanje komisije VI „Terminologija“ IIS/IIW v Portorožu. Varilna tehnika XXIX (1980) št. 1 str. 31.
- 1295. P. Š.**, Jezikovni kotiček. Varilna tehnika XXIX (1980) št. 3 str. 96.
- 1296. Rigler Jakob**, в. бр. 1300.

- 1297. Rigler Jakob**, O izgovoru črke 1 v SSKJ. SR XXVIII (1980) št. 1 str. 114—120.
- 1298. Silvester Marta**, Posredne ali sklicevalne razlage v Slovarju slovenskega knjižnega jezika III. Naši razgledi XXIX (1980) št. 7 str. 205.
- 1299. Skubic Mitja**, Anton Grad, Slovensko-španski slovar. Vestnik (Društvo za tuje jezike in književnosti SRS) XIV (1980) št. 2 str. 75—78.
Poročilo; izšel v Ljubljani 1979.
- 1300. Slovar slovenskega knjižnega jezika**, knj. III, Ne-Pren, izd. Slovenska akademija znanosti in umetnosti, izrađuje Inštitut za slovenski jezik, (1979, Ljubljana) 1076.
Glavni uredniški odbor: Bajec Anton, Čop Bojan, Jurančič Janko, Legiša Lino, Rigler Jakob i Suhodalnik Stane.
- 1301. Stušek Anton**, Tehniška beseda o strojnih sestavih. Strojniški vestnik XXVI (1980) št. 10/12 str. 195.
- 1302. Sušnik Dragojla**, Definicije varilnih načinov. Varilna tehnika XXIX (1980) št. 2 str. 64, št. 4 str. 126.
- 1303. Suhodalnik Stane**, в. бр. 1300.
- 1304. Tomšič France**, Nemško-slovenski slovar. 4. izd. Ljubljana, Državna založba Slovenije, 1980, 989 str. 8°.
- 1305. Uhr Ivan**, в. бр. 1291.

XI. Речници стари и нови српскохрватског језика (српскохрватског и ког страпог језика)

- 1306. Alishani Alajdin**, в. бр. 1420.
- 1307. An English-Serbocroatian Dictionary**, sastavio Benson Morton, „Delo“ (1979, Ljubljana) 669.
- 1308. Атанацковић Лаза**, в. бр. 1401.
- 1309. Afgan Naim**, в. бр. 1369.
- 1310. Bartulić Ljerka**, в. бр. 1332.
- 1311. Bezdrob Hadžo**, в. бр. 1436.
- 1312. Benson Morton**, в. бр. 1307, 1405.
- 1313. Berberović Jelena**, в. бр. 1432.
- 1314. Bradač Fran**, в. бр. 1356.
- 1315. Brozović Blanka**, в. бр. 1333.
- 1316. Bujas Željko**, Lexicography and Ethnicity (Dictionary Needs of Croatian Ethnics/Immigrants in the US), SRAZ XXV, br. 1—2 (1980, Zagreb) 19—28.

1317. Valjevac Naila, в. бр. 1431, 1434, 1435, 1436.
1318. Вентурин Радомир, в. бр. 1399.
1319. Vinja Vojmir, в. бр. 1354.
1320. Волос Рената, в. бр. 1399.
1321. Vratović V., Ponos naše leksikografije, Lexicon Latinitatis medii aevi Iugoslaviae, vol. I—II, Zagrebiae 1973—1978, Editio Academiae scientiarum et artium Slavovorum meridionalium, ŽA XXIX, sv. 1 (1979) 185—186.
Приказ.
1322. Gerčan Oktavija, в. бр. 1333.
1323. Гортан-Премк др Даринка, в. бр. 1397.
1324. Gruda Zejnullah, в. бр. 1420.
1325. Grujić Branislav, в. бр. 1439, 1395.
1326. Deanović Mirko, в. бр. 1413.
1327. Derossi Julije, Rječnik uz Marulićev prijevod djela „De imitatione Christi — Od nasliđovanja Isukarsta”, Kačić XII (1980, Split), 5—73.
Rezime na njemačkom.
1328. Dizdarević Ismet, в. бр. 1432.
1329. Димитровски Тодор, в. бр. 1394.
1330. Dobroshi Sokol, в. бр. 1420.
1331. Đukanović Jovan, в. бр. 1371.
1332. Englesko-hrvatski ili srpski i hrvatsko ili srpsko-engleski rječnik brodograđevnih, strojarskih i nuklearno tehničkih naziva = English-Croatian or Serbian and Croatian or Serbian-English dictionary of naval architecture, mechanical engineering and nuclear engineerings terms, саставила Баргулић Љерка, „Школска књига” (1979, Загреб) 274.
1333. Englesko-hrvatski ili srpski i hrvatsko ili srpsko-engleski džepni rečnik za osnovnu školu, 7. izd., sastavile Brozović Blanka i Gerčan Oktavija, „Školska knjiga” (1980, Zagreb) 322.
1334. Živojinović Branimir, в. бр. 1371.
1335. Zidar Josip, в. бр. 1395.
1336. Zherka Hysen, в. бр. 1420.
1337. Ivir Vladimir, в. бр. 1355.
1338. Jernej Branimir, в. бр. 1353.
1339. Jernej Josip, в. бр. 1421, 1413.
1340. Јовановић Г[ордана], в. бр. 1387.

- 1341. Јовановић др Гордана**, Српскохрватски извори и лексика у „Речнику пољског језика” Самуела Богумила Линдеа, НССУВД 9 (1980, Београд) 189—193.
- 1342. Јовановић Мара**, в. бр. 1371.
- 1343. Јовановић Ранко**, в. бр. 1401.
- 1344. Јовићевић Зорица**, Богољуб Станковић: Речник руског језика за основну школу Београд 1979. XIV+148 стр., ЖЈ XXII, 1—4 (1980) 115—116. Приказ.
- 1345. Karadža-Garić Mevlida**, в. бр. 1437.
- 1346. Коваль Алла П.**, в. бр. 1416.
- 1347. Kožljan Rudolf**, в. бр. 1354.
- 1348. Кораћ Татјана**, в. бр. 1399.
- 1349. Корубин Благоја**, в. бр. 1394.
- 1350. Kostić Nada**, в. бр. 1371.
- 1351. Kraljević G.**, Dr Ivan Šugar: Glossarium botanicum Latino-Croaticum et Croatico-Latinum (Sveučilišna naklada LIBER, Zagreb 1977. str. 258), ŽA XXIX, sv. 1 (1979) 188—193.
Терминолошки речник.
Приказ.
- 1352. Kulenović Esad**, в. бр. 1435.
- 1353. Langenscheidtov univerzalni rječnik talijansko-hrvatskosrpski hrvatskosrpsko-talijanski**, sastavio Jernej Branimir, „Mladost”, „Delo” (1979, Zagreb, Ljubljana) 693.
- 1354. Langenscheidtov univerzalni rječnik španjolsko-hrvatskosrpski hrvatskosrpsko-španjolski** sastavili Vinja Vojmir i Kožljan Rudolf, „Mladost”, „Delo” (1979, Zagreb, Ljubljana) 527.
- 1355. Langenscheidtov džepni rječnik englesko-hrvatsko-srpski hrvatsko-srpsko-engleski**, I i II dio, sastavili Cizelj Karla, Ivir Vladimir, Maček-Riffer Dora, Spalatin Leonardo i Urbany Marijan, „Mladost”, „Delo” (1979, Zagreb, Ljubljana) 564.
- 1356. Latinsko-slovenski slovar**, 3. izd., sastavio Bradač Fran, Državna založba Slovenije (1980, Ljubljana) 609.
- 1357. Lauer Reinhard**, в. бр. 1425.
- 1358. Линде Самуел Богумил**, в. бр. 1341.
- 1359. Lolić Branimir**, в. бр. 1369.
- 1360. Marković Ranka E.**, в. бр. 1422.
- 1361. Marković Svetozar**, в. бр. 1430.

1362. Маројевић Радмило, Словник староукраїнської мови XIV—XV ст. „У двох томах. Київ, Наукова думка”, т. 1, 1977, стр. 1—630+(1); т. 2, 1978, стр. 1—591+(1), ЈФ XXXVI (1980) 201—207.
Приказ.

1363. Mačec-Riffer Dora, в. бр. 1355.

1364. Менаџ Антица, в. бр. 1399, 1409, 1416.

1365. Милошевић-Ђорђевић Нада, Речник усмених књижевних родова и врста (X), КИ XII, 47 (1980, Београд) 405—413.

1366. Mistrík Jozef, в. бр. 1387.

1367. Mrazović P., в. бр. 1380.

1368. Mučibabić Smilja, в. бр. 1437.

1369. Naučno-tehnički rečnik englesko-srpskohrvatski: 80.000 terminoloških jedinica, 4. prošireno izd., sastavili Popić Relja, Lolić Branimir i Afgan Naim, „Priredni pregled” (1980, Београд) 1140.

1370. Ndreca Mikel, в. бр. 1421.

1371. Nemačko srpskohrvatski rečnik — Deutsch serbokroatisches Wörterbuch, sastavili Đukanović Jovan, Jovanović Mara, Kostić Nada, Popović Branislava i Živojinović Branimir, Beogradski izdavačko-grafički zavod (1979 [1980], Београд) 330

1372. Nemško-slovenski slovar — Deutsch-slowenisches Wörterbuch, 4. изд., саставио Tomšič France, Državna založba Slovenije (1980, Ljubljana) 899.

1373. Николић др Берислав, в. бр. 1397.

1374. Oreč Mate, Korisni priručnik, Leksikon novinarstva, Odjek XXXIII/2 (1980, Sarajevo) 16.
Приказ Лексикона новинарства у издању Савремене администрације 1979.

1375. Papo Albi, в. бр. 1438.

1376. Perazić Stanko, в. бр. 1431.

1377. Perić Veselin, в. бр. 1434.

1378. Перяшић Милицав Ђ., в. бр. 1398.

1379. Petković Desanka, в. бр. 1390, 1424.

1380. Petrović Velimir, P. Mrazović—R. Primorac: Nemačko-srpskohrvatski frazeološki rečnik, Beograd 1981, Zbornik radova ISJK, sv. 3 (1981) 453—455.
Приказ.

1381. Пешикан др Митар, в. бр. 1397.

1382. Половина Весна, О два нова речника страних речи у српскохрватском језику, КњЈ XXVII, 1 (1980) 106—111.
Приказ.

1383. Polovina Pera, в. бр. 1423.

1384. Popić Relja, в. бр. 1369.

1385. **Popović Branislava**, в. бр. 1371.
1386. **Поповић Миленко**, в. бр. 1399.
1387. **Premk G. D., Jovanović G.**, Jozef Mistrík, Retrográdny slovník slove-
nščiny, Vydala Univerzita v Bratislave, 1976, JФ XXXVI (1980) 191—195.
Приказ.
1388. **Primorac R.**, в. бр. 1380.
1389. **Pupovci Syrja**, в. бр. 1420.
1390. **Rečnik engleskog jezika za osnovnu školu**, 1. izd., sastavila Petković
Desanka, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva (1979), Beograd) 165.
1391. **Rečnik englesko-srpskohrvatski, srpsko-hrvatsko-engleski sa kratkom
gramatikom engleskog jezika — Dictionary English-Serbocroatian Serbocroa-
tian-English with a Short Grammar of English Language**, 29. izd., sastavio Grujić
Branislav, „Obod”, „Medicinska knjiga” (1979 [1980], Cetinje, Beograd—Zagreb) 619.
1392. **Rečnik italijansko-srpskohrvatski, srpskohrvatsko-italijanski sa krat-
kom gramatikom italijanskog jezika — Dizionario italiano-serbocroato, serbo-
croato-italiano con breve grammatica italiana**, 10. izd., sastavio Sjeran Nemanja,
„Obod”, „Medicinska knjiga” (1980, Cetinje, Beograd—Zagreb) 688.
1393. **Rečnik moderne elektronike: englesko-srpskohrvatski: 20.000 termi-
noloških jedinica**, 3. dopunjeno izd., sastavio Lolić Branimir, „Privredni pregled” (1980,
Beograd) 376.
1394. **Речник на македонскиот јазик со српскохрватски толкувања**, 2.
неизменето изд., составувачи Димитровски Тодор, Корубин Благоја и Стаматоски
Трајко, „Просветно дело”, „Нова Македонија” (1979, Скопје) 510.
1395. **Rečnik nemačko-srpskohrvatski, srpskohrvatsko-nemački sa kratkom
gramatikom nemačkog jezika — Wörterbuch deutsch-serbocroatisch, serbocroa-
tisch-deutsch mit kurzer deutscher Grammatik**, 24. izd., sastavili Grujić
Branislav и Зидар Јосип, „Obod”, „Медицинска књига” (1979 [1980], Цетиње,
Beograd—Zagreb) 838.
1396. **Речник руског језика за основну школу**, 1. изд., саставио Станковић
Богољуб, Завод за уџбенике и наставна средства (1979 [1980], Beograd) 147.
1397. **Речник српскохрватског књижевног и народног језика**, књ. X,
колити—кукутица, изд. САНУ, израђује Институт за српскохрватски језик (1978,
Beograd) 3—800.
Уредници књиге: Стевановић др Михаило, Пешикан др Митар, Николић др
Берислав и Гортан-Премк др Даринка.
1398. **Руско-српскохрватски војни речник**, саставио Перишић Милицав Ђ.,
Војноиздавачки завод (1980, Beograd) 1315.
1399. **Руско хрватски или српски фразеолошки рјечник — Русско
хрватский или сербский фразеологический словарь**, саставили Кораћ Тајјана,
Менац Антица, Поповић Миленко, Скљаров Миха, Венгурин Радомир и Волос
Рената, „Школска књига” (1979, Загреб) 746.
1400. **Salihu Kurtesh**, в. бр. 1420.
1401. **Систематски речник српскохрватског језика**, саставили Јовановић
Ранко и Антанацковић Лаза, Матица српска (1980, Нови Сад) 1416.

1402. **Sjeran Nemanja**, в. бр. 1392.
1403. **Скљаров Михо**, в. бр. 1399.
1404. **Spalatin Leonardo**, в. бр. 1355.
1405. **Srpskohrvatsko-engleski rečnik**, 2. prerađeno i dopunjeno izd., sastavili Benson Morton i Šljivić-Šimšić Biljana, „Prosveta”, „Delo” (1979 [1980], Beograd, Ljubljana) 769.
1406. **Stavileci Esat**, в. бр. 1420.
1407. **Стаматоски Трајко**, в. бр. 1394.
1408. **Станковић Богољуб**, в. бр. 1344.
1409. **Станковић Богољуб**, А. Менац: Русско-хорватский или сербский фразеологический словарь, том первый А—Х. (Руско-хрватски или српски фразеолошки рјечник, први свезак А—Х). ИРО „Школска књига” Загреб 1979, XV+746 стр., ЖЈ XXII, 1—4 (1980) 97—99.
Приказ.
1410. **Stančić Ljiljana** в. бр. 1434, 1438.
1411. **Стевановић др Михаило**, в. бр. 1397.
1412. **Talijansko-hrvatski ili srpski i hrvatsko ili srpsko-talijanski džepni rječnik**, 2. izd., sastavio Jernej Josip, „Školska knjiga” (1980, Zagreb) 408.
1413. **Talijansko-hrvatski ili srpski rječnik — Vocabulario italiano croato o serbo**, 5. prošireno izd., sastavili Daenović Mirko i Jernej J., „Školska knjiga” (1980, Zagreb) 975.
1414. **Tanasić Sreto**, в. бр. 1432, 1434.
1415. **Tomšič France**, в. бр. 1372.
1416. **Українсько-хорватський або себський словник: hrvatsko ili srpsko-ukrajinski rječnik**, sastavile Menac Antica i Koval Alla P., „Liber” (1979 [1980], Zagreb) 685.
1417. **Urbany Marijan**, в. бр. 1355.
1418. **Фекете Егон**, Једномимни речник чешког језика, ЈФ XXXVI (1980) 197—200.
Приказ.
1419. **Fišer-Popović Ana**, Principi izrade stručnog rečnika na primeru englesko-srpskohrvatskog rečnika iz oblasti drumskog saobraćaja, Strani jezici IX, br. 4 (1980, Zagreb) 308—315.
1420. **Fjalor terminologjik juridik serbokroatisht-shqip — Srpskohrvatsko-albanski terminološki pravni rečnik**, sastavili Dobroshi Sokol, Pupovci Syrja, Stavileci Esat, Salihu Kurtesh, Alishani Alajdin, Gruda Zejnullah i Zherka Hysen, Fakulteti juridik Instituti i kërkimeve juridike dhe shogërore (1979, Prishtinë) 181.
1421. **Fjalor shqip-serbokroatisht — Albansko-srpskohrvatski rečnik**, 2. izd., sastavio Ndreca Mikel, „Rilindja” (1980, Prishtinë) 377.

1422. Francusko-srpskohrvatski rečnik, sastavila Marković Ranka E., Beogradski izdavačko-grafički zavod (1980, Beograd) 694.

1423. Francusko-srpskohrvatski rečnik za osnovnu školu, 1. izd., sastavili Polovina Pera i Čulajević Radmila, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva (1980, Beograd) 223.

1424. Hlebec Boris, Desanka Petković: Rečnik engleskog jezika za osnovnu školu, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd 1979., ŽJ XXII, 1—4 (1980) 117—118. Prikaz.

1425. Hrvatskosrpsko-njemački njemčako-hrvatskosrpski: Langenscheidt-ov univerzalni rječnik — Langenscheidts Universalwörterbuch, novo izd., sastavio Lauer Reinhard, „Mladost“, „Delo“ (1979, Zagreb, Ljubljana) 448.

1426. Cizelj Karla, в. бр. 1355.

1427. Čedić Ibrahim, в. бр. 1433, 1434, 1435, 1437.

1428. Čulajević Radmila, в. бр. 1423.

1429. Šipka Milan, в. бр. 1430—1438.

1430. Školski rječnik terminoloških višestrukosti, sv. I, Jezik i književnost, izd. Institut za jezik i književnost, izrađuje Odeljenje za jezik (1979, Sarajevo) 156.

Главни и одговорни уредник: Šipka Milan, стручна лексикографска обрада: Marković Svetozar, уводна напомена: Marković Svetozar.

1431. Školski rječnik terminoloških višestrukosti, sv. II, Istorija (povijest) i geografija, izd. Institut za jezik i književnost, izrađuje Odjeljenje za jezik (1979, Sarajevo) 236.

Главни и одговорни уредник: Šipka Milan, стручна обрада: Perazić Stanko, лексикографска обрада: Valjevac Naila, уводне напомене: Perazić Stanko.

1432. Školski rječnik terminoloških višestrukosti, sv. III, Filozofija, logika, psihologija, sociologija izd. Institut za jezik i književnost, izrađuje Odjeljenje za jezik (1979, Sarajevo) 171.

Главни и одговорни уредник: Šipka Milan, стручна обрада Jelena Berberović (filozofija i logika), Ismet Dizdarević (psihologija i sociologija), лексикографска обрада: Sreto Tanasić.

1433. Školski rječnik terminoloških višestrukosti, sv. IV, Muzička i likovna umetnost, izd. Institut za jezik i književnost, izrađuje Odjeljenje za jezik (1979, Sarajevo) 164.

Главни и одговорни уредник: Šipka Milan, стручна обрада: Šnajder Milica, лексикографска обрада: Čedić Ibrahim, уводне напомене: Šnajder Milica.

1434. Školski rječnik terminoloških višestrukosti, sv. V, Matematika, izd. Institut za jezik i književnost, izrađuje Odjeljenje za jezik (1979, Sarajevo) 215.

Главни и одговорни уредник: Šipka Milan, стручна обрада: Perić Veselin, лексикографска обрада: Tanasić Sreto, Valjevac Naila, Stančić Ljiljana, Čedić Ibrahim, уводне напомене: Perić Veselin.

1435. Školski rječnik terminoloških višestrukosti, sv. VI, Fizika, izd. Institut za jezik i književnost, izrađuje Odjeljenje za jezik (1979, Sarajevo) 152.

Главни и одговорни уредник: Šipka Milan, стручна обрада: Kulenović Esad, лексикографска обрада: Valjevac Naila, Čedić Ibrahim, уводне напомене: Kulenović Esad.

1436. Školski rječnik terminoloških višestrukosti, sv. VII, Tehničko obrazovanje, izd. Institut za jezik i književnost, izrađuje Odjeljenje za jezik (1979, Sarajevo) 152. Главни и одговорни уредник: Šipka Milan, стручна обрада: Bezdrob Hadžo, лексикографска обрада: Valjevac Naila, уводне напомене: Bezdrob Hadžo.

1437. Školski rječnik terminoloških višestrukosti, sv. VIII, Biologija, izd. Institut za jezik i književnost, izrađuje Odjeljenje za jezik (1979, Sarajevo) 212. Главни и одговорни уредник: Šipka Milan, стручна обрада: Mučibabić Smilja, лексикографска обрада: Karadža-Garić Mevlida, Čedić Ibrahim, уводне напомене: Mučibabić Smilja.

1438. Školski rječnik terminoloških višestrukosti, sv. IX, Hemija-kemija, izd. Institut za jezik i književnost, izrađuje Odjeljenje za jezik (1979, Sarajevo) 128. Главни и одговорни уредник: Šipka Milan, стручна обрада: Papo Albi, лексикографска обрада: Stančić Ljiljana.

1439. Šljivić-Šimšić Biljana, в. бр. 1405.

1440. Šnajder Milica, в. бр. 1433.

1441. Šugar Ivan, в. бр. 1351.

XII. Биографије, аутобиографије и сл. грађа

1442. Bezlaj France, Z dušo in srcem slavist. O svojem znanstvenem delu, tudi slovenskem etimološkem slovarju, pa še nekaj o sebi in Slovencih govori akademik prof. dr. France Bezlaj. Naši razgledi XXIX (1980) št. 20 str. 579, 588.

1443. Бојкић Вера, Неobjављено Вуково писмо Леополду Ранкеу, Ковчежић XVII (1979—1980, Београд) 48—51.

1444. Валтер Хилмар, Студије и промоција Александра Белића на Лајпцишком универзитету у оквиру развоја србокроатистике, НССУВД 9 (1980, Београд) 65—73.

1445. Vishinski Boris, The Work of Cyril and Methodius. MR X (1980) 1, str. 5—7.

1446. Gantar K., Nekaj spominov na prof. dr. Milana Grošlja, ŽA XXIX, sv. 1 (1979) 11—14.
In memoriam.

1447. Гацов Дмитрија, Д-р Душан Томовски (1925—1979), ЛЗБ XXVII (1980), кн. 1, стр. 128.
In memoriam.

1448. Gortan V., Milan Grošelj, ŽA XXIX, sv. 1 (1979) 15—16.
In memoriam.

1449. Грицкат Ирена, Јован Суботић као граматичар, Њ н. с. XXIV, св. 3 (1980) 95—106.

1450. Gspan Alfonz, в. бр. 1491.

- 1451. Dabić L. Bogdan**, Zbornik radova povodom 70. godišnjice života akademika Jovana Vukovića, Književni jezik IX, 1 (1980, Sarajevo) 53—58.
Рубрика „Осврти и прикази“.
- 1452. Dabić B[ogdan]**, Prof. dr Malik I. Mulić (1917—1980)
Књижевни jeзик, IX, 4 (1980, Сарајево) 61—63.
In memoriam.
- 1453. Димевски Славко**, Кузман Шапкарев-учебникар и македонист, КЖ XXV (1980) 1, стр. 32—35.
Годишници.
- 1454. Dolenc Janez**, Naš rojak, slavist dr. Gregor Krek. Loški razgledi XXVII (1980) str. 103—111.
- 1455. D[olenc] J[ože]**, Jernej Kopitar. Mohorjev koledar 1980, str. 74—75.
- 1456. Done Aleksandar**, Prof. dr Malik Mulić, Radovi Filozofskog fakulteta u Sarajevu IX—X (1976—1980, Sarajevo) 27—28.
In memoriam.
- 1457. Дурковић-Јакшић Љубомир**, Искрице о сахрани остатака Вука Караџића у Београду 1897. године, Ковчежић XVII (1979—1980, Београд) 57—61.
- 1458. Zbornik radova o govoru i jeziku: posvećen Đorđu Kostiću povodom sedamdeset godina života i pedeset godina rada**, Institut za eksperimentalnu fonetiku i patologiju govora (1979, Beograd) 406.
- 1459. Zbornik radova povodom 70. godišnjice života akademika Jovana Vuxovića**, Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine (1977 [1980], Sarajevo) 471.
- 1460. Jakopin Franc**, Kopitarjevo izročilo v Miklošičevem delu. Seminar slovenskega jezika, literature in kulture XVI (1980), str. 17—24.
- 1461. Jakopin Franc**, Kopitarjev pomen v slavistiki. Naši razgledi XXIX (1980) št. 20 str. 581—582.
- 1462. Jakopin Franc**, Ob sedemdesetletnici profesorja Franceta Bezlaja. JiS XXVI (1980/81) št. 1 str. 1—3.
- 1463. Jakopin Franc**, Pomembni stoletnici v ruskem jezikoslovju. JiS XXV (1979/80) št. 7/8 str. 242.
I. I. Sreznjevski (1812—1880), L. V. Ščerba (1880—1944).
- 1464. Jakopin Franc**, Rajko Nahtigal (1877—1958) — imenosloves, во: Втора југословенска ономастичка конференција, стр. 119—124.
- 1465. Janko Anton**, Kolokvij o Augustu Leskienу v Leipzigu. SR XXVIII (1980) št. 3 str. 365—368.
- 1466. Jahnichen dr Manfred**, Јагић у Берлину (Прилози историји југославистике), НССУВД 9 (1980, Београд) 165—267.
- 1467. Jembrih Alojz**, Izvori i pretpostavke o Antunu Vramcu. SR XXVIII (1980) št. 1 str. 79—95.
Povzetek v nemščini.
- 1468. Јуранчић Јанко**, Граматичар и лексикограф Антон Мурко и савременици, НССУВД 7 (1981, Београд) 5—14.
Резиме на немачком.

- 1469. Kvapil Miroslav**, Zdeněk Urban: Kiril Christov v Čechách, Praha 1978, ЗбМСС 19 (1980) 223—224.
Приказ.
- 1470. Climent from Ohrid**, In Praise of St. Cyril, MR X (1980) 1, str. 18—20.
- 1471. Kuna Herta**, dr Marija Ančić. Radovi Filozofskog fakulteta u Sarajevu IX—X (1976—1980, Sarajevo) 25—26.
In memoriam.
- 1472. Logar Janez**, Jernej Kopitar v zavesti Slovencev ob njegovi stoletnici rojstva—JiS XXVI (1980/81) št. 1 str. 10—18.
- 1473. Milošević Ksenija**, Život i djelo akademika profesora doktora Jovana Vukovića, Radovi Filozofskog fakulteta u Sarajevu IX—X (1976—1980, Sarajevo) 17—20.
In memoriam.
- 1474. Михаила др Георге**, Научна југославистичка истраживања Емила Петровића (Емил Петровици), НССУВД 9 (1980, Београд) 205—210.
- 1475. Mihovec-Gabrovec Erika**, Prof. dr. Milan Grošelj (1902—1979) (Oris njegovega življenja in dela), ŽA XXIX, sv. 1 (1979) 7—10.
Резиме на француском.
- 1476. Момировска Нада**, Димитар Митрев, ГЗбФилФУС, кн. 4 (1978/80) [1]+12—17.
In memoriam.
Со искажувања за Димитар Митрев.
- 1477. Nazor Anica**, Ljudevit Jonke (29. VII. 1907 — 15. III. 1979), Slovo 30 (1980, Zrgreb) 123—125.
In memoriam.
- 1478. Никшић Љубомир**, Прилози библиографији посебних издања радова Стојана Новаковића, ИЧ XXV—XXVI (1978—1979, Београд) 351—372.
- 1479. Novi častni člani Slxvističnega društva Slovenije**. JiS XXV (1979/80) št. 6 str. 153—154.
Jože Dular, Alfonz Kopriva, Lino Legiša, Tine Logar, Mira Medved, Stane Mihelič, Dušan Moravec, Erna Muser, Francka Varl-Purkeljc, Beno Zupančič.
- 1480. Палавчанин Сава**, Data Dositeana, ЗбМСКЈ 28, св. 2 (1980) 289—343.
Биографско-библиографска хронологија Доситеја Обрадовића.
- 1481. Petré Fran**, в. бр. 1491.
- 1482. Петрушевски М. Д.**, (O—) ZE—TO = (O—) KJE — TO = (ΩΣ) GENTO, ЖА XXIX, св. 1 (1979) 21—24.
Филолошко-лингвистички прилог посвећен пок. Милану Грошљу.
- 1483. Peco Asim**, Mjesto Jerneja Kopitara u srbokroaticisti, Odjek XXXIII, 19 (1980, Sarajevo) 19.
- 1484. Pogačnik Jože**, Jernej Kopitar in ukrajinsko vprašanje. JiS XXVI (1980/81) št. 2 str. 61—68.
- 1485. Поленаковиќ Харалампие**, Учителот и писателот Климент Охридски, ЛЗб XXVII (1980), кн. 4, стр. 7—18.
1064 години од смртта на Климент Охридски.

- 1486. Pohrt Heinz**, Sudslavica in der Bibliothek der Gebruder Grimm Neues zum Verhältnis V. Karadžić — J. Grimm, FP knjiga osamnaesta, sv. 1—4 (1980) 113—121.
Резиме на српскохрватском.
- 1487. Rebula A.**, Žlahtni državljan antike (Prof. Milanu Grošlju v spomin), ŽA XXIX, sv. 1 (1979) 17—19.
- 1488. Rode Matej**, Janko Bezjak in njegovi pogledi na frazeologijo. JiS XXV (1979/80) št. 6 str. 176—178.
- 1489. Симонити П.**, Професорју Грошљу в слово, ЖА XXIX, св. 1 (1979) 20.
- 1490. Schmalstieg William R.**, Današnji pogled na Kopitarjevo delo. SR XXVIII (1980) št. 4 str. 415—424.
Povzetek v angleščini.
- 1491. Slovenski biografski leksikon. Dvanajsti zvezek. Táborská-Trtnik.** Uredila Alfonz Gspan in Fran Petrè. Ljubljana, Slovenska akademija znanosti in umetnosti, 1980, 203 str. 8°.
- 1492. Спасов Људмил**, Константин М. Петкович како ономастичар, во: Втора југословенска ономастичка конференција, стр. 329—336.
- 1493. Станковски Бошко**, Импазантно дело на Цепенков, КЖ XXV (1980) 2—3, стр. 19—23.
- 1494. Старова Луан**, Загуба за сите јазици и култури до кон допре творечки, ЛЗБ XXVII (1980), кн. 4., стр. 109—111.
In memoriam за проф. Божидар Настев.
- 1495. Старова Луан**, Проф. д-р Божидар Настев, КЖ XXV (1980) 6, стр. 36.
- 1496. Стојнић Мила**, Др Наталија Радосевић (1900—1980), ЖЖ XXII, 1—4 (1980) 129.
In memoriam
- 1497. Топоришић Јоже**, Kopitarjeva slovnica — oblikoslovje. SR XXVIII (1980) št. 4 str. 395—413.
Povzetek v nemščini.
- 1498. Топоришић Јоже**, Kopitar kot slovníčar. Seminar slovenskega jezika, literature in kulture XVI (1980) str. 7—16.
- 1499. Ђорџић Божо**, О животу и раду Јернеја Копитара, КњЖ XXVII, 2 (1980) 152—156.
- 1500. Uz jubilej akademika Jovana Vukovića**, Zbornik radova povodom 70. godišnjice života akademika Jovana Vukovića, ANUBiH, Posebna izdanja, knj. XXXIV (1977[1980], Sarajevo) 5—9.
Текст Редакције Зборника.
- 1501. Флашар Мирон**, О Стеријиној писмености у грчком језику, ЗбФФ XIV/1 (1979) 323—344.
Резиме на немачком.
- 1502. Herrity dr Peter**, Рад српског филолога Јована Живановића, НСС-УВД 9 (1980, Београд) 115—129.
Резиме на енглеском.

1503. Цукески Александар, Беседи за Григор Прличев, ЛЗб XXVII (1980), кн. 4, стр. 79—82.

Приказ за истоименото јубилејно издание на Одборот за прослава 150-годишнината од раѓањето на Григор Прличев, Скопје, 1980, стр. 163.

1504. Šivic-Dular Alenka, Območja zrnstvenega zanimanja Franceta Bezlaja. SR XXVIII (1980) št. 4 str. 371—377.

ХIII. Библиографија

1505. Библиографија на објавените трудови на Марко К. Цепенков, во: Македонски народни умотворби од Марко К. Цепенков, кн. 10, стр. 399—402.

1506. Bibliografija radova J[ovana] Vukovića, Zbornik radova povodom 70. godišnjice života akademika Jovana Vukovića, ANUBiH, Posebna izdanja, knj. XXXIV (1977 [1980], Sarajevo) 11—12.

1507. Библиографија радова професора Фрање Баришића, ЗбФФ XIV/1 (1979) 1—6.

1508. Библиографски преглед на позначајните прилози за Марко К. Цепенков, во: Македонски народни умотворби од Марко К. Цепенков кн. 10, стр. 403—406.

1509. Бован др Владимир, Библиграфија српских народних приповедака и говорних народних творевина, Studia Humanistica III (1980, Prishtinë—Приштина) 117—147.

Резиме на руском.

1510. Богдановић Димитрије в. бр. 1514.

1511. Живанчевић Милорад, Станко Враз у српској периодици, ЗбМСС 18 (1980) 169—206.

Литература о Станку Вразу: стр. 190—206.

1512. Зоговић мр Мирка, Терић мр Гордана, Југославистика у италијанском часопису „Ricerche Slavistiche“, НССУВД 9 (1980, Београд) 459—466.

Резиме на енглеском.

1513. Зоговић Мирка—Терић Гордана, Југославистика у италијанском часопису „Ricerche slavistiche“ (1952—1976), ЗбМСКЈ 28, св. 1 (1980) 129—144.

1514. Јовановић-Стипчевић Биљана, Димитрије Богдановић, Каталог ћирилских рукописа манастира Хиландара, ЗбМСФЛ XXIII/2 (1980) 191—206.

Приказ.

1515. Kvapil Miroslav, Antonín Robek — Jan Petr — Zdeněk Urban: Bibliografický soupis prací akad. J. Horáka s přehledem jeho ičnnosti, Praha 1979, ЗбМСС 18 (1980) 220—221.

Приказ.

1516. Костић Ђорђе С., Грађа за библиографију радова Доситеја Обрадовића (I), Ковчежић XVII (1979—1980, Београд) 71—90.

1517. Костић Ђорђе С., Додаци Новина српских за 1818. годину — библиографија, КИ XIII (1980, Београд) 307—343.

1518. Kranjec Marko, Alenka Logar-Pleško, Anka Sollner-Perdih, Slovenistika v letu 1979. Bibliografski pregled. JiS XXV (1979/80) št. 7/8 str. 223—235.

1519. Logar-Pleško Alenka, в. бр. 1518.

1520. Ljubović Amir, Bibliografija rodova Hasana Kafije Pruščaka, Život XXIX, knj. LVII, 2 (1980, Сарајево) 217—227.

1521. Остојић Бранислав, Чланци и прилози о српскохрватском језику у црногорским часописима 1871—1912, КњЈ XXVII, 3 (1980) 313—321.
Резиме на француском.

1522. Paździerski Lech, Bibliographia polonica Julija Benešića, ЗбМСС 19 (1980) 145—196.
Библиографија и литература.

1523. Piper Predrag, Bibliographie von Arbeiten zur linguistischen Beschreibung der serbokroatischen Gegenwartssprache. Institut für deutsche Sprache, Mannheim, 1979, ЗбМСФЛ XXIII/2 (1980) 218—221.
Приказ.

1524. Planinc Ivančica (priređila), Bibliografija radova Dragutina Rosandića, SMNHSJ V, br. 2 (1980, Zagreb) 100—106.

1525. Прилози за јазикот објавени во „Нова Македонија“, 1944—1968. [Составиле: Милева Милев, Љубомир Герасимов. Редактирал: Харалампие Поленаковиќ], ЛЗб XXVII (1980), кн. 4, стр. 93—108.

1526. Прилози за јазикот објавени во „Нова Македонија“, 1944—1968, [Составиле: Милева Милев, Љубомир Герасимов. Редактирал: Харалампие Поленаковиќ], ЛЗб XXVII (1980), кн. 6, стр. 147—160.
Библиографија.

1527. Радически Науме, Библиографија на објавените трудови на академикот Димитар Митрев, ГЗбФил ФУС, кн. 4 (1978/80) [1]+20—36.
Со хронолошки редослед од 1945—1978.

1528. Radović-Tešić Milica, Bibliographie von Arbeiten zur linguistischen Beschreibung der serbokroatischen Gegenwartssprache (Bibliografija lingvističkih radova o savremenom srpskohrvatskom jeziku), Projektgrupe deutsch-serbokroatische kontrastive Grammatik, Institut für deutsche Sprache, Mannheim 1979, str. I + VIII + [6] + 1—177 + [3] + 1 + 48 + [2] + 1—8, ЈФ XXXVI (1980) 209—212.
Приказ.

1529. Sollner-Perdih Anka, в. бр. 1518.

1530. Терић мр Гордана, в. бр. 1512, 1513.

1531. Прилози за јазикот објавени во „Нова Македонија“, 1944—1968, (Составиле: Милева Милев, Љубомир Герасимов. Редактирал: Харалампие Поленаковиќ), ЛЗб XXVII (1980), кн. 3, стр. 99—112.

XIV. О становништву

1532. Вукмановић Јован, Конавли, антропогеографска и етнологска испитивања, Пос, изд. САНУ књ. DXXVII, Одељење друштвених наука, књ. 85 (1980, Београд) предговор XI—XII, 3—476+илустрације.

Резиме на енглеском.

Језичке црте аутор износи у одељку VII: Народни говор и старо писмо.

1533. Vucinich Wayne S., Bilećke Rudine — Approaches to its Early History, ЗбФФ XIV/1 (1979) 243—254.

1534. Панов Бранко, Охрид и Охридската област во време на бугарското владеење (средина на IX в. —969 година), ГЗБФилозФУС, кн. 5—6 (31—32) (1979/1980), стр. (1)+138—159.

Резиме на англиски.

1535. Панов Бранко, Охрид и Охридската област во време на византиското владеење (XI—XII век), во: Предавања на 13. семинар за македонски јазик, литература и култура, стр. [1]+234—246.

Со резиме на англиски.

1536. Петрушевски Илија, Лешок-историско-географско-етнографски приказ. Скопје, Завод за унапредување на стопанството во СРМ, 1980, стр. 130, 8°.

Со предговор од Јован Крагуљ, стр. 5—7; прилози, белешки илустрации и литература, стр. 111—124.

1537. Соколки Методија, Костур и Костурско во XVI век, Прил-МАНУ-Оддел. за општ. науки, X (1979/1980) 1, стр. (1)+78—100.

1538. Трајановски Александар, Црковно-училишните општини во Полог од нивното основање до Берлинскиот конгрес (1878), во: IV научен собир, стр. 191—215.

1539. Hočvar Toussaint, Geografska razporeditev, starostna struktura in relativna osveščenost slovenske jezikovne skupine v ZDA. Zgodovinski časopis XXXIV (1980) str. 215—225.

XV. Разно

1540. Batušić Ivana, Seminar odsjeka za francuski jezik i književnost pri evropskim nefrankofonskim sveučilištima, Strani jezici IX, br. 1 (1980, Zagreb) 83—84.

1541. Бибовић Љиљана, Седми форум ЛАКУС-а у Хјустону, ЗбМСКЈ 28, св. 2 (1980) 285—288.

У Хјустону на Рајсовом универзитету одржан је Седми форум ЛАКУС-а од 11. до 15. августа 1980. године.

1542. Wedel dr Erwin, Методолошки приступ проф. Шмауса изучавању србокроатистике, НССУВД 9 (1980, Београд) 301—310.

Приказ.

1543. Веселиновић-Шулц Магдалена, Витковић-Вук-Мушички, Ковчезић XVII (1979—1980, Београд) 27—32.

Односи и сарадња Витковића, Вука и Мушичког на пољу језика.

- 1544. Vratuša Dr. Anton**, Pozdravni govor, Jezik XXVII, br. 2—3 (prosinac 1979 — veljača 1980, Zagreb) 34—39.
Sa slovenskog preveo Ivan Cesar.
- 1545. Гавриловић Вера**, Двадесет пет година рада Друштва за стране језике и књижевности СР Србије (1955—1980), ЖЈ XXII, 1—4 (1980) 119—126.
Хроника.
- 2546. Grbo Smail**, Esperrnto u škole, (1980, Sarajevo) str. 372.
- 1547. Грнева Марија**, в. бр. 1561.
- 1548. IX. mednarodni slavistični kongres v Kijevu.** JiS XXV (1979/80) št. 4/5 str. 152—ov. III.
Obvestilo o pripravah za IX. mednarodni slavistični kongres 1983 v Kijevu.
- 1549. Деретић Јован**, Седамдесетогодишњица Друштва за српскохрватски језик и књижевност СР Србије, КњЈ XXVII, 2 (1980) 129—134.
- 1550. Деретић Јован**, Стање славистике у СР Србији, КњЈ XXVII, 2 (1980) 157—168.
- 1551. Dolenc Mladen**, Seminar za nastavnike njemačkog jezika, Strani jezici IX, br. 2 (1980, Zagreb) 183—184.
- 1552. Заклучоци** донесени на XIII редовно годишно собрание на Сојузот на друштвата за македонски јазик и литература на СР Македонија, одржано на 14 и-15 декември 1979 година во Битола, ЛЗБ XXVII (1980), кн. 6, стр. 135—137.
Хроника.
- 1553. И[гњачевић] С[ветозар] М.** „Преводилачке споне”, Мостови XI 3 (1980, Београд) 251—253.
Преводилачки скуп од жан у Врдику 19. и 20. септембра 1980.
- 1554. Јанушев Михаил**, Богата и разновидни активност на Друштвото за македонски јазик и литература воп Штит, ЛЗБ XXVII (1980), кн. 6, стр. 145—146.
Хроника.
- 1555. Јанушев Михаил**, Извештај за работата на Сојузот на друштвата за македонски јазик и литература на СР Македонија помеѓу XII и XIII редовно годишно собрание, ЛЗБ XXVII (1980), кн. 1, стр. 111—126.
Хроника.
- 1556. Јанушев Михаил**, V годишно собрание на Друштвото за македонски јазик и литература — Струмица, ЛЗБ XXVII (1980), кн. 6, стр. 142—143.
Хроника.
- 1557. Јанушев Михаил**, Се одржа Републички натпревар по македонски јазик и литература, ЛЗБ XXVII (1980) кн. 6, стр. 138—141.
Хроника.
- 1558. Јанушев -Михаил**, XIII годишно собрание на Сојузот на друштвата за македонски јазик и литература, ЛЗБ XXVII (1980), кн. 2, стр. 126—127.
Хроника.
- 1559. Јанушев Михаил**, Формирано Друштво за македонски јазик и литература во Струга, ЛЗБ XXVII (1980) кн. 6, стр. 146.
Хроника.

- 1560. Јивковиќ др Мирко**, Југославистичке теме у публикацијама на српско-хрватском језику у Румунији, НССУВД 9 (1980, Београд) 429—440.
- 1561. Јовева Добрила, Марија Грнева**, Извештај за работата на Друштвото за македонски јазик и литература во Штип во периодот од 1979 и првото тримесечје во 1980 година, ЛЗБ XXVII (1980) кн. 6, стр. 144—145.
- 1562. Клеpaч Мира**, Izvještaj sa seminara za nastavnike ruskog jezika, Strani jezici IX, br. 2 (1980, Zagreb) 180—181.
- 1563. Ковилоска-Попоска Иванка**, Британско-македонски културни врски. Период: 1918—1979 г., ГЗБ ФилФУС, кн. 4 (1978/80) [1]+184—189.
Реиме на англиски.
- 1564. Kremenšek Slavko**, H genezi razmerja med etnologijo in slavistiko, JiS XXV (1979/80) št. 6 str. 171—176.
- 1565. Milojković Anđelka**, Меѓународни slavistički centar — jedna značajna ustanova stručnog i naučnog rada, KnjJ XXVII, 2 (1980) 267—268.
- 1566. Милошевић Ксенија**, Тридесет година Одсјека за јужнословенске језике, Књижевни језик, IX, 4 (1980, Сарајево) 49—60.
Рубрика „Осврти и прикази”.
- 1567. Minović Milivoje**, O razvoju serbokroatistike u Bosni i Hercegovini, Prilozi nastavi srpskohrvatskog jezika i književnosti VIII/13 (1980, Sarajevo) 49—76.
Реферат поднесен на IX конгресу југословенских слависта 1979. године на Бледу.
- 1568. Митропан Петар**, Стојан Новаковић — преводилац с украјинског, ПК IV 79—86.
- 1569. М[ихајловић] М[илица]**, Рад секције за историју, теорију и критику превођења, Мостови XI, 4 (1980, Београд) 318—319.
Хроника.
- 1570. Морачић Дамјан**, Годишња скупштина Друштва за српскохрватски језик и књижевност СР Србије, КњЈ XXVII, 2 (1980) 261—264.
Хроника.
- 1571. Морачић Дамјан**, Тродневни семинар за наставнике српскохрватског језика и књижевности, КњЈ XXVII, 2 (1980) 265—266.
- 1572. Мошин Владимир**, Идејна скица Изложбе јужнословенске писмености у Охриду 1980. године, АП 2 (1980) 11—16.
- 1573. Nakić Anuška**, Seminar za nastavnike francuskog jezika, Strani jezici IX, br. 2 (1980, Zagreb) 181—183.
- 1574. Наумовић-Савковић Смиљана**, Превод песничких дела у схватању Исидоре Секулић. Прилог историји преводилаштва у Србији, ПК V 135—141.
- 1575. Перић Ђорђе**, О једном непознатом нотном запису Доситејевој песме „Све што мене окружава”, Ковчежић XVII (1979—1980, Београд) 45—47.
- 1576. Petrač Božidar**, Slavistički odjel u Sveučilišnoj biblioteci, Jezik XXVII, br. 2—3 (prosinac 1979 — veljača 1980, Zagreb) 95—96.
Rubrika „Vijesti”.

- 1577. Pogorelec Breda**, Poročilo predsednice SDS na občnem zboru SDS 15. II. 1980 o delu SDS (od oktobra 1974 do decembra 1979). JiS XXV (1979/80) št. 7/8 str. 244—246.
- 1578. Pogorelec Breda**, Slovensko jezikoslovje in slovenska etnologija: kako v prihodnje? Glasnik Slovenskega etnografskega društva XX (1980) št. 2 str. 100—101.
- 1579. Правилник** за издавачката dejnost na Сојузот на друштвата за македонски јазик и литература на СР Македонија, ЛЗБ XXVII (1980) кн. 6, стр. 128—132. Хроника.
- 1580. Програма** за работа на Сојузот на друштвата за македонски јазик и литература на СР Македонија за периодот 1980—1982 година, ЛЗБ XXVII (1980) кн. 6, стр. 133—134. Хроника.
- 1581. Р[ашковић] С[рђан] Ђ[урђевић]**, Шести београдски преводилачки сусрети [Национални колорит изворника и проблеми превођења], Мостови XI, 4 (1980, Београд) 315—317. Хроника.
- 1582. Resulović Mustafa**, U matici zbivanja, Jubilej Saveza za esperanto Bosne i Hercegovine, Odjek XXXIII/9 (1980, Sarajevo) 28.
- 1583. Resulović Mustafa**, Širokogrudost i dosljednost, Pregled LXX/6 (1980, Sarajevo) 889—893.
Осврт на саветовање одржано у Неуму 21. до 23. априла 1980. на тему „Језчка култура у средствима информисања у Босни и Херцеговини”
- 1584. Р[оде] М[атеј]**, Преводилачки сусрети Постојна '80, Мостови XI, 4 (1980, Београд) 313—314. Хроника.
- 1585. Статут** на Сојузот на друштвата за македонски јазик и литература на СР Македонија, ЛЗБ XXVII (1980) кн. 6, стр. 119—127. Хроника.
- 1586. Стојанчевић Владимир**, Резултати и значај Вуковог дела о првом српском устанку, Ковчежић XVII (1979—1980, Београд) 7—12.
- 1587. XXXI jugoslovenski seminar za strane slaviste u Zadru, Banjaluci, Beogradu i Prištini** (1—21. VIII 1980), Prilozi nastavi srpskohrvatskog jezika i književnosti IX/14 (1980, Sarajevo) 127—128. Биљешка.
- 1588. Toporišič Jože**, S skupščine Zveze slavističnih društev Jugoslavije (21. oktobra 1979 na Bledu). Poročilo predsednika. JiS XXV (1979/80) št. 7/8 str. 242—243.
- 1589. Turčan Jaroslav**, Simpozijum „Kontrastivna jezička istraživanja”, Polja XXVI, br. 251 (1980) 39.
Симпозијум је одржан 7. и 8. XII 1979. у Новом Саду.
- 1590. Тушевски Ванчо**, За две книги на Вук Ст. Караџиќ во Македонија, ГЗБФилФУС, кн. 4 (1978/80) [1]+258—263.
За „Сокровище христјанское и за два примероци „Примјери српскославенског језика” што се наоѓаат во Народната и универзитетска библиотека „Климент Охридски” во Скопје.
Резиме на германски.

- 1591. Ђурић Драго**, Девети конгрес југословенских слависта, ЈФ XXXVI (1980) 225—227.
Хроника.
- 1592. Uredništvo**, Promjene u uredništvu, Jezik XXVII, br. 2—3 (prosinac 1979 — veljača 1980, Zagreb) 96.
Rubrika „Vijesti”.
- 1593. Uredništvo**, Referati s IX. kongresa jugoslavenskih slavista, Jezik XXVII, br. 2—3 (prosinac 1979 — veljača 1980, Zagreb) 33.
- 1594. Fried István**, Istvan Sándor o Slovencih. JiS XXV (1979/80) št. 4/5, str. 137—140.
Predvsem o jezikoslovju, v delu „Sokfélé” (Mnogovrstno), Győr in Dunaj 1791—1808.
- 1595. Шаулић Јелена**, Коме је упућено Доситејево писмо из Београда без датума и адресе?, Ковчежић XVII (1979—1980, Београд) 33—38.
- 1596. Шаулић Јелена**, Лукијан Мушицки поздравља рођење Вуковог првенца, Ковчежић XVII (1979—1980, Београд) 67—70.
- 1597. Шаулић Јелена**, Помени Доситеја и Вука у књизи „Slaves du sud”, Ковчежић XVII (1979—1980, Београд) 42—44.
- 1598. Шаулић Јелена**, Учешће Српског академског друштва „Зора” у преносу Вукових земних остатака из Беча у Београд, Ковчежић XVII (1979—1980, Београд) 52—56.
- 1599. Шмаус Алоја**, в. бр. 1542.

Библиографију уредила *Милица Радовић-Тешић*

РЕГИСТАР

РЕГИСТАР РЕЧИ И СИНТАКСИЧКИХ КОНСТРУКЦИЈА

Српскохрватски језик

- а, фонол. 4
 а > е, фонол. 14
 а, а̄, фонол. 8
 а̄, ђ, фонол. 9
 а̄, ѓ, фонол. 9
 а̄ > э, а̄ > е, фонол. 7
 -апе, -аге, морф. 104
 -ан(иц), -ар, морф. 123
- Бајна (од Бањша), топон. и акц. 128
 Бајна, Бакчина..., топон. 124
 Бајна, Кун..., топон. 129
 Бакчина, Јазбина, топон. 129
 Bašiče selo, морф. 105
 Баошиће, морф. 104
 Баре Бојовића, Марића поток, морф. 107, 109
 Барца || Барца, топон. и акц. 127
 Барца, Кал'еница..., топон. 129
 бачевишта, Л'еништа..., топон. 129
 Башковић-поток, Рајић-поток..., морф. 103
 бело, фонол. 136
 бјело, фонол. 136
 бјело, округла, акц. 71
 бог, правда, господар, акц. 71
 Божичковић вр..., морф. 101
 бџо — бџоје, акц. 74
 брата, риба, лета..., акц. 77
 Брда, Бурђева, топон. 129
 Брежане, Жабаре, Црниће, морф. 104
 Брџа, Брџа, Грабл'а..., топон. 129
 Брзуља, по Стјанама..., фонол. 145
- Вѣрић | Вѣрић | Вѣриће, морф. 106
 Верића (Вериће, Верићи), морф. 106
 весѣљѣ, брањѣ, морф. 129
 вијем, сијем..., фонол. 141
 водѣ, сачувам..., акц. 72
 водим борбу, одустао сам од борбе, синт. 39
 води бригу, синт. 39
 води рачуна (о нечему), синт. 38
 води рачуна, сноси одговорност..., синт. 49
 врши дужност, води бригу..., синт. 36
- Гал'ичка, топон. и акц. 125
 Гал'ичка, Горња л'еша', Грабл'а, топон. 124
 гегати се : догегати се : одгегати се, морф. и знач. 52
 глава : глава, акц. 76
 главу, рѣку..., акц. 72
 гнев расте, синт. 37
 гнев расте у њему..., синт. 38
 гнев се разбуктава / гнев се распламтава, синт. 37
 гора и гора..., акц. 67
 готово:готово слеп, знач. 54
 Гростиће врбе, морф. 105
 губи наду, синт. 37
 губи нечије поштовање, синт. 37
- делимично / у потпуности, синт. 41
 Дђ(л')ња л'еша..., топон. 124
 доплакати (и доплакивати), знач. 53

дотандркати || (доћи тандрчући), морф.
и знач. 53
доћи храмљући, синт. 51
дошкрипати, дошумети..., морф. и
знач. 53
Драгол'ѣвачка бачевйштá, топон. 127,
130
Дрѣна, Лбјза, топон. 130
другбв, господáров..., акц. 77
дѣ су, де гѣд дѣш..., фонол. 142
дѣцѣ, лѣкове, слѣме..., фонол. 145
дите, сиче, сриже, фонол. 144

Ђурђѣвá, топон. 125

е, фонол. 4
ѣ, фонол. 140
ѣ, фонол. 139, 149
ѣ, фонол. 2
-е, морф. 104
ѣ (< ѣ), фонол. 9
е, ѣ, ѣ > е, фонол. 15
ѣ > а (иза ј, ч, ж...) фонол. 11
е < *е, ѣ, фонол. 149
е : е > *е, ѣ, фонол. 138
е/ѣ, фонол. 136
е > у, е > и, фонол. 15
е > о (тип один), фонол. 10
ѣ > ие, фонол. 9
е, је, и, фонол. 139
ѣ-у : ѣ-е, фонол. 143
ѣзѣсти > изѣсти, фонол. 15
еи > ѣ, фонол. 9
ег > аг, фонол. 15

ѣепѣ-ѣепѣ..., акц. 74

ѣживити, трѣпио, мрзѣли..., фонол.
141-2

зáвлáк, зáкѣн, акц. 76
зáвлáк, зáкѣну..., акц. 69
задрѣжава пажњу, синт. 46
зáли, фонол. 9
заслужује пажњу/вредно је пажње,
синт. 46
землѣ-землѣм..., акц. 78
землѣ, землѣм..., акц. 74
Златарића врата, морф. 105
Златарићева улица, морф. 101
зујати, пиштати..., знач. 53

и, фонол. 3-4
у, фонол. 3
иѣ, ие, ѣ, фонол. 143
и > і (iza š, ž, č, r), фонол. 12
у > і (iza k, g), фонол. 12
и, у, фонол. 9
и, у, ѣ, фонол. 8
и, е, а, о, и, фонол. 3
у, ѣ, ѣ, ѣ, ѣ, ѣ, фонол. 3
је > ѣ, фонол. 13
изракава сагласност, синт. 38
-ина, морф. 129
иг > ѣг, ег, фонол. 15
Истинићи, Брадлићи, морф. 106
-ић, морф. 99, 109
-ић/-овић, морф. 104
-иће, морф. 104
-ићи, морф. 107
-иѣ(и), морф. 106
-иѣ, морф. 101
ићи/пливати/летети, морф. 51
ићи тандрчући/доћи тандрчући...,
морф. 53
-ица, морф. 129
-иште, морф. 129

ј, фонол. 3
ј- (протетично), фонол. 11
ј, ѣ, ž, š, l, n, рефлекси t, d, евент. с,
з, s', фонол. 11
ја, ти, овде..., знач. 35
јáбука : Јáбука, топон. и акц. 127, 130
Јáбука, Јагњилá, топон. 125
Јáбука, Крл'á..., топон. 129
Јагодина, топон. 134
Јагодња, топон. 134
-је, морф. 129
је предмет пажње, синт. 45
једва : једва чује, знач. 54
јѣдѣ, јѣдѣш..., фонол. 145
Југовина мајка, знач. 100

Кадића брдо..., морф. 104
Кал'еница, Конопáл'á..., топон. 125
Канижклића Рожалија : Кањижклићева
Рожалија, морф. 101
кључ, дивбјка, бакалár..., акц. 71
код лојза, по лојза, морф. 130
кѣња, рѣба, акц. 77
кѣнь, кѣнь..., акц. 73
(Коса) Смиљанића, морф. 98, 101, 109
Косориће, Косуриће, морф. 106
Косорићи, морф. 106
крáва, стáро, акц. 74

кудиља, недиља, понеделник..., фонол. 139
кић, фонол. 9

л, фонол. 3, 10

л, фонол. 149

л, л' фонол. 3

л > lu, фонол. 12

лѐб, сѐно, лѐпо..., фонол. 140

Леповић, Мотриће..., морф. 105

Лепојевић, Мотрић..., морф. 105

л'ѐпо, дѐте..., фонол. 133

летети → долетети/одлетети, знач. 51

Лбјзѝ, топон. 125-126

Локѝвѝ, Л'ѐдѝнѝ, топон. 126

Локѝвѝ, Конопѝл'а, топон. и морф. 128

Магнићи, морф. 105

Магнићу → Магнићи, морф. 109

*мѝл : мѝлѝ, акц. 72

Малићи ораси, морф. 105

Марковић-поље..., морф. 104

Медрѝзѝ, топон. 126

Медрѝзѝ, Парцѝлѝ, топон. морф. 128

мѝсто-мѝстѝ, акц. 72

на- : наглув, знач. 54

на придузећу, у Бијограду..., фонол. 146

нѝ рѝку, нѝ глѝву, акц. 71

нѝрод, рѝка || нѝрѝд, рѝкѝ, акц. 73

некога је задѝсила несрећа..., синт. 38

Николић, Рајић-поток..., морф. 109

Нунић, топон. 106

његов гнев расте, синт. 38

њ (у групи гњ > гњ), фонол. 11

ѝ, ѝ, фонол. 4

ѝ, фонол. 2, 4

ѝ (< ѝ), фонол. 9

о, а, фонол. 5

о > а, фонол. 15

о > е, фонол. 10

о > ѝ, фонол. 12

-о > -е (у финалној поз.), фонол. 10

о > и, фонол. 15

о > ѝ, фонол. 10

о > у, фонол. 15

ѝ > у, фонол. 7

ѝ > ѝ, фонол. 4

ѝ > ѝ, фонол. 10

-о > -у (иза м), фонол. 10

ѝ > уо, фонол. 9

Ограђѝ, Осѝђѝ, топон. 126

одвлѝчи/одвраћа пажњу, синт. 46, 48

одлепшати, знач. 52

*ѝ се једначи са *у, фонол. 7

отплакѝти, допјевати, знач. 53

пада у срѝбу, синт. 37

пажња! синт. 49

пажња се обраћа/је усмерена, синт. 48

Памѝкѝ, Парцѝлѝ, топон. 126

Памѝкѝ, Шевѝрѝ, топон. 129

Парцѝлѝ, топон. 130

Петровићѝ кућа, синт. и морф. 98, 100, 101, 109

Петровића плац..., морф. 101

Петровића (село), Ркаловића (ораница) ..., морф. 103

пиће (пѝћѝ), морф. 129

пливати/једрити, морф. 51

посвећује/поклања пажњу, синт. 42

почео је поштовати (некога), синт. 37

рѝвѝда : gosподѝр..., акц. 69

прати с пажњом, синт. 44

при-, знач. 54, 58

привлачи пажњу, синт. 44

приступио је остварењу плана..., синт. 37

промиче пажњи синт. 47

прошла га срѝба/бес, синт. 37

р, фонол. 3, 15

р, р', фонол. 3

Рѝвнѝ топон. и акц. 128

Рѝвнѝ, Рајштѝ..., топон. 126

*Radѝkѝviće (selo) > Radѝkѝviće > Раѝковиће, етим. 104

разговара/води разговор/разговоре... синт. 37

Рајчетића брдо, морф. 105

Ракић, Бабић..., морф. 102

растѝт, акц. 67

растѝт-расту..., акц. 67

рѝка, глѝва..., акц. 73

рѝка, глѝва, нѝрод..., акц. 69

рѝка, зеленића, акц. 71

рѝкѝ : рѝкѝ..., акц. 75

рѝке, акц. 67

рўкѣ глāvѡм, акц. 75
 рўку, глāву, акц. 71
 рўке : землѣ, акц. 75

сав, мој, синт. 41
 сав, пун, велики, изузетан . . . , синт. 41
 sēkiga, vēdgisa, фонол. 15
 Сел'иштā, Сел'иште . . . , топон. 126
 sīto, bogāto, акц. 71
 скређе/обраћа пажњу, синт. 47
 смејати се, плакати . . . , знач. 54
 Smil'anić > Smil'anić, етим. 101
 спава (неко), воли (неко некога) . . . ,
 синт. 35
 спава, иде, добар (је) . . . , синт. 35
 спапада га бес/обузима га бес, синт. 37
 Стака Радовића . . . , морф. 101
 стекао је поштовање, синт. 37
 Стйпāн || Стѣпāн . . . , фонет. 146

Трњā, топон. 127
 тўжйли . . . , акц. 76
 тўжйлу, трāvā . . . , акц. 75

ѣ : hochjete, hochji, фонол. 65
 -ѣ (<ѣ-је), морф. 104

ц, фонол. 3—4
 и > оу или > љ, фонол. 7
 у/је налази се у центру пажње, синт. 45
 углавном: углавном празан, знач. 54
 усмерава пажњу, синт. 42
 усредсређује пажњу, синт. 43

Цѣрјā, Цйганске њйвā, Црѣпа, топон
 127
 Цйганске њйвā, топон. 130

Чѣстā, топон. 127
 чини оступање, синт. 38

Шавраништā, Шавāрā, топон. 127
 што, грам. 65
 шуби, шуба, . . . , акц. 72

ѡ, фонол. 141
 ѣ, фонол. 4, 13, 15, 139
 ѡ > е/еи, фонол. 136
 ѡ > ея, фонол. 140, 151
 ѣ > а (и/за ц) фонол. 12
 ѣ > а (и/за ј, х), фонол. 11
 ѣ > е, фонол. 13
 ѣ > и, фонол. 15
 ѣ > је или и(ј)е, фонол. 4
 ѣј > иј, фонол. 14

ь, фонол. 3
 -ь, морф. 101, 103
 ь > е > і, фонол. 3
 -ь > -ов, морф. 105
 -ьје, морф. 129

ѡ, фонол. 3
 ѡ > о > и, фонол. 3
 ѡ, ѡ (и/за дентала) > ѣ (а не ѡ), фонол. 12
 ѡ (= ѡ) > ѡ > ā, фонол. 9
 ѡ l фонол. 2
 ѡ г, фонол. 2

ѡ > ā, фонол. 8

Остали словенски језици

а) ћирилица

лицѣ(же, ли), синт. и прев. 111, 117—119,
 122

лицѣ(и), синт. и прев. 111, 116—119, 122
 лицѣ како, синт. и прев. 111, 113, 115,
 119, 122

Борисовъ, морф. 92

вниманис! синт. 49
 вниманисето се обрнува/оди во правец
 . . . , синт. 48

Во него зовре гнев, синт. 37
 во него фати да се лучи/да се накрева
 гнев, синт. 37
 води грижа, синт. 39
 води сметка (за нешто), синт. 38
 Водовиковъ, морф. 92
 Вседобречь, морф. 92

гневот во народот пламна, синт. 38
 гневот зрее, синт. 37
 го напушти гневот, синт. 37

да, прев. и синт. 111, 116, 119, 122
 да нгъли, нгъли (нгъли), синт. и прев.
 113—115
 два, три, четири, морф. 100
 делумово/целина, синт. 41
 добратъся ползком (доползти), синт. 52
 држи/има под внимание, синт. 44

е предмет на внимание, синт. 45
 е/се наоѓа во центар на внимание, синт.
 45
 -ев, морф. 90, 98
 -ев, -ичъ, морф. 90
 -евъ, морф. 97
 -ей, морф. 97

задржава внимание, синт. 46
 заслужува внимание, синт. 46

идти хромая, синт. 51
 изразува согласност, синт. 38
 Изяславича, морф. 93
 иконоразбителъ, морф. 90
 или, синт. и прев. 119
 или, прев. 118
 -ич/-ыч, морф. 98
 -ичев, морф. 97
 -ичев/-ычев, морф. 98

ј-, фонол. 12
 -*јо, морф. 90

княжичъ, морф. 90
 концентрира/сосредоточува внимание,
 синт. 43

копничиць или копнищ, лекс. 81
 королевичъ, морф. 90—91
 Кузьмичев, Павлычев, Матвейчев,
 морф. 97
 куцам→докуцам/откуцам, морф. 52
 къяжачъ, морф. 90

лететь→прилететь/улететь, морф. 51
 лю < лубо, етим. 118
 люво, синт. и прев. 118—119, 122

малку, многу, синт. 41
 Милята, Милиятином, морф. 92

насочува внимание, синт. 42
 негли, синт. и прев. 114
 некого погоди несреќа..., синт. 38
 нгъли, синт. и прев. 114, 122
 нгъли како, синт. и прев. 113, 119, 122

обрнува/свртува/насочува внимание,
 синт. 47
 -ович/-евич, морф. 98
 одвлекува/одвлечува внимание, синт.
 46
 одвлекува/оттргнува внимание, синт. 48
 одделува внимание, синт. 43

Петровичев, морф. 97
 по-, знач. 54—60
 под-, за-, на-, знач. 55
 поестъ щей, попить чаю..., знач. 59
 позакърпя, знач. 61
 помазать : мазать, упот. 55
 понадѹлчвам, знач. 58
 поплаче : плаче, упот. 55
 попрегледа, знач. 58
 попродолжи, знач. 57
 посветува/поклонува внимание, синт. 42
 послушать, знач. 59
 посидѹти : судѹти, упот. 55
 права отстапка, синт. 38
 преокупира внимание, синт. 45
 привлекува внимание, синт. 44
 присветити, знач. 54
 про-, знач. 58

расте гнев, синт. 37

следи со внимание, синт. 44

-тель, морф. 90

оүзрѡкъ, лекс. 81

жолопячь, морф. 90

цел, голем, особен . . ., синт. 41

цѣсарь, морф. 90

че негли, синт. и прев. 114

Ярославица, морф. 93

ѣ, морф. 92, 96—98, 101

-ѣ, -'а, -'е < -ѣ, -а, -о', морф. 89

ѣ, ѣ, е, о, фонол. 7—8

б) латиница

а, фонол. 5

ā, фонол. 8

ā > ā, о, фонол. 7

ā > ао, фонол. 7

а > е, фонол. 10—11, 13—15

-а > -е (иза меког конс.), фонол. 10

а > і (иза меког конс.), фонол. 11

ā > і (иза меког конс.), фонол. 11

ā > іа (иза меког конс.), фонол. 11

ā > о, фонол. 7

а > э, а > о, а > и, фонол. 15

ā > э, фонол. 8

а, (< прасл. ѣ, ѿ), фонол. 8

Апдрѣјевиѣ, морф. 92

аѣ > оѣ, фонол. 14

baba, морф. 6

berú, фонол. 15

bierze pod uwagę, синт. 44

Borišъ, морф. 89

*bogišъ, морф. 89

bogiš-јъ, морф. 89

cały, wielki . . ., синт. 41

cupkat' → pīcupkat'/odcupkat', морф. 52

č, ž, š (спречавају промену ĩ > lu), фонол. 11

č, ž, фонол. 11

częściowo/wyłączenie, синт. 41

Davudovičъ, морф. 93

dъva, морф. 100

е, фонол. 5

е, е, а, о, о, фонол. 6

е, е, ѣ, фонол. 14

е, е, ѣ > э, фонол. 12

е, а, фонол. 4

е, о, фонол. 7

ě > а, фонол. 8

ě > 'а, фонол. 13

ě > е, у, і, фонол. 7

е > і, фонол. 14

ē > і, фонол. 7

ě > і, фонол. 14

ē > іе, фонол. 7

е > ја (испред тврдах конс.), фонол. 14

е > о, фонол. 15

е > 'о, фонол. 13

е > 'о, ě > 'а, фонол. 13

-е > -'о (у финалном пол.), фонол. 13

е > ѿ, фонол. 15

е > 'ѣ, фонол. 13—14

е > ѡ (иза ш, ж), фонол. 11

ē > о, фонол. 7

ě = а, фонол. 4

ě = а/е, фонол. 4

ej > ij, фонол. 14

-ej < -ij, морф. 98

еѣ > оѣ, фонол. 14

-ev/-ov, морф. 97

-evič/-ovič, морф. 97

-evъ, морф. 90, 92, 95—96, 100

-evъ (-ovъ), морф. 89

gniew rosnie, синт. 37

gugajoč priti || prigugati, морф. и синт.

i, e, ə, a, u o, фонол. 6
 i, e, ě, a, u, фонол. 6
 i, y, фонол. 4
 i, y, e, a, фонол. 7—8
 i, ə, u, фонол. 6
 i > e, фонол. 7
 i > u (иза меких конс.), фонол. 11
 i > u (испред h), фонол. 14
 i > y (иза с, š, ž, ев. č, г), фонол. 12
 i > ъ, фонол. 14
 i > ə, фонол. 11
 i > ə, фонол. 7
 i и ŷ (> ə), фонол. 8
 -ičь, морф. 96
 -ičь, морф. 90, 92, 95, 97
 -ičь-ь, морф. 96
 -ičь, -ičь, морф. 98
 ie, uo, фонол. 7
 iŷ > eŷ, eŷ (aŷ), фонол. 15
 -itjos, морф. 94
 -itjos, -it > jь, морф. 108
 -it-jь, морф. 91
 -it-jь > -itjos, морф. 89

j, l, ŷ, č, ž, š, фонол. 11
 ja > je, фонол. 12
 je, ja > ji, фонол. 12
 jest/znađuje się w centrum uwagi, синт. 45
 jest przedmiotem uwagi, синт. 45
 jŷ, морф. 94—95
 jŷ, морф. 89, 95
 jos, морф. 95
 -jь, морф. 89, 94
 -jь, морф. 89
 -jь, -ipъ, -evъ/-ovъ, морф. 95
 -jь, -ь, -ьŷ, морф. 100
 jь > i, фонол. 12
 jь > jŷ, морф. 12

k, g, фонол. 12
 kieruje uwagę, синт. 42
 kogoś spotkało nieszczęście, синт. 38
 koncentruje uwagę, синт. 43
 korol'evičь, морф. 94
 kratko ě > je, 'e, морф. 5
 krivajúc odíst, синт. 51
 krivkajúc odíst' || odkrivkat', морф. 52

l, фонол. 11
 l, í, фонол. 15
 l, r, m, n, фонол. 13—14

l > u, фонол. 12
 liczy się (z szum's), синт. 38
 l'u > l'i, фонол. 12
 Lukiničь, морф. 92

Ijuboděi, prěljuboděi, tomitelj, cěsarь,
 морф. 89

minał ru gniew, синт. 37

nis, lid, фонол. 7
 Novákovič, морф. 107

o, фонол. 4, 9
 o, фонол. 5
 o, место e (иза j-), фонол. 12
 o, a, e (кратки), фонол. 7
 ō, ē, фонол. 9
 o, y, фонол. 4
 ō > a, фонол. 8
 o > e, ъ > ъ, y > i (иза меког конс.),
 фонол. 11
 o > u (пред акц.), фонол. 14
 ō > u (пред истосложним j), фонол. 14
 o > a, фонол. 12
 o > ō, фонол. 12
 ō > o, u, фонол. 7
 ō > ū, фонол. 5
 ō > ū > ŷ, фонол. 9
 o > ce, фонол. 12
 ō > uo, фонол. 7
 ō > va (преко ua), фонол. 12
 o > e, фонол. 7
 ō (jŷ), фонол. 97
 ō = a (иза лабијала), фонол. 12
 odciaga/odwraca/odrywa uwagę, синт. 48
 odciaga/odwraca uwagę, синт. 46
 oddrdрати || drdraje oditi, морф. 53
 odejść marzēm (odmaszerować), синт. 52
 odpiskati, odśumiet', морф. 53
 odźwiżgati, знач. 61
 ogarnia go gniew, синт. 37
 -os, морф. 94
 -os > -ь, морф. 94, 108
 ou > ū, фонол. 9
 -ov-, морф. 97

pełznąć → dopełznąć/odpełznąć, морф. 52
 ро-, знач. 61
 pochłania/absorbujе uwagę, синт. 45

posciemnieć : ciemnieć, упот. 55
pojeść, porić-pojadł chleba, porił mleka,
знач. 58

polezat' si, знач. 57

posędęti, poiti se . . ., знач. 55

pospimo, знач. 57

poswieca uwagę . . ., синт. 42

powział szacunek (dla kogoś), синт. 37

prifrcęti морф. и знач. 53

primoliti морф. и знач. 53—54

prismęjati se, odjokati, prikadljati . . .

знач. 54

prifępetati, морф. 52

przyczerwieni', знач. 55

przyciąga uwagę, знач. 44

przykuwa/więzi uwagę, знач. 46

robi ustępstwa, синт. 38

Rodovič, морф. 94

rozprasza uwagę, синт. 47

sledi z uwagą, синт. 44

stroja nevěstьka, морф. 93

strojъ, морф. 93

-teljos, морф. 94

-teljus, морф. 94

tomitel, морф. 89

tomitel'ъ, морф. 90, 93—95

traci nadzieję, синт. 37

traci szacunek (u kogoś), синт. 37

trochę, dużo, синт. 41

troszczy się, opiękuje się, синт. 39

Tvorimirič, морф. 89, 92—95, 108

и, фонол. 5

u > i (иза меког конс.), фонол. 5, 11

*u > i, фонол. 11

ŭ > o, фонол. 8

ũ > ou, i, фонол. 8

ŭ > ə, фонол. 8

*ũ > ə, фонол. 12

штука/uchodzi uwadzę, синт. 47

uwaga! синт. 49

uwaga/uwagę zwraca się/uwaga kieruje się,
синт. 48

vi, mi > vü, mü, фонол. 12

ve > vö, фонол. 12

voz pridrdra . . ., синт. 54

Vъsedobrъ, морф. 92

Vъsedobričъ, морф. 92

wpada w gniew, синт. 37

wu, wo > wə, фонол. 12

wzbierał w nim gniew, синт. 37

wyraża zgodę, синт. 38

zapłonał gniewem, синт. 37

zasczyca uwagą, синт. 43

zasługuje na uwagę/jest godne uwagi,
синт. 46

zwraca/kieruje uwagę, синт. 47

zyskał szacunek, синт. 37

žaba, žebi, фонол. 14

y, ý > e, é (иза отврдлих s', z', c', š,
ž, č, ř, l'), фонол. 12

y > u, фонол. 12

ÿ > ei, фонол. 8

-ъ, морф. 107

-ъ (< -os), морф. 95

-'ъ : ius > iъs > iъ > 'ъ, морф. 95

-ъна, морф. 97

ə, фонол. 6

ə > i (пред истосложним њ), фонол. 14

Несловенски језици

а) латиница

ā, ä, фонол. 8	nex̄t, синт. 21
ā > ē, фонол. 7	
as for, синт. 29	
be, have, become, carry out, синт. 27	quatemus, ut salutem, si, прев. 114
forsitan, fortasis, прев. 114	some, синт. 29
fuzzy determiner, терм. 54—55, 57, 61	
I, your, my . . ., синт. 21	ū = ō, фонол. 8
i = ě, фонол. 8	
my, her, синт. 22	wa, синт. 29
my wife's sister, синт. 22	when, синт. 20
	where, синт. 20

б) грчки

ei (mai), синт. 111—112, 116, 119, 122	ἴδως, ἴνα, εἶ, πως, ὅπως, синт. 114
ēi πως, синт. 111—115, 119, 122	ὅπως, синт. 114
ēipote, синт. 114, 122	ἄν, синт. 118
ēite, синт. 111, 117—119, 122	ἢ πόσταις, лекс. 81
ĭ, синт. 118	ὡς ἄν, синт. 114, 122
īna, синт. 11	

РЕГИСТАР ИМЕНА

- Аванесов, Р. И. 207
 Авилова, Н. С. 57
 Аврамовић, Драгољуб 254
 Adames, Přemysl 19, 32
 Ajeti, Idriz 219—220, 233
 Eichler, Ernst 184
 Албијанић, Александар 250
 Алексић, Радомир 54—55
 Alerić, Danijel 212
 Alirejsović, Edina 186
 Alishani, Alajdin 272, 277
 Андрейчин, Любомир 59
 Anić, Vladimir 192
 Ančić, Marija 281
 Аргировски, Мито 212
 Arnaut, Muhamed 186
 Арсова-Николић, Лидија 206
 Арсовска, Марија 206
 Арциховский, А. В. 93
 Атанацковић, Лаза 272, 276
 Аћин, Јовица 192
 Afgan, Naim 272, 275
 Atsiz, Bedriye 212
 Ahmeti, Ali M. 220
- Babić, Josip 226**
 Бабић, Сава 197
 Babić, Stjepan 207, 236, 240
 Babula, Elzbieta 206
 Бадњаревић, Александар 196
 Bayer, J. 31—32
 Bajec, Anton 54, 56, 270, 272
 Bally, Charles 173
 Buckett, Anna 192
 Baktmaz, Ivan 207, 212
 Balić-Zunić, Dora 197
 Baletić, Jerka 197
 Банковић-Тодоровић, Олга 189
 Baotić, Josip 240
 Barac-Grum, Vida 212
 Bardhi, Mehdi 189, 220
 Barić, Eugenija 185, 236
- Баришић, Фрањо 283
 Барјактаревић, Данило 236, 245
 Barthes, Ronald 196—197
 Bartulić, Ljerka 272—273
 Бархударов, Л. С. 197—198
 Басковић, Радмила 189
 Batistić, Tatjana 192
 Batušić, Ivana 285
 Bauer, W. 112
 Bauer, Jaroslaw 114, 118
 Baumgartner, Ladislav 213
 Baumholc, Marija 197
 Бахтин, Михайлович Михаил 192
 Basha, Ylvi 220
 Bednarczuk, Leszek 220
 Bezdrob, Hadžo 272, 279
 Bežen, Ante 254
 Bežjak, Janko 282
 Bezljaj, France 184, 213, 220, 269, 279, 280, 283
 Back, Otto 197
 Белић, Александар 133, 135, 140—141, 155, 161—164, 166—175, 240, 242, 279
 Bëlič, Jaromir 207
 Bendelja, Nada 255
 Benešić, Julije 284
 Benešová, Eva 19, 29, 33
 Benson, Morton 272, 277
 Беочев, Ташко 197
 Berani, Shaqir 220—221
 Berberović, Jelena 272, 278
 Берић-Букић, Весна 206, 213
 Бибовић, Љиљана 221, 285
 Bierwisch, Manfred 29, 32
 Билбија, Сњежана 221
 Bilgegil, Kaya M. 221
 Bilinić-Zubak, Jasna 198
 Бјелановић, Живко 185, 213, 218—219
 Blaganja, Dana 221
 Благојевић, Милош 213
 Blaku, Murat 222
 Blanár, Vincent 184
 Blass, F. 112, 116—117
 Black, Max 192

- Bobrati, S. 222, 231
 Бован, Владимир 258—259, 283
 Богдановић, Димитрије 248, 250, 280, 283
 Богдановић, Недељко 185, 213
 Boguslawski, Andrzej 25, 32
 Božanić, Joško 253
 Божовић, Раде 198
 Бојић, Вера 279
 Bokshi, Besim 222
 Boldocký, Samuel 206
 Воначић, Миријана 192, 222
 Борзановић, Душан 255
 Бошков, Живојин 248
 Бошков, Миријана 248
 Бошков, Слободанка 192, 240
 Бошковић, Радосав 89, 94—95
 Бошњаковић, Жарко 236
 Brabcová, Radoslava 207
 Brada, Riza 222, 228, 272, 274
 Брајичић, О. 207
 Бркић, Светозар 198
 Brlečić-Vujić, Branka 240
 Brlić, Ignjat Alojzije 101
 Brodowska-Hopowska, Maria 89, 212
 Brozović, Blanka 272—273
 Brozović, Dalibor 192, 235—236, 250
 Brückner, Alexander 118
 Bubani, L. 222, 231
 Бујас, Жељко 272
 Букарица, Милица 198
 Букумирић, Милета 123—127
 Булаховский, Л. А. 92
 Buljovčić, Josip 240
 Bunc, Stanko 266
 Buraňová, B. 19, 26, 34
 Burić, Antun 213
 Buturović, Đenana 258
 Bucholz, Oda 222
- Vajs, Nada 213
 White, H. I. 113
 Wajszczuk, Jadwiga 192
 Walter, Hilmar 236, 279
 Valjevac, Naila 186, 245, 273, 278—279
 Varl-Purkeljc, Francka 281
 Василева, Царева 198
 Васиљевски, Томислав 198
 Васиљев, Лупка 248
 Васић, Анкица 269
 Васић, Вера 253
 Vasquez, Pilar 222, 230
 Wedel, Erwin 285
 Величковић, Драгољуб 186
 Venturin, Radomir 273, 276
 Веселиновић, Димитрије 206
 Veselinović-Šulc, Magdalena 285
- Веселовски, А. Н. 259
 Видановић, Борђе 192
 Vider, Valent 213
 Видоески, Божидар 213, 259—260
 Widoowson, G. H. 253
 Wilson, D. 192
 Винавер, Надежда 198
 Виноградов, В. 173—175, 178—179
 Vinc., Zlatko 240, 243, 250, 252
 Vince, Jasna 207, 212
 Vinja, Vojimir 273—274
 Vyskočil, Pavel 234
 Витас, Душко 237
 Višinski, Boris 279
 Вялова, С. О. 234
 Voigt, Vilmos 222
 Vojvoda, Stjepko 198
 Војнова, Л. 174
 Volos, Renata 273, 276
 Vondrák, Václav 114
 Vončina, Josip 189, 245, 251
 Воронина, Ирида 222
 Wordsworth, I. 113
 Whorf, Benjamin Lee 193
 Wotjak, Gerd 193, 196
 Vraz, Stanko 283
 Vramec, Antun 280
 Vratović, Vladimir 237, 273
 Vratuša, Anton 193, 286
 Vrbová, J. 27, 33
 Wrocławski, Krzysztof 266
 Vrhovac, Yvonne 198, 222
 Вујићић, Драгомир 102, 213—214, 251
 Вукадиновић, Зора 237
 Вукасовић, М. 214
 Вукићевић, Милосав С. 245, 248, 251, 253
 Вукмановић, Јован 285
 Вуковић, Владета 258
 Вуковић, Јован 192—193, 196—197, 206—210, 212, 214—219, 234, 237—239, 242, 245—248, 250—252, 254, 262, 269, 280—283
 Вуковић, Ненад 186, 240, 245
 Vukušić, Stjepan 185
 Vuletić, Branko 253
 Вулетич, Витомир 207—208
 Vuri, Glikeriya 223
 Vucinich, Wayne S. 285
- Gabrić-Bagerić, Darja 251
 Гавриловић, Вера 286
 Гаврин, С. 178
 Гаврић, Томислав 193
 Гајић, Радослав 193
 Галетин, Гордана 214

- Gallis, Arne 208, 211
 Galotta, Aldo 223
 Gantar, Kajetan 223, 267, 279
 Garde, Paul 235
 Гарић, Лејла 223
 Гацов, Димитрије 193, 279, 223
 Гачић, Милица 198
 Gashi, Skender 186, 213, 223
 Gega, Xhevat 198, 223
 Георгијев, Ј. 59
 Георгијевић, Светозар 185
 Герасимов, Љубомир 284
 Gersersdorfer, Vera 214
 Gerčan, Oktavija 223, 273
 Gyergyek, Ludvik 199
 Gložančev, Alenka 271
 Gluhak, Alemko 214
 Gnamuš, Olga 198, 267
 Гогушенски, Димитар 198
 Gołąb, Zbigniew 214
 Golias, Janko 198
 Гончић, Невенка 185
 Gortan, Veljko 279
 Горган-Премк, Даринка 193, 273
 Gosrap, Alfonz 279, 282
 Goçi, Ibrahim 223
 Гошић, Невенка 214, 251
 Grabar, Biserka 208
 Grad, Anton 214, 271
 Gramsci, Antonije 192
 Grah, Käthe 198
 Gracia-Ramon, Jose L. 223
 Grbo, Ismail 286
 Grybosiwowa, Antonina 208
 Grimani, Smilja 255, 257
 Грицкаг, Ирена 56, 173—182
 Грковић, Јасмина 234
 Грковић, Милица 185, 214—215
 Грнева, Марија 286—287
 Grobelnik, Slobodan 271
 Гроздановић-Пајић, Мира 248
 Grošelj, Milan 279, 281—282
 Gruda, Zejnullah 273, 277
 Грујић, Бранислав 273, 276
 Gougenheim, G. 223
 Гудков, В. П. 208
 Gut, Agnes 224
- Дебрунер, А. 112, 116—117
 Debuš, Ljerka 193
 De Groot, Alexander H. 223
 Деянова, Марија 56
 De Lese, Maria Francesko 226
 Del Cott, Rudolf 270
 Delić, Mićo 186
 Dellçeva, Greta 224, 232
 Demšar, Marko 270
 Derganc, Aleksadra 208
 Деретић, Јован 286
 Deržek, Slavko 198
 Derossi, Julije 273
 Десницкаја, Агния 224—225
 Dezsö, László 206, 237
 Дешић, Милорад 214, 237, 255
 Dizdarević, Ismet 273, 278
 Dijk, T. A. van 31, 33
 Diklić, Zvonimir 255
 Димевски, Славко 280
 Димитријевић, Наум 198—199, 255—256
 Димитровски, Годор 199, 260, 273, 276
 Димов, Кире 266
 Динекон, Петар 208
 Dłuska, Maria 208, 210
 Дмитриев, Р. А. 208
 Dobrzynska, T. 208, 210
 Dobroshi, Sokol 273, 277
 Dolenc Janez 280
 Dolenc Jože 280
 Dolenc, Milan 269
 Dolenc, Mladen 286
 Domej, Teodor 267
 Domi, Mahir 224
 Донс, Александар 251, 280
 Doçi, Rexher 214, 224
 Došlić, Milka 255
 Дошлић, Мишо 255
 Драгичевић, Милан 245
 Дрвопанов, Васил 260
 Dular, Janez 208, 267
 Dular, Jože 281
 Дурковић-Јакшић, Љубомир 248, 280
 Душанић, Светозар 80
- Ђаковић, Лука 214
 Ђидић, Славољуб 224, 231
 Ђолић, Слободанка 199
 Ђорђевић, Душан 255—256
 Ђорђевић, Милоје 241
 Ђорђевић, Радмила 193, 195
 Бузел, Богомил 193
 Ђујић, Чедомир 253
 Ђукановић, Јован 273, 275
 Ђукановић, Петар 237
- Дабић, Богдан Л. 208, 214, 241, 280
 Dako, N. 224, 231
 Далмација, Стево 185
 Da Luz, Maria Albertina 226, 230
 Daneš, František 19—20, 25, 28, 31, 33
 Даничић, Ђура 67, 70, 98—99
 Dači, Redžep 186
 Deanović, Mirko 273, 277

- Бурђев, Бранислав 248
 Бурић, Велимир 267
 Бурић, Момчило 185
 Буровић, Љиљана 241
 Буровић, Радосав 245—246
 Gjuha, Jöne 231
- Eichhoff, Jürgen 224
 Еко, Umberto 193
 Ефремов, Тодор 214
- Žagar, France 199
 Žepić, Stanko 224
 Rzetelska-Feleszko, Fva '84
 Живановић, Јован 282
 Живанчевић, Милорад 283
 Živković, Ravo 214
 Живојиновић, Бранимир 273, 275
 Žigić, Darko 199
 Жуков, В. 174
- Завишин, Мирјана 248
 Zazuła, Danjan 199
 Zdovc, Pavel 215
 Здравковски, Славко 199
 Zelić, Vesna 199
 Земская, Е. А. 57—59
 Zherka, Hysen 273, 277
 Зечевић, Весна 186
 Zyberi, Abdullah 224
 Zidar, Josip 273, 276
 Zumberi, Isa 224
 Златановић, Момчило 186, 215
 Зоговић, Мирка 283
 Зојческа, Пандора 199—200
 Zupančić, Vepo 281
- Иванова, Калина 55
 Иванова, Олга 185, 215
 Ивановић, Радомир 260
 Ivir, Vladimir 199, 204, 273—274
 Ивић, Милка 51—61, 193, 237
 Ивић, Павле 1—18, 131—137, 141—142,
 149, 154—157, 162—165, 169, 172,
 183, 215, 251, 258
 Ивковић, Душан 253
 Ivšić, Stjepan 125, 168, 172, 175
 Игњачевић, Светозар М. 199, 286
 Илиевска, Красимира 185, 215
- Илиевски, Петар Хр. 186
 Илић, Војислав И. 237, 241, 251
 Илчев, Ст. 59
 Ильинский, Г. А. 111
 Isernhagen, Karin 199
 Искос, А. 175
 Islamaj, Shefkija 224
 Ismajli, Rexhep 220, 224, 241
 István, Fried 269
- Jagić, Vatroslav 63, 65—66, 68, 120, 280
 Jakić-Cestarić, Vesna 185
 Јаковљевић, Андрија 234
 Јакопин, Франс 184, 186, 209, 280
 Јаковски, Воислав 224
 Јакшић, Златан 255
 Janež, Starko 267
 Јанин, В. Л. 93
 Јанко, Anton 225, 280
 Јанковић, Срђан 193, 215, 241, 258
 Јанковић, Стојан 199
 Janura, Petro 225
 Јанушев, Михаил 286
 Jahić, Dževad A. 246
 Jahnichen, Manfred 280
 Јашар-Настева, Оливера 186, 215, 260
 Jedlička, Alois 209, 212
 Jellojeva, Fatima 225
 Jembrih, Alojz 280
 Јерковић, Иван 209
 Јерковић, Јован 248, 251
 Jerman, Frane 159
 Jernej, Branimir 273—274
 Jernej, Josip 273, 277
 Jesenik, Viktor 267
 Jivcovici, Mirko 287
 Јовановић, Борко 197, 235
 Јовановић, Гордана 185, 234, 273—274
 Јовановић, Јелена 237
 Јовановић, Мара 274—275
 Јовановић, Младен 199
 Јовановић, Ранко 274, 276
 Јовановић-Стипчевић, Биљана 248—
 —249, 251, 283
 Јовановић, Томислав 249—250
 Јовева, Добрила 287
 Јовић, Душан 200, 253
 Јовићевић, Зорица 274
 Јовићевић, Радојица Р. 186
 Jokl, Norbert 225
 Jonke, Ljudevit 10., 281
 Југанов, В. И. 31, 34
 Jun-Broda, Ina 200
 Jungert, Ferenc 225, 227

- Jurančič, Janko 271—272, 280
 Jurčič, Mirjana 200
 Jutronič-Tihomirovič, Dunja 193
 Juhant, Janez 193
 Јухас, Љиљана 249—250
- Жеваев, Филип 266
 Jáich, Katalin 225
 Калан, Павле 270—271
 Kalenič, Vatroslav 206, 241, 251
 Culler, Jonathan 193—194
 Kalmeta, Ratimir 241—242
 Kalpačina, Isak 256
 Kalužniacki, Ae. 111
 Кангрга, Јован 180, 182
 Капев, Иван 264
 Karadža-Garič, Mevlida 258, 273—274, 279
 Караџић Стефановић, Вук 66, 77, 112, 139—140, 280, 282, 288
 Carnap, Rudolf 24
 Каровски, Лазо 264
 Карский, Е. Ф. 96
 Карцевский, Сергей 56
 Kastelic, B. 200
 Kastrati, Jup 225
 Kastropil, Ivo 256
 Kasumović, Ahmet 215
 Kattein, Rudolf 237
 Катих, Реља В. 249
 Kafija-Pruščak, Hasan 284
 Кашић, Зорка 235
 Кашић, Јован 215, 237
 Kvrpil, Miroslav 281, 283
 Kelmendi, Ahmet 225, 227
 Kelmendi, Tafil 225
 Kelmendi, Ha.an 225
 Kessler, Jascha 200
 Kijametović, Vera 206
 Килибарда, Новак 258
 Kirčić, Zlata 256
 Кирјазовски, Ристо 260
 Кишова, Маријана 237
 Киселев, Н. А. 234
 Китановић, Бранко 204
 Клајн, Иван 242—243
 Klepovar, Marija 209, 212
 Klepač, Mira 200, 225, 232, 287
 Klinar, Stanko 200
 Кнежевић, Никола 258
 Кнежевић, Snješka 200
 Ковалъ, Алла П. 274, 277
 Kowalska, Anna 193
 Ковач, Мара 242
 Ковачевић-Кojiћ, Десанка 219
 Ковачевић, Милош 194, 242
- Ковачевић, Радмила 249
 Ковачић, Марија 215
 Ковилowska-Попоска, Иванка 287
 Ковтун-Степанова, Людмила 79, 81—82
 Kožljap, Rudolf 274
 Којен, Леон 194
 Kokona, Vedat 225
 Колишевска, Соња 200
 Колка, Александар 200
 Кољевић, Светозар 200
 Конески, Блаже 215, 235, 260
 Конески, Кирил 200, 261
 Конрад, Николај Јосифовић 194
 Константиновић, Зоран 200
 Константиновић, Радивој 200
 Коречнуј, František 57
 Koritar, Jernej 247, 280—282
 Korpriva, Alfonz 281
 Корчубијска, Z. 209—210
 Коран, Татјана 274, 276
 Корбар-Белчева, Марија 185, 215, 261
 Korkmaz, Zeynep 226
 Korgumpf, Jürgen Hans 226
 Korošec, Tomo 209, 267, 271
 Корубин, Благоја 261, 274, 276
 Koseska-Toszewa, Violetta 209
 Kosik, A. 25, 33
 Kosor, Karlo 251
 Kostallari, Androkli 226
 Костић, Ђорђе 249, 280, 283—284
 Костић, Нада 274—275
 Костић, Страхинја 200
 Костов, Н. 59
 Кочев, Иван 209
 Košak, Silvin 226
 Koschmieder, Erwin 56
 Košutić-Brozović, Nevenka 200
 Koščica, Marko 256
 Kravar, Miroslav 226, 237—238
 Kragulj, Jovan 285
 Краљевић, Гојко 226, 274
 Kranjec, Marko 189, 284
 Kreiser, Kraus 226
 Kremenšek, Slavko 287
 Kremzer, Nikola 200
 Krefit, Bratko 184
 Kržišnik, Erika 200
 Križanič, Juraj 63—74
 Križková-Běličová, Helena 28, 56
 Kryzia, Wladislaw 209, 212
 Кривицки, А. А. 209
 Krile, Ivo 194, 226, 238
 Kristeva, Julia 194
 Krlježa, Miroslav 63
 Krnjević, Matilda 258
 Krnjević, Hatidža 258
 Krojčiger, Verner 201
 Крстић, Угљеша 201

- Krumnig, A. A. 234
 Kruhan, Mira 201
 Kudela, Jean 238
 Kuzmanić, Ante 250
 Kuzmanić-Svete, Nila 205
 Kuzmić, Rikard 215
 Кузнецов, П. С. 91
 Kukuljević Sakcinski, Ivan 64, 66
 Kulenović, Esad 274, 278
 Kulenović, Tvrtko 194
 Кулишић, Шпиро 224, 226
 Кульбакин, С. М. 111
 Kumer, Zmaga 269
 Kuraver, Dušica 201
 Kuno, Susumu 20, 24, 33
- Laznibat, Velimir 242
 Лаиновић-Стојановић, Надежда 201
 Lakkoff, George 54
 Лалевић, Мнодраг 238
 Lambert, Maksimilian 226
 Латковић, Видо 54—55
 Lauer, Reinhard 274, 278
 Lasa, Henrik 226
 Лашкова, Лиля 209
 Legiša, Lino 267, 271—272, 281
 Leder-Mancini, Zvonka 271
 Леков, Иван 59, 209
 Ленков, А. 175
 Lenček, Rado L. 194
 Leskien, August 280
 Лесковац, Младен 258
 Lefebvre, André 201
 Lehiste, Ilse 72
 Lešić, Zdenko 253
 Лолов, Методи 55—56, 59
 Linde, Samuel Bogumil 274, 278
 Lipovac, Milan 256
 Lipovac, Albin 269
 Lisac, Josip 185, 194, 253
 Li, Ch. N. 30, 33
 Logar, Janez 281
 Logar-Pleško, Alenka 284
 Logar, Tine 281
 Loknar, Vladimir 238
 Lolić, Branimir 274—275
 Лома, Александар 184
 Lončarić, Mijo 185, 215, 246
 Loški Krek, Gregor 280
 Ludvik, Dušan 225—226
 Lukenda, Marko 185, 242
 Лукъяненко, В. И. 249
- Lješi, Čazim 185
 Lloshi, Xhevat 226
 Ijubović, Amir 284
- Maglajić, Munib 258
 Maglajić, Hatidža 258
 Magner, Thomas F. 226
 Маžуранић, Иван 67
 Majda, Tadeusz 226
 Majdić, Viktor 267
 Мајков, А. А. 251—252
 Макарова, С. Я. 91, 96, 99
 Максић, Мирјана 215
 Malinar, Smiljka 226
 Maljoku, Dragica 256
 Man, Stuart 227
 Мано-Зиси, Катарина 249
 Манојловић, Светозар 246
 Mansaku, Seit 227
 Marenzi, Maria Isabella 269
 Maretić, Tomo 101, 118
 Mareš, Franjo Većeslav 206, 209
 Marinček, Gorazd 271
 Маријановић, Слободан 186, 216
 Марков, Борис 185, 216, 238, 261
 Марковић, Мирјана 201
 Марковић, Ранка Е. 274, 278
 Марковић, Светозар 242, 274, 278
 Markus, Saša 201
 Маројевић, Радмило 89—109, 186, 201, 275
 Марчетић, Тамара 201
 Маслов, Ю. С. 55—56
 Матарих-Радованов, Мирјана 201
 Mathesius, Vilem 19—20, 28, 33
 Meterna, P. 33
 Marciszewski, W. 3¹, 33
 Матијашевић, Јелка 206
 Matvejević, Predrag 242
 Matijevics, Lajos 213, 216, 227
 Матић, Љиљана 201
 Матић, Рѣдомир 256—257
 Матић, Радослав 216
 Матицетов, Милко 269, 271
 Matrënga, Lekë 227
 Matulina, Željka 227
 Mahnič, Mirko 267
 Maček-Riffer, Dora 274—275
 Medved, Mira 281
 Medeši, Helena 242
 Menac, Antica 275—277
 Merku, Pavle 184, 186, 216, 269
 Messner, Janko 267
 Mehdiu, Feti 201, 227, 233
 Мечковска, Нина 206
 Мијатовић, Станоје М. 156
 Mikeln, Anton 184
 Mikeš, Melanija 202, 206, 227
 Miklič, Tjaša 267
 Милановић, Бранислав 216, 238
 Милановић, Вујадин 202—203
 Милановић, Миодраг 259

- Милановић, Петар 184, 186
 Милев, Милева 284
 Müller, Јака 267
 Милетић, Бранко 72
 Милидраговић, Милица 202
 Милинковић, Милован 194
 Милићевић, Благо 253
 Миловановић, Челица 249
 Маловић, Јевто М. 249, 259
 Милојевић, Јелисавета 256
 Milojević-Sheppard, Milena 227
 Милојковић, Анђелка 287
 Milojković, Ljerka 202
 Miloš, Toni 202, 205
 Милошевић-Ђорђевић, Нада 259, 275
 Милошевић, Ксенија 238, 281, 287
 Минова-Ђуркова, Лиљана 261
 Миновућ, Миливоје 194, 242, 256, 287
 Миовски, Мьто 184, 261
 Мирић, Душанка 210
 Mirich, Kotvan 269
 Мирковић, Драгутин 202, 254
 Миркуловска, Бистрица 216
 Mistrik, Jozef 275—276
 Митева, Џимка 261
 Митков, Маринко 185, 216
 Митрев, Димитар 281, 284
 Митропан, Петар 287
 Михаиловић, Љубомир 194—195, 207, 242
 Михајловић, Велимир 185, 216, 246
 Михајловић, Милица 287
 Mihelič, Stane 281
 Mihaila, George 281
 Mihovec-Grabovec, Erika 281
 Мицък, А. А. 210
 Michalk, Frido 210
 Мишевска-Томић, Олга 195, 207, 242, 262
 Мишкоски, Драган 202
 Miščević, Nenad 195
 Младенов, М. Сл. 114
 Младеновић, Александар 249, 252
 Могоuš, Milan 68—69, 71—72, 74, 184, 216, 246—247
 Moder, Janko 267
 Molnár Csikós, László 227
 Моловић, Јордан 238, 243
 Молотков, А. 174
 Момировска, Нада 281
 Moravec, Dušan 281
 Морачић, Дамјан 287
 Московљевић, Милош 133, 138—139, 141, 155, 157, 161—163, 167
 Moschek, Walter 202
 Мошин, Владимир 80—81, 287
 Мразовић, Павица 173—176, 179, 230, 275
 Mulaku, Latif 227
 Mulaku, Ragip 223, 227
 Mulić, Malik 234, 280
 Mulc, Ivanka 210, 212
 Munishi, Zijadin 227—228
 Murati, Qemal 228
 Murko, Anton 280
 Murn, Ante 255—256
 Muser, Erna 281
 Мучибабић, Смиља 275, 279
 Nagy, Georgina 212
 Nazor, Anica 234, 281
 Naylor, Kenneth E. 195
 Nakić, Anuška 202, 228, 287
 Nametak, Alija 216
 Нанев, Спиро 202
 Наневски, Душко 264
 Nartnik, Vlado 267
 Настев, Божидар 202, 282
 Наумовић-Савковић, Смиљана 287
 Nahtigal, Rajko 280
 Ndreca, Mikel 228, 275, 277
 Neweklowsky, Gerhard 246
 Недељковић, Олга 115
 Недомачки, Видосава 249
 Nejman, Aleksandar K. 264
 Němec, Igor 55, 57
 Немировский, Е. Ј. 234
 Никић, Љубомир 281
 Николић, Берислав 133—137, 140—143, 148, 155—162, 165—166, 170, 275—276
 Николић, Вера 202, 207, 228
 Николић, Илаја 184
 Николић, Милица 253, 256
 Николић, Милица 186
 Николић, Милоје 249
 Николић, Мирослав 167, 257
 Николић, Светозар 234
 Николовска, Елица 199, 202
 Николовски, Атанас 199, 202—203, 262
 Nikralj, Vida 203
 Nyomárkay, István 206, 217
 Novak, Vilko 269
 Novak, D. 200
 Novak, France 267
 Новаковић, Невенка 131, 216
 Новаковић, Реља 216
 Новаковић, Станоје 281
 Новаковић-Стефановић, Невенка 189
 Новаковић, Стојан 133, 155, 287
 Nuhiu, Vejsel 228
 Nushi, Musa 222, 228
 Njumark, Leonard 228

- Обрадовић, Доситеј 281, 283, 287, 289
 Ока, Olga 228
 Окиљевић, Војислав 256—257
 Окука, Милош 246, 256
 Ondrus, Pavol 210—211
 Органџева, Цветанка 265
 Oreč, Mate 275
 Orešnik, Janez 217, 228, 271
 Orloš, Tereza Zofia 210
 Orožen, Martina 207, 270
 Austin, J. L. 192
 Остојић, Бранислав 217, 252, 284
 Острогорски-Јакшић, Олга 228
 Osvirk, Anton 268
- Павловић, Дуња 243
 Павловић, Звездана М. 217
 Павловић, Љуба 141, 157, 162, 169
 Ravuna, Stanka 203, 210
 Razdziński, Lech 284
 Rakiž, Marjanca 228
 Палавестра, Влајко 185
 Паланчанин, Сава 281
 Панов, Бранко 285
 Панов, М. В. 210
 Пановски, Доне 265
 Паноска, Ружа 203, 262
 Papp, György 203
 Papp, Albi 275, 279
 Паронја, Srečko 243
 Paulin, Andrej 271
 Pauliny, Eugen 210
 Пауновић, Ђорђе 256
 Пашоска, Маргарита 262
 Pedersen, Holger 228
 Пеев, Коста 217, 262
 Pekmezi, Gjergj 228
 Pellegrini, Giovanni Battista 229
 Penavin, Olga 229
 Penington, Anne 264
 Penkert, Herbert 265
 Пенушлиски, Кирил 259, 265—266
 Перацић, Станко 275, 278
 Перић, Александар 195, 203
 Перић, Веселин 275, 278
 Перић, Ђорђе 287
 Перић, Оља 230
 Перишић, Милисав 275—276
 Церовић, Будимир 229
 Pertl, Eман 271
 Peterman, Jurgen 182
 Петковић, Десанка 275—276, 278
 Петковић, Новица 256
 Петковић, Сава 80—81
 Петковиц, Константин М. 282
 Petr, Jan 283
- Petrač, Božidar 287
 Petre, Fran 281—282
 Петровић, Александар Саша 203
 Петровић, Велимир 275
 Петровић, Владислава 243
 Петровић, Драгољуб 105, 135, 246
 Петровић, Ђурђица 217
 Петровић, Живојин 238
 Петровић, Иванка 210, 212
 Петровић, Миодраг 249
 Petrovici, Emil 281
 Петровски, Блаже 265—266
 Петрушевски, Илија 285
 Петрушевски, Михаило Д. 281
 Pétursson, Magnús 203
 Пецо, Асим 63—78, 185—186, 235,
 243, 246—248, 253, 281
 Пешикан, Митар 123, 137, 185, 217,
 238, 243, 275—276
 Piernikarski, Cezar 55—58
 Пижурица, Мато 217
 Pilaš, Branko 247
 Пипер, Предраг 284
 Pirkaci, Muhamet 229
 Pllana, Shefqet 229
 Planinc, Ivančica 253, 256, 284
 Pleško, Marko 271
 Pogačnik, Vladimir 229
 Pogačnik, Jože 270, 281
 Rogorelec, Breda 268, 288
 Подлужный, А. И. 210
 Поленаковић, Харалампије 234, 265,
 281, 284
 Половина, Весна, 203, 275
 Половина, Пера 203, 205, 275, 278
 Poniž, Denis 271
 Поп-Атанасова, Стоја 262
 Попић, Реља 275
 Попова, Татьяна П. 239
 Поповић, Бранислав 275—276
 Поповић, Гордана 202—203
 Поповић, Љубомир 195
 Поповић, Марија 239, 243
 Поповић, Миленко 210, 239, 276
 Ppowska-Taborska, Hanna 210
 Поповски, Аритон 217
 Posner, R. 25, 33
 Potrc, Matjaž 195
 Pohrt, Heinz 282
 Pranjković, Ivo 210, 239, 243, 254
 Pretnar, Tone 210, 254, 268
 Приморац, Ружица 173—176, 179, 275—
 —276
 Прличев, Григор 283
 Procházka, O. 24, 34
 Пујић, Саво 185, 243
 Purovci, Syrja 276—277
 Puratić, Željko 229, 249

- Putanec, Valentin 185, 229
 Пухало, Душан 203
 Пуцко, Василий 234
- Raguž, Dragutin 185**
 Раденковић, Љубинко 195
 Радић, Првослав 217, 254
 Радически, Науме 284
 Rado, György 204
 Радовановић, Јанко 211
 Радовановић, Милорад 194—195, 239
 Радовић-Тешић, Милаца 189, 239, 284, 289
 Радовић, Чедо 257
 Радошевић, Наталија 282
 Радошевић, Нинаслава 204
 Радуновић, Ристо 185, 189
 Разић, Дејан 243
 Раичевић, Вучина 210
 Рајић, Љубиша 204, 243
 Рајковић, Љубиша 257
 Рака, Fadil 229
 Ракић, Љубиша 204
 Ranke, Leopold 279
 Rančigaj, Ljerkа 207
 Рашковић-Зец, Вера 257
 Рашковић, Срђан Ђурђев 288
 Rebulа, A. 282
 Режић, Ксенија 210, 212, 235, 252
 Reinhard, Lauer 278
 Реметић, Слободан 135—149, 153—172, 247
 Repčelj, Ana 229
 Resulović, Zulfikar 186, 217, 243
 Resulović, Mustafa 288
 Ribarova, Zdenka 211—212
 Riger, Januš 184
 Rigler, Jakob 268, 270—272
 Ridanović, Midhat 195, 244
 Ryle, Gilbert 195
 Рълова, Т. Н. 23, 33
 Rymut, Kazimierz 184, 186
 Ристић, Светомир 180, 182
 Ристовски, Блаже 265
 Ritgaser, Štefan 182
 Robek, Antonin 283
 Робовски, Никифор 262
 Роглић, Вера 207, 229
 Rode, Matej 204, 282, 288
 Родић, Миљивој 259
 Родић, Никола 186, 217
 Ром, Бранка 199
 Rompravatl, Dragutin 211
 Росандић, Драгутин 255, 285
 Rosandić, Jasna 257
 Rudan, Ive 259
- Rudder, Daniel de 230
 Rosetti, Aleksander 229
 Rossi Landi, Ferruccio 195
- Савински, В. Г. 195**
 Савић, Бранка 203—204
 Савић, Момчило Д. 230
 Sawicka, Irena 195
 Sadiku, Zeqir 230
 Саздов, Томе 262, 265
 Sajović, Tomaž 200, 204
 Salihu, Kurtesh 277
 Samara, Mičo 230
 Sapir, Eduard 230
 Svoljšak, Janez 270
 Sejdiu, Šefki 230
 Sekereš, Stjepan 274
 Секулић, Владимир 204
 Секулић, Исидора 287
 Selesi, Eteka 204
 Селищев, А. М. 92
 Sgall, Petr 19—34
 Szomi, Pál 268
 Сибиновић, Младен 199, 200, 204
 Silvester, Marta 272
 Syla, Fazli 257
 Сиљаноски, Велко 262
 Симић, Бригит 236
 Симић, Војислав 204
 Симић, Ж. 133, 155
 Симић, Милорад 101, 127, 162
 Симић, Радоје 131—151, 153—172, 236, 247, 254
 Simoniti, P. 282
 Симоновић, Ђорђе П. 217
 Singh Jain, Sheoraj 214
 Синдик, Нада Р. 250
 Sironić-Bonefačić, Vesna 204
 Ситов, Алексеј 230
 Сјеран, Немања 276—277
 Skalička, Vladimir 28, 34
 Skljarov, Miho 277
 Skok, Petar 81, 105—106
 Skubic, Mitja 272
 Славейков, П. П. 114
 Sławski, Franciszek 247
 Slamnig, Svevlad 205
 Слињко, И. И. 96
 Smailović, Ismet 185, 217, 244
 Smith, N. 192, 196
 Smolej, Viktor 205, 270
 Sović, Ivan 257
 Соколски, Методија 285
 Solecka, Kazimiera Maria 211
 Solliner-Perdih, Anka 284
 Saussure, Ferdinand de 193—194

- Spalatin, Leonardo 274, 277
 Спасић, Љиља 189
 Спасов, Људмил 262, 282
 Spaho, Fehim Dž. 230
 Спринчак, Я. А. 92
 Срезневский, И. И. 108, 280
 Stavilec, Esat 277
 Стаматоски, Трајко 185, 218, 263, 276—
 —277
 Станић, Милија 247
 Станић, Ц. 218
 Stankiewicz, Edward 268
 Станковић, Богољуб 274, 276—277
 Станковић, Радоман 250
 Станковска, Љубица 184, 218
 Станковски, Бошко 282
 Станојевић, Глигор 250
 Stančić, Vožica 230
 Stančić, Vesna 257
 Stančić, Ljiljana 277—279
 Старова, Луан 282
 Стевановић, Марко 257
 Стевановић, Михаило 98—99, 101,
 239, 276—277
 Степанов, Петар 253—254
 Стефановић, Димитрије 81, 111—122,
 211, 235, 250
 Стефановски, Љупчо 230
 Stieber, Zdislaw 208, 211
 Стијовић, Данило 123
 Стијовић, Свегозар 123—130, 183—187,
 218, 247
 Стојчевски, Благоје 265
 Стојаковић, Момчило 218
 Стојановић, Љубомир 82
 Стојановић, Нада 230
 Стојановић, Смиљка 205
 Стојановски, Александар 218
 Стојанчевић, Владимир 288
 Стојков, Ст. 59
 Стојковић-Бадњаревић, Гордана 196
 Стојнић, Мила 200, 202, 205, 259, 282
 Стојчев, Т. 119
 Стојчевска-Антиќ, Вера 266
 Strajner, Julijan 259
 Strawson, P. F. 196
 Stušek, Anton 272
 Суботић, Јован 252, 279
 Суботић, Јелисавета 218
 Sulejmani, Fadil 231
 Сурдучки, Милан 207, 239
 Susić, Emidij 268
 Suhodolnik, Stane 272
 Sušnik, Dragojla 272
 Schoneveld, van Cornelis Hendrik 195
 Tavčar, Zora 268
 Танасић, Срето 189, 244, 277—278
 Танасковић, Дарко 231, 244
 Tandarić, Josip 235
 Težak, Stjepko 239, 252, 257
 Tekavčić, Pavao 197, 231
 Tentor, Mate 68
 Theocarides, Ionnis P. 218
 Терић, Гордана 283—284
 Termińska, Kamila 211
 Тешић, Милосав 137, 146, 161—162,
 167—168
 Тилков, Д. 211
 Тимоотијевић, Божићар 259
 Týr, Michal 211
 Tirić, Šehadeta 256—257
 Titone, Renzo 204—205
 Тодоров, Цв. 59
 Тодорова, Лиљана 266
 Тодоровић, Гордана 205
 Тодоровић, М. М. 231
 Толић, Светомир 256—257
 Толстой, Л. Н. 218
 Толстой, Н. И. 252
 Thoцај, Jani 231
 Томановић, Васо 104
 Томашевић, Марија 211
 Tomljenović-Biškupić, Ljerka 205
 Томовски, Душан 231, 279
 Thompson, S. A. 30
 Tomšič, France 272, 275, 277
 Торић, Емина 244
 Topolińska, Zuzanna 35—49, 196, 211,
 239
 Torogišič, Jože 205, 239, 268, 282, 288
 Totone, M. 231
 Тоциновски, Васил 266
 Точанац, Душанка 205, 231
 Тошовић, Бранко 211, 246—247
 Трајановски, Александар 285
 Трајковић, Велимир 257
 Трајаноски, Тодор 231
 Трбојевић, Душанка 235
 Трифуновић, Борђе 79—87, 212, 250
 Trnavci, Halit 231, 259
 Трофимкина, О. И. 254
 Трубецкой, Н. С. 89, 196
 Turčan, Jaroslav 288
 Tutschake, Günther 212
 Тушевски, Ванчо 288
 Ђорић, Божо 218, 282
 Čosić, Vjekoslav 196
 Ђузулан, Спасоје 197
 Ђушић, Драго 185, 218, 244, 247, 257,
 289

- Угринова-Скаловска, Радмила 57—58, 234, 263
 Unbegaun, V. O. 97
 Urban, Zdeněk 281, 283
 Urbany, Marijan 274, 277
 Urbančič, Boris 212
 Урошевић, Аћнасије 184, 218, 231
 Урукало, Миливој 219
 Urh, Ivan 271—272
 Усакова, Рина П. 263
 Utěšený, Slavomir 196
- Fasske, Helmut 212
 Федоров, А. 174
 Фејић, Ненад 219
 Фекере, Егон 239, 277
 Feleszko, Kazimierz 212, 239
 Ferić, Đorđo 249
 Ferluga-Petronio, Fedora 212
 Fiedler, Wilfried 222, 232
 Filipović, Rudolf 141, 196
 Finka, Božidar 184, 219, 240, 244, 247
 Finocchiaro, Mary 205
 Firbas, Jan 19—20, 28, 33
 Fišer-Popović, Ana 277
 Fishman, Joshua A. 196
 Fishta, Filip 226, 232
 Флашар, Мирон 282
 Frege, Gottlob 24
 Fried, Istvan 289
 Fricke, Harald 196
 Фролова, С. В. 90—94
- Hadrovicz, László 219
 Hajičová, Eva 19—34
 Hajnšek-Holz, Milena 271
 Halilović, Senahid 244, 254
 Halimi, Mehmet 223, 232
 Hamm, Josip 66, 68, 70, 72, 184, 186, 212
 Hamp, Eric P. 269
 Harvey, Andrew 264
 Харисијадис, Мара 252
 Hauser, Přemysl 212
 Hafiz, Nimet-Ullah 233
 Hafner, Stanislaus 269
 Hutchinson, Tom 232
 Хаџи-Јовановић, Душанка 196
 Heinz, Adam 208
 Heppell, Muriel 80—81, 205
 Herrity, Peter 240, 282
 Hercezi-Skalicki, Marela 232
 Heusinger, Siegfried 196
 Hietsch, Otto 232
- Hirt, Herman 139—140, 150, 155, 157, 161—163
 Nixhazit, Fahmi Mahmud 232
 Hjelmslev, Louis 194, 196
 Hlebec, Boris 2/8
 Halliday, M. A. K. 19—20, 33
 Hobovstiak, Anton 196
 Horak, J. 283
 Horálek, Karel 111, 197
 Horvat, Emilija 204—205
 Hočevar, Toussaint 285
 Hgaste, Mate 69—70
 Христов, Кирил 281
 Христова-Вапшевска, Љупка 266
 Христова, Дорсана 232
 Hubad, Ivan 219
 Humboldt, Wilhelm von 197
- Цветановић, Владимир 257, 259
 Цветкова, Росица 232
 Цвијић, Јован 106, 141, 157, 164
 Selmić, Davorka 205
 Цепенков, Марко, К. 266, 282—283
 Цернић, Луција 250
 Cerabregu, Muharem 186
 Cet, Robert 185
 Cizelj, Karla 274, 278
 Cichońska, Maria 212
 Црепајац, Љиљана 232
- Čabej, Eprem 232
 Čavić, Edita 197
 Чар, Никола 266
 Чаркић, Вишња 189
 Čedić, Ibrahim 278—279
 Čeliku, Mehmet 233
 Černelič, Ivana 270
 Chafe, W. F. 20, 23
 Čeh-Tomažič, Snježana 197, 233
 Čolić, Senad 244
 Chomsky, Noam 19, 25, 197
 Čop, Bojan 170, 272
 Čop, Dušan 185
 Čulajević, Radmila 278
 Чуљак, Милан 197
 Чундева, Нина 263
 Čunčić, Marica 212, 254
- Џоговић, Алија 123, 125—127
 Xhuvani, Aleksander 233
 Цукески, Александар 203, 205, 263, 283

- Šavli, Jožko 268
 Šhala, Dečuš 233
 Шакога, Мирјана 235
 Šamić, Jasna 205
 Sándor, István 289
 Шапкали ска, Теодора 264
 Шапкарев, Кузман 280
 Šau, Zdenka 230, 233
 Шаулић, Аница 259
 Шаулић, Јелена 289
 Schaff, Adam 197
 Шахматов, А. А. 66, 68, 70, 72—74, 77,
   97, 173
 Šašel, Jaro 219
 Šašel-Kos, Marjeta 233
 Šivic-Dular, Alenka 219, 270, 283
 Šimundić, Mate 185, 219, 248, 252
 Šimunović, Petar 219
 Шипка, Милан 219, 244—245, 278—279
 Широкий, К. 82
 Škarić, Olga 205
 Škerlj, Stanko 54—55
 Škiljan, Dubravko 193, 157, 205
 Škorić, Vesna 253—254
 Škreb, Zdenko 196
 Шкриванић, Гавро 186
 Шљивић-Шимшић, Биљана 277, 279
 Schmalstieg, William R. 282
 Šhmaus, Alojz 233, 289
 Šnajder, Milica 278—279
 Šojat, Antun 185, 219, 248
 Шокларова-Љоровска, Германија 264
 Šomjo, Đerd 205
 Šonje, Šimun 245
 Štefko, Matija 204, 206
 Štih, Bojan 268
 Štolba, Svetlana 253—254
 Štrekelj, Karol 270
 Šugar, Ivan 214, 279
 Šulthajs, Johannes 185
 Shuteriqi, S. Dhimiter 233
 Šučur, Nenad 254
 Щапов, Я. Н. 250
 Šumi, Nada 268
 Шчерба, Л. В. 280

Регистар израдио: *Васа Павковић*

